

فصل‌نامه تخصصی سامان‌دهی منابع آموزشی و تربیتی / بهار ۱۳۹۶ / ۱۰۰ صفحه
برای ناشران، پدیدآورندگان، معلمان، مدیران مدارس، اولیا و کارشناسان آموزشی و پرورشی

ویژه‌شماره چهاردهم

چهاردهمین جشنواره
کتاب‌های آموزشی و تربیتی رشد
ویژه‌کتاب‌های قرآنی

برکت قرآن در به کار بستن آن است

داستان‌های قرآنی روحیه کودکان و نوجوانان را تلطیف می‌کند

ضرورت بهره‌گیری از شیوه‌های نو و خلاق در کتاب‌های آموزشی دینی

حضرت علی علیه السلام

قرآن مجید سبک‌ترین کفایت

و آخرین پیام خدوند بزرگترین کوه بـ جای مانده از پیامبر گرامی اسلام

سوال کرم صلی الله علیه و آله

سرچشمه معارف و آفتاب نوس سیران حیات است نوری است که خاموشی ^{شند} _{شکار}

خدوند آن اباران بهاری امی اشوان و راهی وسیع گسترده ای صفا قرار است

مستالامی

کرتوی نومی مسلمان زمین	ناش کوشیم آنچه در دل مضمت	از تلاوت بر توحی در کتیا	چون در جان فیتجان میگرد
نیت مکن جبهه آن زمین	این کتابی نیست چیز دیگر است	تو از او کامی که می خواهی بیا	جان چو دیگر شد جهان میگرد

وزارت آموزش و پرورش
سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی
دفتر انتشارات و تکنولوژی آموزشی

آموزشی، تحلیلی و اطلاع‌رسانی

جوانه

فصلنامه تخصصی سامان‌دهی
منابع آموزشی و تربیتی

۵۵

رشد

مدیر مسئول:
محمد ناصری
سردبیر:
فریبا کیا
شورای برنامه‌ریزی:
بهروز رضایی
دکتر محمود معافی
علاء نوری
محبت‌الله همتی
حبیب یوسف‌زاده
مدیر داخلی:
معصومه شجاعی
ویراستار:
جعفر ربانی
طراح گرافیک:
سید جعفر ذهنی
کاربکاتوریست:
سعید رزاقی
عکاس‌ها
رضا بهرامی
اعظم لاریجانی

نشانی پستی دفتر مجله:
تهران، ایرانشهر شمالی، پلاک ۲۶۶
صندوق پستی ۱۵۸۷۵/۶۵۸۵

تلفن: ۸۸۸۳۹۱۶۶
دورنما: ۸۸۳۰۶۰۷۱
پیامک: ۳۰۰۰۸۹۹۵۱۸

وبگاه: samanketab.roshdmag.ir
پیام‌نگار: javaneh@roshdmag.ir

- ۲ جشنواره کتاب‌های قرآنی، تحرک عمیق فرهنگی / فریبا کیا
- ۳ برکت قرآن در به کار بستن آن است / محمد دشتی
- ۷ کتاب خوب، مخاطب، خود را پیدا می‌کند / محمد دشتی
- ۱۰ قرآن، کتابی که باید از نو شناخت! / معصومه شجاعی
- ۱۶ فرهنگ‌نامه‌ای به‌روز، با نثری روان و مصوّر / زهرا عبدی
- ۱۹ انتخاب ستاره‌هایی از آسمان بی‌کران قرآن کریم / زهرا عبدی
- ۲۳ جشن کتاب‌های قرآنی / سمانه آزاد
- ملکوت به زبان ساده
- مشوق و سازوکارهای تبلیغاتی جشنواره بیشتر شود!
- در انتظار نوآوری
- جای خالی حرف‌های تازه
- نویسندگان باید مخاطب‌محور باشند
- چالش «کتاب‌نخوانی» و ریشه‌های آن
- سوره حمد رکن زندگی است / لیلا عابدینی
- پیام‌هایی با «بوی گل محمدی»
- ناشران حلقه اتصال نویسندگان و جامعه
- جشنواره، فرصتی برای معرفی کتاب‌های قرآنی / صدیقه رضانژاد
- داستان‌های قرآنی روحیه کودکان و نوجوانان را تلطیف می‌کند / لیلا عابدینی
- قرآن و زیست مسلمان / جعفر ربانی
- هدف آموزش و پرورش از آموزش قرآن چیست؟ / رضا نبانی - مسعود وکیل
- قرآن در زندگی روزمره / احمد قرائی
- نقد و بررسی سه اثر قرآنی / رها آزادی
- پنجره‌ای نو به موضوعات نو / ناصر نادری
- ترجمه قرآن باید مردمی و عامه‌پسند باشد / معصومه یزدان‌پناه
- تنوع منابع اعتماد مخاطب را برمی‌انگیزد / احمد قرائی
- سیری در دفتر معرفت‌کردگار / محمود پوروهاب
- پاسخ‌های کارشناسی به پرسش‌های ریشه‌ای / مهرناز رفیعی
- تصویر خدا در آیینه‌های وحی / علی باباجانی
- جای خالی نکات کاربردی در زندگی روزانه / دکتر مرضیه اسماعیلی
- تندیس‌های جشنواره چهاردهم به کدام کتاب می‌رسد؟
- کارنامه علمی-اجرایی داوران و بیانیه‌های گروه‌های داوری جشنواره چهاردهم / معصومه شجاعی
- ضرورت بهره‌گیری از شیوه‌های نو و خلاق در کتاب‌های آموزشی دینی / بهروز رضایی
- تفسیر باران در یک نگاه / فرحناز شکری

- ۲
۳
۷
۱۰
۱۶
۱۹
۲۳
۳۴
۳۶
۳۸
۴۱
۴۲
۴۵
۴۸
۵۵
۵۶
۶۰
۶۲
۶۳
۶۴
۶۶
۷۱
۷۲
۷۵
۸۸
۹۶

جشنواره کتاب‌های قرآنی تحرك عمیق فرهنگی

نیست مکن جز به قرآن زیستن

کر تومی خواهی سلمان زیستن

این کتابی نیست چیزی دیگر است

فاش گویم آنچه در دل مضمر است

«اقبال لاهوری»

محور مفاهیم قرآنی منتشر می‌شود. ابتکار برگزاری جشنواره کتاب‌های آموزشی و تربیتی ویژه قرآن کریم از جمله برنامه‌های این سازمان در اجرای راهبرد حمایت و هدایت تولیدات قرآنی توسط بخش غیردولتی و مؤلفان و ناشران است.

خوشبختانه اتکا به تجربیات پیشین و علاقه و اشتیاق بخش بزرگی از ناشران برای ورود به این عرصه و تشویق و ترغیب دست‌اندرکاران، انگیزه مجریان و دست‌اندرکاران به استمرار و تقویت این حرکت و خیزش فرهنگی را دو چندان کرد و به لطف خداوند نتایج آن نیز درخور توجه بوده است. وصول بیش از ۶۰۰ عنوان کتاب چاپ اول را در ارتباط با قرآن،

که رشد حدود ۵۰ درصدی را نسبت به کتاب‌های، قرآنی در سال گذشته داشته است و حاکی از ظرفیت‌های قابل ملاحظه اجتماعی و فرهنگی است. بی‌تردید اطلاع‌رسانی مناسب‌تر، هدایت و حمایت دستگاه‌های مربوط، ارائه آموزش‌های لازم، نیازسنجی تدوین استانداردهای دقیق‌تر، برگزاری جلسات و نشست‌های مشترک برای بررسی و معرفی نیازها و انتظارات متقابل و تعامل و تبادل تجربیات و در نهایت برگزاری جشنواره کتاب‌های قرآنی، از جمله راهکارهایی است که می‌تواند برای ارتقا و تقویت این تحرك فرهنگی در فهرست برنامه‌های سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی قرار گیرد.

اینک، چهاردهمین جشنواره کتاب‌های آموزشی و تربیتی رشد - ویژه کتاب‌های قرآنی تلاش و گام دیگری است در این راستا، تا با استفاده از دستاوردها و تجربیات آن، تولیدات علمی و آموزشی در حوزه قرآن سرعت و کیفیت و کمیت بیشتری پیدا کند و به امید خداوند بتواند به گسترش بیشتر فرهنگ قرآنی کمک کند و حوزه‌های مختلف دولتی و غیردولتی را برای استمرار تلاش‌ها و برنامه‌ریزی‌های خود در این مسیر هم‌سو و هم‌راستا سازد ■

بی‌تردید اصلی‌ترین علت وقوع انقلاب اسلامی تلاش مردم مسلمان ایران برای تربیت انسان‌ها بر مبنای آموزه‌های قرآنی و تحقق احکام و آیات رحمانی بوده است. بر همین مبنا مهم‌ترین علت ماندگاری آن را نیز باید در میزان انگیزش و خواست عمومی برای تمسک به قرآن و تنظیم روابط فردی و اجتماعی براساس آن جست‌وجو کرد. گزار نیست اگر بگوییم رسالت انسانی و اخلاقی و حتی شرعی و قانونی هر یک از افراد و احاد این نظام باید ترویج فرهنگ قرآنی و تلاش برای معرفی و اجرای آیات این کتاب مبین تعریف شود.

در این میان وزارت آموزش و پرورش، به‌عنوان مهم‌ترین نهاد و دستگاه کشور، تربیت علمی و معنوی نسل امروز و فردا را برعهده دارد؛ پرورش دانش‌آموزانی که آگاه و عالم به مفاهیم قرآنی بوده و دارای نگرشی متعالی به این کتاب عظیم و عامل به احکام نورانی آن باشند، استقلال فرهنگی و علمی کشور را تضمین خواهد کرد و قوام خواهد بخشید. بدیهی است که این رسالت خطیر نیازمند همراهی و هم‌فکری همه اجزا و ارکان نظام و کلیه عوامل و نهادهای مربوط، در امر تعلیم و تربیت است.

سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی به‌عنوان تولیدکننده محتوای آموزشی برای کشور و نیز سازمان‌دهنده روش‌های یاددهی - یادگیری مأموریت یافته است با بهره‌گیری از همه ظرفیت‌های درون‌سازمانی و برون‌سازمانی بر تقویت و تعمیق فرهنگ قرآن و عترت در برنامه‌های درسی و آموزشی، اهتمام ورزد. خوشبختانه تاکنون سیاست‌گذاری‌ها و برنامه‌های پیش‌بینی شده، ثمرات و دستاوردهای قابل توجهی داشته و امروز هزاران فارغ‌التحصیل و دانش‌آموز قرآن‌پژوه، قرآن‌باور و حاملان و عاملان قرآنی سرمایه‌های گرانقدر ایران اسلامی‌اند. صدها ناشر و مؤلف تولیدات خود را بر محور قرآن و عترت جهت داده‌اند و همه ساله صدها هزارها کتاب و نرم‌افزار در ارتباط با آموزه‌های قرآنی و یا با

برکت قرآن در به کار بستن آن است

**پای صحبت حجت الاسلام والمسلمین دکتر محمدیان
معاون وزیر و رئیس سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی**

طی بیش از یک دهه از اجرایی شدن طرح سامان‌دهی کتاب‌ها و منابع آموزشی و تربیتی رشد، همواره حوزه‌ها و زمینه‌های جدید و بدیعی در این برنامه مورد توجه قرار گرفته است. در آستانه چهاردهمین جشنواره کتاب‌های آموزشی و تربیتی رشد که برای دومین بار به کتاب‌های قرآنی اختصاص یافته است، به سراغ حجت الاسلام والمسلمین دکتر محمدیان، معاون وزیر آموزش و پرورش و رئیس سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی رفتیم تا پای سخنان وی بنشینیم. استقبال، گشاده‌رویی و آمادگی حجت الاسلام دکتر محمدیان، مانند همیشه بود و سخنانش حاوی نکات ارزنده‌ای است که حتماً مورد توجه و استفاده مخاطبان قرآن دوست و فهیم جوانه قرار خواهد گرفت.

بشناسد و به‌جا آورد. آن هنگام این کتاب شریف در زندگی و عمل انسان‌ها مؤثر خواهد بود که آن چنان که خداوند متعال آن را نازل کرده و قصدی که از نزول این کتاب شریف داشته است، که همانا ارسال آن به‌عنوان کتابی برای زندگی هدایت بشر است، بدان نگاه کنیم و در زندگی فردی و اجتماعی خود آن را به‌کار بگیریم. البته که تلاوت و نگاه کردن به قرآن هم موجب خیر و برکت است، اما شأن و جایگاه واقعی و اصیل قرآن خواندن و نگریستن و عمل به دستورات این کتاب آسمانی و یگانه است.

بزرگان قرآن‌شناس دسترسی به قرآن را تسهیل کنند

لذا اعتقاد من این است که قرآن باید مبنای برنامه‌ریزی و سیاست‌گذاری نظام‌زیستی ما باشد، به‌همین جهت است که می‌گویم بالاترین درجهٔ مهجوریت قرآن این است که قرآن فعلاً در کشور مبنای برنامه‌ریزی‌های اساسی ما قرار نگرفته است. یعنی مبنای برنامه‌ریزی آموزشی، سیاسی، اقتصادی و دیگر فصول و بناهای اساسی زندگی اجتماعی ما قرآن نیست، چون اگر این برنامه‌ها رنگ و صبغه‌ای از مفاهیم و آموزه‌های قرآنی داشت، نتایج درخشان‌تر و مؤثرتری برای ادارهٔ اجتماع خود می‌گرفتیم. البته صحبت من این نیست که تعمد، عناد و قصدی برای چنین وضعیتی، درخصوص نبودن مبناهای قرآنی، در بین است، نه!

به قرآن به چشم کتاب زندگی و هدایت نگاه کنیم

امیدوارم این جشنوارهٔ قرآنی که پیگیر اجرای آن هستید منشأ خیر و باقیات‌الصالحاتی باشد و برای ما و شما بماند. برکت کار قرآنی و فعالیت‌های مربوط به آن در گرو کاربرد و عمل به دستورات و آموزه‌های قرآنی است، چون اگر ما این آموزه‌ها را به‌کار نبریم و فقط لقلقهٔ زبانمان باشد، اثر آن چنانی نخواهد داشت. ما اگر بخواهیم چنان زندگی کنیم که خدا می‌پسندد، و چنان زندگی کنیم که شایستهٔ حیات انسانی باشد، نیازمند زندگی قرآنی، آن‌گونه که خداوند متعال می‌فرماید، هستیم. قرآن پیش از هر چیزی قانون زندگی است، لذا باید آن را آموخت. قرآن فقط کتاب خواندن برای تبرک جستن نیست، بلکه برکت آن در به‌کار بستن آن است. خداوند متعال در قرآن کریم می‌فرماید: اگر قرآن فقط لقلقهٔ زبان شما باشد و آن را به‌کار نبرید، لایزید الظالمین الا خساراً. یعنی جز زیان چیزی بر ما نمی‌افزاید، چون به‌درستی حق و شأن قرآن را به‌جا نیاورده‌ایم. ما با چنین کاری به قرآن ظلم می‌کنیم که یک چیز والا و باارزش و سودمند را در حد تشخیص و نگاه نازل خود پایین می‌کشیم. باز، خداوند در قرآن می‌فرماید کسانی که با قرآن این‌گونه برخورد می‌کنند، نسبت به آن ظلم می‌کنند و دچار زیان و خسران می‌شوند. شفا و برکت قرآن در این است که انسان حق آن را «کما هو حق»

فرصت برای سایر امور و مفاهیم و معانی اختصاص می‌دهیم، بیاییم برای فهم قرآن در نظام زندگی و تعلیم و تربیت خودمان هزینه و سرمایه‌گذاری کنیم.

به نظر من نسل نو و کودکان و نوجوانان در اولویت اول و شایسته‌ترین کسانی هستند که باید در این خصوص مورد توجه قرار گیرند. در نهج‌البلاغه (نامه ۳۱) امیرالمؤمنین علی (ع) در وصیت به فرزند خود امام حسن مجتبی می‌فرماید: «من تو را تربیت کردم و وقتی به تربیت تو همت گماردم که قلب تو خالی بود و هر بذری که در آن افکنده می‌شد، به خوبی جوانه می‌زد و در آن می‌روفتید.»

و بعد هم می‌فرماید که: «قلب جوانان و کودکان آماده پذیرش بذری است که ما در آن می‌افکنیم.»

یا حضرت امام صادق (ع) می‌فرماید: «به کودکان خود چند چیز را یاد بدهید، که یکی از آن‌ها قرآن و دیگری محبت است.» پیامبر (ص) خطاب به حضرت علی (ع) می‌فرماید که یکی از وظایف پدران نسبت به فرزندانشان این است که اسم نیکو برای آنان انتخاب کنند، اخلاق نیکو به آنان بیاموزند و قرآن را به آنان تعلیم دهند.

پس معلوم می‌شود که قرآن و آموختن آموزه‌های انسان‌ساز آن جزء محورهای اساسی زندگی مسلمانان است. اگر حاکمیت هم نقش تربیتی ایفا کند و به‌عنوان پدر تشکیلاتی و معنوی امت حساب بشود، وظیفه حاکمیت اسلامی این است که نسبت به تعلیم و تربیت قرآنی اهتمام بورزد.

از این جهت ما نیازمندیم و به‌همین خاطر هم هست که در برنامه درسی ملی یک حوزه یادگیری مستقل، با عنوان حوزه قرآن و معارف اسلامی داریم و نگفته‌ایم که مثلاً قرآن را

به‌صورت تلفیقی در ادبیات فارسی و دروس دیگر بگویید، بلکه خود قرآن و معارف اسلامی حوزه خاص و مستقلی دارد، یعنی اینکه قرآن برای ما مستقلاً موضوعیت دارد. این موضوع در برنامه رسمی آمده است که باید همه ساله آن برنامه رسمی هم مورد تجدیدنظر قرار بگیرد، کاستی‌های آن برطرف و به نقاط قوت آن افزوده شود. اما پشتیبانی برنامه درسی یا توسعه و ترویج فرهنگ قرآنی نیازمند تولیدات محتوایی متناسب با نیازهای متعالی خوداست.

حرف من این است که ما قرآن را درست و اساسی نشناخته و به ظرفیت‌ها و توان و برکت وجودی آن، طوری که شایسته است، آگاه نیستیم تا آن را به تمام و کمال مبنای برنامه‌ها و سیاست‌گذاری‌های اساسی، اجتماعی و فردی خود قرار دهیم. وقتی که ارزش و اهمیت امری بر انسان روشن نباشد، به‌طور طبیعی به آن و جایگاه چنین موضوعی توجه نخواهد داشت. در عمل نیز نخواهد توانست از آن وجود و امکان بهره لازم را ببرد. لذا ما باید سعی کنیم که قرآن را در صحنه زندگی مبنای قرار دهیم و قدم اول برای چنین کاری و در صحنه آمدن قرآن این است که کسانی که خودشان را قرآن‌شناس

می‌دانند یا اینکه واقعاً در این منزلت هستند، بتوانند دسترسی به قرآن را تسهیل کنند. قرآن کتابی مقدس و نورانی است که خداوند آن را نازل کرده است. یعنی اینکه آن را از عرش الهی پایین آورده و هم‌سنگ فهم انسانی کرده است، تا انسان‌ها آن را بفهند و از آن استفاده کنند. و لذا بزرگان قرآن‌شناس باید کاری کنند که قرآن در فهم انسان‌ها بگنجد و کسی نگوید قرآن را نمی‌فهمم. یا اصلاً طوری نشود که هراسی در دل انسان‌ها بیندازیم که کسی نزدیک قرآن نشود. چنین نیست، خداوند متعال قرآن را فرستاده است تا ما آن را بفهمیم، تدبر کنیم و به‌کار بندیم. به‌همین جهت بزرگان قرآن‌شناس و عالمان

قرآنی باید بیایند و قرآن را در دسترس مردم قرار دهند. از طرف دیگر هم ما باید دریچه دل‌هایمان را بگشاییم تا قرآن بر آن وارد شود. قرآن خود در این خصوص یک انتقادی دارد و می‌فرماید: افلا يتدبرون فی القرآن ام علی قلوب اغفالها. چرا در قرآن تدبر نمی‌کنید؟ آیا به دل‌هایتان قفل زده‌اند!

یعنی از این طرف هم ما باید برای فهمیدن قرآن دل‌هایمان را باز کنیم و واقعاً آغوش بگشاییم تا قرآن در دل و ذهن و سینه ما وارد شود.

برای فهمیدن قرآن سرمایه‌گذاری و هزینه کنیم

این همه که برای این کار زمان می‌گذاریم، هزینه می‌کنیم

دکتر محمدیان: حرف من این است که ما قرآن را درست و اساسی نشناخته و به ظرفیت‌ها و توان و برکت وجودی آن، طوری که شایسته است، آگاه نیستیم تا آن را به تمام و کمال مبنای برنامه‌ها و سیاست‌گذاری‌های اساسی، اجتماعی و فردی خود قرار دهیم

برای شناخت فضاهای خالی مانده

باید تخصصی وارد بحث شد

ما در سال‌های گذشته که به سراغ این موضوع رفتیم واقعاً تعداد این‌گونه آثار و تولیدات قابل توجه نبود. اما در سال جاری، با توجه به بررسی‌های به عمل آمده و گزارش‌های کارشناسی، یک تکانی خورده است، اما باز هم تکرار مکررات زیاد داریم و جاهای خالی فراوانی در پازل تربیتی قرآنی وجود دارد.

من اعتقاد دارم که تقسیم‌بندی فعلی هم که کتاب‌ها در دو گروه کلی بزرگسال و کودک و نوجوان مورد بررسی قرار گرفته است، باید فراتر برود و تخصصی‌تر شود. یعنی در خود گروه کودک و نوجوان باید تقسیمات تخصصی‌تر و تفصیلی‌تری داشته باشد و حتی باید نیم‌نگاهی هم به موضوع جنسیت داشته باشیم. موضوع جنسیت در قرآن هم مطرح است و در خصوص آن مطالب زیاد داریم. ضمناً باید نیم‌رخ روان‌شناختی کودک و نوجوان را هم بشناسیم و نسبت به این ویژگی‌های روان‌شناختی که ویژگی‌های مشترک و گاه متفاوتی هستند هم توجه کنیم. ضمناً باید نحوه فعالیت‌های قرآنی را هم در آن ببینیم چون ما در حال حاضر برای موضوع قرآنی بحث‌های آموزشی، تربیتی، مسابقه، سرگرمی و گفت‌وگو را داریم و باید این‌ها را به نوعی در این برنامه‌ها لحاظ کنیم تا بتوانیم این موضوعات را جامع‌الاطراف ببینیم.

اینکه بحث تعلیم و تربیت و داستان‌های قرآنی یا بخش فرهنگی قرآن را جدا کرده‌اید کار خوبی است، اما در آینده می‌توان از این هم تخصصی‌تر وارد بحث شد.

خوب است با این بحثی که پیش آمد، یک توصیه‌ای هم به مجلات رشد خودمان داشته باشیم، چون قرآن ناظر به همه شئون زندگی است، لازم است در کلیه حوزه‌های یاددهی - یادگیری به صورت تلفیقی به آن پرداخته شود. از طرف دیگر باید ببینیم جاهای خالی در حوزه‌های قرآنی چیست؟ یعنی مجلات ما مجلاتی باشند که روی قاعده و نظم و نقشه عمل کنند، اگر مثلاً در حوزه مسابقات قرآنی مجله ما به اطلاعات عمومی قرآنی بیشتر پرداخته است و به بحث تربیتی قرآنی کم پرداخته است، مراقبت و دقت کنیم تا به آن قسمت هم به مقدار لازم پرداخته شود. یا اگر به آموزش‌های معلمان پرداخته شده است، اما به روش‌های آموزشی دانش‌آموزان نپرداخته است، به این موضوع اهتمام بیشتری داشته باشد. اگر به ترجمه و مفاهیم قرآن و روش‌های آموزش پرداخته و به بحث تدبیر و تفسیر کمتر پرداخته است، آن را آن‌طور که شایسته است، جبران کنیم.

کاستی‌های جشنواره با حضور صاحب‌نظران مورد بحث و

تبادل نظر و کارشناسی قرار گیرد

مطلب مهم دیگر هم این است که هیئت داوران این جشنواره هم بیاید و بعد از پایان جشنواره سمیناری برگزار کند و از افراد صاحب‌نظر هم دعوت شود و در آن سمینار کاستی‌های جشنواره مورد بحث و تبادل نظر و کارشناسی قرار گیرد، همچنین کاستی‌های حوزه نشر در زمینه کتاب‌ها و آثار قرآنی مورد

کنکاش و مذاقه قرار گیرد تا آن بایسته‌هایی که باید در زمینه توسعه فرهنگ قرآنی اتفاق بیفتد، بدان پرداخته شود.

باید آمارهایی که از این نتایج، یعنی کارشناسی و داوری آثار جشنواره حاصل شده است، ارائه شود و به صورت موضوعی هم تحلیل‌های انجام شده بیان شود تا مشخص شود که چه چیزهایی در حال حاضر ضرورت دارد و احیاناً بدان پرداخته نشده است.

مثلاً مشخص شود که آیا به موضوع سیمای زنان در قرآن پرداخته شده است؟ ما الان ادبیات دختران و بانوان را با فرهنگ دینی به قدر کفایت نداریم و حتی در حوزه داستان هم این کمبود وجود دارد و به قدر کفایت و آن‌گونه که لازم و شایسته این موضوع است به ادبیات دختران و بانوان پرداخته نشده است.

یعنی به گونه‌ای نیست که در این زمینه اشباع شده باشیم تا بتوانیم بگوییم که این مقدار کتاب، نشریه و آثار دیگر برای دختران و بانوان نوجوان و جوان ما تولید شده است. معمول آن در این رمان‌ها است که به عنوان یک پای کار یک نقش زنانه به کسی می‌دهند که آن هم برای پیش بردن قصه است. اما اینکه زن از هویت جنسیتی خودش اظهار رضایت‌مندی کند و به آن ببالد و این‌ها ویژگی‌های زنانه باشد که می‌تواند الگو و اسوه باشد، نیست.

خداوند متعال قرآن

را فرستاده است تا

ما آن را بفهمیم، تدبیر

کنیم و به کار ببندیم.

به همین جهت بزرگان

قرآن‌شناس و عالمان

قرآنی باید و قرآن را

در دسترس مردم قرار

دهند

به بچه‌هایمان بگوییم که چگونه از قرآن استفاده کنند

در خصوص ادبیات زنان در قرآن نیز جای کار وجود دارد. مثلاً تبیین کنیم شخصیت زنانه‌ای که در قرآن داریم، مربوط به چه کسانی است. این‌ها بعضی اسمشان برده شده است، بعضی‌ها اسمشان برده نشده است، اما با ضمائر مؤنث، قصه و حکایت آنان گفته شده است. این‌ها باید بازسازی عصری و مطابق با زمان حال و مقتضیات موردنظر و موردنیاز مخاطبان شود تا فهم و درک آن برای ایشان آسان‌تر شود. باید کار کرد و دید که مثلاً اگر حضرت مریم و داستان او معاصر سازی شود چه می‌شود. آسیه معاصر سازی شود، چه می‌شود؟ ما امروز، گاهی اوقات از برخی بیوتات و خانواده‌ها گلایه داریم و می‌گوییم که بچه‌های شما و دخترهای شما کذا و کذا. اما با کمی تأمل می‌بینیم که خداوند دو تا پیغمبر را نام می‌برد که همسران این پیغمبران جزء سران شرک هستند.

ما وقتی چنین موضوعاتی را معاصر سازی کنیم، متوجه می‌شویم که مقوله تربیت امر اجباری و قالبی نیست که گمان کنیم اگر کسی پدرش پیغمبر بود او هم یک پیغمبرزاده درست و حسابی خواهد بود.

و حتی قرآن هم (به نوح) می‌گوید او به حساب تو نیست. اِنَّهٗ عَمَلٌ غَیْرٌ صَالِحٌ.

این‌ها را باید از قرآن آموخت و از قرآن بیرون کشید، ادبیات قرآنی، فرهنگ قرآنی و دیگر امور، مسائلی هستند که این سمینار

هر کسی در هر مقام

و سن و سال و شغل

و مرتبتی، از قرآن

سهم دارد و اگر بتواند

متناسب با فهم و ادراک

و توانایی خودش با قرآن

ارتباط برقرار کند، قرآن

با او حرف می‌زند

می‌تواند شناسایی کند و دست‌اندرکاران این حوزه و کارشناسان را بیابید تا مسائل را تحلیل کنند تا بگوییم که می‌خواهیم برای چهار سال آینده این جاهای خالی را پر کنیم.

یک وقت می‌بینید که در زمینه روش آسان‌آموزی قرآن صد کتاب نوشته می‌شود که اگر درست و خوب نوشته شود، یکی از آن‌ها کافی است. این در حالی است که در زمینه فهم و تدبر قرآن دو تا کتاب هم نداریم. این‌ها همان کمبودها و خلأهایی است که باید جبران شود. یا در مورد روش برداشت از قرآن باید به بچه‌هایمان بگوییم که چگونه از قرآن استفاده کنند. باید ببینیم که آیا در این حوزه تولیداتی داریم که کفایت موضوع را بدهد و به محک اعتبارسنجی هم رسیده باشد.

برای مواجهه با هجمه‌ها، باید حوزه نفوذ

قرآنی را گسترش دهیم

به‌نظر می‌رسد که این جشنواره اگر مستمر و با برنامه باشد و فقط برگزاری جشنواره را تکلیف خود ندانیم، می‌تواند مؤثر باشد و لازم‌هاش این است که حداقل یک قدم از جشنواره‌هایی که هدف آن شناسایی، معرفی و تقدیر است، فراتر بگذارد و تکمیل و ترمیم کارها را هم در دستور کار خود قرار دهد. یعنی ما این موضوع ترمیم و تکمیل کارهای حوزه قرآنی را هم تعقیب و نهایی کنیم. انشالله اگر این کار بشود بسیار کار خوبی است. کار مهم دیگر هم این است که ما باید نیازهای نسل را هم شناسایی کنیم، چون در حال حاضر به هر طرفی که نگاه کنیم دارد فعالیت‌هایی انجام می‌شود و با امواج شدیدی مواجه هستیم که اگر نگوئیم ما را تخریب می‌کنند، به‌عنوان رقیب می‌خواهند بازار را برای ما ناامن و حوزه نفوذ ما را محدود کنند.

راه و چاره کار هم این است که ما بتوانیم حوزه نفوذ قرآنی را گسترش دهیم و لازمه چنین کاری این است که در مورد این مسئله و بهره‌گیری از قرآن در خودمان تغییر نگرش ایجاد کنیم. یعنی نگوئیم که قرآن تنها یک کتاب مقدس است، بلکه بگوییم که قرآن کتاب زندگی است. این موضوع مهمی است که در حال حاضر باید فهم شود و کودک، نوجوان، جوان و بزرگ‌سال ما همگی باید این حس را داشته باشند که اگر این کتاب و راهنمای زندگی را نداشته باشیم، دچار خسارت خواهیم شد. قرآن برنامه زندگی و نقشه راه ماست، راهنمای عمل ماست که واقعاً اگر آن را به‌عنوان راهنمای عمل بفهمیم، بدون استفاده از راهنمایی‌های قرآن، قدم‌از‌قدم برنخواهیم داشت.

هنر این است که سفره‌آرا، بتواند همه غذاها را در

دسترس قرار دهد

ما اگر قرآن را یک کتاب جانبی و فقط متبرک بدانیم، مثل برخی نماز خواندن‌ها که فقط از روی عادت و روزمرگی است، نتیجه اصلی حاصل نخواهد شد. البته اینکه نگاه کردن به قرآن

و خواندن آن برکت و ارزش دارد به‌جای خودش، اما خود قرآن موضوعیت دارد و لذا باید این کتاب همراه همیشگی ما باشد. یعنی همان‌طور که یک نفر ادیب لغت‌نامه خودش را همراه دارد، یک آدمی هم که می‌خواهد درست و سالم زندگی کند، باید قرآن در دسترس و همراه او باشد و هر روز به قرآن مراجعه کند. این معنا باید به زندگی و همه شئون حیات ما وارد شود و انس با قرآن معنایش همین است.

نباید طوری باشد که فقط در ماه مبارک رمضان قرآن بخوانیم که حداقل کار لازم است. زمانی که امیرالمؤمنین (ع) به ما گفته‌اند که «اگر می‌خواهید جزء غافل‌ها نباشید روزانه حداقل ۵۰ آیه بخوانید»، یعنی اینکه ما باید خودمان را در معرض قرآن قرار دهیم، پس باید از همین موضوع استفاده کنیم و بدانیم که قرآن کتاب غفلت‌زدایی و کتاب هشدار و ترغیب است. یعنی هم بشارت می‌دهد و تهییج می‌کند هم انداز و هشدار می‌دهد.

مسئله قابل توجه این است که متناسب‌سازی این فعالیت‌های قرآنی با فعالان قرآنی است. چون سهم و فهم و بهره یک بچه ۷ ساله از قرآن یک چیز و سهم و بهره یک عالم ۷۰ ساله چیز دیگر است، اما مهم این است که برای هر دو در این مائده آسمانی و قرآن شریف، سهم و بهره‌ای است که باید در حد فهم و ادراک این دو، متناسب‌سازی و در قالب مناسب و جذاب و تأثیرگذار ارائه شود. این سفره الهی برای همگان پهن شده است و برای همه هم سهم و بهره و روزی دارد.

حالا هنر این است که آن کسی که سفره‌آرایی می‌کند، بتواند این غذاها را در دسترس قرار دهد و این‌گونه نباشد که کودک ۷ساله را کنار سفره‌ای بنشانند که غذای متناسب او در آن سفره برایش فراهم و آماده نشده است. هر کسی در هر مقام و سن و سال و شغل و مرتبتی، از قرآن سهم دارد و اگر بتواند متناسب با فهم و ادراک و توانایی خودش با قرآن ارتباط برقرار کند، قرآن با او حرف می‌زند، البته لازم است که تبیین‌گری شود، که روایات ائمه ما تبیین‌گر این آیات آگاهی‌بخش و روشن هستند. بالاخره این عالمان دینی که این معانی بلند را می‌فهمند، باید آن را در دسترس همگان قرار دهند. و اگر چنین شود ما هم می‌توانیم از همین متن ساده‌سازی شده برای دانش‌آموزان محتوا تهیه کنیم و از این ظرفیت عظیم برای اهداف و برنامه‌های درسی خود استفاده نماییم. الان زمانه‌ای است که بازی‌های رایانه‌ای گسترده و متنوعی به‌خصوص برای نوجوانان و جوانان ساخته می‌شود آیا این ظرفیت وجود ندارد که ما با استفاده از داستان‌ها یا متون قرآنی بازی‌هایی بسازیم که برای فرزندان خودمان قابل استفاده باشد؟ به‌نظر می‌رسد که اگر خوب و عمیق در این کتاب آسمانی دقیق شویم، ظرفیت‌های فراوانی دارد که امیدواریم در این جشنواره و در سمیناری که بدان اشاره کردم و یا در دیگر فعالیت‌های مرتبط که انجام می‌شود، بتوانیم به‌گونه‌ای که شایسته این گنج عظیم است، از آن بهره‌برداری کنیم و وظیفه خودمان را تا حد امکان در خصوص کتاب‌ها و آثار قرآنی به‌خوبی انجام دهیم. ان‌شاءالله

کتاب خوب، مخاطب خود را پیدا می‌کند

پای صحبت محمد ناصری، مدیر کل دفتر انتشارات و تکنولوژی آموزشی

بیش از یک دهه است که امر سامان‌دهی کتاب‌های آموزشی با مجموعه فعالیت‌هایی از جمله برگزاری جشنواره کتاب‌های آموزشی رشد در دستور کار وزارت آموزش و پرورش قرار گرفته است و دفتر انتشارات و تکنولوژی آموزشی در سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی اجرای این کار را براساس مستندات قانونی عهده‌دار است.

برگزار کردن جشنواره کتاب‌های قرآنی رشد، از سال ۱۳۹۴ در دستور کار قرار گرفت و اولین دوره آن در دی ماه همان سال برگزار شد. اکنون، در آستانه برگزاری دومین دوره جشنواره، به سراغ محمد ناصری، دبیر جشنواره و مدیر کل دفتر انتشارات و تکنولوژی آموزشی رفته‌ایم و پای صحبت‌های وی نشسته‌ایم.

در اختیار مخاطب قرار می‌دهند. به‌خصوص جشنواره‌هایی که مرتبط با نشر و انتشارات است سعی می‌کنند ضمن تعیین نکات اصلی برای مسیر آینده آن، که مبتنی بر یک سلسله اهداف و برنامه‌ها است، جریان‌سازی و زمینه‌ای را فراهم کنند که به‌طور مثال وضعیت کتاب‌ها در یک حوزه خاص روشن‌تر و مشخص شود تا دست‌اندرکاران آن حوزه بتوانند با درک و تصور درست‌تر، تشخیص نیاز واقعی مخاطب و استانداردهای آن، تولیدات، بهتر، بیشتر و کیفی‌تری داشته باشند تا ضمن تولید آثار مفید، به بازار اقتصادی منطقی و مورد نظر خود نیز دست پیدا کنند.

احساس کردیم با توجه به ماهیت کار و جایگاه و شأن قرآن کریم، باید توجه بیشتر و ویژه‌تری به این آثار بکنیم و در این خصوص با مؤلفان و ناشران کتاب‌های قرآنی، تعامل و گفت‌وگوهای بیشتری داشته باشیم

این کار در حوزه قرآن و کتاب‌های قرآنی، در حالی که همه داعیه این را دارند که کاری دینی و ارزشی می‌کنند، امر مهمی است که باید بیشتر مورد مذاقه و اعتنا قرار می‌گرفت تا بتوان با یک برآورد و کار کارشناسی دقیق حرکت‌های اصولی و مستمری را برای استانداردسازی و توسعه نشر آثار قرآنی به کمک ناشران و نویسندگان این آثار انجام داد.

← **جناب آقای ناصری، در ابتدای صحبت از ضرورت‌هایی که باعث شد جشنواره کتاب‌های قرآنی رشد به‌طور مستقل و برای دومین سال برگزار شود برای خوانندگان «جوانه» بگویید.**

در همه سال‌هایی که جشنواره کتاب‌های آموزشی رشد را برگزار کرده‌ایم، همیشه تأکید رئیس محترم سازمان، جناب آقای دکتر محمدیان بر این بوده است که ما خط ویژه‌ای را برای کتاب‌ها و آثار قرآنی باز کنیم تا این کتاب‌ها بهتر دیده شود. در واقع ما در جشنواره‌ها مشاهده می‌کردیم که کتاب‌های اندک و محدودی در این زمینه وجود دارد. این بود که احساس کردیم با توجه به ماهیت کار و جایگاه و شأن قرآن کریم، باید توجه بیشتر و ویژه‌تری به این آثار بکنیم و در این خصوص با مؤلفان و ناشران کتاب‌های قرآنی، تعامل و گفت‌وگوهای بیشتری داشته باشیم.

← **به نظر شما این جشنواره چگونه می‌تواند در ارتقاء سطح تولید و انتشار کتاب‌ها و آثار قرآنی مؤثر واقع شود؟**

معمولاً این‌گونه است که جشنواره‌ها ضمن بررسی و پرداختن کارشناسانه به موضوع خود، نقاطی را به عنوان خط راهنما و مسائل مهمی که باید بدان توجه شود، تعیین می‌کنند و

**با هم‌افزایی و مشارکت
ناشران و نویسندگان
کتاب‌های قرآنی
می‌توانیم آینده بهتر و
مؤثرتری را برای این
آثار رقم بزنیم**

← **امسال دومین دوره‌ای است که کتاب‌های قرآنی به شکلی ویژه مورد توجه قرار می‌گیرد. این دوره، در مقایسه با دوره پیشین چه جایگاهی دارد و گمان می‌کنید از رهگذر برگزاری این جشنواره چه تأثیراتی حاصل شده است؟**

وقتی در سال ۱۳۹۴ برای اولین بار این جشنواره را برگزار کردیم، فراخوان دادیم و کتاب‌های قرآنی چاپ اول چهار سال، یعنی سال‌های ۹۰ تا ۹۳ را گردآوری، کارشناسی و داوری کردیم. در عین حال خیلی متعجب و نگران شدیم که چرا در این زمینه تعداد کتاب‌ها این قدر کم است. این در حالی بود که تصور می‌کردیم در این زمینه کارهای بسیار جدی‌تری انجام شده و کتاب‌های بیشتر و با کیفیت بالاتری تولید شده است. لذا در پایان آن جشنواره، در مراسم اختتامیه، اعلام کردیم که انتظار جامعه از نویسندگان و ناشران کتاب‌های

قرآنی بیش از آن چیزی است که تولید شده و در بازار کتاب تحت عنوان کتاب‌های قرآنی در دسترس مخاطبان قرار دارد. خوشبختانه به نظر می‌رسد از این جهت جشنواره اول موفق بود زیرا در دومین دوره جشنواره، زمانی که کارگردآوری و کارشناسی و بررسی آثار قرآنی انجام می‌گرفت، شاهد بودیم که تعداد این آثار ۴۶ درصد افزایش عنوان داشته است؛ ضمن این‌که در جشنواره اول کتاب‌های تولید شده در چهار سال مورد بررسی قرار گرفته بود، اما در جشنواره دوم ما فقط کتاب‌های دو سال بعد از دوره قبلی را کارشناسی و داوری کرده‌ایم.

امیدوارم با ادامه روند موجود در شناسایی و اعلام آثار استاندارد و برتر آموزشی در زمینه کتاب‌های قرآنی، پیام‌های کارشناسی و حرفه‌ای کارشناسان در خصوص وضعیت و نیازهای این حوزه بر اساس نیازهای مخاطبان و اهداف و برنامه‌های اصولی در این زمینه ادامه یابد و جشنواره کار و مسئولیت خود را انجام داده و نقش خود را به‌عنوان یک کار کارشناسی و علمی ایفا نماید که در این صورت با هم‌افزایی و مشارکت ناشران و نویسندگان کتاب‌های قرآنی می‌توانیم آینده بهتر و مؤثرتری را برای این آثار رقم بزنیم.

← **با این توصیفات، کمیّت آثار رسیده به جشنواره جاری چگونه بوده است؟**

در این جشنواره ۶۰۰ عنوان کتاب به دبیرخانه جشنواره رسید

که از میان آن‌ها ۳۱۳ اثر به‌عنوان آثار مناسب، که استانداردهای لازم را به لحاظ آموزشی داشته‌اند، انتخاب شد. این ۳۱۳ اثر متعلق به ۷۷ ناشر بود که ۵۴ درصدشان ناشران شهرستانی بودند. به‌ویژه ناشران استان قم با ۱۱۰ عنوان کتاب مناسب ۳۵ درصد کتاب‌های مناسب را به خود اختصاص داده‌اند.

با توجه به وضعیت دو دوره جشنواره که به برخی از شاخص‌های آن اشاره کردم، اگر فرض کنیم که این جشنواره نیازهای جامعه را نسبت به تولیدات قرآنی روشن‌تر کرده است، باید گفت که اتفاق مبارکی در این زمینه رخ داده است.

← **در صحبت‌هایتان اشاراتی به اهمیت و جایگاه این جشنواره داشتید، لطفاً نکات بیشتری درباره ضرورت و اثر برگزاری این جشنواره بیان کنید.**

در خصوص ضرورت دیگر جشنواره، علاوه بر موضوعاتی که تا به حال اشاره شد، می‌توان به مسئله جلب توجه بیشتر ناشران به تولیدات قرآنی و ضرورت بازنگری و تولید آثار فاخر و ارزشمند در این زمینه اشاره کرد که این موضوع هم می‌تواند از تبعات کارشناسی چنین جشنواره‌ای و حاصل کارشناسی و ارزیابی آثار تولید شده در این زمینه باشد.

این موضوع خصوصاً برای ناشران شهرهایی مانند قم و مشهد که تولیدات زیاد دارند و اثرگذاری‌شان در حوزه کتاب‌های قرآنی بیشتر است، بسیار مهم است و می‌تواند در طرح و برنامه‌های آنان برای تولید آثار مناسب آموزشی خیلی تأثیرگذار و اساسی باشد.

← **وضعیت کتاب‌های رسیده در این دوره از جشنواره و ترکیب آثار رسیده به لحاظ گروه‌هایی که آثار در آن بررسی شده‌اند، همچنین وضعیت آثار به لحاظ آثار مناسب انتخاب شده چگونه بوده است؟**

کتاب‌های رسیده به جشنواره در دو گروه دانش‌آموزی و بزرگسال تفکیک شده‌اند. در گروه داوری دانش‌آموزی ۱۰۵ اثر مناسب تشخیص داده شد که شامل ۳۳/۵ درصد از آثار رسیده بود. در گروه بزرگسالان نیز ۲۰۸ عنوان کتاب مناسب تشخیص داده شد که ۶۶/۵ درصد آثار مناسب را دربر می‌گرفت. ضمناً تفکیک کتاب‌ها در گروه‌های داوری به این شرح است که عرض می‌کنم:

در گروه‌های دانش‌آموزی، کتاب‌های مناسب در زمینه آموزش قرآن ۱۶ عنوان، در زمینه مفاهیم و موضوعات ۲۳ عنوان و در زمینه ادبیات داستانی ۶۶ عنوان بوده است. همچنین در گروه‌های داوری بزرگسال، در زمینه آموزش قرآن ۱۶ عنوان، در زمینه معارف، مفاهیم و علوم قرآنی ۱۴۰ عنوان و در زمینه

تفسیر و ترجمه قرآن ۵۲ عنوان کتاب به داوری گذاشته شده‌اند.

باید اشاره کنم که در هر یک از این شش گروه، سه داور و جمعاً ۱۸ داور، ۳۱۳ کتاب رسیده به جشنواره را داوری کرده‌اند.

← با توجه به این که در جریان داوری‌ها و نکاتی که داوران محترم جشنواره در بررسی آثار بدان توجه کرده‌اند هستید، لطفاً اشاره‌ای هم به نکات شاخص و مهمی که این عزیزان در بررسی و داوری آثار به آن تأکید داشته‌اند بفرمایید.

خوشبختانه در داوری‌ها و بررسی‌های انجام شده و داوری آثار، به نقاط قوت و ضعف مهمی دست پیدا کردیم که همه آن‌ها، چه برای تقویت نقاط قوت و چه برای اصلاح نقاط ضعف، در خور توجه هستند. به‌طور مثال در بیانیه داوری گروه «تفسیر و ترجمه قرآن (بزرگ‌سال)» در بخش پیشنهادها آمده است که باید به ظاهر و گرافیک کتاب‌های قرآنی توجه بیشتری بشود. یا در بیانیه گروه داوری «ادبیات داستانی و قرآن (دانش‌آموزی)» به عدم جذابیت لازم در متن و نثر آثار اشاره شده است و این در حالی است که در بین مسلمانان مرسوم و معمول بوده است که بیشترین همت و امکانات خود را برای کارهای بزرگ در زمینه قرآن، از تلاوت‌های ماندنی و زیبا تا خلق آثار فاخر و ماندنی در طول تاریخ به‌کار برده‌اند. همین موضوع باعث شده است که اوج هنر اسلامی در زمینه‌هایی مانند معماری اسلامی، خطاطی و دیگر آثار ارزشی صورت گیرد و ضمن این که تلاش کرده‌اند آموزه‌های جاودانی قرآن را به‌عنوان دستور و سبک زندگی در زندگی روزمره و حیات خود به‌کار گیرند، توجه داشته‌اند که هر کار و اثری اگر لباس «زیبایی و هنر و جذابیت» بپوشد، ماندگارتر و اثرگذارتر خواهد بود.

همین موضوع هم باعث شده است که در این جشنواره، علاوه بر امتیازات و نمراتی که برای اتقان متن و متون استاندارد و منطبق بر اهداف آموزشی و کارآمد در نظر گرفته‌ایم، برای مؤلفه‌های ظاهری کتاب و جذابیت‌های بصری آن نیز امتیازاتی قائل شویم، و انتظار داریم ناشران محترم و عزیزانی که آماده‌سازی و طراحی هنری این آثار را بر عهده دارند، به این موضوع مهم توجه داشته باشند. در واقع کتاب خوب و مناسب کتابی است که این هر دو وجه متن و ظاهر جذاب و مؤثر را داشته باشد. به همین جهت اگر این جشنواره کار خودش را به خوبی انجام دهد، امید می‌رود که در سال‌های آینده تولیدات قرآنی ما زیباتر،

تأثیرگذارتر و با محتوای غنی‌تری منتشر شوند، به‌گونه‌ای که اگر در زمینه ادبیات داستانی است، مؤلفه‌های ادبی خوبی داشته باشد، اگر در زمینه مفاهیم است، انسجام محتوایی بیشتری داشته باشد و در مجموع شاهد تولید آثار بهتر و مناسب‌تری باشیم.

← سخن پایانی شما که می‌تواند برای نویسندگان و ناشران همه آثار و از جمله کتاب‌ها و آثار قرآنی هم شنیدنی باشد، چیست؟

نکته مهمی که در این زمینه باید مورد توجه قرار گیرد، این است که کتاب اگر خوب نوشته و تألیف شود، تأثیر خودش را در خلوت مخاطب می‌گذارد و همین است که ما تأکید داریم و به‌عنوان یک کار ضروری، جشنواره کتاب‌های قرآنی را در دل جشنواره کتاب‌های آموزشی رشد، برگزار می‌کنیم تا بتوانیم آثار قرآنی مناسب و مفید و استاندارد را برای دانش‌آموزان، معلمان و خانواده‌ها انتخاب و معرفی کنیم و ضمناً ناشران و نویسندگان این آثار را در انتخاب مسیر درست و اصولی و انتشار این آثار یاری و حمایت کنیم.

همگی ما که با کتاب سر و کار داریم و زندگی‌مان آمیخته با کتاب است، کتاب‌هایی را در خاطر داریم که به نوعی و در مقطعی از زندگی بر حیات علمی، آموزشی و تربیتی ما اثر گذاشته است، که با نگاه و تأملی در گذشته در خواهیم یافت که نقش و تأثیر آثار اثرگذار و به‌خصوص

کتاب‌های دینی و قرآنی در این زمینه کم نبوده است. حال اگر تولید و انتشار کتاب‌های قرآنی با چنین نگاهی با دقت و وسواس و نظارت جایی مانند آموزش و پرورش، به عنوان نهادی که مسئولیت و جایگاه تولید متون آموزشی رسمی را بر عهده دارد، صورت گیرد، امید می‌رود که آن اثرگذاری در خلوت و در ذهن و جان مخاطبان بسیار مؤثرتر و بیشتر باشد، که این کارکرد هم می‌تواند به‌عنوان یکی دیگر از نمودها و زمینه‌های عملی همکاری بین آموزش و پرورش و مؤلفان و ناشران کتاب‌های قرآنی از برکات و آثار ارزشمند این جشنواره و مجموعه فعالیت‌های این حوزه تلقی و به حساب آید. یادمان باشد که کتاب خوب و مناسب راه خود را به دل مخاطب پیدا می‌کند ■

کتاب اگر خوب نوشته و تألیف شود، تأثیر خودش را در خلوت مخاطب می‌گذارد و همین است که ما تأکید داریم و به‌عنوان یک کار ضروری، جشنواره کتاب‌های قرآنی را در دل جشنواره کتاب‌های آموزشی رشد، برگزار می‌کنیم تا بتوانیم آثار قرآنی مناسب و مفید و استاندارد را برای دانش‌آموزان، معلمان و خانواده‌ها انتخاب و معرفی کنیم

قرآن، کتابی که باید از نو شناخت!

میزگرد فصلنامه جوانه با کارشناسان برای بررسی مسائل کتاب‌های قرآنی

برگزاری چهاردهمین جشنواره کتاب‌های آموزشی و تربیتی رشد، ویژه کتاب‌های قرآنی، حاصل تلاش یک‌ساله دفتر انتشارات و تکنولوژی آموزشی است که با برنامه‌ریزی‌های مؤثر توانست ضمن تعامل با تولیدکنندگان آثار قرآنی به تشویق و ترغیب ناشران و آگاهی آنان از نیازهایی که مخاطبان جامعه آموزش و پرورش، به‌ویژه گروه سنی کودک و نوجوان و نیز معلمان، به آثار متنوع قرآنی دارند بپردازد و به احصای محصولات که در بازار نشر وجود دارد مبادرت نماید تا با بررسی آن‌ها و تداوم قوت‌ها و شناسایی ضعف‌ها و ترمیم آن‌ها، به توسعه فرهنگ قرآنی همت گمارد. آنچه در این گزارش می‌خوانید خلاصه نشست دفتر انتشارات با جمعی از صاحب‌نظران حوزه تولید آثار قرآنی است که بهمن ماه سال ۹۵ در محل این دفتر برگزار شد.

در این میزگرد سیدجواد بهشتی، علی‌رضا سبحانی نسب، علی‌محمد رفیعی، سیدمحمد دلبری، ناصر نادری و فریبا کیا حضور داشتند.

کیا برگزاری جشنواره کتاب‌های آموزشی و تربیتی رشد را محمل و بستر معرفی تولیدات مناسب آموزشی و تربیتی عنوان کرد و افزود: جشنواره می‌تواند ضمن ایجاد موج در بازار نشر، کتاب‌های برگزیده را به‌عنوان الگوی مناسب به جامعه معرفی کند.

وی خاطر نشان کرد: از سال ۷۸ تاکنون ۱۳ جشنواره برگزار شده است اما در سال گذشته به دنبال بررسی و آسیبی که سازمان در رفع آن اهتمام داشت، متوجه این موضوع شدند که درخصوص حمایت‌های علمی و فرهنگی قرآنی، در کنار آموزه‌های رسمی که در قالب برنامه درسی ملی است، باید یک اهتمام جدی بشود.

ایشان با مقایسه تعداد کتاب‌های رسیده به دبیرخانه جشنواره

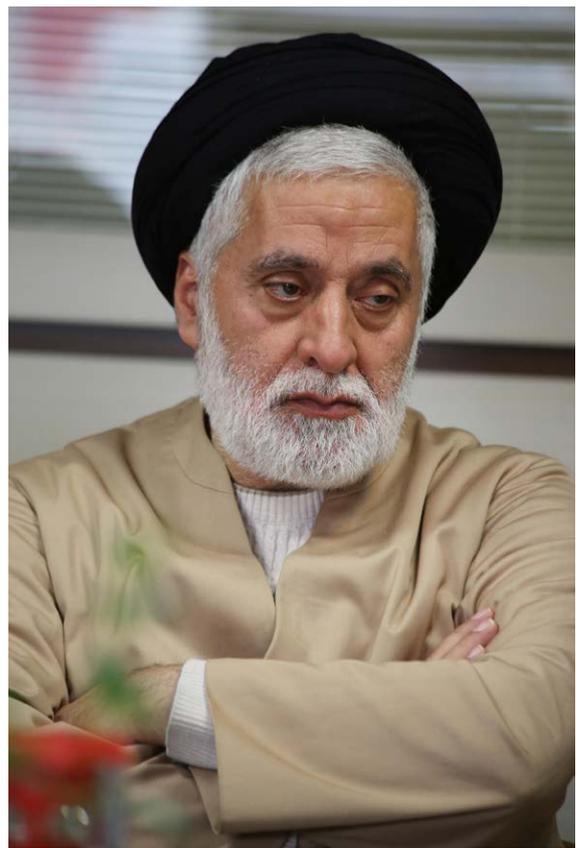
برگزاری جشنواره بستر مناسب معرفی آثار مناسب

در ابتدای این نشست، فریبا کیا، معاون دفتر انتشارات و تکنولوژی آموزشی، با اشاره به حمایت این دفتر از برنامه درسی از طریق تولید منابع آموزشی و تربیتی گفت: دفتر ما با اجرای «این‌نامه سامان‌دهی منابع آموزشی و تربیتی» با هدف جلب همکاری تولیدکنندگان و ناشران بخش غیردولتی درصدد است حمایت فرهنگی و علمی و معنوی کافی و وافی را برای آموزش‌های رسمی داشته باشد. وی اضافه کرد که اجرای این طرح مشخصاً از سال ۷۸ آغاز شد ولی از سال ۸۶ تاکنون به‌عنوان یک مصوبه جدی شورای عالی آموزش و پرورش و یکی از مأموریت‌های اصلی دفتر انتشارات، در این دفتر پیگیری شده است.

کتاب‌های قرآنی با جشنواره کتاب‌های آموزشی و تربیتی رشد گفت: ما بضاعت‌مان در زمینه تولیدات قرآنی کم است یا حداقل در زمینه تولیدات، متناسب با مخاطبانمان که عمدتاً از گروه ۶ تا ۱۸ سال هستند و مخاطبان دومیان که معلمان هستند، بسیار ضعیف است. برای همین به این نتیجه رسیدیم که از جشنواره، هم برای احصای محصولاتی که در بازار نشر وجود دارد و هم برای بررسی آن‌ها و تداوم قوت‌ها و شناسایی ضعف‌ها و ترمیم آن‌ها با تشویق و ترغیب ناشران و یا آگاهی آنان از نیازهایی که جامعه آموزش و پرورش به ویژه برای مخاطبان این گروه سنی مدنظر داشته باشیم استفاده کنیم.

وی برگزاری اولین جشنواره کتاب‌های قرآنی را مثبت ارزیابی کرد و افزود: اولین جشنواره با محوریت قرآن در ۶ گروه موضوعی: تفسیر و ترجمه قرآن، مفاهیم و معارف قرآن کریم، دانستنی‌ها و لطایف قرآنی، قصه‌های قرآنی، حفظ و آموزش روخوانی قرآن، کتاب‌های قرآن و سبک زندگی برگزار شد؛ در واقع آثار و تولیدات چهار سال را که حدوداً از ۲۶۰ تا ۲۷۰ عنوان کتاب بود احصا و در ۶ گروه تقسیم‌بندی کردیم؛ در حالی که ما حدود ۵۰۰۰ عنوان کتاب غیرقرآنی در یک سال دریافت می‌کنیم.

کیا افزود: باید میزان تولیدات براساس بررسی نیازهای مخاطبان باشد، استفاده از هنر و جذابیت بصری در تولیدات قرآنی وجود داشته باشد، با گروه سنی متناسب باشد، زیبایی‌ها و لطایف قرآنی به زبان دانش‌آموزی بیان شود و بالاخره با استفاده از قالب‌های متنوع ادبی و هنری، قدرت تفکر و عقلانیت نسل جدید را ارتقا دهیم. معرفی قرآن به‌عنوان کتابی که برای همه جنبه‌های اجتماعی و فردی انسان برنامه دارد و تلاش برای معرفی ترویج زیبایی‌های بی‌شمار قرآنی و

پرداختن به مصادیق عینی واقعی در زندگی روزمره از جمله هنر، ورزش، پوشش و مواردی از این دست انتظاراتی بود که ما در آن جشنواره احصا کردیم که باید در آن آثار وجود داشته باشد، اما چیزی که منجر شد ما این جلسه را برگزار کنیم این است که باز در این ۳۰۰ عنوان فقط حدود ۲۵ درصدش برای دانش‌آموزان است یعنی حدود ۷۰ عنوان با این که مخاطب اصلی ما دانش‌آموزان هستند و ما فراخوانمان را در این محور داریم. لذا می‌خواهیم آسیب‌شناسی کنیم بینیم مشکل چیست که با این همه تلاش‌ها فقط ۲۵ درصد از کتاب‌های دریافتی ما به آثار دانش‌آموزان اختصاص دارد؟

گستره بحث‌های قرآنی فراتر از کتاب است

ناصر نادری، نویسنده و پژوهشگر حوزه قرآن و معارف اسلامی، عنوان جلسه را «آسیب‌شناسی آثار مفاهیم حوزه قرآنی» اعلام

کرد و گفت: در مقدمه باید عرض کنم هر کتابی که از لحاظ ریخت‌شناسی دارای شکل و فرم و محتوا و درون‌مایه مبتنی بر مفاهیم و گزاره‌هایی است، چه به شکل زبان که گاهی با عنصر تصویر ممزوج می‌شود و چه گاهی که با رسانه‌های امروزی و کتاب‌های الکترونیک، که صدا و حرکت هم دارد. یعنی می‌خواهم بگویم گستره بحث ما فراتر از کتاب یا مکتوبات می‌رود و از آن حیث تجربه‌ها را هم مرور می‌کنیم و هم آسیب‌شناسی کنیم.

نادری با اشاره به اجرای همه مفاهیم تولید شده در حوزه قرآن به شکل کاغذی و غیر کاغذی، خاطرنشان کرد: گاهی مبنای درون‌مایه‌ها از نظر شکل روایت و بیان، استدلالی است. یعنی معطوف

به جنبه‌های عقلی قرآن است، گاهی این شکل به احساسات و لطایف درونی انسان می‌رود که بیشتر معطوف به احساس قلب قرآن است. گاهی وقت‌ها حالت شرح و توصیف دارد، یعنی بن‌مایه‌ها معطوف بر نقل قرآن است. گاهی ما مینا را تقسیم‌بندی بر مبنای رویکرد می‌گذاریم، یعنی زاویه دید کتاب راجع به قرآن است ولی وامدار نگاه درونی قرآن است؛ اما گاهی از بیرون به زاویه دید آن مسئله نگاه شده و فرد از منظر عرفان برداشت‌های ذوقی خودش را از قول قرآن مطرح می‌کند. گاهی از منظر تاریخ‌شناسی و گاهی عینک فلسفی به ذهن دارد؛ به ویژه در آیاتی که روح عقلی و استدلالی دارد برداشت‌های ذوقی فلسفی را می‌بینم و یا گاهی تبعات‌ی در حوزه علوم پایه مثلاً علوم طبیعی به ویژه در رابطه با مواردی از جمله اعجاز ریاضی در قرآن دارد، گاهی محتوا بر مبنای مخاطب

کیا: تولیدات باید براساس نیازهای مخاطب باشد؛ از هنر در تولیدات قرآنی استفاده شده باشد، متناسب با علائق گروه سنی باشد؛ زیبایی‌ها و لطایف قرآنی به زبان دانش‌آموزی بیان شود و بالاخره با استفاده از قالب‌های متنوع، قدرت تفکر و عقلانیت نسل جدید را ارتقا دهیم

است که این تعداد کتابی که پارسال رسید یک‌دهم چیزی است که در بازار است، من معتقدم با این یک‌دهم نمی‌توان بر بازار ایران قضاوت کرد.

وی در ادامه افزود: اگر بخواهیم قضاوت کنیم باید در طول سال از طریق کتاب هفته و کتاب ماه و کتاب سال این وضعیت را رصد کنیم. فراخوان نمی‌تواند به ما زمینه قضاوت بدهد. حداقل باید ۸۰ درصد تولیدات یک سال را روی میز داشته باشیم تا بتوانیم به درستی قضاوت کنیم.

لزوم آشنایی مخاطبین با وسعت معارف قرآن

حجت‌الاسلام سبحانی نسب نیز با اشاره به مشکلات بازار نشر گفت: بخشی از مشکلاتی که بازار نشر دارد به تکرار موضوعات و سوژه‌ها، تمرکز کردن روی قصه‌های قرآنی و حتی تغییر ندادن قالب برمی‌گردد؛ در حالی که اگر قالب جدید و موضوعات جدید ارائه شود خیلی مثبت خواهد بود؛ تقلیدات ناشیانه هم یکی از مشکلات بازار نشر است.

وی عدم تولید کارهای بزرگ و گروهی و دائرةالمعارفی را از دیگر مشکلات جدی عنوان کرد و افزود: یکی از مشکلات ما این است که مخاطبین ما با وسعت معارف قرآن آشنا نمی‌شوند و مواجه نمی‌گردند. وقتی کتاب دائرةالمعارفی در زمینه قرآن تولید نکنید، با جزایری مواجه می‌شوند. سوژه‌ها وقتی تکراری باشد، قالب‌ها هم تکراری می‌شود. نپرداختن به موضوعات جذاب برای کودک و نوجوان یکی دیگر از اشکالات است.

سبحانی نسب با پیشنهاد ایجاد اتاق فکر به‌عنوان یکی از ملحقات جشنواره گفت: باید اتاق فکری باشد تا موضوعات و سوژه‌های مورد نیاز را دریاورد، یک سبد حمایتی و هدایتی هم برایش داشته باشد که این‌ها را به ثمر برساند. اگر یقیناً پارسال جشنواره چنین چیزی داشت، ما الان می‌توانستیم بگوییم که ۲۰ موضوعی که احصا شده و کتاب برایش نداشتیم، در این مسیر تولید شده و الان آن را روی میزمان داریم.

قرآن، متنی پست‌مدرن و امروزی است

رفیعی در ابتدای سخنانش به ۴۰ سال تجربه کار قرآنی خود اشاره کرد و گفت: مسئله اصلی این است که یا افراد، جمود در قرآن دارند یا به گونه‌های بین مخاطب و قرآن فاصله می‌اندازند؛ من این را حدود ده سال پیش متوجه شدم آن هم در پست‌مدرنیسم. با این نگاه که اصل را بر جذابیت می‌گذارد می‌بینید که آثاری تولید می‌شود که صد نکته کلیدی زندگی را به شما می‌دهد. با این نگاه می‌بینیم که قرآن، متنی پست‌مدرن و امروزی است.

ایشان ترجمه قرآن را گام مهمی در انتقال مفاهیم قرآن دانست و خاطر نشان کرد: انواع ترجمه را با استفاده از آیات قرآن با سبک‌های مختلف می‌توان ارائه داد.

است یعنی با توجه به زبان و ذهن مخاطب به شکل‌های مختلف ارائه می‌شود. گاه مبنای تقسیم‌بندی ما برش‌ها و لایه‌های معنائشناختی قرآن است، یعنی مبنی بر هستی‌شناسی و انسان‌شناسی قرآن است و گاهی مبنای تقسیم‌بندی ما ساحت‌های سه‌گانه اندیشه و احساس و رفتار است.

وی با اشاره به دوسویه بودن رسانه‌های امروزی گفت: گاهی کتابی خلق می‌شود که جنبه‌های دیداری و شنیداری دارد و گاه چندسویه است و حتی از رسانه‌های مکمل استفاده می‌شود، یعنی کتابی خلق می‌شود و سایتی هم آن را پشتیبانی می‌کند و دست‌ورزی و خلاقیت را به وجود می‌آورد. نادری افزود: از نگاه آموزش و پرورش گاهی کتابی تولید می‌شود که ناظر بر تکمیل مفاهیم کتاب درسی است، این یک نگاه است. یعنی کاملاً معطوف بر تکمیل مفاهیم کتاب‌های درسی است. در این صورت کتاب کمک‌درسی تولید شده است؛ اما گاهی هم فراتر از کتاب‌های درسی و ناظر بر برنامه درسی است. ما در آموزش و پرورش یک کتاب درسی داریم و یک برنامه درسی که مقداری ساحت‌های هدف‌گذاری و نوع هدفمندی‌ها و ارتباطات طولی و عرضی مفاهیم با آنچه در کتاب درسی است متفاوت است و گاهی وقت‌ها مکمل اهداف کلان آموزش و پرورش است. ابتدای بحث ما این است که حالا وضعیت موجود بازار نشر کتاب‌هایی که در حوزه قرآنی است، در ایران چیست و خوشحال می‌شوم که با دوستان این بحث را داشته باشیم.

با این داشته‌ها نمی‌شود قضاوت کرد

در ادامه جلسه حجت‌الاسلام بهشتی با ذکر آیه‌ای از قرآن گفت: اگر می‌خواهیم وضع موجود را داوری کنیم، با این داشته‌ها نمی‌شود قضاوت کرد. برداشت بعضی دوستان این

**سبحانی نسب: باید
تدبیری اندیشید تا
ناشرانمان از معیارها
سردر بیاورند و مؤلفانمان
با قرآن مأنوس شوند**

وی با ذکر تجربه پانزده ساله خود در داوری کتاب جمهوری اسلامی افزود: آثاری که مؤلفان براساس قرآن پدید آورده باشند بسیار کم است. مثلاً هر پنج، شش سال یکبار به زور کتابی را به صورت تقدیری یا کتاب سال معرفی می‌کنیم. واقعیت این است که بعضی‌ها که قصه‌های قرآنی می‌نویسند، این کاره نیستند زیرا روح قرآن را درک نکرده‌اند. مثلاً ماجرای شأن نزول‌ها را باید طرف بدانند. چقدر ما شأن نزول ساختگی داریم، ما باید بتوانیم با افراد فعال در این حوزه، که تعداد انگشت‌شماری هم هستند، کتاب‌های مناسبی برای ساختن نسل آینده تولید کنیم.

کشیدن خط بطلان بر فرآیند برنامه درسی

در ادامه نشست قرآنی، دکتر محمد دلبری مدیر گروه قرآن و معارف اسلامی گفت: بنده سال‌ها دست‌اندرکار ارزیابی کتاب‌هایی بودم که در حوزه قرآن و معارف اسلامی سازمان به دستم می‌رسید. کتاب‌های کمک‌درسی حوزه‌های مختلف دارد. اما بیش از نود درصد؛ حدود ۹۵ درصد آن‌ها به دلایل متعدد اعتبار کافی ندارد. از بزرگ‌ترین آسیب‌های این کتاب‌ها این است که به نوعی با کتاب‌های درسی تعارض یا تضاد دارد. بعضی از کتاب‌هایی که تولید می‌شوند فرایند برنامه درسی را با اشکال مواجه می‌کنند و در واقع خط بطلان بر فرایندی می‌کشند که سازمان پژوهش و دفتر تألیف و مؤلف دنبال آن است.

وی در ادامه بحث کنکور را به‌عنوان معضلی که روی سیستم آموزشی اثرگذار است عنوان کرد و گفت: کنکور نوع کتاب‌های کمک‌درسی را جهت می‌دهد و مشکل ایجاد می‌کند، به این صورت که وارد گودهایی می‌شود که مؤلف یا نظام آموزشی و کتاب نمی‌خواهد وارد آن شود. زیرا برای هرچه در کتاب درسی

است سؤال طرح می‌کند و گاهی سؤالاتش مرتبط با کتاب و هدف درسی ما نیست و یکی دیگر از اساسی‌ترین مشکلاتی که کتاب‌های حوزه دین برای دانش‌آموزان دارند، عدم اعتبار علمی است که آقای رفیعی به خوبی به آن اشاره کردند.

وی با بیان لزوم اهمیت تناسب محتوای کتاب با کودکان گفت: گاهی متنی که برای کودکان می‌نویسند جذاب نیست یا محتوایی که انتخاب می‌کند متناسب با سن دانش‌آموز نیست؛ مثلاً تصویر کردن جهنم آن هم با نقاشی‌های ترسناک متناسب با روان‌شناسی کودک نیست ولی کتاب‌های بیرون به این امر توجه چندانی نمی‌کنند.

ریشه ضعف در مدیریت فرهنگ نشر است

ناصر نادری در بخش دوم سخنان خود گفت: برای تولید کتاب که مثل تولد کودک است، بخش اول کتاب، زایش و پرورش ذهنی است که توسط مترجم یا نویسنده یا ناشر تولید می‌شود. من بخشی از آسیب‌شناسی آثار قرآنی در حوزه مفهومی را مهندسی مفهومی و پردازش ذهنی می‌دانم که گاهی آثار تولیدی با نیاز مخاطب عدم تناسب دارند یا برخی کتاب‌ها مسئله‌مدار یا چالش‌مدار نیستند و روش‌مندی علمی مبتنی بر پژوهش ندارند و من ریشه این ضعف را در مدیریت فرهنگ نشر کشور می‌دانم. در سیره‌نگاری به شکل انبوه موضوع کار شده ولی در اخلاق و سبک زندگی کم‌کار شده و معماری کتاب‌سازی هم ضعف دارد. ما می‌توانیم تجربه موفق را بگوییم تا مقدمه‌ای بر معیارهای مطلوب در تولید کتاب در حوزه مفاهیم قرآن باشد.

گامی در تثبیت و تعمیق و توسعه مفاهیم

محمد دلبری در خصوص تجربه‌های موفق گفت: کتاب‌های به نسبت موفق‌تر، عموماً نیازها را اولویت داده بودند. مثلاً «کانون اندیشه جوان» کتاب‌هایی را برای حوزه نوجوانان و جوان تولید می‌کند که در حوزه ادیان و مذاهب است و کار موفق است. در حوزه نهج‌البلاغه ما ضعف داریم، ترجمه نهج‌البلاغه زیاد داریم ولی روش مطالعه و برداشت در نهج‌البلاغه را به‌عنوان درسنامه نهج‌البلاغه کم داریم. در حوزه کتاب‌های کمک‌درسی هم تجربه‌های خوبی داشتیم که به خاطر ارتباط مستقیم با سازمان و مبنا قرار دادن اهداف برنامه‌های درسی سازمان بوده است و در تثبیت و تعمیق و توسعه مفاهیم گام برداشته‌اند.

→ ناصر نادری

سبحانی نسب: بخشی از مشکلاتی که بازار نشر دارد به تکرار موضوعات و تمرکز کردن روی قصه‌های قرآنی و حتی تغییر ندادن قالب برمی‌گردد؛ در حالی که اگر قالب جدید و موضوعات جدید ارائه شود خیلی مثبت خواهد بود؛ تقلیدات ناشیانه هم یکی از مشکلات بازار نشر است

↑ سید علی محمد رفیعی

موفق بودن باید تعریف شود

رفیعی در ادامه این بحث گفت: اولاً موفق بودن باید تعریف شود. گاهی از کتابی خوشمان آمده و گاهی کار علمی کرده‌ایم و گاهی موارد دیگر که باید تعریف شود. مجموعه «آسمان چه می‌گوید» یک رویکرد است و کانون توانسته خوب آن را پخش کند و مخاطب داشته است. قبل از این، مجموعه کتاب‌های اندیشه بود که کانون چاپ کرده و کار آقای روح‌افزا بود که این کتاب‌ها کلامی بودند ولی رویکرد قرآنی‌شان بسیار قوی بود. ترجمه مصطفی رحماندوست از جزء سی‌ام قرآن برای کودکان گروه سنی ب و ج بود. انتشارات مدرسه هم، جزوه‌های قرآنی را که شامل متن قرآن و ترجمه متن و ترجمه لغات مشکل است، و کار آقای وکیل می‌باشد، چاپ کرده است.

اما من معتقدم به کتاب‌های درسی دارد ظلم می‌شود. یکی از بهترین کتاب‌هایی که بچه‌ها می‌خوانند، همین کتاب‌های درسی است. این کتاب‌ها از بسیاری کتاب‌های بازار از حیث موازین ادبی و روان‌شناسی و علمی جذاب‌ترند و می‌توان آن‌ها را تجربه موفق دانست.

حجت‌الاسلام سبحانی نسب نیز در مورد نمونه کتاب‌های موفق خاطرنشان کرد: آقای ابهری شمارگانی دارد که خوب است. کتاب خدانشناسی قرآنی کودکان کتاب خوبی است و ترجمه عربی و انگلیسی‌اش هم هست و ترجمه انگلیسی‌اش الان دارد در کالیفرنیا چاپ می‌شود. کتاب «خدایا اجازه» خیلی موفق بوده و چاپ دوم و سومش را با هم زدیم و کانون همین چند وقت پیش به آن جایزه داد. فرهنگ‌نامه سوره‌های آقای ابهری را هم که انتشارات قدیانی چاپ کرده خوب است، دائرةالمعارف قرآنی که محراب از ایشان چاپ کرده موفق بوده یا کتاب «من اعتراض دارم» (که پاسخ پرسشی است که آیا دین کهنه شده است یا نه) و کتاب «من مثل ماه می‌شوم»، کتاب‌های خوبی هستند.

رفیعی: من معتقدم به کتاب‌های درسی دارد ظلم می‌شود. یکی از بهترین کتاب‌هایی که بچه‌ها می‌خوانند، همین کتاب‌های درسی است

تفسیرهای راهنما و نور هر دو سرمایه‌اند!

حجت‌الاسلام بهشتی هم به کتاب‌های تفسیر قرآن به‌عنوان کتاب‌های موفق اشاره کرد و گفت: من می‌خواهم دو تفسیر را معرفی کنم، تفسیر نور و تفسیر راهنما. در یکی، خودم ۱۵ سال همکاری کردم. قبل از این دو تفسیر، تفسیر نوبوری را آذربایجان شرقی کار کرده که چنین سبکی دارد و برای هر آیه دو یا سه نکته گفته است. آقای قرائتی یک دور تفسیر نمونه را نگاه کرده است. اول می‌خواست ترجمه‌ای بنویسد. من گفتم نه، ترجمه کم است؛ لذا ۶ هزار کارت به عدد آیه‌های قرآن تهیه کردیم شامل آیات، ترجمه، نکته‌ها و پیام‌ها

که ۱۵ سال با استفاده از منابع شیعه و سنی طول کشید و دو سال آخر کار متوجه شدیم شبیه این را مرحوم آقای هاشمی رفسنجانی با عنوان «تفسیر راهنما» در زمانی که زندانی رژیم شاه بوده، در سلول انفرادی به‌صورت ذهنی کار می‌کرده و در وقت ملاقات و از زیر عبا به همسرش می‌داده که زیر چادر پنهان و نگاه‌داری کند. به لحاظ تیراژ بعد از تفسیر نور و تفسیر نمونه است. البته تفسیر راهنما تیراژش زیاد نیست. ولی تفسیر نور در قالب رحلی و تک‌جلدی هم چاپ شده که غیر از ترجمه ۲۵ هزار نکته و پیام دارد. فکر می‌کنم به لحاظ سبک باید روی آن کار کنیم تا برای دانش‌آموز به‌محصول تبدیل شود. به نظر من این تفسیر راهنما و تفسیر نور هر دو سرمایه‌اند.

بیش از دو بیست پدیده طبیعی در قرآن داریم

ناصر نادری هم به ذکر کتاب‌های موفق پرداخت و گفت: به نظرم برای حفظ حقوق معنوی افراد از آثار آقای بی‌آزار شیرازی به راحتی نمی‌شود گذشت؛ چون وی در حوزه قرآن کارهای جدیدی هم کرده به نام «اطلس قصه‌های قرآن» که امکان و شخصیت‌های قرآن را از لحاظ جغرافیا و بحث‌های تاریخی معرفی کرده است.

وی افزود: در زمینه قصه‌هایی که با محوریت حیوانات بود کسی که این جریان را شروع کرد رضا رهگذر بود و البته بعدها دیگران هم ادامه دادند.

دو سال پیش هم کاری را در نشر ذکر دیدم که ترجمه کار یک ناشر عرب‌زبان بود. ویژگی کار ایشان این بود که به شکل خلاقانه و فوق‌العاده جذاب با شگردهای بازی و سرگرمی

قصه‌های قرآن را تکمیل کرده بود. کاری هم حوزه قرآن ارشاد انجام داده که تفسیرموضوعی است و مخاطبش نوجوانان هستند.

وی افزود: ما بیش از دویست پدیده طبیعی در قرآن داریم. من یک زمانی این‌ها را جمع کردم تحت عنوان «فرهنگ تصویری قرآن برای کودکان» که نشر پیدایش دو سال پیش چاپ کرد. یک کاری هم به‌نشر به نام اطلس قرآن کار کرد و من در مکه اصلش را دیدم و خریدم و چند ماه بعد ترجمه شد. یک کاری هم نشر حکمت کرده یک مجموعه ترجمه است، یک سری از پژوهشگران غربی کار کرده‌اند که خوب است.

قصه‌های قرآن که اولین بار با مجموعه «قصه‌های خوب برای بچه‌های خوب» مهدی یزدی شروع شد و یا افرادی مثل آقای ملامحمدی و خانم ماهوتی ادامه یافت خوب است. در حوزه کتاب‌سازی قرآن به نظرم هیچ‌کس مثل آقای طلایی در بحث قصه‌های قرآن در کیفیت چاپ و تصویرگری ممارست به خرج نداده و حساسیت نداشته است. مجموعه کارهایی که آقای خرمشاهی کرده بعضی‌ها چه مقالاتش و چه مجموعه کارهایش زوایایی دیده بوده که نو بوده است.

سند بالادستی بین همه مسلمانان مشترک است

موضوع مورد بحث بعد، معیارهای مطلوب در تولید کتاب‌های قرآنی بود که ابتدا حجت‌الاسلام بهشتی گفت: با توجه به اینکه توسعه این حرکت به سمت بین‌الملل است می‌توانیم مسئله بین‌المللش را فعال کنیم. یکی از وظایف آقای بابالو معاون وزیر همین است که داشته‌های مدارس

کشورهای اسلامی را با نامه و با رایزنی بگیرد. از سازمان ارتباطات، جامعه‌المصطفی، وزارت امور خارجه، از همه می‌توانیم کمک بگیریم. تا ببینیم در آن کشورها چه کرده‌اند. ما یک سند بالادستی داریم که بین همه مسلمانان مشترک است و مخاطب ما دانش‌آموز است. ما برویم ببینیم آن‌ها برای دانش‌آموزان چه کرده‌اند و کارهای خودمان را هم ترجمه کنیم و برای آن‌ها بفرستیم.

حجة الاسلام سبحانی‌نسب نیز گفت: ما برای نویسندگانمان نیاز به الگوهای داریم و پیشنهاد من این است که کتابخانه‌ای از کارهای انجام شده کودک و نوجوان در زمینه انجیل بشود جور کرد که نویسندگان ما این را ببینند و آنالیز کنند تا تبدیل به کتابی شود که به درد ناشر و نویسنده بخورد. یکی دیگر از بحث‌های من این است که چرخه توزیع کتاب ناقص است و جشنواره باید از کتاب‌های مناسب حمایت کند.

باید تدبیری اندیشید تا ناشرانمان از معیارها سردرگم نباشند، مؤلفانمان با قرآن مأنوس شوند من پیشنهادم این است که پروژه‌های بزرگی را تعریف نکنیم و تأمین هم بشود و مؤلفی که اینکاره است یک سال برود با قرآن کار کند.

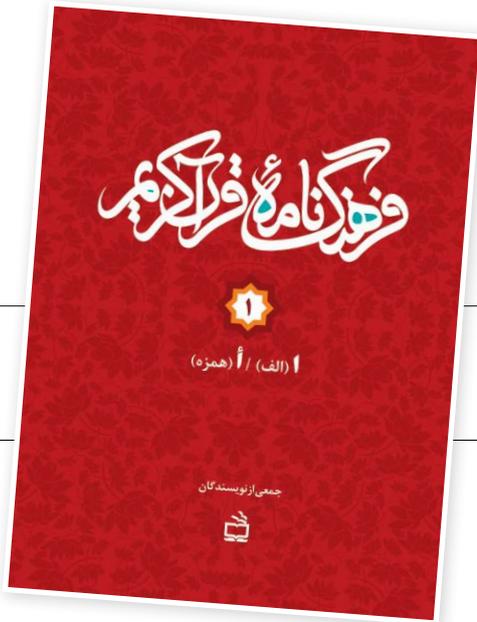
وی استناد به قرآن را بسیار مهم توصیف کرد و افزود: ما باید تا می‌توانیم در آموزش‌های قرآنی از غیرقرآن استفاده نکنیم. و اگر مجبور شدیم به روایات معتبر از جمله «معجم الاحادیث المعتمره» که یکی

از علمای معروف و مبارز و بزرگ افغانستان به نام آیت‌الله محمدآصف محسنی تألیف کرده مراجعه کنیم. وی سپس به بعضی روایات ساختگی اشاره کرد و گفت من مقاله‌ای دارم به نام «بعثت از افسانه تا واقعیت» آنجا راجع به غار حرا و روایت «بخوان و چه بخوانم...» گفتم که این روایت جعلی است و سندش چیست، این شأن نزول‌های ساختگی و روایات ساختگی یا غیرمعتبر یکی از آفت‌های پرداختن به مفاهیم قرآن است. یا روایت طعام بخشیدن به مسکین به آن صورتی که بیان شده غیرمعتبر است؛ یا ماجرای اصحاب فیل در تصویرگری‌ها می‌بینید یک لشکر فیل سنگباران می‌شود. اما روایت صحیح این است که فقط یک فیل بوده که آن هم فرار کرد و رفت! اکثر این روایات از منابع اهل سنت است و آن‌ها هم از هرکسی که در صدر اسلام بوده روایت‌های جعلی نقل کرده‌اند... من نظرم این است در داستان‌های قرآن باید تا می‌شود به خود قرآن اکتفا کرد ■

→ سید محمد دلبری

دلبری: بعضی از کتاب‌هایی که تولید می‌شوند فرایند برنامه‌داری را با اشکال مواجه می‌کنند و در واقع خط بطلان بر فرایندی می‌کشند که سازمان پژوهش و دفتر تألیف و مؤلف دنبال آن است

فرهنگ‌نامه‌ای به‌روز، با نثری روان و مصوّر

پای صحبت دست‌اندرکاران فرهنگ‌نامه قرآن کریم

نهال‌های برخی از طرح‌ها ممکن است چند ماه یا حتی چند سال طول بکشد تا جوانه بزنند، رشد کنند و به بالندگی برسند. تنها یک هنرمند واقعی می‌تواند سختی‌ها و فراز و نشیب‌های زیاد این وادی را در طول این مدت تحمل کند تا اثری خلق کند که مخاطبش آن را بیسندد. اما معمولاً تأثیر چنین آثاری سال‌ها در خاطره نسل‌ها باقی می‌ماند و چه‌بسا به سرمایه‌ای ارزشمند برای کشور و مردم تبدیل شود. تولید فرهنگ‌نامه‌ها خصوصاً فرهنگ‌نامه‌های قرآنی از این زمره‌اند.

تولید «فرهنگ‌نامه قرآن کریم» که از سال‌ها پیش در دفتر انتشارات و تکنولوژی آموزشی آغاز شده است، پس از مدت‌ها دوباره شتاب گرفته است. به بهانه برگزاری دومین جشنواره کتاب‌های قرآنی از سوی این دفتر، به سراغ کسانی رفته‌ایم که در شکل‌گیری و تداوم تولید این فرهنگ‌نامه همکاری داشته‌اند.

مداخل و محتوای فرهنگ‌نامه با ظرفیت ذهنی جوان سازگار باشد، و دیگر این‌که به لحاظ شیوه بیانی و بهره‌مندی از عنصر گرافیک دارای جذابیت باشد.

گرافیک جذاب و محتوایی سازگار با ذهن جوانان
ناصر نادری، مدیر واحد کتاب رشد و عضو شورای سیاست‌گذاری قرآن، در زمان شکل‌گیری فرهنگ‌نامه

← **چه راهکارهایی برای رسیدن به این اهداف در نظر گرفته شد؟**

برای دستیابی به این اهداف، یک شورای علمی برای فرهنگ‌نامه تشکیل شد. حجت‌الاسلام دکتر محی‌الدین بهرام محمدیان رئیس شورا و اعضای آن عبارت بودند از حجت‌الاسلام سید جواد بهشتی، دکتر فضل‌الله خالقیان، دکتر سید محمدعلی دیباجی و زنده‌یاد امیرحسین فردی به‌عنوان کارشناس ادبی. این شورا شیوه تحقیق و معیارهای علمی ساختاری و ادبی نگارش مقاله‌ها را تدوین کردند. البته برای این کار فرهنگ‌نامه‌هایی را که در حوزه دین کار شده بود مطالعه و با برخی از پیشکسوتان این عرصه گفت‌وگو کردند.

← **آقای نادری، لطفاً درباره چگونگی شکل‌گیری این طرح بگویید.**

واحد کتاب رشد در سال ۷۶ شکل گرفت؛ زمانی که آقای سیدمحسن گل‌دانش‌ساز مدیرکل دفتر انتشارات بود. در ابتدای کار، براساس نیازسنجی‌هایی که صورت گرفت، به چند اولویت در بخش کتاب رسیدیم که از جمله آن‌ها کتاب‌هایی در حوزه قرآن بود. در آن واحد، طرح‌های مختلف قرآنی مطرح شد که در نهایت به تولید یک فرهنگ‌نامه قرآنی برای نوجوانان رسیدیم و از سال ۷۷ تولید آن در دستور کار قرار گرفت.

تقریباً در همان زمان هم شورای برنامه‌ریزی گروه قرآنی شکل گرفت که وظیفه‌اش از نامش مشخص بود و اعضای آن عبارت بودند از دکتر محی‌الدین بهرام محمدیان، سیدمحسن گل‌دانش‌ساز، محمدعلی سادات، محمد ناصری، مهندس رضا منصور، دکتر فضل‌الله خالقیان و این‌جانب.

← **تألیف فرهنگ‌نامه به چه شکلی انجام شد؟**

ابتدا گروهی از همکاران مثل آقایان جعفر شیخ‌الاسلامی، امیر شیرزاد، محمدرضا مختاری، تیمور امیری و خانم‌ها منصوره مدقق و فاطمه نظام‌الدینی در کار فیش‌برداری همکاری کردند و از همین فیش‌ها دوستان دیگری در نوشتن مقاله‌ها استفاده

← **چه ویژگی‌هایی مدنظر شما بود؟**
قرار شد فرهنگ‌نامه دو ویژگی داشته باشد؛ یکی این‌که

بردند. همکارانی مانند: محی‌الدین بهرام محمدیان، فضل‌الله خالقیان، بتول علی‌نیا، حسین مدادی، عیسی متقی‌زاده، محمدرضا برات‌پور، سیدجواد بهشتی، حسین جوان‌مهر، حسین سوزن‌چی و...

← آن زمان کار تا چه مرحله‌ای پیش رفت؟

با همکاری این گروه، تا اواسط دهه ۸۰ سه جلد از فرهنگ‌نامه آماده و دو جلد آن منتشر شد. متأسفانه بعد از مدتی به دلیل انتقال واحد کتاب رشد به انتشارات مدرسه و عدم مدیریت فرهنگی مناسب طرح‌های حوزه کتاب، این کار ناقص ماند. تا این‌که پس از حضور حجت‌الاسلام محمدیان رئیس سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی دوباره این طرح به شکلی جدید ادامه یافت. در این مرحله آقای دکتر فضل‌الله خالقیان به‌عنوان مدیر طرح حضور دارند و مدیریت و نظارت اجرایی کار برعهده آقای محبت‌الله همتی است.

مناسب برای جوانان و به زبان امروز

دکتر فضل‌الله خالقیان، استادیار دانشگاه قرآن و حدیث - پردیس تهران، مؤلف و مسئول و ناظر فرهنگ‌نامه

← دکتر خالقیان، لطفاً به ما بگویید امتیاز این فرهنگ‌نامه

قرآنی نسبت به سایر فرهنگ‌نامه‌ها در چیست؟

همان اوایل کار که طرح ارائه شد، ما تعدادی از دانش‌نامه‌ها را بررسی کردیم؛ از جمله «قاموس قرآن» آقای قرشی را که فرهنگ‌نامه‌ای نسبتاً کامل است. این فرهنگ‌نامه واژگان قرآن را براساس ریشه آورده و بررسی مفهومی کرده است. «قاموس

قرآن» کار خوبی است؛ اما برای جوان‌ها مناسب نیست؛ نثر مرحوم قرشی قدیمی و عالمانه است و قلمش برای نسل جوان امروز سنگین است. زبان فرهنگ‌نامه‌ای که ما در حال تدوین آن هستیم، به زبان نسل امروز بسیار نزدیک است.

همچنین «قاموس قرآن» مصوّر نبود اما «فرهنگ‌نامه قرآن کریم» مصوّر است. ضمن این‌که «قاموس قرآن» قبل از انقلاب نوشته شده بود و می‌دانید که علم بشر مدام در حال رشد است و مدام افکار و امواج جدید فکری تولید می‌شوند. بنابراین نیاز است که هر اثری بعد از مدتی بازآفرینی و با علم روز تطبیق داده شود.

اثر دیگری هم بود به‌نام «فرهنگ‌نامه کودکان و نوجوانان» که اثر خوبی بود؛ اما فرهنگ‌نامه قرآنی نبود. ما سعی کردیم هم نثر و هم محتوای این فرهنگ‌نامه که در دست اجراست متناسب با دنیای امروز باشد.

← آیا برای این مجموعه از تصاویر و عکس‌های تولیدی استفاده می‌شود؟

در جلد یک و دو - که منتشر شده است - تصویری‌ها اکثراً تولیدی بودند و به‌ندرت از تصاویر آرشیوی استفاده شد. اما عکس‌ها، هم تولیدی و هم آرشیوی بودند.

می‌دانید که تصویرسازی برای قرآن بسیار سخت است. چون بیشتر مفاهیم انتزاعی‌اند و کار متفاوتی نیاز است انجام شود که امیدواریم از پس این مهم برآمده باشیم. انتخاب مدخل‌هایی هم که باید تصویرگری شوند کار حساسی است. شاید کار انجام شده ایده‌آل نباشد، ولی ما نهایت سعی‌مان را کردیم تا اثر خوبی تولید شود. مثلاً تصمیم گرفتیم برای حضرت ابراهیم تصویرگری کنیم. پس باید طوری تصویر طراحی می‌شد که قداست و معنویت ایشان محفوظ بماند.

یکی از موضوعاتی هم که می‌شد برای آن‌ها تصویرگری کرد یا عکس گرفت، بعضی از اماکن نام برده شده در قرآن است. در این موارد هم اگر قرار بود تصویرری بیاید، باید تصمیم می‌گرفتیم چه کار کنیم. آیا باید بدهیم آن مکان را تصویرگری کنند یا یک نفر را بفرستیم از آن منطقه عکس بگیرد؟

خب اینکه یک نفر برود و از آن اماکن عکس بگیرد، خودش برنامه‌ای مستقل است و به امکانات و پیگیری زیادی نیاز دارد. من با تصویرگری برای فرهنگ‌نامه موافقم؛ ولی لازم است این کار با دقت و کاملاً حساب شده صورت گیرد و تصویرسازی‌ها به فهم بهتر مخاطب یا برقراری احساس بهتر کمک کند.

← مخاطب این فرهنگ‌نامه کدام گروه سنی است و کار تا چه مرحله‌ای پیش رفته است؟

مخاطب این فرهنگ‌نامه دانش‌آموزان و دانشجویان ۱۶ تا ۲۸ سال و به‌طور خلاصه جوانان‌اند. از ابتدا قرار بود ده جلد باشد. دو جلد آن هم حدود ده سال قبل چاپ شده است. بعد از وقفه‌ای

→ فضل‌الله خالقیان

نسبتاً طولانی که در کار افتاد، مجلدات چهارم تا دهم را به گروه‌های مختلف سپردند تا کار سرعت بیشتری بگیرد. برخی از گروه‌ها یک مجلد و برخی چند مجلد را تدوین کرده‌اند. برای نمونه جلد ۴ را به من سپردند که من به اتفاق شش همکار آن را تألیف کردیم. ضمناً در طول این سال‌ها ویراستارانی هم جلد‌های مختلف فرهنگ‌نامه را ویرایش کرده‌اند؛ اما ویراستار نهایی کار آقای حاج‌علی فرد هستند که الان مشغول کارند.

و کلماتی را که با این ریشه‌ها در قرآن آمده‌اند، برای مخاطب توضیح داده‌ایم. گاهی توضیح محدود به معنای لغوی واژه شده است؛ اما دربارهٔ واژه‌های کلیدی کوشش کرده‌ایم مفهوم واژه را به خوبی تبیین کنیم. همان‌طور که گفتم برای این کار از قاموس قرآن آقای قرشی الگو گرفتیم. ریشه‌ها و واژه‌ها هم در «معجم‌المفهرس» محمدفؤاد عبدالباقی و «التحقیق» آقای حسام مصطفوی احصا شده است.

← آیا استفاده از گروه‌های مختلف در تألیف باعث آسیب دیدن یک‌دستی فرهنگ‌نامه و تفاوت جلد‌های مختلف نشده است؟

چون برای تدوین مدخل‌ها و مقالات فرهنگ‌نامه شیوه‌نامه نوشته شده بود، در شکل کلی کار ناهماهنگی به‌وجود نمی‌آید. از طرفی چنین طرح‌های بزرگ و سنگینی را نمی‌توان به یک نفر سفارش داد. چون زمان زیادی طول می‌کشد تا نوشتن آن‌ها تمام شود.

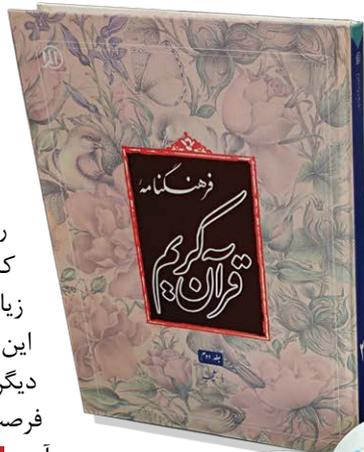
← چرا بنا را بر ریشهٔ کلمات گذاشتید؟ چه لزومی داشت ریشه‌ها را برای نوجوان‌ها بیان کنید؟

شورای اولیهٔ کار در نهایت به این جمع‌بندی رسید که مبنای کار براساس ریشهٔ کلمات گذاشته شود. البته در فرهنگ‌نامه، بیشتر به بررسی مفاهیم قرآنی پرداخته شده است و تنها بخش بسیار کمی از آن (حدود ده درصد) به بیان ریشهٔ کلمات پرداخته است. استفاده از این شیوه البته حسن‌هایی هم دارد؛ اولاً فرصتی است تا مخاطب با کلمات صرفی و نحوی آشنا بشود؛ و چون اثر از حیث برقراری ارتباط مخاطب با قرآن، جذابیت دارد بخش ریشهٔ کلمات برای او دل‌سرد کننده نخواهد بود.

← بعضی از مدخل‌های همان جلد‌های یک و دو را که مطالعه می‌کردم، اطلاعاتی دربارهٔ علوم مختلف یا برخی بیماری‌ها در خود داشت. آیا شما برای این‌گونه مطالب، کادر متخصص در اختیار داشتید؟

ما مدخل‌ها را براساس تخصص افراد تقسیم نمی‌کردیم. مثلاً این‌طور نبود که برای مباحث علمی یک نفر یا برای مطلب پزشکی از یک نفر دیگر بهره بگیریم؛ چون این فرهنگ‌نامه، فرهنگ‌نامهٔ تاریخ، زیست‌شناسی یا جغرافیا نیست. برای مباحث علمی در حد نیاز، از منابع معتبر استفاده می‌کنیم و کمی توضیح می‌دهیم تا به فهم آن مطالب قرآنی کمک شود.

ثانیاً فرهنگ‌نامه با کتاب‌های دیگر فرق دارد. کتاب‌های معمولی را می‌خوانند و کنار می‌گذارند؛ اما فرهنگ‌نامه‌ها کتاب مرجع است. مثلاً اگر در کتابخانهٔ دبیرستان باشند، دانش‌آموز وقتی بخواهد دربارهٔ مطلبی تحقیق کند، می‌تواند سراغ این فرهنگ‌نامه برود. حالا بودن ریشهٔ لغات هم در این کتاب نه تنها برای او ضرری نخواهد داشت، بلکه او را بیشتر با قرآن آشنا خواهد کرد.

اگر یک نفر هم علاقه داشته باشد تا اطلاعات کاملی از قرآن به دست بیاورد، می‌تواند با خیال راحت این فرهنگ‌نامه را مطالعه کند و بداند اطلاعات بسیار خوب و زیادی از قرآن به دست آورده است. این کتاب‌ها با کتاب‌های موضوعی دیگر فرق دارند و با قابلیت مرجعیت، فرصت دانش‌افزایی را به‌وجود خواهند آورد

← گزینش مدخل‌ها به چه صورت انجام می‌شد؟

گزینش به معنی موردنظر شما در این فرهنگ‌نامه معنی ندارد. بنای ما بر این بوده است که تمام کلمه‌ها و حتی حروف قرآن را در فرهنگ‌نامه بیاوریم. بنابراین تمام ریشه‌هایی را که در ساختن حتی یکی از واژه‌های قرآن به‌کار رفته، به‌عنوان مدخل گرفته‌ایم

انتخاب ستاره‌هایی از آسمان بی‌کران قرآن کریم

پای صحبت حجت‌الاسلام علی خراسانی و مظفر سالاری از دست‌اندرکاران دایرة‌المعارف قرآنی

اقیانوس معانی بدیع و فرهنگ غنی قرآن کریم، هر که را که دل به عشقش بسپارد از گوهرهای ناب خویش بی‌بهره نمی‌گذارد به‌ویژه کسانی که تخصص را با تعهد در هم می‌آمیزند. از این رو به‌گفت‌وگویی دو تن از شیفتگان مکتب قرآن نشستیم که تن اندیشه به زلال معرفت کلام الهی سپرده‌اند.

حجت‌الاسلام علی خراسانی عضو هیئت علمی پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی و مدیر گروه دایرة‌المعارف‌های قرآنی پژوهشکده فرهنگ و معارف قرآن است. ایشان همچنین سروراستار علمی دایرة‌المعارف قرآن به مدت ۱۸ سال بوده و در حال حاضر دانشنامه قرآن کریم ویژه نوجوانان را در دست تهیه دارد.

با علی خراسانی و مظفر سالاری که از جلد دوم به بعد به جمع همکاران این فرهنگنامه پیوسته‌اند، در این زمینه گفت‌وگویی کوتاه داشتیم که می‌خوانید:

زبان و گرافیک متفاوت

← آقای خراسانی، دایرة‌المعارف چگونه کتابی است؟

دایرة‌المعارف‌ها انواع مختلف دارند و در کشورهای گوناگون می‌توانند حتی از پروژه‌های ملی به حساب آیند و این بستگی به گستردگی و اعتبار مطالب هر دایرة‌المعارف و سطح علمی هر کشور دارد.

در ایران، بعد از انقلاب اسلامی دایرة‌المعارف‌نویسی، بیشتر مورد توجه قرار گرفت، مثل دایرة‌المعارف بزرگ اسلامی و دانشنامه جهان اسلام. اولین دایرة‌المعارف‌ها، به شکل امروزی در کشورهای غربی شکل گرفت که به ترتیب مدخل‌های الفبایی و در قالب مقاله‌های جامع و کامل و مختصر در زیر هر مدخل بود. تألیف هر دایرة‌المعارف مبتنی بر مطالعات گسترده‌ای است

حجت الاسلام علی خراسانی

که در آن حوزه انجام شده است. به این معنا که پیش از نگارش دائرةالمعارف باید پژوهش‌های زیادی انجام شود، آنگاه مقالات ذیل مدخل‌ها، و زیر نظر سرویراستار به صورت کتاب مدون یا تألیف شود.

← چه مدت است که شما در این زمینه فعالیت دارید؟

ما در مرکز فرهنگ و معارف قرآنی که از سال ۶۶ فعالیت آغاز شد، مطالعات گستره قرآنی خود را شروع و در پی آن بزرگ‌ترین مجموعه قرآنی را براساس حروف الفبا تدوین کردیم. در این مجموعه شما با مراجعه به هر موضوع، تمام آیات مرتبط با آن را پیدا خواهید کرد و هر کس هر سؤالی داشته باشد به راحتی می‌تواند با استفاده از این فرهنگ‌نامه جواب خودش را پیدا کند. با توجه به این پشتوانه بود که ما در سال ۱۳۷۶ دائرةالمعارف قرآن کریم را شروع کردیم. این دائرةالمعارف برای اولین بار در جهان اسلام شروع شده. البته دو سال قبل از ما در هلند، غیرمسلمانان این کار را شروع کرده بودند. ما در پروژه دائرةالمعارف قرآن کریم، علوم قرآن، معارف قرآن، اعلام قرآن (اشخاص و اماکن که در قرآن آمده) مدخل‌ها را در ۳۲۰۰ موضوع گزینش کردیم و در سال ۸۱، نخستین جلد دائرةالمعارف را به بازار فرستادیم. از آن سال هم تاکنون هر سال یک جلد آن را آماده و چاپ کرده‌ایم.

← حجم این پروژه چقدر است؟

جمعا مشتمل بر ۱۴۰۰ مدخل است و در ۱۴ جلد آماده و چاپ خواهد شد. مدخل‌ها معارف قرآن، علوم قرآنی و اعلام قرآنی هستند.

در پایان هر مقاله منبع‌ها ذکر خواهد شد و اگر نوجوانی سؤالی داشت می‌تواند به فرهنگ‌نامه ۱۳ جلدی مراجعه کند.

از سال ۸۷ کار تدوین و تألیف به صورت جدی دنبال و سال ۹۱ نخستین جلد آن چاپ شد. از آن سال به بعد هم هر سال یک جلد آماده شده و امسال (۹۵) جلد پنجم آن به بازار آمد.

← جلد اول رضایت‌بخش بود؟

از نظر محتوا بله. البته با توجه به اهمیت تصویر و امور هنری برای آثار نوجوانان، ما جلد اول را به منظور نقد و بررسی برای اساتید زیادی فرستادیم و نظرات آن‌ها را بررسی و مطالعه کردیم و الان پیگیر هستیم که جلدهای بعدی آن از نظر گرافیکی در سطح خوبی قرار بگیرند.

← کدام ناشر این مجموعه را چاپ خواهد کرد؟

همان نشر پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی که جلد اول را چاپ کرده و امیدواریم بتوانیم در سال آینده پنج جلد را منتشر کنیم.

جلد اول در قطع رحلی تمام رنگی، با کاغذ گلاسه است اما ناشر پیشنهاد داده که برای جلدهای بعدی قطع خستی را انتخاب کنیم و انتظار داریم با توجه به غنای بخش‌های علمی و کارشناسان با تجربه‌ای که در تألیف این کتاب همت گماشته‌اند، اثری فاخر تولید کنیم.

← از ویژگی‌های خاص این مجموعه بگویید.

یکی از نکاتی که ما در این کار مدنظر داشته‌ایم این بود که

خراسانی: ما در این دائرةالمعارف تأکیدمان بر موضوع قرآنی است و سعی کرده‌ایم مفاهیم و درس‌هایی را که مدنظر قرآن بوده بیاوریم. ضرورتی نمی‌دیدیم که برای نوجوان ریشه کلمات را از نظر زبان‌شناسی بررسی کنیم

← از چه زمانی تصمیم گرفتید برای نوجوانان هم دائریالمعارف تولید کنید؟

با توجه به تجربیاتی که در این زمینه به دست آورده بودیم و همچنین احساس نیاز برای نگارش چنین کتاب‌هایی برای نوجوانان از سال ۱۳۸۰ تصمیم گرفتیم برای نوجوانان هم دائرةالمعارف تدوین کنیم. بر این اساس تیمی را برای همکاری آماده کردیم که در آن هم متخصصان ادبی و هم پژوهشگران دینی حضور دارند.

کار تدوین متون به عهده آقای مظفر سالاری است که سال‌ها در زمینه نگارش متون دینی نوجوان تجربه دارد و از اساتید این رشته است.

ما مجموعه ۱۳ جلدی فرهنگ‌نامه قرآنی را که تا آن زمان آماده شده بود به ایشان سپردیم. تا مطالبی را که برای گروه سنی نوجوان مناسب است گزینش و متناسب با ادبیات این گروه سنی باز تألیف کند.

علاوه بر شخصیت‌هایی که با صراحت در قرآن به آن‌ها اشاره شده است به بیان شخصیت‌هایی که در قرآن نیز به آن‌ها اشاره شده بپردازیم. مثلاً امام علی (ع) و حضرت فاطمه (س) که اسم آن‌ها در قرآن نیامده اما در آیاتی به آن‌ها اشاره شده است.

← نقاط قوت این مجموعه نسبت به مجموعه‌های مشابه چیست؟

این مجموعه با توجه به استانداردهای جهانی دائرةالمعارف‌نویسی نگارش یافته است. دائرةالمعارف‌های قرآنی دیگری هم برای نوجوانان تهیه شده است اما آن‌ها از ویژگی‌های لازم برای یک دائرةالمعارف برخوردار نیستند. مثلاً یک دائرةالمعارف دیدیم که مطالبش به صورت الفبایی نبود، بلکه تنها مجموعه‌ای از مطالب مرتبط با یک موضوع را جمع‌آوری کرده بود و ادعای جامعیت هم داشت!

دائرةالمعارف دیگری هم بود که فقط به تبیین و توضیح واژگان قرآنی و ریشه‌یابی آن‌ها پرداخته بود. این دیگر دائرةالمعارف نمی‌شود، فرهنگ‌لغات قرآنی می‌شود.

ما در این دائرةالمعارف تأکیدمان بر موضوع قرآنی است و سعی کرده‌ایم مفاهیم و درس‌هایی را که مدنظر قرآن بوده بیاوریم. ضرورتی نمی‌دیدیم که برای نوجوان ریشه کلمات را از نظر زبان‌شناسی بررسی کنیم.

← در زمینه حمایت از این مجموعه چه انتظاری از مسئولان فرهنگی دارید؟

انتظار ما از مسئولان آموزش و پرورش این است که این اثر را پشتیبانی و خریداری کنند و در کتابخانه‌ها به عنوان کتاب مرجع در دسترس علاقه‌مندان قرار دهند، چون برای تربیت جامعه قرآنی حمایت از چنین طرح‌هایی لازم است.

ما علاقه‌مندیم نظرات و نقدهای متولیان ادبی و فکری را درباره این مجموعه بدانیم تا بتوانیم آن را روزبه‌روز بهتر و کامل‌تر ارائه دهیم. این اثر جزء سرمایه‌های جمهوری اسلامی خواهد بود و می‌توان آن را به زبان‌های دیگر هم ترجمه کرد تا مسلمانان دیگر کشورها هم بتوانند از آن بهره ببرند. بنابراین همه باید کمک کنیم تا اثری در شأن انقلاب اسلامی عرضه کنیم.

متناسب با نیازها و زیبایی‌شناسی نوجوانان

گپ و گفتی با آقای مظفر سالاری تدوینگر اثر

← آقای سالاری چه مدت است که شما فعالیت ادبی دارید؟

من طلبه‌ای هستم که کنار درس و تبلیغ، به برخی هنرها مثل داستان‌نویسی نیز پرداخته و بیش از بیست سال کار مطبوعاتی

کرده‌ام. اما همیشه آرزو داشتم کاری علمی و حوزوی نیز انجام دهم. دوست داشتم درباره قرآن و اهل بیت (علیهم‌السلام) خدمتی شایسته به صورت کتاب عرضه کنم که مفید باشد و به نیازها پاسخ دهد. از این رو در سال ۷۵ طرح تألیف دانشنامه قرآنی را به کانون پرورش فکری دادم. تقریباً صد مدخل را به عنوان نمونه ضمیمه کرده بودم. این طرح پذیرفته شد و نمونه کار خواستند که من مدخل فرشتگان را کار کردم و فرستادم. این مدخل چند ماه زمان برد. تفاسیر فراوانی را دیدم و آنچه در این زمینه مناسب نوجوانان بود، جمع‌آوری کردم. مرحله بعدی آن بود که فرم کار چگونه باشد. باید محتوا را به شکلی در می‌آوردیم که متنوع و جذاب باشد. نمونه‌هایی تهیه شد. کانون می‌خواست طی قراردادی تمام کار را بر عهده خودم بگذارد. یعنی باید گروهی پژوهشگر جمع می‌آوردیم و هر مدخل را به یکی می‌سپردیم. من با برخی از فضلاء قم صحبت کردم؛

اما هر کدام کار و برنامه‌های خودشان را داشتند و عذرخواهی کردند. برخی هم اصلاً متقاعد نشدند که این کار ضرورت دارد. اگر خودم می‌خواستم به تنهایی تمام کار را از پژوهش و نگارش عهده‌دار شوم، شاید بیست سال طول می‌کشید. لذا طرح معوق ماند. از خدا خواستم که توفیق خدمت به قرآن را از من نگیرد. درست نمی‌دانم که آیا جناب حجت‌الاسلام علی خراسانی به دنبال فرستاد یا من با طرحم به سراغ ایشان رفتم. آقای خراسانی ریاست مرکز فرهنگ و معارف قرآن را به عهده

داشتند و محققان بسیاری زیر نظرشان مشغول تهیه و تدارک دائرةالمعارف قرآن کریم بودند. کار آن‌ها بسیار گسترده‌تر و علمی‌تر از آن بود که من در نظر داشتم. به هر حال، مرکز به این تصمیم رسید که همپای دائرةالمعارف بزرگ، دانشنامه‌ای هم برای نوجوانان تولید کند. شاید ده سال طول کشید تا مجلداتی از دائرةالمعارف قرآن کریم به چاپ رسید و من نمونه کارهایی تولید کنم. جلسه‌های فراوانی تشکیل شد تا درباره ویژگی‌های دانشنامه قرآنی نوجوانان تصمیم‌گیری شود.

اساتید و کارشناسان متعددی درباره کلیت دانشنامه و نمونه کارها اظهار نظر کردند. به معنای واقعی کلمه، هفت خوان را با شکیبایی و تدبیر پشت‌سر گذاشتیم تا آماده شروع کار شدیم. قرار بود منبع اصلی و اساسی دانشنامه، دائرةالمعارف باشد. کار مطالعه، انتخاب، تلخیص، تلطیف و نگارش با من بود. در نظر بود که دانشنامه حاوی ۱۴۰۰ مدخل در چهارده مجلد و مانند دائرةالمعارف به صورت الفبایی باشد. سال ۸۷ کار نگارش را شروع کردم. مجلد نخست سال ۹۱ به چاپ رسید. مسائل مربوط به

سالاری:

فکر نمی‌کنم در

جهان اسلام تاکنون

دانشنامه‌ای قرآنی با این

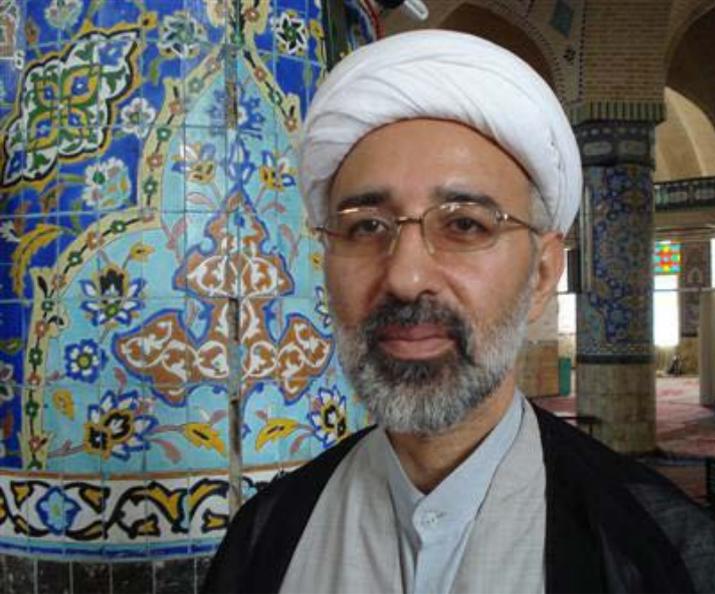
وسعت برای نوجوانان

کار شده باشد. این از

برکات جمهوری اسلامی

و حوزه علمی شیعه

است

حجت الاسلام مظفر سالاری

قطع، یونیفرم، صفحه‌آرایی، تصویر، گرافیک و... وقت زیادی گرفت تا نهایی شود. اکنون تا جلد پنجم نگارش شده، مشغول جلد ششم هستیم. تلاش می‌کنیم هر سال، یک جلد نگارش شود.

← چه ویژگی‌هایی در این دانشنامه آن را برجسته یا متفاوت می‌کند؟

فکر نمی‌کنم در جهان اسلام تاکنون دانشنامه‌ای قرآنی با این وسعت برای نوجوانان کار شده باشد. این از برکات جمهوری اسلامی و حوزه علمی شیعه است. ما به مخاطبان نوجوان قرآن کریم اهمیت می‌دهیم و احترام می‌گذاریم. با توجه به نیازهای نوجوانان، این دانشنامه از جامعیت مطلوبی برخوردار است، بعید است به موضوعی قرآنی نیاز پیدا کنید و مدخل مربوطه را در دانشنامه نیابید. آقای خراسانی، من و شورای انتخاب مدخل‌های دانشنامه به این وفاق رسیدیم که اگر شک داشتیم مدخلی برای نوجوان مفید است و به کارش می‌آید یا نه، او را از آن مدخل محروم نکنیم، چون بهتر از آن است که نوجوان به سراغ مدخلی برود و آن را نیابد. به نظر من این جامعیت مرتبط با مخاطب، این دانشنامه را از آثار دیگر متمایز می‌کند. در هر مدخل به اطلاعاتی پرداخته شده که مورد نیاز نوجوان است یا برایش جذاب است و باید بداند. نثر و زبان دانشنامه حتی از نثر و زبان کتاب‌های

درسی نوجوانان ساده‌تر و شیواتر است. این دانشنامه مرجعی است برای مراجعات و پژوهش‌های نوجوانان در زمینه قرآن. تمام کتابخانه‌هایی که به نوجوانان سرویس می‌دهند شایسته است این دانشنامه را در اختیار داشته باشند. دانش‌آموزان را می‌توان تشویق کرد که درباره مدخل‌هایی که بیشتر جذاب و مورد نیاز است، کنفرانس دهند یا مقاله بنویسند. این دانشنامه چنان است که بزرگ‌ترها نیز می‌توانند از آن بهره ببرند.

خودم در بسیاری از سخنرانی‌هایم مدخلی از این دانشنامه را موضوع قرار می‌دهم. البته تردیدی نیست که این دانشنامه بی‌نقص نخواهد بود. همین که معایب و کمبودهایش انگشت شمار باشد، خوب است. قدم اول است در مرجع‌نویسی قرآنی برای نوجوانان. به مرور باید براساس بازخوردها نواقص را رفع و کارهای بهتری تولید کرد. این دانشنامه مصور است و شکل و شمایل چشم‌نوازی دارد تا برای مخاطبش جذاب باشد.

سالاری:

این دانشنامه مرجعی است برای مراجعات و پژوهش‌های نوجوانان در زمینه قرآن. تمام کتابخانه‌هایی که مخاطب نوجوان دارند شایسته است این دانشنامه را در اختیار داشته باشند. دانش‌آموزان را می‌توان تشویق کرد که درباره مدخل‌هایی که بیشتر جذاب و مورد نیاز است، کنفرانس دهند یا مقاله بنویسند

← شما در نگارش این دانشنامه به چه نکاتی توجه دارید؟

من نویسنده کودک و نوجوانم. از کودکی می‌نوشتم و ۲۵ سال است که برای نوجوانان کار مطبوعاتی می‌کنم. تصور می‌کنم نیازهای فرهنگی و زیبایی‌شناسی این گروه سنی را تا حدی می‌شناسم. موقع مطالعه مدخل‌های دائرةالمعارف قرآن کریم و تلخیص و تلطیف آن برای نوجوانان، به این نیازها و محدودها فکر می‌کنم. سعی می‌کنم نثر و زبانم به فهم محتوا کمک کند و بازدارنده نباشد. وقتی محتوایی سنگین و تجریدی است باید از بهترین نقطه وارد بحث شد و چنان پیش رفت که بهترین مسیر برای دریافت محتوا طی شود. با آنکه سطح مدخل‌ها از نظر سختی و آسانی متفاوت است و همین‌طور سطح هوش و معرفت و فرهنگ نوجوانان یکسان نیست، تلاش می‌کنم چنان بنویسم که سختی را کاهش دهد و برای ضعیف‌ترها نیز قابل استفاده باشد. موقع نوشتن به این فکر می‌کنم انسان سعادت‌مندی هستیم که این افتخار را یافته‌ام مفاهیم قرآنی را در دسترس نوجوانان باهوش و کنجکاو قرار دهم. به این می‌اندیشم که چنین فرصتی برایم تکرار نخواهد شد و تنها باید به رضای پروردگارم و امدادهای او متکی باشم.

← فکر می‌کنید دانشنامه تا چه اندازه مطابق با خواست نوجوان امروز است؟

از یک سو باید آموزه‌ها و معارف قرآن را آموزش داد و از سویی باید تمهیداتی اندیشید که مخاطب، این آموزه‌ها و معارف را پاسخی کارآمد به نیازهای خودش بیابد. تلاش کرده‌ایم از آسمان بیکران قرآن، ستاره‌هایی را انتخاب کنیم که شایسته است نوجوانان از نور و گرمی‌اش استفاده کنند. از انتخاب مدخل تا پایان نگارش، هم و غم ما آن است که آنچه را لازم است انتقال دهیم، با زبانی مناسب و بدون حشو و زوائد و براساس خواسته و نیاز یک نوجوان فراهم آوریم. رویکرد و برنامه این است؛ اما این که چقدر توانسته‌ایم موفق شویم باید بازخوردها را دید و سنجید و در چاپ‌های بعدی به کار بست ■

جشن کتاب‌های قرآنی

پای صحبت حجت‌الاسلام سیدجواد بهشتی
سرگروه داوران حوزه مفاهیم، موضوعات و علوم قرآنی

گروه مفاهیم، موضوعات و علوم قرآنی از گروه‌هایی است که آثار زیادی به آن رسیده است، به طوری که داوران این گروه با حدود ۱۴۰ عنوان کتاب روبه‌رو بودند و کار سختی برای انتخاب آثار برگزیده پیش‌رو داشتند. حجت‌الاسلام سیدجواد بهشتی سرگروه این حوزه است. وی معتقد است رشد کمی و کیفی آثار نسبت به دوره قبل کاملاً مشهود است و این نشان از اقبال ناشران به شرکت در این جشنواره دارد.

← از نظر شما ویژگی اثر مناسب در این حوزه برای مخاطبان ما چیست؟

هر معلمی باید در رابطه با دین و قرآن، دانش و بینشی داشته باشد، به طوری که وقتی محتوایی در اختیارش قرار می‌گیرد بتواند آن را به دانش‌آموز منتقل کند. بنابراین محتوای اثر مناسب باید استحکام لازم را داشته باشد. علاوه بر این، کتاب باید به گونه‌ای تدوین شود که قابل انتقال به دانش‌آموز باشد. این دو ویژگی مهم هستند یعنی کتاب به گونه‌ای باشد که هم بتواند بر خود مخاطب تأثیر بگذارد و هم بتواند مخاطب، آن را به دانش‌آموز انتقال دهد.

← با توجه به این موضوع، فکر می‌کنید کتاب‌هایی که بررسی کردید نیاز مخاطبان ما را تأمین می‌کنند؟

فکر می‌کنم حدود ۵۰ تا ۶۰ درصد بله. در این زمینه، برگزاری جشنواره اقدام هدفمند و مفیدی است که باید تداوم یابد.

← جشنواره برای هدایت ناشران به تولید کتاب‌های مناسب باید چه گام‌هایی بردارد؟

یک قدم آن است که از همه صاحبان کتاب‌های رسیده به جشنواره، فارغ از اینکه برگزیده می‌شوند یا خیر تشکر به عمل آید. ضمن اینکه باید دلایل انتخاب آثار برگزیده مشخص شود. علاوه بر اینها، باید به حوزه نشر کمک کرد. وقتی ناشر بداند شما حتی در حد معرفی آثارش به او کمک می‌کنید، انگیزه حضور دوباره را پیدا می‌کند. علاوه بر این، اطلاع‌رسانی به ویژه از صدا و سیما باعث می‌شود در دوره بعد هم از لحاظ کمیت و هم کیفیت گرایش بیشتری به جشنواره ایجاد شود ■

← آقای بهشتی! چند عنوان کتاب به گروه شما در این دوره از جشنواره رسید؟

۱۴۰ عنوان کتاب در موضوعات مفاهیم، موضوعات و علوم قرآنی برای مخاطبان بزرگ‌سال و فرهنگیان به دست ما رسید که به اتفاق آقای میرباقری و سلامت‌پناه طی چند جلسه غربالگری، تعداد این کتاب‌ها را به کمتر از ۳۰ عنوان رساندیم. قرار بر این است که آثار برگزیده از میان این کتاب‌ها انتخاب شوند.

← کیفیت کتاب‌ها را نسبت به سال گذشته چگونه ارزیابی می‌کنید؟

در مقایسه با دوره قبلی جشنواره، از لحاظ کمیت، کتاب‌ها رشد چند برابری داشته است و این یعنی ناشران استقبال بیشتری داشته‌اند. از نظر کیفیت هم نسبت به سال گذشته - از لحاظ ادبیات و محتوا، ساختار و پردازش - وضع بهتر شده کیفیت خوبی داشتند و این کار را برای انتخاب سخت‌تر کرده است.

← خلأ و کاستی که به چشم می‌خورد بیشتر در چه زمینه‌ای بود؟

ببینید! ما برای فرهنگیان به محصولات متنوع نیاز داریم. ضمن اینکه برای این قشر از مخاطبان، کتاب باید از حالت عمومی بودن یا فنی بودن صرف خارج شود. برخی از کتاب‌ها خیلی فنی هستند و برای گروه خاصی مناسب‌اند و برای عموم فرهنگیان ما همچنان کتاب‌های کمی داریم. از سوی دیگر برخی کتاب‌ها کاملاً فنی هستند و برای دوره‌های کارشناسی ارشد و دکترا به کار می‌آیند و یا سطحی خیلی عادی دارند و برای فرهنگیان قابلیت استفاده ندارند.

ملکوت به زبان ساده

اهمیت شیوایی بیان در نگارش کتاب‌های قرآنی در گفت‌وگو با محمود پوروهاب، سرگروه داوران حوزه

معارف و مفاهیم قرآنی بخش دانش‌آموزی

سرگروهی داوران حوزه معارف و مفاهیم قرآنی بخش دانش‌آموزی به‌عهده محمود پوروهاب از نویسندگان حوزه کودک و نوجوان است. وی با بیان این‌که مفاهیم عمده کتاب‌ها در راستای قرآن و مفاهیم قرآنی بودند از نوآوری برخی از نویسندگان در ارائه، مطلب و قالب کتاب خبر داد. اما آنچه پوروهاب جای آن را خالی می‌داند توجه به زبان نو و نیز زاویه نگاه جدید به موضوعات است. نویسنده «آسمان کوچک» هم‌چنین توجه به مسائل اخلاقی و انسانی را از جمله موضوعات مهمی می‌داند که نویسندگان کودک و نوجوان باید به آن‌ها توجه داشته باشند و در رابطه با آن دست به قلم شوند.

← آقای پوروهاب، چند عنوان کتاب در حوزه معارف و مفاهیم قرآنی بررسی شد؟

۲۳ عنوان کتاب در حوزه مفاهیم قرآنی برای دانش‌آموزان به‌دست ما رسیده بود که تنها یک عنوان کتاب در این زمینه برای گروه سنی کودک بود و بقیه برای نوجوانان.

← کیفیت کتاب‌ها را چگونه ارزیابی می‌کنید؟

کتاب‌ها به‌خصوص آن‌هایی که در حوزه نوجوان نوشته شده بودند خوب بودند. مفاهیم آن‌ها در راستای قرآن بود و ما مشکلی در این زمینه نداشتیم.

← آیا نوآوری خاصی در کتاب‌ها دیده می‌شد؟

برخی نویسندگان کارهای جدیدی در این زمینه انجام داده بودند و موضوع را به شکل داستان‌واره یا نیمه‌حکایتی بیان کرده بودند تا به این شکل مفاهیم را به کودکان و نوجوانان بشناسانند. می‌توان گفت این شیوه، شیوه جدیدی است. البته همه آثار این‌طور نبودند. برخی از آن‌ها همان سبک و سیاق گذشته را داشتند و مستقیماً سر اصل مطلب رفته بودند. اما برخی نویسندگان سعی کرده بودند حالتی داستانی یا نیمه داستانی به ارائه خود بدهند تا حلاوتی به موضوع ببخشند.

← شما این موضوع را مثبت ارزیابی می‌کنید؟

ببینید این شیوه به دو شکل در کتاب‌ها به‌چشم می‌خورد. برخی نویسندگان موضوع را به اطناب کشیده بودند طوری که حوصله مخاطب را سر می‌برد. اما برخی متوجه شده بودند که در این شیوه هم باید حد نگه‌دارند و پرحرفی نکنند؛ در نتیجه خلاصه‌تر کار کرده بودند. بعضی از کتاب‌ها هم در زبان مشکل داشتند. درست است که اسماً برای مخاطب نوجوان نوشته شده بودند اما در عمل برای مخاطب نوجوان قابل هضم نبود یا آنقدر مضامین را پشت سرهم تکرار کرده بودند که برای مخاطب مزاحمت‌هایی را ایجاد می‌کند. بمباران ذهن مخاطب با مطالب زیاد پسندیده نیست.

در میان آثار، کتاب‌های خوبی هم در میان بود که برای مخاطبان مفید است. علاوه بر اینها برخی نویسندگان موضوع خاصی را انتخاب کرده و آن را گسترش داده بودند. مثلاً یکی از دوستان موضوع جبر و اختیار را به شکل‌های گوناگون و از زاویه‌های متفاوت به مخاطب ارائه داده بود. این جزئی‌نگری و سپس گسترش موضوع می‌تواند برای مخاطب جالب باشد.

← به نظر شما آموزش مفاهیم قرآنی به مخاطب کودک و نوجوان باید چه ویژگی‌هایی داشته باشد؟

شاید ما واقعاً نتوانیم در برخی موارد به آموزش سطحی مفاهیم

نیاز اساسی که بچه‌های ما دارند تقویت مبانی اخلاقی و مسائل انسانی است. کارهای انسانی مثل از خودگذشتگی و جوانمردی که در متون کهن ما بسیار هست باید دوباره برای کودکان و نوجوانان با زبان جدیدتر نوشته شوند. باید به بچه‌ها بیاموزیم که با اجتماع چگونه برخورد کنند، چگونه به دیگران کمک کنند و... ما باید ارزش‌های اخلاقی مانند احترام به بزرگ‌تر، کمک به ضعیف‌تر از خود و حتی احترام به حیوانات را به کودکان و نوجوانان بیاموزیم. پس اولویت نویسندگان باید پرداختن به مسائل اخلاقی و انسانی و برخورد با جامعه و خانواده باشد.

← یکی از مهم‌ترین اهداف جشنواره، هدایت ناشران به سوی تولید آثار مناسب است. فکر می‌کنید چگونه

جشنواره می‌تواند به این هدف دست یابد؟

گاهی برخی جشنواره‌ها مقطعی هستند و با تغییر مدیران این موضوعات هم تغییر می‌کنند. بنابراین جشنواره باید ادامه پیدا کند و تثبیت شود. کارهای مقطعی ضربه می‌زنند. از سوی دیگر داورها هم بسیار مهم هستند. کسانی باید این کار را انجام دهند که کارشناس این موضوع باشند. علاوه بر این‌ها باید آثار خوب و مؤلف موفق را قدر بدانیم و از داورانی استفاده کنیم که در این زمینه تخصص دارند.

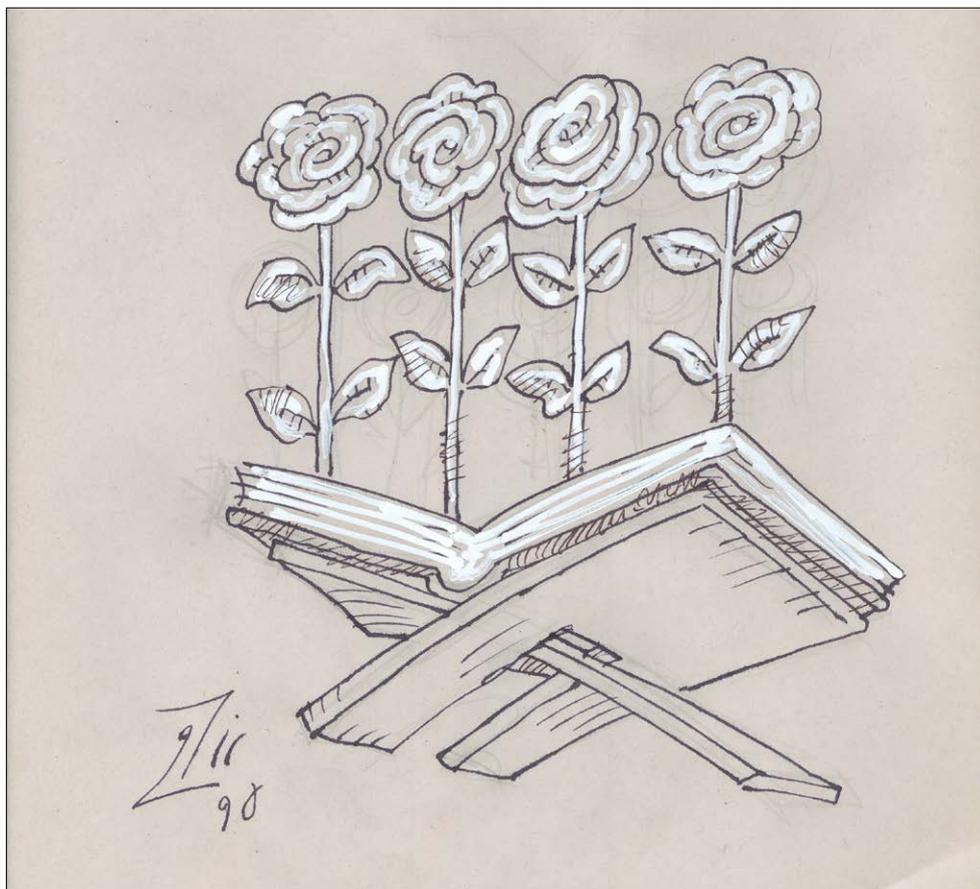
در برخی موارد که کتاب برگزیده می‌شود حتی ناشر بیش از مؤلف خوشحال می‌شود و افتخار می‌کند. بنابراین باید اطلاع‌رسانی بیشتر برای ناشران صورت بگیرد تا در جشنواره شرکت کنند. باید از ناشران موفق نام برده شود چرا که این کار باعث می‌شود به افزایش کیفیت اثر خود تشویق شوند ■

بپردازیم. یا برخی موارد نادر از موضوعات هست که شاید نتوانیم به آموزش عمیق بپردازیم. گرچه در همین موارد هم باید وارد آموزش آن شویم. اما این‌که چگونه وارد بحث شویم، چگونه مقدمه‌چینی و بحث اصلی را بیان کنیم و مطلب با چه شاهد مثال‌هایی همراه باشد تا برای دانش‌آموز مفهوم باشد مهم است. مثلاً در مورد همان نمونه جبر و اختیار، نویسنده واقعا از عهده‌اش برآمده است. پس ما می‌توانیم حتی درباره مرگ و بهشت و جهنم هم چنین کارهایی انجام دهیم.

← چه خلأ یا کاستی‌هایی در آثار دیده می‌شد؟

یکی از خلأهایی که می‌توانم بر آن تأکید کنم این است که ما اصولاً در آثار دینی مشکل زبان داریم، زبانی که به‌روز نیست. مشکل دیگر نداشتن نگاه نو و زاویه دید جدید است. مثلاً توجه نمی‌کنیم که امروزه افراد در مکالمات خود چه کلماتی را به کار می‌برند. زبان امروزی را رعایت نمی‌کنیم و زبان را نو نمی‌کنیم و همان روش خطی را که سبک و سیاق گذشتگانمان است به کار می‌بریم. معمولاً آثار دینی، به صورت خطی ارائه می‌شوند. حتی سعی هم نشده که زبان را عوض کنند. نگاه و زاویه دید هم خیلی مهم است. اگر به این دو موضوع توجه شود شکل بسیاری از آثار عوض می‌شود. الان برخی فقط طرح و شکل ارائه را تغییر می‌دهند یعنی فقط قالب را تا حدی تغییر می‌دهند در نتیجه مشکل زبان هم‌چنان وجود دارد.

← تناسب با نیاز مخاطبان یکی از معیارهای مهم در ارزیابی آثار است. به نظر شما نیاز مخاطبان چیست که نویسندگان را به این موضوع هدایت کنیم؟

مشوق و سازوکارهای تبلیغاتی جشنواره بیشتر شود!

پای صحبت سیدمهدی سیف، سرگروه داوران آموزش قرآن - دانش آموزی

مشخص نبودن مخاطب و عمومی بودن کتاب‌ها و نیز عدم توجه کافی به مسائل مهارتی و میدانی از نکاتی است که سیدمهدی سیف، از داوران حوزه آموزش قرآن، به آن‌ها اشاره می‌کند. وی معتقد است که می‌توان با تبلیغات گسترده‌تر و دیدار رودررو مؤلفان و داوران این کاستی‌ها را برطرف کرد.

داشته باشند تا آن‌ها به مؤلفان نمره میدانی بدهند. علاوه بر این جشنواره باید از طریق صدا و سیما، جراید و سایت‌های معتبر به صورت جدی‌تر تبلیغ شود. من احتمال می‌دهم که برخی از مؤلفان و ناشران از جشنواره اطلاع ندارند.

← ارزیابی کلی شما نسبت به آثار چیست؟

روال چشم‌گیری حس نمی‌شود و آثار، معمولی به نظر می‌رسند. موضوع بیشتر کتاب‌ها عمومی است و مخاطب دقیق کمتر مدنظر است. وقتی مخاطب کتاب دقیق‌تر مد نظر قرار بگیرد تکلیف تألیف‌ها مشخص‌تر می‌شود و کارایی بیشتری هم خواهد داشت تا اینکه فقط یک سری تحقیقات کلی کتابخانه‌ای باشد. علاوه بر این با توجه به نیازهای زیاد مخاطبان، این کتاب‌ها نیازها را به‌طور جدی تأمین نمی‌کنند.

← فکر می‌کنید بیشتر با چه کاستی‌ها و خلأهایی روبه‌رو هستیم؟

در زمینه‌هایی مانند بسیاری از اطلاعات و دانش‌هایی که معلم و دانش‌آموز نیاز دارد به‌ویژه آن‌ها که جنبه مهارتی و مسائلی میدانی را مدنظر قرار می‌دهند کمتر فعالیت شده است ■

← آقای سیف! گروه شما چند عنوان کتاب را در حوزه آموزش قرآن بررسی کرد؟

برای مخاطبان معلم و کارشناس ۱۶ عنوان کتاب به گروه ما رسیده بود که آن‌ها را طبق روال گذشته بررسی کردیم. البته امسال فرم‌های داوری خلاصه‌تر شده‌اند.

← فکر می‌کنید بضاعت بازار کتاب در این حوزه همین تعداد کتاب است یا کتاب‌هایی هم هست که به جشنواره نرسیده‌اند؟

من از بازار کتاب اطلاع دقیقی ندارم ولی مشوق‌ها و سازوکارهای تبلیغاتی جشنواره باید بیشتر باشد. به نظرم صرف داوری و نمره دادن به آثار و اعلام نتایج کافی نیست. بهتر است با هر مؤلفی جلسه‌ای برگزار شود، محاسن و ضعف‌ها نقد و بررسی شود تا جشنواره سازندگی بیشتری داشته باشد. این امر مستلزم دقت و توجه جدی‌تر است. در غیر این صورت صرفاً بررسی و اعلام نتایج معلوم نیست چه‌قدر مؤلفان را تشویق و علاقه‌مند کند. در بررسی بیشتر باید برای هر کتاب یا حداقل هر موضوع پرونده‌ای ایجاد شود. مؤلفان فعال در آن حوزه دعوت شوند و گفت‌وگویی در این زمینه‌ها صورت گیرد. به طوری که با داوران هم دیدار

در انتظار نوآوری

پای صحبت احمد شاه‌علی، سرگروه حوزه آموزش قرآن - بزرگسال

احمد شاه‌علی، سرگروه داوران آموزش قرآن در حوزه بزرگسال است. وی معتقد است یکی از مهم‌ترین موضوعاتی که باید در بررسی آثار به آن‌ها توجه کرد کاربردی بودن آن‌ها برای مخاطبان است به طوری که بتواند مبنای عمل آن‌ها قرار گیرد تا آن را در زندگی روزمره به کار ببرند. وی با بیان این که کیفیت آثار رسیده در این حوزه با دوره قبل جشنواره تفاوت چندانی نکرده است، ارتباط جشنواره با مؤلفان و تولیدکنندگان آثار قرآنی را یکی از راه‌کارهای ارتقای کیفیت کتاب‌ها برمی‌شمارد.

به راحتی تبدیل به عمل کرد. مثلاً در حوزه حفظ قرآن دانش‌آموزی سراغ مؤلفه‌هایی برویم که حفظ آن‌ها آسان باشد. به طوری که در دانش‌آموز انگیزه حفظ قرآن کریم را ایجاد کند. در این زمینه می‌توانیم حفظ موضوعی را ارائه کنیم. در بُعد معانی، ترجمه و مفاهیم هم باید مطالب را چنان بیان کنیم که ساده باشد تا دانش‌آموز به یادگیری مفاهیم و معانی قرآن کریم علاقه‌مند شود.

← نوآوری خاصی در کتاب‌ها دیده می‌شود؟

در زمینه حفظ قرآن در یک کتاب نوآوری دیده می‌شود. نویسندگان در این کتاب به شکل علمی و اصولی و براساس نظریه‌های مطرح در حوزه حفظ و حافظه مطالبی را بیان کرده بود. البته این کار برای پژوهش و تحقیق مناسب است و در حد مخاطب عام نبود. بقیه کتاب‌ها در زمینه قرائت، تجوید، روخوانی و آموزش آن‌ها بود که تازه نبود.

← هدف جشنواره هدایت ناشران برای تولید آثار مناسب است. فکر می‌کنید برای رسیدن به این هدف باید چه کرد؟

به هر حال اکنون خلأهایی در این حوزه دیده می‌شود که باید آن‌ها را اعلام کنیم. به نظر من باید سامانه و شکلی از ارتباط میان مؤلفان و جشنواره وجود داشته باشد طوری که بتوانیم انتظاراتمان را بیان کنیم و به فعالیت‌های نویسندگان جهت دهیم. اما به طور کلی از این ابتکار و کاری که صورت گرفته تشکر می‌کنم. قطعاً هدف مسئولان جشنواره ارتقای سطح آموزش قرآن در آموزش و پرورش بوده است. اگر به آموزش و پرورش به‌عنوان یک نهاد زیربنایی در جامعه توجه شود بقیه مسائل حل می‌شوند ■

← آقای شاه‌علی، در گروه شما چند عنوان کتاب بررسی شد و آیا کتاب‌ها در راستای موضوع حوزه شما بودند؟

۱۶ عنوان کتاب در حوزه آموزش قرآن برای مخاطبان بزرگسال به دست ما رسیده بود. به نظر می‌رسد آموزش و پرورش و متولیان آموزش قرآن در این وزارتخانه باید با نویسندگان کتاب‌ها ارتباط برقرار کرده و نیازهای امروز آموزش و پرورش در حوزه آموزش قرآن را به آن‌ها منتقل کنند. علاوه بر این اصولی وجود دارد که مؤلفان باید آن‌ها را رعایت کنند. این اصول در ارتباط با ویژگی‌های مخاطبان یعنی دانش‌آموزان و معلمان است که مؤلفان حین تألیف باید آن‌ها را در نظر داشته باشند و در چارچوب این اصول دست به تألیف بزنند.

← با وجود این‌ها کیفیت کتاب‌ها را چگونه ارزیابی می‌کنید؟

کتاب‌ها جنبه عمومی داشتند و کیفیت‌شان تقریباً در حد متوسط بود. در واقع نسبت به دوره قبل تغییر زیادی مشاهده نکردیم. شاید برقراری ارتباط و تعامل و راهنمایی مؤلفان بتواند به ارتقای کیفیت کتاب‌ها کمک کند. باید مطالب مورد نیاز و انتظاراتمان را به اطلاع نویسندگان برسانیم تا آن‌ها کتاب‌هایشان را ارتقا دهند به طوری که متناسب با علم روز باشد. مثلاً بیشتر کتاب‌هایی که بررسی شدند، به منابع خیلی قدیمی ارجاع داده شده بودند.

← شما بر نیاز مخاطبان تأکید دارید. اساساً نیاز مخاطبان در این حوزه چیست؟

در حوزه آموزش قرآن که شامل قسمت‌های مختلفی است، چیزی که امروز مدنظر ماست آن است که موضوع کاربردی‌تر باشد. یعنی بتوان از آن در زندگی روزمره بهره برد و آن را

← یکی از مهم‌ترین هدف‌های جشنواره این است که ناشران را برای تولید کتاب‌ها مناسب هدایت کند. فکر می‌کنید برای رسیدن به این هدف باید چه گام‌هایی برداشت؟

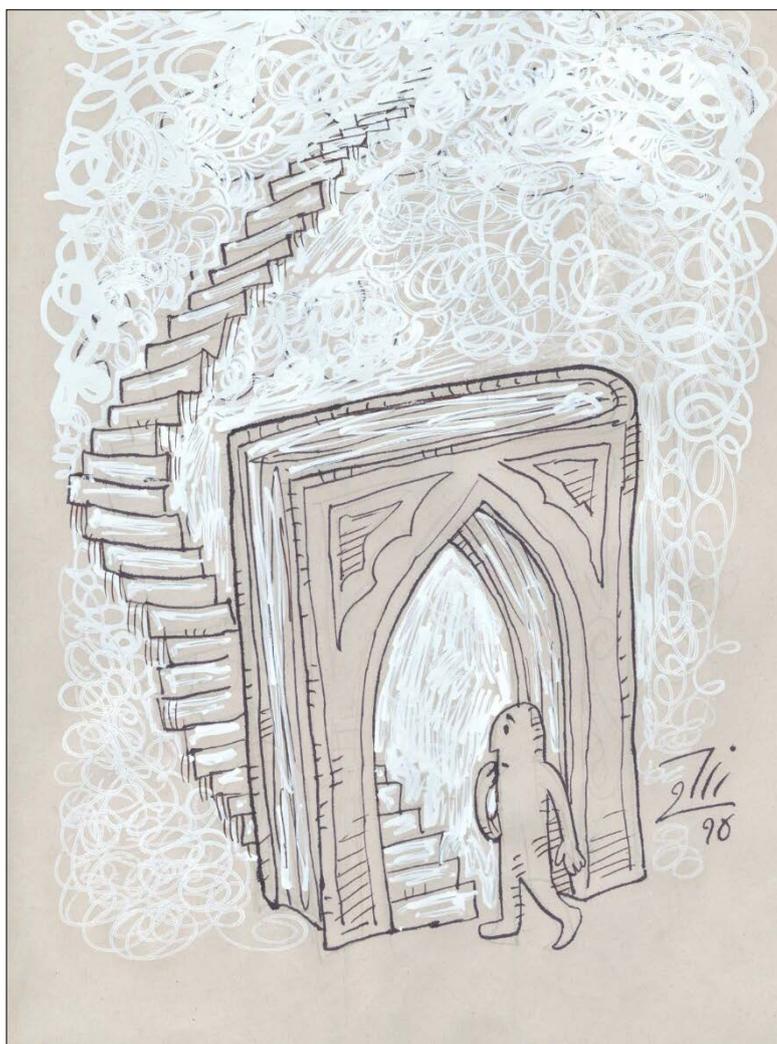
به نظر من دفتر انتشارات و تکنولوژی آموزشی استانداردهای قابل قبول و خوبی را در حوزه داوری و انتخاب اثر تدوین کرده است. اما این دفتر در درجه اول باید با مراکز فرهنگی و قرآنی ارتباط قوی داشته باشد. همچنین باید به گونه‌ای برنامه‌ریزی کند که نتیجه جشنواره آثار مورد نیاز مخاطبان باشد و هم نویسندگان بتوانند چنین آثاری را تولید کنند؛ البته با در نظر گرفتن این که منابع را در اختیار نویسندگان قرار دهند. به نظر من به‌عنوان دومین دوره جشنواره قرآنی کار خوبی صورت گرفته، لازم است از سوی دبیر جشنواره موارد کاستی و ضعف ارائه شود و به ناشران و نویسندگان پیشنهاد شود که به چه سمت و سویی حرکت کنند. از سوی دیگر باید با برقراری ارتباط نزدیک با مراکز قرآنی شرایط برای چاپ آثار مطلوب و جذاب و مناسب برای کودکان و نوجوانان ایجاد شود ■

حمایت قرار دهند. در حقیقت در حوزه ادبیات کودک و نوجوان نویسندگان خوبی داریم، مذهبی‌نویس‌های قوی و برجسته‌ای داریم که می‌توانند کارهای خوب و قابل قبولی ارائه دهند اما نیاز به حمایت و پشتیبانی معنوی و محتوایی دارند. ضمن این که آثارشان باید چاپ و عرضه شود و به نوعی از آن حمایت شود.

← کتاب مناسب و مطلوب در این حوزه باید چه ویژگی‌هایی داشته باشد؟

باید نویسنده به اصل سند و منبع وفادار باشد و زیاد به حاشیه نرود. همچنین به سراغ سوژه‌های بکر و حرف‌های تازه و مورد نیاز مخاطب حرکت کند.

← آیا در کتاب‌ها نوآوری خاصی به چشم می‌خورد؟
بله. کتاب‌هایی داشتیم که تصویرگری جذابی داشتند و با نگاهی نو برخی مطالب را ارائه کرده بودند اما امتیاز لازم را متأسفانه کسب نکردند. در واقع نویسندگان تلاش کرده بودند که به نیازهای مخاطبان پاسخ دهند ولی این تلاش‌ها کافی و کامل نبود.

نویسندگان باید مخاطب محور باشند

پای صحبت علی اکبر شایسته‌نژاد، عضو گروه داوران حوزه تفسیر و ترجمه

علی اکبر شایسته‌نژاد، عضو گروه داوران حوزه تفسیر و ترجمه بزرگ سالان است. به باور وی تولید آثار تکراری در برخی زمینه‌ها و کمبود کتاب در برخی زمینه‌های دیگر از مشکلات حوزه نشر آثار قرآنی است. از سویی اعتقاد دارد که نویسندگان این آثار مخاطب محور نیستند و خودشان هم نمی‌دانند مخاطب کتاب‌شان کدام گروه‌اند و چه ویژگی‌هایی دارند. بنابراین ابتدا و قبل از هر اقدامی باید نیازسنجی جامعی از نیازهای دانش آموزان و معلمان صورت گیرد و متناسب با این نیازها، محتوای مناسب تولید شود.

به این موضوع بپردازیم باید بگوییم دانش آموزان به مطالبی نیاز دارند ولی ما سازوکارهایی را که برای تعالی و تربیت‌شان لازم است ارائه نمی‌کنیم، برعکس هر چه را خودمان صلاح می‌دانیم برای‌شان بیان می‌کنیم. به نظرم باید در این زمینه نظرسنجی جامع و علمی انجام شود به طوری که نیازهای مخاطبان در هر دوره تحصیلی و نیز همکاران فرهنگی در رشته‌های گوناگون استخراج شود سپس محتوایی بسیار مناسب برای آن‌ها تولید کنیم.

از سوی دیگر امروزه مخاطبان حوصله آثار حجیم را ندارند پس باید کتاب‌های کم حجم فراهم شود. اگر چنین کارهایی صورت گیرد می‌تواند مفید باشد و سیر مطالعاتی برای دوره‌های تحصیلی مختلف را سازمان دهد. اگر فرهنگ قرآن را براساس نیازها تعیین کنیم خیلی مفیدتر از کارهای تکراری خواهد بود.

← یکی از اهداف جشنواره، هدایت ناشران به سوی تولید آثار مناسب است. فکر می‌کنید چگونه می‌توان به این هدف دست یافت؟

این هدف مقدس است. اما آنچه در بازار کتاب قابل مشاهده است این است که ناشران یا کتابی را تولید می‌کنند که بازار فروش داشته باشد یا اینکه کتاب کمک‌درسی باشد. یعنی استاد یا معلمی آن کتاب را معرفی کند. چرا که رویکرد جامعه به کتاب‌خوانی ضعیف است و در سبد کالای خانواده جایی برای کتاب و مطالعه پیش‌بینی نشده است. دو کار به‌طور هم‌زمان می‌تواند به تحقق این اهداف کمک کند. یکی اینکه خط مشی به ناشران ارائه شود و کتاب‌هایی که در این راستا هستند برای مدارس خریداری شود. از سوی دیگر خانواده‌ها برای مطالعه تشویق شوند که لازمه آن کتاب‌های کم حجمی است که خواننده را به مطالعه ترغیب کند. این دو در کنار هم می‌توانند قرار گیرند و زمینه را برای رسیدن جشنواره به هدفش فراهم کنند. البته این هدف در کوتاه مدت به دست نمی‌آید. ما روندی را طی کرده‌ایم که کتاب‌خوانی را کند کرده است اکنون هم که کتاب‌های مجازی فراوان است، هر چه بتوانیم حجم کتاب‌ها را کم و تشویق‌ها را بیشتر کنیم یقیناً موفق‌تر خواهیم بود ■

← روند داوری در گروه شما چگونه بود؟

یکی از ملاک‌های مهم ما در داوری تألیفات، نوآوری به معنای تولید علم است که ما به آن توجه کردیم. ملاک‌های دیگری از قبیل برقراری ارتباط با مخاطب هم مهم بود. یعنی اثر خیلی با شرایط و نیازها و خواسته‌های افراد بیگانه نباشد. کتاب‌هایی که در این جشنواره بررسی می‌شوند مخاطبان مشخصی دارد. از این رو این ملاک هم برای ما بسیار اهمیت داشت که به مسائل اساسی دانش آموزان و معلمان پاسخ دهد.

دانستن برخی مسائل خیلی خوب است اما ندانستن‌شان ضرری نمی‌رساند. ولی برخی دیگر از مطالب را مخاطب حتماً باید بداند و به کار ببرد. که وجود این مطلب در آثار هم از ملاک‌های ما بود. علاوه بر این‌ها خوش‌ساخت و خوش‌نوشت بودن کتاب‌ها و سازمان‌دهی معرفتی آن‌ها در ارزیابی کتاب‌ها مدنظرمان بود.

← با توجه به این معیارها کتاب‌ها را چگونه ارزیابی می‌کنید؟

نویسندگان معمولاً مخاطب محور نیستند. یعنی قبل از اینکه کتاب را بنویسند نمی‌دانند مخاطب اثرشان کیست یا خودشان برای مخاطب خاصی کتاب نمی‌نویسند. بنابراین ابتدا باید کتاب‌ها را پالایش می‌کردیم که بدانیم برای چه مخاطبی نوشته شده است و به چه سبکی مربوط می‌شود. برخی کتاب‌های بررسی شده تخصصی، برخی مناسب دانشجویان و برخی کاملاً علمی هستند.

← با توجه به اینکه مخاطب آثاری که در این جشنواره بررسی می‌شوند و نیازهای آن‌ها مشخص است، فکر می‌کنید این کتاب‌ها نیازهای آن‌ها را برآورده می‌کند؟

در میان کتاب‌های بررسی شده کتاب‌هایی وجود دارد که مفید هستند و می‌توانند نیاز مخاطب را برآورده کنند.

← پیشنهاد شما برای ارتقای کیفیت کتاب‌های این حوزه چیست؟

یکی از مشکلات جامعه، نشر آثار تکراری است. مثلاً در زمینه‌هایی ده‌ها و صدها عنوان کتاب وجود دارد و در برخی زمینه‌های دیگر کاملاً خلأ وجود دارد. اما اگر بخواهیم در حیطه آموزش و پرورش

چالش «کتاب‌نخوانی» و ریشه‌های آن

پای صحبت رضا سلامت‌پناه، داور گروه مفاهیم، موضوعات و علوم قرآنی

رضا سلامت‌پناه از داوران حوزه مفاهیم، موضوعات و علوم قرآنی است. وی که خود عضو شورای عالی انقلاب فرهنگی است، امسال برای نخستین بار به‌عنوان داور در جشنواره کتاب‌های قرآنی رشد شرکت داشته است. وی معتقد است جامعه ما نه با «چالش کتاب‌خوانی» که با «چالش کتاب‌نخوانی» روبه‌روست که خود حاصل معضله‌هایی است؛ از جمله چالش انتخاب، چالش شفاهی‌گرایی مذموم اجتماعی و نیز چالش محدود شدن مطالعه به آثار درسی و کمک‌درسی. البته سلامت‌پناه، احیای رفتارهای اجتماعی مبتنی بر سنت فرهنگی‌مان را یکی از راه‌کارهای برون‌رفت از این وضعیت می‌داند.

را تأمین و در بُعد مهارتی هم موجب انس دانش‌آموز با مخاطب شود؛ یعنی توجه به این که دانش‌ها و مهارت‌های قرآنی در عین اتقان و استواری با هیئتی جذاب به دانش‌آموز انتقال یابد تا موجب تعمیم و تعمیق ارتباط و انس دانش‌آموزان با قرآن شود. جشنواره رشد اکنون از باسابقه‌ترین جشنواره‌های نیازمحور کشور محسوب می‌شود که بنا بر نیاز به کشف و پیشنهاد آثار مطلوب با رویکرد رشد و تربیت گروه‌های هدف شکل گرفته است.

بر همین اساس می‌توانیم با پیشینه و ظرفیت‌های موجود کارکردهای متعددی را از این جشنواره انتظار داشته باشیم که یکی از آن‌ها ارتقای نرخ مطالعه کتاب خوب قرآنی در جامعه دانش‌آموزی است. این نکته از آنجا واجد اهمیت بیشتری می‌شود که، به‌عنوان فرهنگی مذموم و رایج، با مقوله کتاب‌نخوانی یا اکتفا به خواندن کتب درسی و کمک‌درسی در جامعه مواجه می‌شویم که متأسفانه شامل اکثر مقوله‌ها از جمله کتاب‌های دینی و قرآنی می‌شود. این مسأله حاصل چالش‌های متعددی است که در جامعه وجود دارد.

← آقای سلامت‌پناه! آثاری را که در این گروه به شما رسیده بود چگونه ارزیابی می‌کنید و داوران چه مسائلی را مدنظر قرار داده بودند؟

سطح آثار قرآنی رسیده به جشنواره در عین معناداری در برخی گروه‌های موضوعی نزدیک به هم بود و این کار را برای داوران سخت و لزوم دقت در داوری را بیشتر می‌کرد.

یکی از مسائل مدنظر داوران میزان مفید بودن آثار جهت گروه مخاطبان دانش‌آموز و معلم بود. چه بسا کتاب‌های برخی صاحب‌نظران و افراد مشهور به جشنواره واصل شده بود که حائز مراتب و ویژگی‌های منحصر علمی بود اما در این جشنواره چون مخاطب تعریف شده‌ای دارد، آن آثار از دور بررسی کنار نهاده شد.

مسئله دیگر نیز تجمیع شاخص اتقان علمی اثر همراه با بُعد اثرگذاری بر ابعاد مهارتی و عاطفه و احساس مخاطب بوده است به‌گونه‌ای که موجب آشنایی و انس دانش‌آموز با قرآن شوند. یعنی در تمامی آثار توجه می‌شد که آثار ابعاد معرفتی و عواطف

← دقیقاً چه چالش‌هایی؟

نکته ظریف در حوزه کتاب کودک و نوجوان، که به نحوی در جشنواره موضوعیت هم دارد، این است که بدانیم کتاب حاصل و حامل اندیشه‌ای والاست و این لزوماً بدان معنا نیست که باید در کتب کودکان و نوجوانان اندیشه را تنزل دهیم و سپس در اختیارشان بگذاریم، بلکه باید اندیشه را در قالب و زبانی مقبول و مؤثر برای کودک و نوجوان بازآرایی و بازآفرینی و در همان سطح منتقل کنیم. در کتب کودکان و نوجوان اندیشه‌های بلند در قالب‌ها و با زبان مقبول مخاطب بازآرایی و ارائه می‌شود نه آنکه به صرف این ادعا که مخاطب ما توان درک و فهم عمیق را ندارد اندیشه‌هایی خرد و نازل را در قالب کتاب به او ارائه دهیم. به عبارتی، ارائه اثر در این حوزه علم و هنر توأمان را می‌طلبد و این همان گمشده ما در عرصه کتاب کودک و نوجوان است.

یکی از مشکلات جدی کتاب‌خوانی و یا کم‌خوانی به‌طور عام و کتاب‌خوانی در جامعه دانش‌آموزی به‌طور خاص و در حوزه قرآنی به‌طور اخص این است که ما با «چالش انتخاب» روبه‌رو هستیم. یکی از مشکلات حوزه نشر کتاب در جامعه کنونی مسئله وفور و انبوهی کتب منتشره است که موجب سردرگمی و بی‌انگیزگی مخاطب می‌شود. یعنی، به‌گونه‌ای، انتخاب مخاطب به چالش کشیده می‌شود، طوری که او

باید در میان انبوهی از عناوین دست به انتخاب بزند. این در حالی است که ما ابزارهای انتخاب و ارزشیابی را نیز در اختیار دانش‌آموز قرار نمی‌دهیم. این مشکل در سطحی فراگیرتر در حوزه فضای مجازی و انبوه محتوای نازل در آن محیط هم قابل مشاهده و لمس است.

در بسیاری از کشورها که جمعیتی بیشتر از کشور ما دارند و در آن‌ها نرخ میانگین کتاب‌خوانی چند ده برابر ماست، عناوین کتب منتشر شده گاه تا یک پنجم کشور ماست و این قدرت انتخاب و ضریب مطالعه کتاب خوب را بیشتر می‌کند. ما به جای اینکه به دنبال افزایش عناوین کتب منتشره باشیم باید در اندیشه افزایش شمارگان آثار باشیم؛ چرا که افزایش شمارگان در ارتباط مستقیم با شاخص رشد و توسعه مطالعه و کتاب‌خوانی در جامعه است. یکی از ویژگی‌های جشنواره رشد هم به نظر من این است که چالش و سردرگمی انتخاب و فاصله میان مخاطب و کتاب خوب را کم می‌کند. یکی از کارکردهای جشنواره همین

یکی از ویژگی‌های
جشنواره رشد هم به نظر
من این است که چالش
و سردرگمی انتخاب
و فاصله میان مخاطب
و کتاب خوب را کم
می‌کند

مقوله است که کتاب‌های خوب و معتبر را معرفی می‌کند. اکنون باید این گفته مشهور را که «هر کتاب به یک بار خواندن می‌ارزد» تصحیح کنیم. این سخن مربوط به زمانی بود که ما با انبوه عناوین کتب مواجه نبودیم.

من چالش دیگری را که در این حوزه هست «چالش شفاهی‌شدن اجتماعی» نام می‌گذارم. یعنی اینکه جامعه به سرعت به سمت شفاهی‌شدن پیش می‌رود. یعنی بیش از آنکه بشنود و بعد اندیشه کند و بنگارد، فقط می‌شنود و منتقل می‌کند.

البته ما در سنت‌های اسلامی - ایرانی خود، شفاهی‌گرایی پسندیده هم داشته‌ایم. مخصوصاً در مقوله تعلیم و تعلم قرآن، سنت استماع، اِقرا و استقرار و حتی در تمدن اسلامی مقوله نقل شفاهی از خصیصه‌های پسندیده آموزشی بوده است ولیکن این مقوله بنده از آن گونه نیست بلکه به این معناست که گسترش و رواج ابزارهای اطلاع‌رسانی با ویژگی سرعت در انتقال موجب شده است که ما نیازهای خود را از منابع مستند و مکتوب پیگیری نکنیم؛ بلکه رسانه‌های صوتی و تصویری، واسط کسب و انتقال دانش ما می‌شود و چه بسا در این فضا اندیشه‌ها در معرکه بازار تبلیغات سردرگم و نیازها غیرنیاز و غیرنیاز، نیاز تلقی شود. در این فضا کتاب‌خوانی و انس و آشنایی با منابع مکتوب کم‌رونق می‌شود. از سوی دیگر، شفاهی‌گری، یعنی انتقال گزاره‌های غیرمستند، شیوع پیدا می‌کند که آثار و نتایج اجتماعی منفی در پی خواهد داشت؛ از جمله سطحی‌گرایی اجتماعی را به‌دنبال دارد. البته باید در نظر گرفت که این شفاهی‌گری یکی از نتایج سنت‌های معاصر سبک زندگی اجتماعی و به نحوی از نتایج غلبه حس‌گرایی در جامعه است که مقدمات کم‌فروغ شدن عقل‌گرایی و اندیشه‌سازی در جامعه را فراهم می‌کند. اگر در گذشته هم در فضای سنت‌های اجتماعی ما شفاهی‌گری سابقه‌ای داشت اما با رویکردی مثبت موجبات انتقال فرهنگ بین نسلی در جامعه را فراهم می‌آورد، مثلاً از طریق نهاد خانواده و یا برخی تجمعات عمومی، حجم بسیاری از معارف دینی و فرهنگی در قالب قصه و خطابه و... منتقل می‌شد، اما اکنون هم کارکرد این نهادها کمرنگ‌تر شده و هم اثرگذاری رسانه‌های نوین فردی‌تر شده است.

مقوله دیگری که در حوزه کتاب‌خوانی با آن مواجه هستیم این است که کتاب‌خوانی را اکتسابی نمی‌دانیم، در حالی که کتاب‌خوانی رفتاری اکتسابی و عادت پسندیده‌ای است که باید نهادهای تعلیم و تربیت و خانواده آن را آموزش و ارتقا

ما نخواسته و یا نتوانسته‌ایم نهادهای غیررسمی را در سایهٔ تعلیم و تربیت به نفع فرهنگ جامعه مدیریت کنیم.

← برای رفع این چالش‌ها چه می‌توان کرد؟

باید رفتارهای اجتماعی مبتنی بر سنت‌های فرهنگی خودمان را در حوزهٔ اسلامی را احیا کنیم. اگر به فهرستگان نسخ خطی کتابخانه‌های کشورهای اسلامی رجوع کنید، می‌بینید که عمدهٔ کتب موجود در کتابخانه‌های جهان اسلام و حتی قرآن‌های موجود در آن‌ها، اکثراً براساس سنت حسنهٔ نذر و وقف در کتابخانه‌ها قرار گرفته است. یعنی سنت نذر و وقف کتاب در فرهنگ اسلامی نقش مهمی در تولید، انتقال و توسعهٔ دانش داشته است. ما نیازمند احیای این سنت خصوصاً در سطوح

مخاطبان کودک و نوجوان هستیم. چه ایرادی دارد ما در مدارس کتاب‌خانه‌هایی را براساس سنت نذر و وقف کتاب ایجاد کنیم. هنوز بسیاری از مجموعه‌های ما کمبود کتاب را از جمله مشکلات اساسی خود می‌دانند. ما برای برون‌رفت از این چالش‌ها می‌توانیم برنامه‌هایی را طراحی کنیم و اصلاً بر همین اساس است که روز ۱۸ تیر در کشور، براساس مصوبهٔ شورای عالی انقلاب فرهنگی، همزمان با روز درگذشت استاد مهدی آذرزیدی به‌نام روز ادبیات کودک و نوجوان نام‌گذاری شده است.

سنت نذر و وقف کتاب در فرهنگ اسلامی نقش مهمی در تولید، انتقال و توسعه دانش داشته است. ما نیازمند احیای این سنت خصوصاً در سطوح مخاطبان کودک و نوجوان هستیم

← فکر می‌کنید جشنواره در هدایت ناشران و مؤلفان در تولید آثار استناددار چه نقشی دارد؟

جشنوارهٔ رشد، با سابقهٔ طولانی خود، از نهادهای شناخته شده در این حوزه است و با توجه به ظرفیت‌هایی که دارد می‌تواند نهادی برای رشد و تعالی مجموعه آموزش و پرورش باشد. برای اینکه این ظرفیت را به سامان برسانیم راه طولانی ولی شدنی را در پیش داریم. بنده اولین دوره‌ای است که در این جشنواره داور شدم اما آنچه در این جشنواره برایم جذاب و دلنشین بود نحوه تدوین و سامان‌دهی آیین‌نامه‌ها و مستندات داوری بود. به نظر من کاملاً روشن بود که آیین‌نامه‌ها و معیارهای داوری در مرور زمان به بلوغ رسیده‌اند. آن‌ها بسیار دقیق‌اند و سیاست حاکم بر آن تعالی و رشد اندیشه و تربیت لحاظ شده است ■

دهند. این ناشی از آن است که با کم‌کاری‌های نهاد خانواده و کج‌کارکردهای نهاد تعلیم و تربیت، ما گمان می‌کنیم مقولهٔ آموزش و تربیت وظیفه و مأموریت نهادهای رسمی جامعه مانند آموزش و پرورش است. در حالی که این‌طور نیست. ما در فرهنگ دینی و قرآنی‌مان، تربیت را جزء وظایف خانواده، پدر و مادر و نهادهای غیررسمی مثل علمای ربانی می‌دانیم. اصلاً عنوان عالم ربانی ناظر به جنبهٔ تربیتی و فرهنگ‌سازی علما در نهاد دینی و قرآنی ماست.

چالش دیگری که موجب کاهش میزان مطالعه در جامعهٔ دانش‌آموزی شده است ناشی از نگاه فرهنگ‌سوز به مقولهٔ کتب درسی و غیردرسی است. در جامعهٔ ما مطالعهٔ کتاب به کتب آموزشی و کمک‌آموزشی محصور شده است. یعنی آنچه دانش‌آموز باید مطالعه کند و آنچه از او مطالبه می‌شود در حوزهٔ کتب آموزشی و کمک‌آموزشی است و گمان می‌کنیم که مطالعه در غیر از محدودهٔ درس‌نامه‌های آموزشی، مطالعه‌ای بی‌فایده، کم‌اثر و بیهوده است که متأسفانه در محیط خانواده‌ها هم به آن دامن می‌زنند. بخشی از این مصیبت از غلبهٔ فرهنگی نادرست در جامعه از فعالیت سوداگران مؤسسات خصوصی تدوین کتب کمک‌درسی در جامعه ناشی شده است. این مؤسسات سود و گردش مالی فراوانی دارند که برخی ویژگی‌های موجود در جامعه هم آن را افزایش می‌دهد؛ مثلاً با کم شدن تعداد فرزندان در خانواده‌ها و نیز تشدید فضای مسابقه و نه رقابت علمی، سرانهٔ تأمین هزینهٔ آموزشی فرزند در خانواده بالا می‌رود. خانواده برای تحصیل فرزند هرگونه پشتیبانی مالی را عهده‌دار می‌شود و او را به کلاس‌های متعدد می‌برد و کتاب‌های متعدد تهیه می‌کند؛ حال آن‌که بسیاری از نهادهای غیررسمی که در این زمینه کار می‌کنند، صلاحیت نگارش کتاب‌های کمک‌درسی و آموزشی را ندارند. در این فضا آنچه اهمیت دارد خواندن و مسابقهٔ علمی است؛ اما خواندن در چه محدوده‌ای؟ فقط و فقط کتب کمک‌درسی که مؤسسات سوداگر تعلیم و تربیت آن را تدوین و منتشر می‌کنند.

به نحوی ما انباشت تجربه و علم در آموزش و پرورش و سازمان مرتبط داریم که در اجتماع کمرنگ شده و نهادهای غیررسمی سوداگر خود را در جامعه جا انداخته‌اند. این نشان می‌دهد که ما نتوانسته‌ایم نهاد رسمی تعلیم و تربیت را پشتیبانی و مطالبات فرهنگی جامعه را مهندسی کنیم. در حالی که ابزارهای مهم سیاست‌گذاری و قانونی در اختیار نهادهای رسمی است ولی

سوره حمد رکن زندگی است

پای صحبت سمیه افشار، نویسنده کتاب «خاطرات من و سوره حمد»

سرکارخانم افشار! کتاب «خاطرات من و سوره حمد» از سوی داوران چهاردهمین جشنواره کتاب‌های آموزشی و تربیتی رشد که مختص کتاب‌های قرآنی است، نامزد دریافت جایزه جشنواره شده است، ضمن تبریک، لطفاً مختصری از خودتان، مطالعات، پژوهش‌ها و آثارتان به‌ویژه در زمینه مذهبی و قرآنی بفرمایید. پیشاپیش از توجه شما به متون داستانی قرآن محور سپاس‌گزارم و امیدوارم در این راه موفق باشید.

من علی‌رغم اینکه در خانواده‌ای مذهبی رشد کرده‌ام و تمام اقوام و خانواده‌ام از فعالان حوزه فرهنگ و آموزش و پرورش هستند و خودم هم چندسال سابقه تدریس در دبیرستان را داشته‌ام، اما در دوره کارشناسی ارشد با چالش بزرگی روبه‌رو شدم و آن عدم توانمندی لازم در پاسخ‌گویی به شبهات رایج دینی بود که در کلاس‌های دانشگاهی بسیار با آن مواجه می‌شدم. شبهاتی که گاه تیشه به اصل اعتقادات مذهبی می‌زد و اطلاعات علمی و مذهبی من برای حفظ دین و پاسخ‌گویی به شبهات کفایت نمی‌کرد. این چالش‌ها مانند زلزله‌ای تمام زندگی مرا تغییر داد، تا آنجا که حاضر شدم برای توانمند شدن در پاسخ‌دهی به شبهات به روش علمی و مقابله با روش ناصحیح ترویج علم و دین در دانشگاه، تمام شهر تهران را جست‌وجو کنم تا شاید یک کلاس مناسب یا یک استاد خوب پیدا کنم.

عنایت خداوند شامل حالم شد و بعد از یک‌سال و نیم جست‌وجوی مستمر بالاخره به آنچه در طلبش بودم دست پیدا کردم. هر چند دیگر برای پاسخ دادن به شبهات دیر شده بود و دوره کوتاه کارشناسی ارشد رو به پایان بود، اما دریچه جدیدی برای شروع دوباره به‌رویم باز شد. تا قبل از آن دانشجوی نخبه علمی بودم که با داشتن سوابق علمی و عملی قوی و پر بار توانسته بودم بورس تحصیلی خارج از کشور وزارت علوم را در مقطع دکترا کسب کنم، اما بعد از آنکه راه مقابله علمی و روشمند با ترویج بی‌دینی را یافته‌ام شروع به تلاش نمودم که به حول و قوه خداوند تا امروز ادامه داشته است. تمام فعالیت‌های علمی، پژوهشی و تدریس خود را در

تحصیلات دانشگاهی کنار گذاشتم و وارد عرصه جدیدی شدم و آن «تدبر در قرآن» بود. تدبری روشمند با محوریت آیه ۸۹ سوره مبارکه نحل که می‌فرماید «نَزَّلْنَا عَلَیْكَ الْكِتَابَ تِبْيَانًا لِّكُلِّ شَیْءٍ وَهُدًى وَرَحْمَةً وَبُشْرَى لِلْمُسْلِمِينَ» و ماحصل این تلاش، تدوین پنج مقاله علمی پژوهشی مرتبط به رشته تحصیلی و نگارش متن ادبی ۱۷ سوره قرآن کریم به صورت یکپارچه در قالب یک کتابچه و همچنین یک کتابچه داستانی از حدیث شریف کساء بود که همگی در دست اقدام جهت چاپ و نشر هستند.

چطور شد به سراغ نوشتن کتاب رفتید؟

همیشه با خودم فکر می‌کردم چه خوب می‌شد در دوره

نوجوانی و اوایل جوانی کتابی پیدا می‌کردم که به‌طور ضمنی و غیرمستقیم مرا با سوره‌های قرآن مأنوس می‌کرد و قرآن خواندن را از حالت معمول برایم خارج می‌ساخت و عملی می‌کرد.

به‌سبب علاقه و مطالعه زیاد از همان دوران کودکی شروع به شعر گفتن و نوشتن متن ادبی کردم که برخی را به‌عنوان یادگارهایی از دوره‌های کودکی نگه داشته‌ام. به‌طور کلی از وقتی به‌یاد دارم همیشه قلم و دفترچه‌ای کنارم بوده و در حال ثبت کردن بوده‌ام، یا ثبت علمی و یا ثبت ادبی و احساسی. دفتری دارم که خلاصه هر کتابی را که مطالعه کرده‌ام در آن نوشته‌ام و در مواقع مختلف بسیار از آن استفاده کرده‌ام. مثلاً چند جلد دفتر دارم که در آن‌ها متون ادبی و تجربیات دینی را در قالب متن ادبی ثبت کرده‌ام که امیدوارم بعدها به‌کار عده‌ای بیاید و مثمر‌تر شود.

بعد از آشنایی با مجموعه دانشجویی قرآن و عترت در سال ۱۳۸۷ این فرصت ایجاد شد و خیلی آسوده و فارغ از دغدغه‌های رایج نویسندگان جرئت نوشتن متنی براساس قرآن را یافتم و شروع به نوشتن کردم. ابتدا نیت کردم به سبب تلاش‌های بسیار مادرم در راه دینداری من، متنی بنویسم که تمام نوجوانان و جوانان علاقه‌مند به حقایق عالم بتوانند از آن بهره‌مند شوند و نتیجه آن را هرچه که باشد هدیه کنم به مادرم که در تمام مراحل زندگی‌ام نه‌تنها همراهی‌ام کرده‌اند بلکه مشوق اصلی من در ادامه مسیر بوده‌اند. ماحصل آن کار و تلاش کتاب «خاطرات من و سوره حمد» است.

در ارتباط با ساختار، شیوه ارائه و بخش‌های مختلف کتاب توضیح می‌فرمایید؟

این کتاب یک ساختار بسیار ساده دارد و آن هم «فطرت بیدار» است. یک نوجوان سؤال دارد و به راحتی سؤالش را می‌پرسد و در جست‌وجوی پاسخ است، به دور از ترس نگاه‌های دیگران و عاقبت خداوند به او کمک می‌کند. خداوند به تمام آن‌هایی که در جست‌وجوی آخرت و دین هستند کمک خواهد کرد، این فرمایش خود خداوند است «مَنْ يُرِدْ ثَوَابَ الدُّنْيَا نُؤْتِهِ مِنْهَا وَمَنْ يُرِدْ ثَوَابَ الْآخِرَةِ نُؤْتِهِ مِنْهَا وَسِنَّجْزَى الشَّاكِرِينَ» (سوره آل عمران، آیه ۱۴۵)

فطرت بیدار نوجوان همان چیزی را می‌بیند که ما آدم بزرگ‌ها به‌خاطر مشغولیات زندگی نوعاً از آن غفلت می‌کنیم و نمی‌بینیم.

نام‌گذاری هر بخش و ترتیب قرارگیری آن‌ها بر چه اساس و معیاری شکل گرفته است؟

داستان از یک توجه شروع شده است؛ توجه به چیزی که آن‌قدر به ما نزدیک بوده است که هر روز با آن مواجه بوده‌ایم و برایمان حالت عادی پیدا کرده تا زمانی که فراموشش کرده‌ایم و داستان ادامه می‌یابد. سیر نام‌گذاری نیز بر مبنای سیر عقلی جلو رفتن داستان است.

مباحث و محتوای کتاب شما با یک زبان ساده و روان نوشته شده است. این نوع زبان نوشتاری که از نکات جالب توجه کتاب است از کجا نشئت گرفته و آیا از قبل به آن فکر کرده بودید؟

همان‌گونه که خدمتتان عرض کردم بنده نویسنده نیستم و دوره نویسنده‌گی طی نکرده‌ام و تنها از روی ذائقه و میل شخصی می‌نویسم؛ لذا انتخاب این سبک نگارش از روی عمد و برای جلب توجه مخاطب نبوده است؛ بلکه سبک سخن گفتن یک نوجوان اقتضای من کرده و من خود را جای او گذاشته و نوشته‌ام.

همان‌طور که از نام کتاب هم مشخص است گویی خاطرات اوست با سوره حمد؛ بعضی مواقع از من پرسیده‌اند که آیا خاطرات خود را نوشته‌ای؟ من خودم را جای یک نوجوان گذاشته‌ام و از زبان او خاطرنویسی کرده‌ام. نوجوان راحت حرف می‌زند، مثل ما پیچیده نشده است، هنوز فکر و ذهنش سالم است و طهارت خاص خودش را دارد.

دلیل انتخاب سوره حمد چه بوده است و چرا این سوره قرآنی را انتخاب کردید؟

سوره حمد رکن اصلی زندگی است. هیچ نمازی بدون قرائت سوره حمد نماز نیست. قرائت این سوره واجب است، اما سوره بعدی راه، به‌جای قل هو الله، مختارید که خود انتخاب کنید.

مخاطب شما کدام گروه سنی است و راوی داستان در کدام گروه سنی قرار دارد؟

راوی داستان یک نوجوان است. البته با اطلاعات مذهبی و دینی جوان‌های امروزی شاید بتوانیم بگوییم در اوایل جوانی است. اما مخاطب داستان از سن دوازده سال به بالا را شامل می‌شود و جالب است بدانید بیشتر افرادی که از این کتاب خوششان آمده است بزرگسالان بوده‌اند.

آیا در این زمینه یا زمینه‌های قرآنی - مذهبی قبلاً کاری انجام داده‌اید؟

قبل از نگارش این کتاب خیر. این کتاب اولین کار قرآنی من بود که در اواخر سال ۱۳۹۳ چاپ شد؛ اما نگارش آن در سال ۱۳۸۷ و اوایل آشنایی من با مجموعه قرآن و عترت صورت گرفت و مبنای آن نیز همان دغدغه اولیه‌ای بود که خدمتتان عرض کردم ولی بعد از آن کتاب‌هایی دیگر و مقالاتی با محوریت قرآن نوشته‌ام.

آیا این کار ادامه خواهد داشت و در رابطه با سوره‌های دیگر قرآن نیز ممکن است انجام شود؟

بله، تا الان توفیق داشته‌ام و برای هفده سوره دیگر هم مشابه این کار را انجام داده‌ام؛ البته سبک آن‌ها بسیار متفاوت است ■

پیام‌هایی با «بوی گل محمدی»

گپ و گفتی با سعید روح‌افزا

سعید روح‌افزا در سال ۱۳۴۳ در گرگان به دنیا آمد. وی کارشناس ارشد حقوق جزا و جرم‌شناسی است. روح‌افزا نگارش را از سال ۱۳۵۹ با عضویت در هیئت تحریریه مجله سروش (صداسیما) آغاز کرد و سپس قالب‌های گوناگون مانند قصه، نمایشنامه و فیلم‌نامه را آموذ. تاکنون علاوه بر نوشتن متن برنامه‌های متعدد داستانی و نمایشی، موفق به انتشار ده‌ها کتاب شده است که مخاطب بیشتر آن‌ها کودکان و نوجوانان هستند. روح‌افزا به‌عنوان یکی از نویسندگان حوزه ادبیات مذهبی نوجوانان شناخته شده است.

کتاب‌های مذهبی ما در حوزه کودک و نوجوان بیشتر تمرکز و تأکیدشان بر قصه‌های تاریخی بوده است و عمدتاً قصه‌های انبیا و ائمه و یاران آن‌ها را مبنای کار قرار می‌داده‌اند. و در این زمینه مطلب نوشته‌اند. لذا احساس کردم زمینه برای انجام کارهایی که بتواند مفاهیم دینی را به بچه‌ها منتقل کند خالی است. برای همین با کمک کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان بر آن شدیم که به جای قرار دادن قصه‌های تاریخی در اختیار بچه‌ها، مفاهیم را به آنان آموزش دهیم.

آیا برای خواندن این مجموعه ترتیبی وجود دارد و براساس شماره است یا نه، و علت نام‌گذاری هر جلد چیست؟

می‌خواستیم مجموعه‌ای برای کودکان و نوجوانان باشد که به بیان عقاید و برخی مفاهیم و معارف بپردازد و نام «بوی گل محمدی» در این راستا شکل گرفت. این مجموعه بر پایه آیات قرآنی تنظیم شده و قصد ما این بوده است که پیام‌های قرآن را در اختیار مخاطبان قرار دهیم. اصولاً ما به‌عنوان مخاطب قرآن باید بدانیم به چه جایی آمده‌ایم و در این دنیا از ما چه انتظاراتی می‌رود و چگونه باید با این مکان برخورد کنیم. بخش دیگری از پیام‌های قرآن این است که خدا چه ارتباطی با بندگانش فراهم می‌کند و بندگان باید در راستای جلب رضایت خداوند چگونه حرکت کنند. در بخش‌های بعدی به دنیای بعد از مرگ و مقصد نهایی انسان‌ها و بهشت می‌رسیم. بر همین

آقای روح‌افزا، مجموعه «بوی گل محمدی» در دومین جشنواره قرآنی سازمان پژوهش نامزد دریافت جایزه شده است، به نظر خودتان ویژگی خاص و بارز این مجموعه چیست؟

این مجموعه دو دستاورد داشت، اولاً با وجود محتوای سنگین و نداشتن تصویر و برخی جذابیت‌های ظاهری با استقبال مخاطب مواجه شد. ثانیاً توجه منتقدان و متخصصان را جلب کرد. توسعه روزافزون ارتباط رسانه‌ای در سال‌های اخیر و برنامه‌ریزی دین‌ستیزان برای استفاده از فضاهای مجازی و رسانه‌ای در جهت دور کردن نسل نو از هویت دینی، نیاز جدیدی را پیش روی ما قرار داده است. باید از ظرفیت ادبیات برای محکم کردن پایه‌های عقیدتی مخاطبان بهره بگیریم. ادبیات دینی باید دوره بازنویسی صرف قصه‌های قرآن و روایات تاریخی را پشت سر بگذارد و با استفاده از سابقه سال‌ها قصه‌نگاری مذهبی، اینک از قصه و هر ابزار دیگری برای تبیین معارف دینی و تحکیم عقاید مخاطب استفاده کند. نویسندگان این حوزه باید طرح‌های نو دراندازند و قالب‌های تازه بسازند. باید روش هم‌بانی با مخاطب را در بیان عقاید و معارف پیدا کنند و این محتاج دست‌زدن به تجربه‌های جدید است.

این مجموعه از کجا و چگونه شکل گرفت؟ درباره پیشینه این مجموعه باید بگویم که تاکنون نویسندگان

اساس عنوان بخش اول، «زمین او»، بخش دوم «مهربانی او»، بخش سوم «راه او»، بخش چهارم «به سوی او» و بخش پنجم «بهشت او» انتخاب شد.

در هر جلد حدود صد آیه قرآنی معرفی شده است، انتخاب این آیه‌ها بر چه اساسی و برای چه گروه سنی لحاظ شده است؟

در این مجموعه در هر جلد ۱۰۰ تا ۱۱۰ آیه از آیات قرآن استفاده شده است و در مجموع از ۶ هزار و ۲۳۶ آیه قرآن حدوداً به یک دهم آن، یعنی ۶۰۰ آیه، اشاره و به مخاطبان معرفی شده است. نحوه معرفی به این شکل است که آیات مرتبط با موضوع مورد نظر از بین کل آیات انتخاب شده است سپس بهترین و مناسب‌ترین ترجمه انتخاب شده به گونه‌ای که به وسیله این ترجمه‌های روان بتوانیم متن و مطالب راحت و قابل فهم را در اختیار مخاطب نوجوان قرار دهیم. در انتهای هر جلد نیز اصل آیه به همراه ترجمه آن آمده است.

پیام کلی مجموعه «بوی گل محمدی» چیست و چه نیازی احساس شد که شما را به نگارش در این زمینه واداشت؟

تحول اجتماعی و فرهنگی که از حوالی سال پنجاه و هفت در جامعه ما به وجود آمد، نیاز شدیدی را در زمینه تولید و عرضه کتاب دینی برای استفاده مخاطبان گوناگون و از جمله گروه سنی کودک و نوجوان به دنبال آورد و این نیاز پای گروهی را به عنوان نویسنده در این عرصه باز کرد. مهم‌ترین دغدغه آن روزها و سال‌ها، پر کردن زمینه خالی و پاسخ دادن به این نیاز بود، فرصتی برای نقد و بررسی و اعمال ظرافت‌های کیفی وجود نداشت. با این همه آثار خوبی نیز در لابه‌لای انبوه آثار، تولید و عرضه شد. نویسندگانی که در صدد تولید آثار دینی خاص برای مخاطب کودک و نوجوان بودند، بیش از هر چیز به قصه‌های قرآن کریم و تاریخ زندگی معصومان توجه نشان داده و از این منابع برای تولید اثر استفاده کردند. این گرایش، جای خرده‌گیری ندارد و غیرطبیعی به نظر نمی‌رسد، ولی افسوس که بعد از سپری شدن چند دهه از آغاز نهضت اسلامی، ادبیات دینی کودک و نوجوان در همان چهارچوب مضمونی پیشین باقی مانده و گامی پیش ننهاده است. در این مدت، نویسندگان این گونه قصه‌ها حتی تلاش نکردند که به نوشته‌های خود رنگی از تحلیل تاریخی بزنند و ذهن مخاطب را از سطح و ظاهر

حوادث، به عمق و باطن ببرند. البته در این سال‌ها بسیاری از قصه‌های قرآن و پیامبران و پیشوایان با نثرهای تازه‌تر بازنویسی شدند و با رنگ و لعابی نو در اختیار مخاطبان قرار گرفتند ولی این دستاورد کافی نیست.

از نظر شما یک نویسنده مذهبی نویس در حوزه کودک و نوجوان باید چه ویژگی‌هایی داشته باشد؟

پیشرفت ادبیات دینی کودک و نوجوان نیازمند نویسندگانی است که اولاً بینش دینی و آگاهی مذهبی داشته باشند، ثانیاً از نظر ادبی و قوت قلم به حد قابل قبولی رسیده باشند و ثالثاً ابتکار و خلاقیت داشته باشند. نویسندگانی که این ویژگی‌ها در ایشان جمع باشد پرشماره نیستند و برای رفع این نقیصه باید کاری جدی و بلندمدت انجام داد.

البته کاستی ما در زمینه ادبیات دینی کودک و نوجوان تنها مربوط به نویسندگان نیست. در این زمینه رفتار ناشران و منتقدان نیز باید مورد توجه قرار گیرد. ناشران انگیزه بسیاری از حرکت‌های فرهنگی را می‌سازند. از یک سو باید به نویسندگانی که کم و بیش توان تجربه‌کردن در این زمینه‌ها را دارند، میدان داده شود و تلاش آنان مورد حمایت قرار گیرد. از سوی دیگر معرفی و عرضه این آثار به مخاطب، باید رویکردی متفاوت با استفاده از روش‌های جدید و کارآمد داشته باشد همچنین شایسته است که از طریق تشکیل کارگاه‌های آموزشی و تجربی، استعداد‌های جوان پرورش پیدا کند.

سخن پایانی؟

آنچه گفته شد و گفته نشد، وقتی محقق می‌شود که مسئولان فرهنگی درباره اهمیت و لزوم پرداختن به ادبیات دینی کودک و نوجوان به یک باور عمیق برسند و برای تحمل دشواری‌ها آماده باشند.

انتظار نمی‌توان داشت که آثار دینی با مضمون خاص، جذابیت‌های بازاری داشته باشد و در میدان رقابت آزاد، پرفروش جلوه کند، از این رو ناشران بخش عمومی و دولتی که منتشر کننده آثار برای مخاطب کودک و نوجوان هستند، باید موقعیت تاریخی و رسالت فرهنگی خود را بشناسند و به جای پیروی از روش‌های سنتی و جاری، برنامه‌های هدایتی و حمایتی را در این بخش در دستور کار قرار دهند.

هدایت و حمایت نیاز به شرحی دارد که در این گفت‌وگو نمی‌گنجد. همین بس که اگر به‌درستی انجام گیرد، میدان برای تجربه و آزمودن وسعت می‌یابد و پیدا می‌شود ■

ناشران حلقه اتصال نویسندگان و جامعه

گپ وگفتی با نقی سلیمانی، نویسنده داستان‌های کوتاه قرآنی

نقی سلیمانی رمان‌نویس، طنزنویس و نویسنده داستان‌های کوتاه در سال ۱۳۴۰ در تهران به دنیا آمد. علاقه ایشان به پیامبر و ائمه اطهار (ع) باعث شکل‌گیری مجموعه ۵ جلدی قصه‌های پیامبر و فرزندانش و نیز رمانی ۹ جلدی درباره پیامبر (ص) در این زمینه است. وی از کودکی و نوجوانی به شدت به کتاب‌خوانی علاقه داشت و از راه کرایه کردن کتاب، به کتاب‌خوانی روی آورد. حدود سی اثر از او برای سه گروه سنی کودکان، نوجوانان و بزرگسالان در زمینه رمان، داستان کوتاه، داستان طنز، نقد ادبی، تحقیق و پژوهش و زندگی‌نامه داستانی منتشر شده است. با وی گفت‌وگویی داشتیم که از نظر شما می‌گذرد:

یک روز پدری برای بچه‌هایش از پیامبر اکرم (ص)، حضرت علی (ع) و فاطمه (س) سخن می‌گفت و از معجزه‌های آن‌ها و بزرگی‌شان حرف می‌زد و از خیلی چیزهای دیگر؛ بعد گفت: «ما باید در زندگی واقعی مثل آن‌ها باشیم.» پسرک گفت: «بابا دلم می‌خواهد بدانم آن‌ها در زندگی معمولی چه کار می‌کردند.» پدر درماند. او هر چه می‌دانست، درباره معجزه‌های آن‌ها بود... بنابراین مدتی فکر کرد. بعد گفت: «باید کتاب بخوانم و قصه‌های زندگی آن‌ها را برای شما پیدا کنم و بگویم.» بنده خودم شاهد این گفت‌وگو بودم. متأسفانه چنین کتاب‌هایی درباره پیامبر و امام‌های ما کم است؛ کتاب‌هایی درباره زندگی واقعی آن‌ها، به‌همین دلیل بود که من برای یافتن جواب سؤال آن پسرک، این کتاب‌ها را نوشتم.

آیا قصه‌های هر پنج جلد متصل به هم و در امتداد هم‌اند؟

این کتاب‌ها مجموعه قصه‌های کوتاه است و هر جلد، ۳ تا ۵ قصه را دربرمی‌گیرد که در هر کدام داستان‌هایی از پیامبر و فرزندانش آورده شده است. این به انتخاب خواننده است زیرا هر جلد قصه‌های متفاوتی از پیامبر و فرزندانش را مطرح می‌کند و از این زاویه دید نگاه می‌کند که این بزرگواران در زندگی واقعی و معمولی خود چگونه عمل می‌کردند و نه اینکه چه معجزه‌ای انجام داده‌اند و یا کارهای بزرگی که همگان می‌دانند، در واقع زندگی واقعی آن‌ها را بررسی می‌کند که برای مثال چه کارهای نیکی ایشان انجام داده‌اند که مخاطب و خواننده هم اگر بخواهند می‌توانند انجام بدهند، یعنی نیازی نیست که حتماً در اندازه ایشان ایثارگر باشیم. در حد خودمان نیز اگر بخواهیم می‌توانیم انجام بدهیم.

آقای سلیمانی! از چه سنی شروع به نوشتن کردید و بیشتر برای کدام گروه سنی و چه موضوعاتی نوشتید؟

بنده از کودکی و حتی قبل از مدرسه علاقه زیادی به کتاب و کتاب‌خوانی داشتم و زمانی که خواندن نمی‌دانستم، برادرم برایم کتاب می‌خواند و در دوران مدرسه نیز با کرایه کتاب، این علاقه ادامه داشت. در همه زمینه‌ها مطالعه داشتم ولی بیشتر، داستان و داستان‌نویسی مورد علاقه من بود، داستان‌هایی چون شاهکارهای ادبی ایران و جهان را می‌خواندم. در سال ۵۸ اولین کتابم چاپ شد. آن موقع انجمن حکمت و فلسفه جلسات قصه برگزار می‌کرد که من نیز در آن جلسات شرکت می‌کردم. ادامه همان جلسات باعث شد رفته‌رفته وارد کار نویسندگی شوم که تا امروز هم ادامه دارد. من در سه حوزه کودکان، نوجوانان و بزرگسالان کار انجام داده‌ام اما تمرکز بر گروه سنی نوجوان است و در رابطه با موضوعاتی چون داستان کوتاه، رمان، طنز داستانی و مسائل اجتماعی و مذهبی کار می‌کنم. اولین داستان من در مجله‌ای به نام «پیام شادی» در حدود سال ۵۵ چاپ شد و سپس اولین کتابم که منتشر شد «همسفران باد» نام دارد.

از نوشتن قصه‌های پیامبر و فرزندانش چه هدف خاصی را دنبال می‌کردید؟

این مجموعه، داستان‌هایی از زندگانی پربرکت پیامبر مهربانی را به رشته قلم درآورده و با بیانی ساده، محبت و حسن خلق رسول اکرم (ص) را بیان می‌کند. در واقع قصه‌های مذهبی که نوشته می‌شوند دو نوع هستند؛ یک نوع قصه‌های مذهبی که به معجزات می‌پردازند و نوع دیگری که وجود دارد، بچه‌ها می‌خواهند با زندگی واقعی پیامبر و امامان آشنا بشوند و آن بخشی برایشان جاذبه و جذابیت دارد که در زندگی واقعی خود نیز بتوانند عمل کنند. بنده در مقدمه کتاب آورده‌ام که

فرزندانش در قالب داستان‌های کوتاه است که قابل تعمیم به زندگی خودمان نیز می‌باشد. قصه‌های این کتاب در حقیقت بیشترشان قصه‌های قرآنی است. از اشاره‌های قرآن به یک واقعه جالب که قصه‌اش را مفسران بزرگ در تفسیرشان از قرآن آورده‌اند یا در کتاب‌هایی که علت نازل شدن یک آیه یا چند آیه از طرف خدا در آن‌ها آمده است. خصوصیات اصلی آن‌ها این است که به زندگی پیامبر و فرزندانش می‌پردازد، ولی رمان پیامبر یک رمان بلند ۹ جلدی است که براساس قرآن و با استفاده از نهج البلاغه، کتاب‌ها و روایت‌های معتبر، با عنوان‌های پیش از تولد، کودکی، نوجوانی، جوانی و میان سالی در ۲ جلد و کلان سالی نیز در دو جلد، که شش جلد اول منتشر شده است و مابقی در دست چاپ می‌باشد و در آن زندگی پیامبر اسلام در دوران‌های گوناگون پیش از تولد تا زمان بعثت و پس از آن یعنی یک گستره ۶۳ ساله را برای نوجوانان بازگویی کرده است.

نوشتن داستان و قصه با موضوعات مذهبی و دینی نیاز به چه ابزار و تخصصی دارد؟

این سؤال دو بخش اساسی دارد. بخش اول اینکه مستندات از زندگی پیامبر و یا ائمه (ع) ارائه می‌شود معتبر باشد و به اصطلاح خرافی و غیرواقعی نباشد و منابع موجود آن را تأیید کند. بخش دوم اینکه قلم نویسنده شیوا و روان باشد و مطالب را به بهترین نحو انتقال دهد. این دو بخش در کنار هم باعث تولید یک کتاب خوب و تأثیرگذار می‌شود یعنی تمام عوامل در کنار هم و هماهنگ عمل کنند مانند همان ۱۳ عنصر اصلی قصه‌نویسی که عرض کردم. اولین مسئله قصه‌نویس بعد از به‌دست آوردن منابع معتبر و مهم و مستند این است که قصه باید زنده باشد، یعنی حس شود. یعنی زمانی که خواننده آن را می‌خواند احساس کند همراه شخصیت‌های قصه است و با آن‌ها زندگی می‌کند. قصه‌ای که بتواند به این حد برسد قطعاً در ذهن می‌ماند. قصه مذهبی که فقط معجزات و کرامات پیامبران و ائمه را بازگو کند تنها بزرگی و قداست ایشان را بیان می‌کند و در

مخاطبان این مجموعه چه گروه سنی هستند و شما چگونه نیازسنجی می‌کنید و کتاب مناسب با موضوع خوب برایشان می‌نویسید؟

مخاطبان این مجموعه کودکان کلاس‌های چهارم، پنجم و ششم و در واقع کودکان سال‌های پایان دبستان می‌باشند. در رابطه با نیازسنجی مخاطبان نیز خدمتتان عرض کنم که داستان‌نویسی یک رشته قواعد خاص و ویژه در زمینه ادبیات کودک و نوجوان و یک چیزهای کلی دیگر دارد، مثلاً اگر یک داستان شخصیت جذابی داشته باشد چنان‌که تاریخ قصه نشان می‌دهد برای بچه‌ها جذاب است، مانند هاکلبری فین، پینوکیو، شازده کوچولو و ... یا اگر داستانی پرحادثه و ماجراجویانه باشد، طبعاً نوجوانان بیشتر استقبال می‌کنند، یا مثلاً اگر کار تخیلی‌تر باشد کودکان بیشتر دوست دارند، این موارد کلی است و مواردی هم وجود دارد که تجارب شخصی نویسنده در ارتباط با خود بچه‌ها و یا کتاب‌هایی است که نوشته شده است و تأثیرش در جامعه مشهود است.

مهم‌ترین امر در قصه‌نویسی این است که قصه آن قدر کشش داشته باشد که خواننده نتواند از متن جدا شود، البته قصه ۱۳ عنصر اصلی دارد که باید با هم ترکیب شوند و خوش‌ترکیب باشند، حتی انتخاب نام قصه هم بسیار مهم است که جاذبه داشته باشد و به نوعی کلیت کار را نیز برساند؛ یا قواعدی که توسط اساتید قصه‌نویسی مطرح شده یا نویسنده تجربه کرده است. با توجه به اینکه قصه یک تاریخ ۴۰۰۰ ساله دارد و به دلیل این قدمت، منتقدانی بوده‌اند که با نقد کتاب‌های خوب شیوه‌ها و روش‌ها و قواعد کلی را استخراج کرده‌اند و اگر هم در طول تاریخ قصه‌نویسی عواملی جایگزین شده، عوامل جذاب‌تری مطرح شده است.

علاوه بر این، شما رمان دیگری هم در رابطه با پیامبر اسلام تألیف کرده‌اید.

این مجموعه در واقع روایت زندگی معمولی و واقعی پیامبر و

زندگی واقعی مخاطب یا کودکان تأثیر بسزایی نمی‌گذارد ولی اگر به ظرافت‌های زندگی پیامبر از جمله تحمل اذیت و آزار در برابر مشکلات، یا برخورد با همسایگان، دوستان و حتی دشمنان بپردازد این موارد در زندگی معمولی مخاطب مصداق دارد و کاملاً تازه و جذاب است، نویسنده‌ای که این ظرافت‌ها را در قصه آشکار نماید قطعاً در ذهن مخاطب حک می‌شود و جذابیت خاصی ایجاد می‌کند، ولی اگر قصه مذهبی مستند نباشد و ساخته ذهن مخاطب و غیرواقعی باشد تأثیری نمی‌گذارد. قصه مذهبی باید بسیار دقیق و با توجه به منابع معتبر باشد. اگر نویسندگانی آشنایی با منابع ندارد می‌تواند از بزرگانی که در این زمینه کار کرده‌اند مشورت بگیرد و یا از کتاب‌های آن‌ها استفاده کند.

مهم‌ترین عاملی که باید یک قصه نویس دینی مسلمان داشته باشد توجه به خود قرآن است زیرا یکی از معتبرترین منابع برای قصه‌های مذهبی علی‌الخصوص در رابطه با پیغمبر است که در ۲۳ سال بر پیغمبر نازل شد و حتی به کودکی ایشان نیز اشاره کرده است.

برای مطالعه در زمینه قرآن و موضوعات قرآنی و نقش آن در تربیت کودکان و نوجوانان چه آثاری را پیشنهاد می‌دهید؟

برای شروع قصه، آن هم قصه‌ای که مستند باشد بسیار مناسب است که قصه‌ها غیرواقعی، تخیلی و فانتزی نباشند. البته هر چقدر داستانی‌تر نقل شود بیشتر کودکان و نوجوانان را جذب می‌کند تا به صورت مقاله‌ای باشد. باید با مواردی همراه باشد که برای مخاطب جذابیت دارد. اگر قصه‌ای نوشته شود که تصویرگری نداشته باشد، خوب نیست. بچه‌ها حق دارند که آثار هنری را بخوانند و ببینند و اگر ناشران در این زمینه کار نکنند به ارتباط بچه‌ها با دین ضربه می‌زند، در این زمینه والدین، معلمان و بزرگ‌ترها می‌توانند در انتخاب کتاب مناسب کمک کنند.

چه توصیه‌ای به مؤلفان دیگر دارید که در حوزه کودک و نوجوان آثار دینی و مذهبی مناسبی ارائه دهند؟

همان دو مسئله‌ای که مطرح کردم؛ در وهله اول به آثار و منابع درجه اول توجه کامل بکنند مانند قرآن و نهج‌البلاغه و در عین حال آثار بزرگانی چون علامه طباطبایی، شهید مطهری و دکتر شهیدی. این‌ها سال‌ها تحقیق‌شان را به کتاب تبدیل کرده‌اند. باید هم به نسل قدیم و به هم نسل جدید توجه کرد و در عین حال منابع درجه اول را کنار نگذاشت. در وهله دوم اثر هنری

شده باشد که توجه بچه‌ها را بیشتر جلب کند. زمانی که فیلمی داستانی ساخته می‌شود باید جاذبه داستانی داشته باشد، حادثه داشته باشد، شخصیت پردازی داشته باشد. در قصه نیز همین است باید زاویه دید درست، شروع جذاب و زبان اثر خوب باشد. در داستان‌نویسی باید زبان زنده و نزدیک به زبان گروه سنی مخاطب باشد. این عوامل باهم باعث موفقیت کتاب مناسب می‌شود.

آیا موضوع یا مسئله‌ای وجود دارد که در زمینه کتاب‌های گروه سنی نوجوان کمبود داشته باشد و جای خالی آن را احساس کنید؟

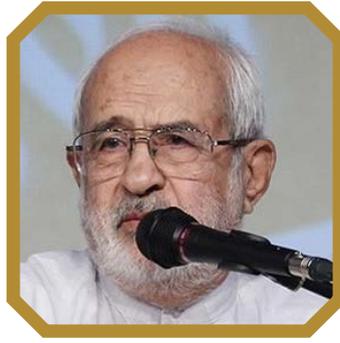
نوجوان‌ها نیاز به قصه‌های خوب پر جاذبه دارند. امروزه ما با بحران قصه‌نویسی مواجه هستیم. اگر به نوجوان‌ها قصه‌های خوبی عرضه شود که بخوانند یا فیلم‌های خوبی که ببینند آگاهی همراه با هنر به جامعه عرضه می‌شود و در نتیجه مشکلات اجتماعی کمتری پیش می‌آید. مسئله دیگر متأسفانه مدیریت فرهنگی ضعیف است؛ یعنی افرادی را به مسئولیت‌هایی که تخصص کافی ندارند می‌گمارند. یکی از مشکلات عمده کشور همین مسئله است که مدیران فرهنگی با موضوعاتی که باید کار کنند آشنا نیستند.

مسئله‌ای در زمینه نشر آثار مناسب و یا نویسندگان وجود دارد که بخواهید مطرح کنید؟

بله، اگر ناشران در این زمینه‌ها سرمایه‌گذاری کنند ما نویسندگان خوب زیادی داریم که می‌توانند کار کنند و مخصوصاً اگر با برنامه‌ریزی باشد، مطالب و موضوعات فراوان و منابع خوبی نیز در ارتباط با آن‌ها وجود دارد ولی هنوز کار نشده‌اند، موارد کلی و تکراری زیادی هست که نویسندگان و ناشران تکرار کرده‌اند ولی موضوعات فراموش شده بسیاری هستند که هنوز ناشران یا نویسندگان به سراغ آن‌ها نرفته‌اند. ناشران در این زمینه باید با نویسندگان همراه‌تر باشند.

جشنواره قرآنی روی مؤلفان و نویسندگان در زمینه تولیدات آثار جدید چه تأثیری دارد؟

جشنواره‌ها کلاً در هر زمینه‌ای که باشند و کار هنری انجام شود، تأثیر مثبت و مطلوبی دارند. داوری این جشنواره‌ها بخش مهمی است که باید توسط داوران زنده انجام شود؛ از آن مهم‌تر اینکه ناشران نیز در این جشنواره‌ها شرکت کنند، زیرا آن‌ها خط اتصال بین نویسندگان و جامعه‌اند ■

جشنواره، فرصتی برای معرفی کتاب‌های قرآنی

گپ و گفتی با استاد ابوالفضل بهرام‌پور

استاد ابوالفضل بهرام‌پور (متولد ۱۳۲۰، زنجان) دارای کارشناسی ارشد ادبیات و علوم قرآنی از دانشکده الهیات دانشگاه تهران است. وی مدرس روش ترجمه و تفسیر و مؤسس «دفتر ترجمه و تفسیر دارالقرآن» در سازمان تبلیغات اسلامی تهران می‌باشد. استاد بهرام‌پور از قرآن‌پژوهان کوشای معاصر است. او از سال‌های پیش از انقلاب در تألیف کتب درسی با شهیدان آیت‌الله محمد بهشتی و محمدجواد باهنر در زمینه مسائل قرآنی و دینی همکاری داشته است. آقایان محمداسماعیل صائنی و عزالدین زنجانی هم از اساتید برجسته ایشان بوده‌اند. کوشش و هدف اعلاى آقای بهرام‌پور، ناظر به آسان‌سازی فهم قرآن برای عامه مردم است. از آثار قلمی استاد بهرام‌پور می‌توان به تفسیر یک جلدی مبین، تفسیر ۳۰ جلدی نسیم حیات، و نیز مناظره مذاهب اسلامی با وهابیت اشاره کرد. گفت‌وگوی کوتاهی با وی داشتیم که می‌خوانید:

بفرمایید در حال حاضر مشغول چه کاری هستید.

– من با توجه به تحصیلات حوزوی و دانشگاهی‌ام در حال حاضر ترجمه و تفسیر قرآن کریم را در ۳۰ جلد و همچنین ترجمه نهج‌البلاغه را در سه مجلد در دست تألیف دارم. با عنایت به اینکه جناب‌عالی یکی از صاحب‌نظران و مفسرین قرآن کریم هستید، درباره این جمله توضیح بفرمایید: «آیا گناه، می‌تواند خود را بر ما تحمیل کند؟»

– ما در مقابل هیچ تحمیلی واقع نمی‌شویم، تحمیل آن است که نتوانیم قهر و مخالفت کنیم. اگر قهراً مرتکب گناه شویم فوری توبه می‌کنیم.

به نظر شما تفاوت یک حافظ و قاری قرآن کریم که مفاهیم قرآنی را تعلیم دیده است با کسی که این تعلیمات را ندارد در چیست؟

– اگر این افراد عامل نباشند فرقی با دیگران ندارند بلکه فقط یک علم را فرا گرفته‌اند. در عین حال، چنین آدمی آماده‌تر است برای تقرب‌جویی به خدا و عمل صالح.

با این توصیف اگر باور کنیم که ما در جهان هستی، در مقابل چشم‌های ناظر عالم خلقت قرار داریم، چه پیامدی برای ما انسان‌ها دارد؟

– مردم چون این باور را ندارند، هر خلاف و ظلمی را مرتکب می‌شوند. کسی که خود را مقابل دوربین‌های مخفی الهی

احساس کند، عمل مکروه هم انجام نمی‌دهد.

– شما رفتار افراد محرم و نامحرم را در جامعه چگونه ارزیابی می‌فرمایید؟

– باید نظر قرآن و عترت و سنت را درست در این باره تفهیم کنیم. ازدواج‌ها ارزان و آسان شود. در دانشگاه‌ها مثل مدارس، تفکیک دختر و پسر انجام شود که هم جلوی افت تحصیلی گرفته شود و هم خلاف‌ها کمتر شود.

به نظر شما آیا برگزاری جشنواره کتاب‌های قرآنی را در حوزه کتاب‌های تألیفی قرآنی مناسب می‌دانید؟

– بالاخره باید به صورتی قرآن معرفی و در اختیار علاقه‌مندان قرار گیرد. این هم روشی مناسب برای معرفی کتاب با موضوعات قرآنی است.

آیا پیشنهادی برای مؤلفان کتاب‌های قرآنی دارید؟

– باید اهل مطالعه و دقت بشوند.

در پایان بفرمایید مدارس قرآنی که در سال‌های اخیر تأسیس شده‌اند چقدر در آموزش قرآن به کودکان مؤثر هستند؟

تأثیر مدارس قرآنی در آموزش قرآن وقتی بیشتر می‌شود که دانش‌آموز بعد از کلاس پنجم یا ششم مثلاً، یک‌سال مدرسه را ترک کند و تمام‌وقت قرآن را یاد بگیرد و دوباره به مدرسه باز گردد. یعنی پیوسته باشد ■

داستان‌های قرآنی روحیهٔ کودکان و نوجوانان را تلطیف می‌کند

پای صحبت محمود حکیمی، نویسندهٔ پیشکسوت کودک و نوجوان

با توجه به اهمیت توسعهٔ ادبیات قرآنی بین کودکان و نوجوانان پای صحبت محمود حکیمی، یکی از نویسندگان موفق و فعال حوزهٔ ادبیات کودکان و نوجوانان نشستیم.

محمود حکیمی معتقد است اصولاً آیات الهی و آموزه‌های دینی تأثیراتی شگفت بر روح کودکان و نوجوانان دارد. معلمی که، در ساعات مخصوص، در مدرسه برای کودکان و نوجوانان مباحث دینی را مطرح نموده و گاه قصه‌های مذهبی می‌گوید، بیش از دیگر معلمان در رشد معنوی آنان نقش دارد. حکیمی، یکی از پرکارترین نویسندگان کتاب کودک و نوجوان است. سابقهٔ ۵۰ سال تدریس در آموزش و پرورش و مراکز تربیت‌معلم را نیز در کارنامهٔ خود دارد و آثار بسیاری در زمینه‌های گوناگون تألیف، ترجمه و تدوین کرده است.

رو داشته باشند و آن‌ها را بسنجند و سپس یکی را برگزینند در این صورت کار از روی اختیار صورت گرفته است. امامان شیعه و ائمه اطهار (ع) در واقع پیام‌آور آزادی و حریت انسان بودند. اعتقاد به جبر، اندیشه‌ای جاهلی است و برداشت نادرست از مفهوم قضا و قدر از انسان موجودی می‌سازد که هیچ‌گونه اراده و اختیاری از خود ندارد. با مطالعهٔ آثار افراد بزرگی چون شیخ صدوق در گذشته و آیت‌الله مطهری، آیت‌الله جعفر سبحانی در زمان ما، مسئله جبر و اختیار دغدغهٔ ذهنی بنده شد و بر آن شدم در این زمینه، کتابی به تألیف درآورم.

مخاطبان کتاب «فرصتی برای انتخاب» چه کسانی هستند؟ و این کتاب چه نیازی از آن‌ها را برآورده می‌کند؟

بیشتر دانش‌آموزان پیوسته در تکاپو و جست‌وجو هستند و پرسش‌های تازه‌ای به ذهن آن‌ها خطور می‌کند. طرح بحث جالب و پرهیجان «جبر و اختیار» از مباحثی است که موجب شکوفا شدن خلاقیت دانش‌آموزان می‌گردد. جبر و اختیار یک موضوع عقیدتی است و هر کسی باید بداند که در زندگی، مختار یا مجبور است. دانستن این موضوع موجب می‌شود که

آقای حکیمی، جناب عالی کتاب‌های زیادی تألیف کرده‌اید، و اخیراً یکی از آثار شما به نام «فرصتی برای انتخاب» در زمینهٔ قضا و قدر مورد توجه داوران جشنوارهٔ قرآنی قرار گرفته است. ضمن عرض تبریک به شما، بفرمایید این مسئله‌شناسی موضوعی از کجا نشئت یافت و ایدهٔ پرداختن به این موضوع چگونه شکل گرفت؟

آنچه باعث تألیف این کتاب شد علاقهٔ بنده به تاریخ، علی‌الخصوص تاریخ تمدن اسلام و مطالعه و نگارش در این زمینه می‌باشد. من ضمن مطالعه و تحقیق خود متوجه شدم که اندیشهٔ جبرگرایی در برخی از دوران‌ها وسیله‌ای بود برای خودکامگان ظالم تاریخ که اعمال ناشایست خود را به قضا و قدر و مشیت الهی نسبت بدهند. جبرگرایی، به‌خصوص در حکومت اموی‌ها بیش از هر چیز دیگر ترویج پیدا کرد. حاکمان بنی‌امیه ادعا می‌کردند که خلافت آن‌ها قضا و قدر الهی است و بندگان اختیاری ندارند و در این راستا حدیث سازانی را وادار می‌کردند احادیثی در تأیید جبرگرایی بسازند. از طرف دیگر در اسلام راستین، یعنی تشیع، مردم بر این باورند که هر جا انسان‌ها، گروه‌ها و جوامع در انجام کار راه‌های متعددی را پیش

و دانش‌آموزان از دید و نظر نوجوانان صورت گرفته است و در بخش‌های گوناگون مفاهیم جبر و اختیار در طول تاریخ اسلام، حکومت حاکمان، مسئله هدایت و جبر و اختیار در آثار ادبی و کتاب‌های تاریخی با استفاده از آیات قرآن کریم با زبانی ساده و روان مطرح شده‌اند. در آثار ادبی سخن از جبر و اختیار تنها در شعر برخی از شاعران به چشم نمی‌خورد؛ نگاهی به کتاب‌های ادبی نشان می‌دهد که گاه حتی حکایت‌نویسان جبرگرا نیز اندیشه جبرگرایانه خود را در حکایت‌های کوتاه و طولانی منعکس ساخته‌اند. از میان شاعران ناصر خسرو قبادیانی و جلال‌الدین محمد مولوی بیش از شاعران دیگر از اختیار انسان سخن گفته‌اند.

به‌عنوان نویسنده‌ای که آثاری در زمینه ادیان نوشته و منتشر ساخته‌اید در این زمینه خلا چه موضوعات و کتاب‌هایی را در جامعه احساس می‌کنید؟

آثاری که دانشمندان شیعی تألیف کرده‌اند از «اختیار» سخن می‌گویند اما در برخی از آثار مذاهب دیگر سخن از «جبر» است. بنده معتقدم می‌توان از دانشمندان، شاعران و نویسندگانی که به اختیار معتقدند برای نقد سالم و منصفانه استفاده کرد. البته این نقد باید با احترام و کاملاً علمی باشد. در بحث‌های علمی و نقد ادبی با ادیان دیگر هرگز نباید با خشونت سخن بگوییم، به دلیل این‌که نقد سالم همیشه سازنده و باعث پیشرفت و رشد می‌شود. زیرا اگر سخنان و احادیث جبرگرایان را که اندیشه‌ای ضدعقل است گروهی از انسان‌ها بپذیرند و قبول کنند که انسان در آنچه انجام می‌دهد هیچ اختیاری از خود ندارد، درواقع از پذیرش عدل خداوندی دور شده‌اند. چون اگر همه انسان‌ها اعم از خطاکار یا درستکار در انجام عمل مجبور باشند پس عادلانه نیست که خدا عده‌ای را کیفر و عده‌ای را پاداش دهد.

خواننده برای اعمال خود انگیزه پیدا کند یا انگیزه‌هایش را از دست بدهد. این مباحث تعالی و پیشرفت اندیشه دانش‌آموزان را به دنبال دارد.

موضوع جبر و اختیار برای نوجوانان سنگین نیست؟ شما این موضوع را از چه زاویه‌ای مطرح کردید تا قابل هضم و یادگیری باشد؟

همان‌طور که می‌دانید موضوع جبر و اختیار از مباحث کلامی و فلسفی است که بیشتر در حوزه‌ها و دانشگاه‌ها تدریس می‌شود، اما در این کتاب تلاش کرده‌ام در قالب روایت داستانی به دیدگاه قرآن کریم درباره جبرگرایی و نتایج اجتماعی و تاریخی این اعتقاد بپردازم. اصولاً بیشتر نوجوانان با آیه «لا اِکْرَاهَ فِی الدِّینِ قَدْ تَبَیَّنَ رُشْدٌ مِنَ الْغَیِّ فَمَنْ یَکْفُرْ بِالطَّاغُوتِ وَ یُؤْمِنْ بِاللَّهِ فَقَدْ اسْتَمْسَكَ بِالْعُرْوَةِ الْوُثْقَىٰ لِأَنْفُسِهِمْ لَهَا وَ اللّهُ سَمِیعٌ عَلِیمٌ» آشنایی دارند و بارها ترجمه این آیه را دیده و شنیده‌اند که «اکراه و اجبار در دین نیست، همانا راه درست از گمراهی جدا شده است پس هر کس به طاغوت، کفر ورزد و به خدا ایمان آورد، تحقیقاً به دستگیری محکمی چنگ زده که آن را گسستن نباشد و خدا شنوا و داناست». قرآن کریم یک ویژگی مهم دارد و آن، این است که هرچه انسان بیشتر به مطالعه دقیق آیات آن می‌پردازد، بیشتر به اختیار انسان پی می‌برد، اما پیروان مکتب جبر می‌گویند که علم پیشین خداوند به اعمال و رفتار انسان، نشانه آن است که انسان اختیاری از خود ندارد. انتخاب اسم کتاب نیز با هدف بوده است، خداوند همیشه برای همه انسان‌ها فرصت انتخاب داده است و نوجوان نیز در این سن فرصت انتخاب و اندیشیدن به مسئله جبر و اختیار را دارد.

در ارتباط با ساختار کلی و شیوه ارائه فصل‌های کتاب توضیحات ضروری و لازم را بفرمایید.

در این کتاب مباحث به صورت پرسش و پاسخ بین معلمان

بنده احساس می‌کنم خلأ کتاب‌هایی با محوریت نقد علمی و منطقی در همهٔ زمینه‌ها به‌خصوص در زمینهٔ موضوعات دینی و قرآنی بسیار احساس می‌شود.

به نظر شما جشنوارهٔ قرآنی چه تأثیری بر روی مؤلفان، شاعران و ناشران در زمینهٔ تولید و تألیف کتاب‌های قرآنی دارد؟

مسئلهٔ این جشنواره در زمینهٔ تولید و تألیف کتاب‌ها با موضوعات قرآنی، دینی و مذهبی بسیار مهم و مؤثر بوده است، زیرا یکی از هدف‌های تعلیم و تربیت، تلطیف روحیهٔ کودکان و نوجوانان است، در نتیجه داستان‌های مذهبی تأثیر بسیاری در تلطیف روحیهٔ آن‌ها دارد. تلطیف روحیه یعنی این‌که آن‌ها را انسان‌دوست تربیت کنیم. کودکان و نوجوانان دو گروه بسیار مهم و تأثیرگذار جامعه می‌باشند که پرورش فکر آن‌ها بر عهدهٔ نویسندگان، معلمان و آموزش‌وپرورش است.

هرگونه تشویق و تقدیر از کتاب‌های موفق و راه‌یافته به جشنواره، موجب انگیزه برای نویسنده، مؤلف و یا شاعر می‌شود تا مقالات و کتاب‌های بیشتری با موضوعات متنوع ارائه دهد و توجه افراد را جلب نماید. جشنوارهٔ قرآنی مخصوصاً در شرایط فعلی که آگاه کردن نسل جوان و نوجوان امری مهم و حیاتی است باید از هر وسیله‌ای برای ایجاد علاقه و انگیزه در نسل کودک، نوجوان، جوان و بزرگسال به آیات الهی و آسمانی استفاده کند.

استاد حکیمی، در ایران شما را بیشتر به‌عنوان نویسندهٔ داستان‌های مذهبی و ویژهٔ نوجوانان و جوانان می‌شناسند، این به چه دلیل است؟

من در یک خانوادهٔ مذهبی متولد شدم. مرحوم پدرم عشقی عمیق به اهل بیت(ع) داشت و مرا از سه، چهارسالگی به هیئت‌های مذهبی می‌برد. پنج ساله بودم که به مدرسهٔ آمادگی برهان رفتم. این مدرسه یک جو خاص مذهبی داشت. در سال پنجم دبستان معلم انشایی داشتیم به

نام آقای غروی، وقتی چند انشای خود را سر کلاس خواندم به من گفتند مطمئن باش نویسنده خواهی شد. درواقع از سال ۱۳۳۵ فعالیت مطبوعاتی من شروع شد، بعد از گرفتن دیپلم در برخی مجله‌ها نظیر کیهان بچه‌ها، ... داستان و مقاله برای کودکان و نوجوانان می‌نوشتم و به خواندن مجلهٔ «مکتب اسلام» علاقه زیادی داشتم. از سال ۱۳۴۷ به جمع نویسندگان «مکتب اسلام»، «نسل نو» و «نسل جوان» و «پیام شادی» که در حوزهٔ علمیه قم منتشر می‌شدند پیوستم. همکاری من با مجلهٔ «درس‌هایی از مکتب اسلام» همچنان ادامه دارد.

برای آنکه موضوعات قرآنی و دینی جذابیت بیشتری برای کودکان و نوجوانان داشته باشد چه راهکاری پیشنهاد می‌کنید؟

یکی از راهکارها همان‌طور که اشاره کردم مطرح کردن مسائل و مطالب دینی، مذهبی در قالب قصه و داستان با زبانی ساده و روان است که کودک و نوجوان را مشتاق و تهیج به مطالعه کند. راهکار دیگر استفاده از تصاویر و نقاشی‌های جالب و گیرا و به دور از اغراق و ابهام در کتاب‌های داستانی است. همچنین در کتاب‌هایی که ترجمه است باید ترجمه روان و سلیس باشد تا کودکان و نوجوانان درک بهتری داشته باشند و ارتباط مؤثرتری برقرار کنند.

مشهورترین اثری که در زمینهٔ تاریخ برای نوجوانان و جوانان منتشر ساخته‌اید چه نام دارد؟

مجموعهٔ ۲۲ جلدی «تاریخ تمدن» ویژه نوجوانان مشهورترین اثر من است. این مجموعه را «شرکت سهامی انتشار» منتشر کرده است.

آیا صحبت پایانی با خوانندگان این ویژه‌نامه دارید؟

در پایان این را ذکر می‌کنم که بسیاری از همکاران و دوستان بارها از من پرسیده‌اند که شما با وجود تدریس در مراکز مختلف چگونه توانسته‌اید آثار بسیاری هم در رشته‌های مختلف تألیف و یا ترجمه کنید که راستش من پیوسته از خداوند یکتا و رسول اکرم(ص) خواسته‌ام که مرا در تألیف آثار مفید یاری دهند و در اینجا لازم می‌دانم بگویم که همسرم فاطمه خانم نیز پیوسته مرا برای نگاشتن کتاب‌های تازه تشویق می‌کند. ضمناً باید بگویم عزیزی را که با نقد آثارم موجب بهتر شدن کتاب‌ها و یا مقاله‌هایم شده‌اند بسیار دوست دارم.

از شما به خاطر حضور در این گفت‌وگو سپاس‌گزاریم ■

قرآن و زیست مسلمانان

و مال خود را، به خاطر دوستی با خدا، به خویشان و یتیمان و مسکینان و در راهماندگان و ساکنان و آزادی بردگان بدهد و نماز بخواند و زکات بدهد؛ همچنین، نیکان کسانی هستند که به عهد و پیمانی که می‌بندند وفادارند و در تنگناها و سختی‌ها شکیبایی می‌ورزند. آری، این کسان صدیقانند و پرهیزگاران).

درباره این آیه شریفه، بیان چند نکته مقدماتی لازم است

۱. این آیه در حاشیه بحث‌های میان مسلمانان و اهل کتاب در خصوص تغییر قبله نازل شده است.
۲. با وجود این که تغییر قبله، یکی از نقاط عطف در تکوین اسلام است و تحولی اساسی در وضعیت مؤمنان و مسلمانان و اصحاب رسول خدا به وجود آورد، در این آیه، خداوند این واقعه را نسبت به اصل دین امری کم‌اهمیت می‌داند؛ چنانکه در آیه ۱۱۵ سوره بقره هم فرموده است: «وَلِلَّهِ الْمَشْرِقُ وَالْمَغْرِبُ فَأَيُّمَا تَوَلَّوْا فِثْمٌ وَجْهَ اللَّهِ» (شرق و غرب از آن خداست، پس به هر طرف که روی بگردانید همان روی کردن به خداست).
۳. این آیه به واقع بازترسیمی از آیین اسلام برای مسلمین در ابعاد گوناگون، شامل جهان‌بینی، اصول دین و احکام و صفات نیک انسانی است و لذا یکی از آیات کلیدی قرآن در معرفی اسلام به شمار می‌رود.

تا زمانی که مسلمانان برای نماز خواندن به طرف مسجدالاقصی می‌ایستادند، اهل کتاب به‌ویژه یهودیان خوشحال بودند و این را مایه مباهات خود می‌دانستند و در واقع به آن تفاخر می‌کردند و به نحوی مسلمانان را تابع آیین خود به شمار می‌آوردند. اما همین که به دستور خدا قبله تغییر کرد و پیامبر و اصحاب، با تقریباً ۱۸۰ درجه چرخش - از شمال غربی به جنوب - به سوی مسجدالحرام و کعبه نماز خواندند آنان ناراحت شدند و زبان به طعن و سرزنش گشودند و به بحث و جدل در جامعه مدینه دامن زدند. از ظاهر آیه برمی‌آید که مسلمانان هم در این موضوع احیاناً دچار تشویش شده و خود را در آن بحث‌ها و منازعات درگیر کرده بوده‌اند به طوری که اصل دین را، که در این آیه مورد تذکر و بازاندیشی قرار گرفته، وانهاد، به بحث قبله مشغول شده بودند. از این رو آیه فوق نازل شد و در این باب به مسلمانان هشدار داد که مبادا بر حقیقی، یا همان دین، را فراموش کنند و امری را که بیشتر جنبه شکلی و ظاهری دارد بر آن ترجیح دهند.

حال باید پرسید اصل دین چیست؟ که در پاسخ باید گفت همین مفاد و مقولاتی که در آیه فوق بر آن‌ها تأکید شده است.

قرآن کریم کتابی است شگفت‌انگیز و دوران‌ساز، شعله‌ای است گرمابخش؛ برانگیزاننده همچون خورشید و پیوسته در فراز و فرود. به هر سرزمینی که برسد مردمانش را متحول می‌سازد، زندگی‌ها را تغییر می‌دهد، دنیای آدم‌ها را برمی‌آشوبد و آن‌ها را به اندیشیدن و تلاش و تکاپو وامی‌دارد: از یک سو توفانی از جهاد برپا می‌کند، از سویی اذهان و عقول را بیدار می‌سازد و دانشمندان و عالمان و عارفان را پدید می‌آورد و از سوی دیگر جوامعی آرام و همواره در صلح و هم‌زیستی و برادری را موجب می‌شود. در عین حال، قرآن کتابی است برای فردفرد انسان‌های مؤمن؛ تا آن را بخوانند و قلب‌های خود را با آیاتش جلا بخشند و جهان را نور ببینند و خویش را در جاده بی‌پایان و جاویدان ابدیت تصور کنند؛ نه همچون کافران به سوی مغاک نیستی و ظلمت و تاریکی ره‌سپرنند.

از زمان نزول تا امروز، قرآن را بسیار تفسیر کرده‌اند؛ در آینده نیز تفسیر می‌کنند، و این خود حاکی از آن است که هر کس و هر گروهی که به این کتاب الهی باور داشته باشد می‌تواند از این دریای بی‌پایان، به تناسب حال و روز خود، نصیبی برگیرد و آن را ره توشه زندگی‌اش قرار دهد.

در قرآن کریم، آیات بسیاری وجود دارد که هر یک می‌تواند به ما معلمان، در جهت آموزش بهتر و تعالی بخشیدن به شخصیت خودمان، و به دانش‌آموزان ما به مثابه نهال‌هایی که موظف به رشد و پرورش آنان هستیم، رهنمودهایی بدهد. این کار البته ظرایف و دقایقی بسیار دارد و نیازمند تأمل در چگونگی نگاه به آیه و استفاده از آن در جهت آموزش است. آنچه در ادامه می‌خوانید، دو نمونه از آیاتی است که نگارنده تصور می‌کند می‌توانند مصداق آموزش زندگی اسلامی، و به عبارتی «زیست‌مسلمانی» چه در بعد مادی و چه در بعد معنوی باشند! و لذا به شرح و تبیین آن‌ها می‌پردازیم.

آیه نخست

۱. «لَيْسَ الْبِرَّ أَنْ تُولَّوْا وُجُوهَكُمْ قِبَلَ الْمَشْرِقِ وَالْمَغْرِبِ وَلَكِنَّ الْبِرَّ مَنِ آمَنَ بِاللَّهِ وَ يَوْمِ الْآخِرِ وَ الْمَلَائِكَةِ وَ الْكِتَابِ وَ النَّبِيِّينَ وَ آتَى الْمَالَ عَلَى حُبِّهِ ذَوِي الْقُرْبَىٰ وَ الْيَتَامَىٰ وَ الْمَسَاكِينَ وَ ابْنَ السَّبِيلِ وَ السَّائِلِينَ وَ فِي الرِّقَابِ وَ أَقَامَ الصَّلَاةَ وَ آتَى الزَّكَاةَ وَ الْمُؤْمِنُونَ بَعْدَهُمْ إِذَا عَاهَدُوا وَ الصَّابِرِينَ فِي الْبَأْسَاءِ وَ الضَّرَّاءِ وَ حِينَ الْبَأْسِ، أُولَئِكَ الَّذِينَ صَدَقُوا وَ أُولَئِكَ هُمُ الْمُتَّقُونَ» (بقره ۱۷۷).

(نیکی آن نیست که روی خود را به سوی مشرق یا مغرب بگردانید، بلکه نیکوکار آن کسی است که به خدای یگانه و جهان آخرت و وجود ملائکه و کتاب و پیامبران ایمان بیاورد

به این شرح:

۱. ایمان به خدای یگانه (توحید)
۲. ایمان به آخرت (معاد)
۳. ایمان به کتاب و پیامبران (نبوت)
۴. ایمان به وجود ملائکه (ایمان به غیب)
۵. بخشیدن مال به دیگران (توجه به وجه اجتماعی، اقتصادی زندگی)
۶. نماز خواندن و زکات دادن (انجام فرایض)
۷. تخلق به اخلاق الهی و کسب خصلت‌ها و صفات نیک (وفای

به عهد، صبر بر مشکلات و ...)

مجموعاً از این آیه برمی‌آید که از نظر قرآن، آنچه ارزش و اهمیت بیشتری دارد ایمان و عمل صالح است در هر زمان و مکان و این که هر فرد مسلمان خدا را محیط بر خود و جهان بداند و خویش را تسلیم امر او نماید، وگرنه شعائر یا آنچه بر ظاهر این حکم می‌کند هر اندازه که در چشم مردم بزرگ باشد، از آنجا که هیچ‌گاه پایدار نمی‌ماند و فانی است نمی‌تواند به مثابه دین حقیقی یا حقیقت دین تلقی شود.

واقعیت این است که هر جامعه‌ای دچار رخوت و سستی شود و ارتباطات انسانی و اجتماعی در آن رو به ضعف گذارد عالی‌ترین معانی و مفاهیم هم در آن معنای دیگری می‌یابند و نقش بازگونه ایفا می‌نمایند

آیه دوم

۲. «فَاذًا عَزَمْتَ فَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُتَوَكِّلِينَ» (آل عمران، ۱۵۹) پس هر گاه تصمیمی گرفتی و اراده انجام کاری را کردی، بر خدا توکل کن (و انجام بده) همانا خدا انسان‌های متوکل را دوست دارد.

توکل، همچون پاره‌های دیگر از مفاهیم متعالی مانند صبر، صدق، توبه و ... از واژگان کلیدی در تربیت اسلامی و برگرفته از قرآن کریم است. این مفهوم متأسفانه در میان بسیاری از مسلمانان اغلب رنگی دیگر یافته و به جای ایجاد عزم و اراده در افراد به عاملی برای تن به قضا دادن و صبر پیشه کردن و به انتظار رویدادها نشستن و ... تبدیل شده است. واقعیت این است که هر جامعه‌ای دچار رخوت و سستی شود و ارتباطات انسانی و اجتماعی در آن رو به ضعف گذارد عالی‌ترین معانی و مفاهیم هم در آن معنای دیگری می‌یابند و نقش بازگونه ایفا می‌نمایند، لذا از کارکرد و تأثیرشان کاسته می‌شود و چه بسا نقش منفی هم ایفا نمایند. بر این اساس، بسیار ضرورت دارد که مفاهیم مذکور را بازآفرینی کنیم. تا همچون صدر اسلام، به وسیله آن‌ها تربیت اسلامی را در اندیشه و عمل خود و جامعه تحقق بخشیم. در مکتب انبیا عزم و اراده و توکل جایگاه برجسته‌ای دارد. پیامبران الهی عموماً افرادی هوشیار، با اراده، خستگی‌ناپذیر، اهل عمل و از جمله «متوکلان علی‌الله» بوده‌اند. در مطالعه سیره این رسولان خدا، به ویژه پیامبر اسلام (ص)، تردید و دودلی و یا سرگردانی و تزلزل دیده نمی‌شد. به همین دلیل هم بود

که احساس شکست و ناامیدی در آن‌ها به وجود نمی‌آمد. اگر هم مواردی از این قبیل در آن‌ها پدید می‌آمد، مثلاً در مورد حضرت یونس (ع)، با هشدار شگفت‌انگیز و بیدارکننده روبه‌رو می‌شدند و خود را باز می‌یافتند. ناگفته نگذاریم که توکل کردن و افق را باز دیدن و به جلو رفتن، اصولاً یک خصلت یا ویژگی انسانی است که می‌تواند صرف‌نظر از این که فرد معتقد به دین یا مکتب خاصی باشد یا نباشد، در او وجود داشته باشد و در هنگام مناسب بروز کند. این ویژگی مخصوصاً در فاتحان و جنگاوران و پیشگامان در کارهای بزرگ همواره بارز و برجسته بوده است. برای نمونه، هردوت، مورخ بزرگ یونان باستان نقل کرده است که: «وقتی خشایارشا، پادشاه هخامنشی، قصد لشکرکشی از فارس به یونان را داشت، عمویش اردوان او را از این کار باز می‌داشت و مخاطرات عظیم و پیامدهای ناشناخته این لشکرکشی را به خشایارشا گوشزد می‌کرد. اما خشایارشا پاسخ داد: «پیروزی برای کسانی که ترسو و ملاحظه کار هستند و می‌خواهند نتیجه هر کار را به درستی بسنجند در انتظار نمی‌ماند. شما می‌بینید که ایران به چه قدرت و عظمتی رسیده است! اگر کسانی که پیش از من بر تخت نشستند همین نظرهای شما را رعایت می‌کردند، هرگز سلطنت ما را امروز به این وسعت و عظمت نمی‌دیدید.» به هر حال خشایارشا لشکرکشی خود را انجام داد و شکست خورد و به ایران بازگشت و پی‌آمد کارش هم حمله اسکندر به ایران، در زمان داریوش سوم، بود که همه می‌دانیم چه شد، و شما شرح مفصل این ماجرا را می‌توانید در کتاب نگاهی به تاریخ جهان (نوشته نهر، نخست‌وزیر فقید هند، به ترجمه محمود تفصیلی ج ۱) بخوانید. در پیامبران هم همین روحیه وجود داشت با این تفاوت که کارهای آن‌ها بسیار عمیق و منطبق بر مشیت الهی بود و نه بر حسب هوی و هوس و کسب قدرت، لذا بر نسل‌های پیاپی انسان‌ها تأثیرگذارتر از کار فاتحان و جنگجویان بوده است. برای نمونه می‌توان به سخنی از رسول خدا (ص) در جنگ خندق اشاره کرد. هنگامی که مسلمین در اطراف مدینه در روزهای گرم رمضان، مشغول کندن خندق بودند، پیامبر کلنگ خود را بر سنگی زد آتش از آن به طرف شرق جرقه زد، بار دیگر کلنگ زد، دوباره آتش به طرف غرب جرقه زد. رسول خدا به اصحاب گفت: جرقه اول نشان این بود که در آینده، دین اسلام شرق را خواهد گرفت و جرقه دوم هم نشانه گسترش اسلام به غرب است. این سخن پیامبر در حالی بود که در آن زمان تعداد مسلمانان با لشکریان شرق و غرب قابل مقایسه نبود. و لذا این سخن آن حضرت را بی‌شک باید سخنی حاکی از توکل بی‌پایان او به خدای بزرگ تلقی کرد.

نقش توکل در تربیت

یکی از کارهای مهمی که در خصوص تربیت اسلامی دانش‌آموزان باید انجام داد، القای مفاهیمی در آن‌ها چون صدق، اخلاص، رضا، تسلیم، توکل و مانند این‌هاست تا بتوانند براساس

پی آمد این جنگ، شکست سختی بود که بر مسلمانان وارد شد و در آن حدود هفتاد صحابی حافظ قرآن شهید شدند. سیدالشهداء، حمزه، عموی پیغمبر(ص) نیز در همین جنگ به شهادت رسید. بدیهی است پیامبر، با توجه به نظر قبلی خود می توانست این شکست را به رخ اصحاب و یاران و پیروان خود بکشد و حتی از آن ها پی بگیرد، اما این کار را نکرد؛ چرا که خدا در این آیات که بر او نازل فرمود به نحوی شکست را برای رسول خدا توجیه کرد و گفت: مشورت با مسلمانان و یاران و

یکی از کارهای مهمی که در خصوص تربیت اسلامی دانش آموزان باید انجام داد، القای مفاهیمی چون صدق، اخلاص، رضا و تسلیم در آن هاست

گذشتن از خطاهای آنان که مشی تو در امور است، از بابت رحمت خدا بر توست چه اگر سخت دل بودی و احیاناً پاره ای از جنگاوران شکست خورده تلافی شکست را بر سر پیروان خود می آوردی، از اطراف تو پراکنده می شدند. در واقع خداوند به رسول خود می فرماید تصمیمی که گرفتی و به تبعیت از پیروان خود لشکر اسلام را به بیرون مدینه، بردی تصمیم اشتباهی نبود، هر چند شکست در پی داشت. پس حال که چنین است این مشی و روش را

ادامه بده، هرگاه در کاری به تصمیمی رسیدی، تردید نکن؛ خداوند را وکیل خود قرار بده و پا به راه بگذار. چرا که خداوند متوکلین را دوست دارد.

به قول حافظ

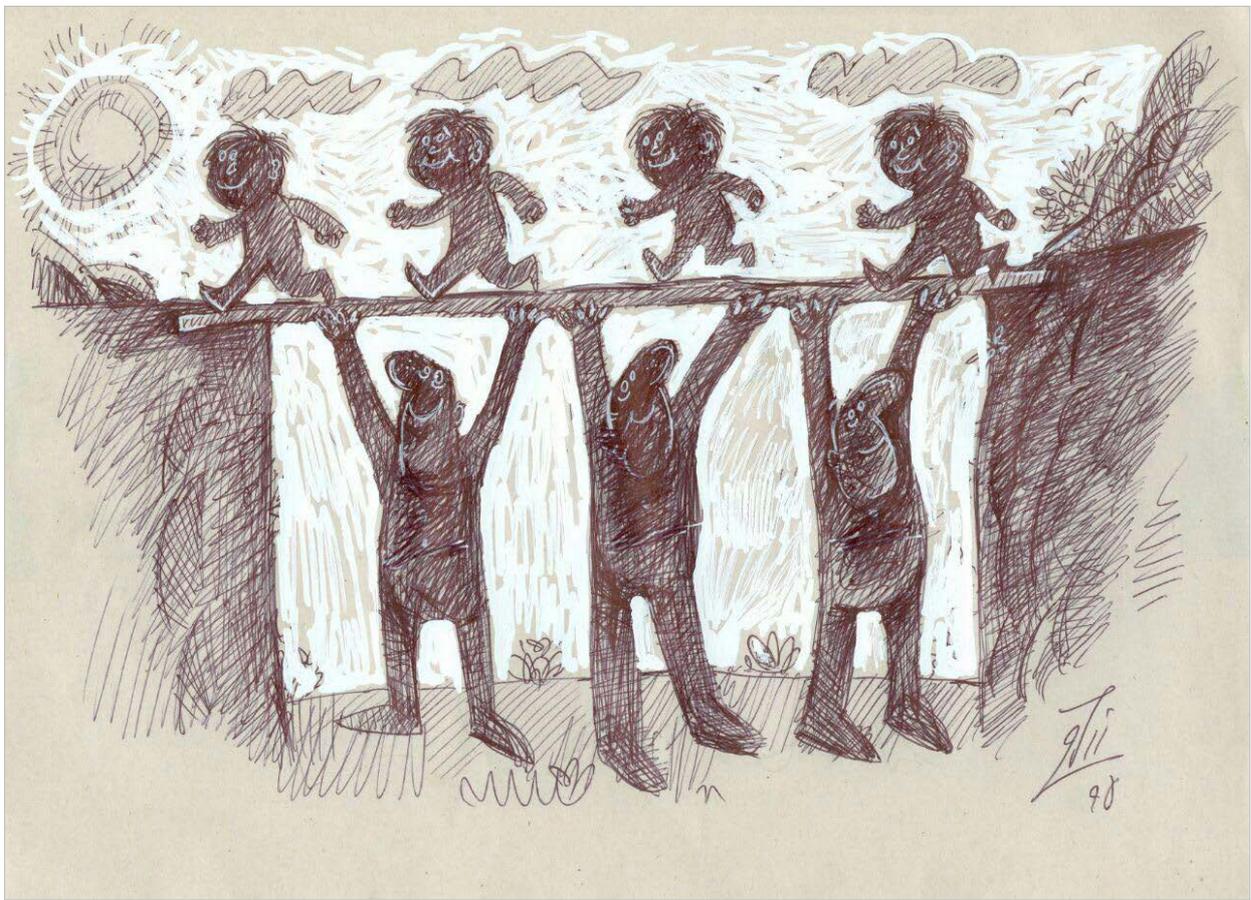
تکیه بر تقوا و دانش در طریقت کافری است
 راهرو گر صد هنر دارد توکل بایدش

آن ها هم چشم انداز رشد و پیشرفت در زندگی و هم افق تعالی معنوی خود را مشاهده کنند. در مورد توکل این کار به مقدماتی نیاز دارد. نخست این که مربی یا معلم خودش تصور روشنی از این مفهوم داشته باشد تا بتواند آن را به دانش آموزان انتقال دهد. این امر، البته منوط به آن است که معلم، خود قبلاً این مفاهیم را در دانشگاه یا مرکز تربیت معلم آموخته باشد و در عمل هم به آن معتقد باشد.

اگر جز این باشد، درس او در این خصوص، جز مقداری پند و موعظه، که معمولاً شنیده می شود ولی به عمل در نمی آید، نخواهد بود. نتیجه این که توکل را باید در عینیت نشان داد و نه در ذهنیت تا نتیجه اش در رفتار امروز و فردای دانش آموز دیده شود. برای عینیت بخشیدن هم باید زمینه عمل را فراهم کرد. مسئولیت دادن به دانش آموز، ترغیب کردن او به نترسیدن از شکست یا عدم موفقیت، و حتی در صورت شکست توبیخ یا بازخواست نکردن او بلکه دلایل و منطق شکست را از او پرسیدن یا برایش تشریح کردن، این ها همه می تواند زمینه ایجاد صفت توکل در دانش آموز باشد.

اکنون باز گردیم بر سر آیه و توضیحی در باب آن.

آیه مورد بحث از آیات مربوط به غزوه احد است. می دانیم هنگامی که جنگ احد پیش آمد رسول خدا (ص) خود مایل بود مسلمانان در مدینه بمانند و در مقابل کفار و مشرکین از خود دفاع کنند اما اکثریت اصحاب نظر دادند که بهتر است میدان جنگ بیرون شهر باشد و آن محلی به نام احد در چند کیلومتری بیرون شهر مدینه، در کنار کوه احد، بود.

هدف آموزش و پرورش از آموزش قرآن چیست؟

معرفی اجمالی برنامه درسی قرآن در دوره ابتدایی و متوسطه اول

چهاردهمین جشنواره کتاب‌های آموزشی و تربیتی رشد با موضوع کتاب‌های قرآنی، فرصت مغتنمی برای همدلی و هم‌فکری است تا آنان که دستی بر قلم و دغدغه حفظ و ترویج آیات و مفاهیم ژرف و هدایت‌گر این کتاب الهی را دارند ضمن آشنایی با آخرین رده‌آوردهای قرآنی، با مبانی نظری و روش‌های آموزش قرآن در مدارس نیز آشنا شوند.

یقیناً اگر نویسندگان و مؤلفان محترم کتاب‌های آموزشی و کمک‌آموزشی و تولیدکنندگان محصولات قرآنی در جریان حوزه آموزش و فعالیت‌های قرآنی قرار گیرند، به خوبی می‌توانند به‌عنوان مکمل برنامه درسی قرآن، حضور فعال و شایسته‌تری داشته باشند و صدا البته اگر این تعامل در مراحل اولیه بین برنامه‌ریزان درسی و تولیدکنندگان کتب و ابزارهای آموزشی و کمک‌آموزشی انجام گیرد، محصولات و تولیدات قرآنی در جهت تقویت برنامه‌های درسی قابلیت استفاده بیشتری خواهند داشت.

در کشور ما نیز به اقتضای جایگاه خاص دین اسلام در فرهنگ مردم و جایگاه ویژه قرآن در اعتقادات دینی، آموزش این کتاب آسمانی همواره مورد توجه بوده است. در سال ۱۳۹۲ از طرف شورای توسعه فرهنگ قرآنی کشور مسئولیت نظارت بر حسن اجرای آموزش عمومی قرآن به وزارت آموزش و پرورش، به‌عنوان دبیرخانه کمیسیون آموزش عمومی قرآن کشور، سپرده شد. براساس این سند، چشم‌انداز نظام آموزش عمومی قرآن کشور، «نهادینه شدن فرهنگ انس با قرآن کریم در جامعه» است.

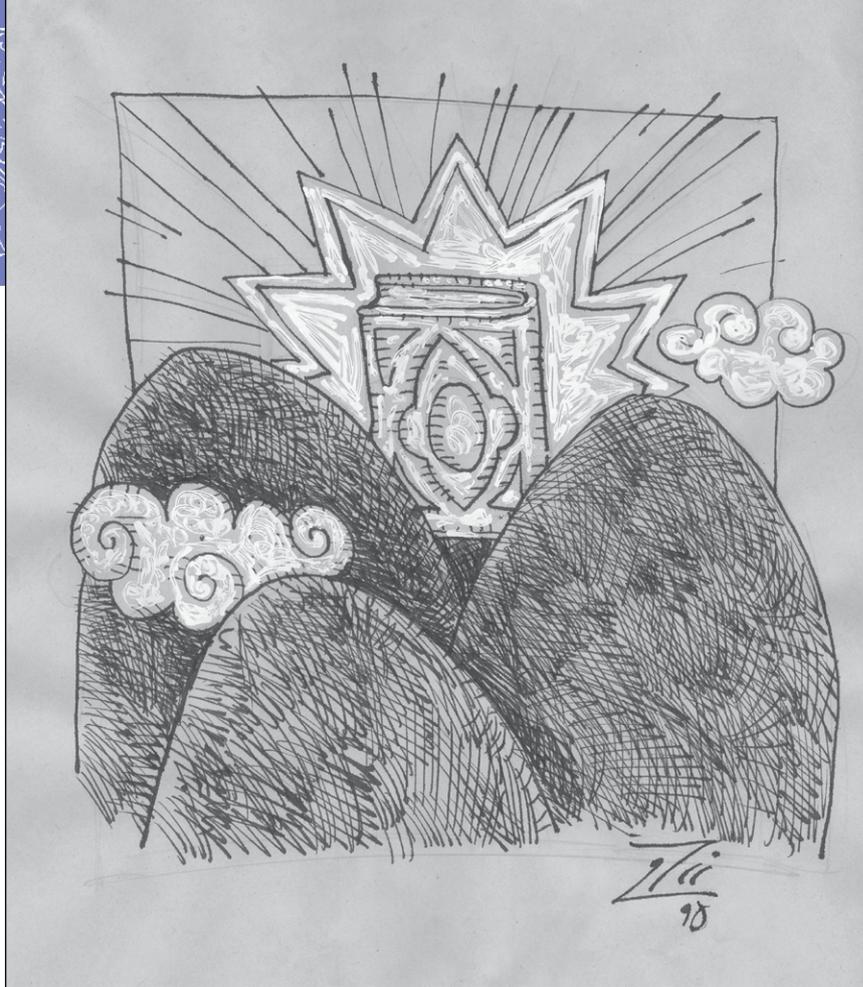
آموزش قرآن در آموزش و پرورش در جست‌وجوی چیست؟

«بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ * الرحمن * علم القرآن * خلق الانسان * علمه البيان»

قرآن پیام روشن الهی است که همه انسان‌ها را به راستی و رستگاری دعوت می‌کند. از صدر اسلام تاکنون، آموزش این پیام جاودانه الهی، از مهم‌ترین ارکان تعلیم و تربیت در میان مسلمانان بوده است.

جدول ۱: اهداف نه‌گانه آموزش عمومی قرآن کریم

ردیف	هدف	تحلیل مفهومی
۱	تقویت ایمان و گرایش به قرآن و عترت	اعتقاد قلبی به حقایق، جامعیت و جاودانگی قرآن مجید و جایگاه پیامبر(ص) و اهل بیت(ع) به‌عنوان تبیین‌کنندگان علمی و عملی قرآن و محبت و مودت نسبت به قرآن و اهل بیت(ع)
۲	توانایی خواندن قرآن کریم	خواندن صحیح و روان قرآن کریم با تلفظ عربی حروف و حرکات در حد تمایز
۳	درک معنای آیات قرآن کریم	درک معنای ظاهری عموم عبارات و آیات قرآن کریم
۴	توانایی و التزام به تدبر در آیات قرآن کریم	آشنایی با روش تدبر و پابندی به اندیشه و دقت در آیات قرآن کریم برای درک بهتر مراد و مقصود آیات
۵	حفظ قرآن کریم	به‌خاطر سپاری و از برخوانی بخش‌هایی از آیات و سوره قرآن کریم (حدافل سه جزء)
۶	انس با قرآن کریم	اشتیاق به خواندن روزانه و استماع قرآن کریم، همراه با فهم و تدبر در آیات
۷	آشنایی با علوم و معارف قرآن کریم	آشنایی با کلیات تاریخ و علوم قرآنی و شناخت معارف اساسی و ضروری قرآن کریم
۸	توانایی استفاده از قرآن کریم	توانایی جست‌وجو و دریافت معارف عمومی مورد نیاز از قرآن کریم با استفاده از منابع معتبر
۹	تبعیت از قرآن و عترت	عمل به آموزه‌های قرآن و اهل بیت در ابعاد مختلف زندگی و تحقق سبک زندگی قرآنی

مهارت‌های پایه و عمومی

برنامه درسی قرآن درصدد است دانش‌آموزان به تدریج به مهارت‌های پایه و اصلی در استفاده از قرآن کریم و انس با آن دست یابند. این مهارت‌ها عبارتند از:

۱. توانایی خواندن قرآن
۲. توانایی درک معنای عبارات و آیات قرآن
۳. آشنایی با روش‌های ساده و اولیه تدبر در قرآن

این سه مهارت باید به انس با قرآن منجر شود. اصلی‌ترین رکن انس با قرآن خواندن روزانه آیاتی از کلام‌الله مجید است، به نحوی که این خواندن همراه با درک تدریجی معنا و تدبر در آیات باشد.

تحقق این سه مهارت اگر به انس با قرآن کریم بیانجامد اصطلاحاً دانش‌آموزان به «سواد قرآنی» دست یافته‌اند. و آموزش و پرورش به مأموریت ذاتی خود که در اسناد سه‌گانه تحولی ذکر شده، جامعه عمل پوشانده است.

مطابق اهداف برنامه درسی آموزش قرآن دانش‌آموز در طول دوره ابتدایی و متوسطه اول در جریان سفر یادگیری درس قرآن باید به مهارت‌های ذیل دست یابد.

۱. علاقه‌مندی به شنیدن قرائت قرآن کریم و خواندن مستمر آن؛
۲. علاقه‌مندی به حفظ برخی از آیات، سوره‌ها و پیام‌های

و رسالت نظام آموزش عمومی قرآن «ایجاد توانایی خواندن همراه با فهم و تدبر در قرآن و بهره‌گیری مردم از تعالیم قرآن در زندگی» است. طبق این مصوبه آموزش عمومی قرآن کریم کشور شامل نه هدف است. (جدول ۱)

سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی با توجه به مأموریت ذاتی خود، وظیفه برنامه‌ریزی و تولید محتوای آموزشی را بر عهده دارد و براساس اهداف آموزش عمومی قرآن، سیاست‌های ابلاغی مقام معظم رهبری، سند تحول بنیادین و سند برنامه درسی ملی به هم‌سوسازی برنامه درسی قرآن با اسناد تحولی اقدام نموده است.

در اینجا برای آشنایی خوانندگان، این نوشتار به معرفی اجمالی برنامه درسی قرآن در دوره ابتدایی و دوره متوسطه اول پرداخته است.

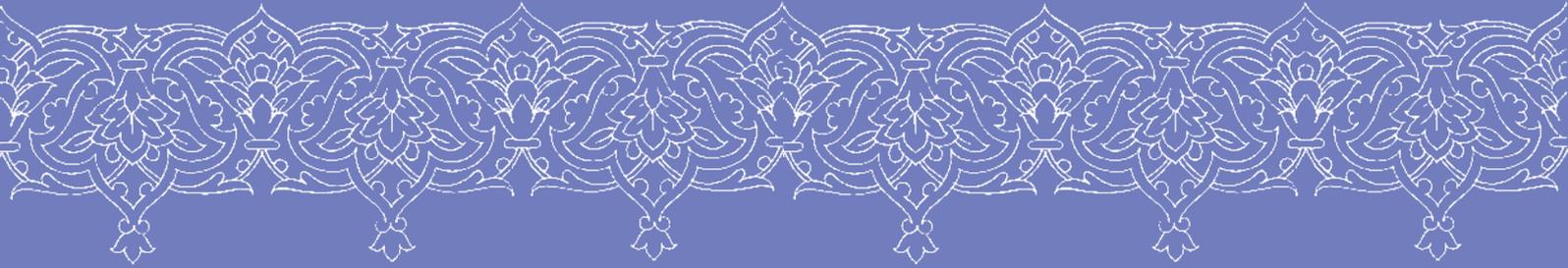
با توجه به جدول برنامه هفتگی مدارس (مصوب شورای عالی آموزش و پرورش)، میزان ساعات آموزش قرآن به شرح زیر است:

پایه اول ابتدایی: دو ساعت در هفته (دو زنگ کامل)
پایه‌های دوم تا ششم ابتدایی: سه ساعت در هفته (سه زنگ کامل)

تذکر: وظیفه آموزش درس قرآن در دوره ابتدایی بر عهده آموزگار پایه است.

متوسطه اول (هفتم، هشتم و نهم): دو ساعت در هفته. بدیهی است اولین گام در دستیابی به اهداف آموزش قرآن، نظارت مدیران محترم مدارس نسبت به اجرای این مصوبات و دقت لازم بر حسن اجرای آن است.

اصلی‌ترین رکن انس با قرآن خواندن روزانه آیاتی از کلام‌الله مجید است، به نحوی که این خواندن همراه با درک تدریجی معنا و تدبر در آیات باشد

قرآنی کتاب درسی؛

۳. علاقه‌مندی به معنای آیات قرآن کریم؛

۴. علاقه‌مندی به استفاده از رسانه‌ها و شرکت در فعالیت‌های قرآنی؛

۵. آشنایی با داستان‌های قرآنی کتاب درسی؛

۶. آشنایی با معنای برخی از کلمات ساده یا پرکاربرد قرآن؛

۷. توانایی خواندن آیات و عبارات قرآنی کتاب درسی به صورت روان و حتی‌المقدور زیبا و آهنگین؛

۸. توانایی خواندن آیات قرآن کریم از روی مصحف شریف با خط آموزشی حداقل به‌صورت شمرده؛

۹. بیان ساده مفهوم پیام‌های قرآنی کتاب درسی؛

۱۰. توانایی معنا کردن عبارات ساده قرآن کریم؛

۱۱. علاقه به خواندن روزانه قرآن کریم.

(در کلیه پایه‌های ابتدایی و متوسطه)

۱۱. حفظ پیام‌های قرآنی و برخی از فرازها و سوره‌های پرکاربرد

(در کلیه پایه‌های ابتدایی و متوسطه)

۱۲. بیان مصادیق ساده و کاربردی پیام‌های قرآنی از راه تفکر

و تدبر در آن‌ها (در کلیه پایه‌های ابتدایی و متوسطه)

تحقق اهداف فوق نیازمند برنامه‌ریزی دقیق و اجرای مناسب و نظارت و ارزش‌یابی مستمر است. در این میان نقش معلم به‌عنوان محور آموزش، حائز اهمیت خاص است. بدون شک کسب مهارت کافی آموزگاران و دبیران قرآن در هموار کردن سفر یادگیری قرآن بیشترین نقش را ایفا می‌کند.

«حرفه‌ای شدن معلمان در آموزش قرآن» به چه معناست؟

بی‌تردید در این سفر یادگیری، داشتن راهنما و بلد راه مطمئن، مسیر یادگیری را هم زیبا و چشم‌نواز می‌کند و هم به آن سرعت و جهت می‌دهد.

هر آنکه لباس زیبای معلمی را بر تن می‌کند و مسئولیت خطیر معلمی را با جان و دل می‌پذیرد، علاوه بر دانش‌ها و توانمندی‌های عمومی، و مهارت‌های پایه، از صلاحیت‌های اختصاصی و حرفه‌ای نیز برخوردار است.

عموم معلمان آموزش‌وپرورش با توجه به میزان تحصیلات و نیز تجارب سالیان تدریس، از دانش و توانمندی‌های عمومی زیر به خوبی برخوردار هستند:

۱. آشنایی با تعلیم‌وتربیت اسلامی،

۲. روان‌شناسی عمومی،

۳. روان‌شناسی رشد،

۴. روان‌شناسی یادگیری،

۵. آشنایی با فنون و روش‌های تدریس - فناوری آموزشی و

سنجش اندازه‌گیری

معلمان در زمینه دارا بودن دانش و مهارت‌های پایه نیز در سطح مناسبی قرار خواهند داشت، به شرط این‌که در این زمینه بازآموزی‌های لازم صورت پذیرد. دانش و مهارت‌های پایه شامل:

۱. آشنایی با برنامه آموزش عمومی قرآن،

۲. برخورداری از توانایی‌های ناظر بر اهداف آموزش عمومی قرآن کریم،

۳. آشنایی با برنامه و روش تدریس قرآن کریم و توانایی به‌کارگیری آن

۴. داشتن انس مستمر با قرآن کریم

سؤالی که در اینجا مطرح است این است که برای توفیق هرچه بیشتر در آموزش قرآن، لازم است معلمان قرآن مدارس واجد چه صلاحیت‌های دیگری باشند؟

به زبان ساده «معلم حرفه‌ای» کسی است که دیگران، حتی

دانش‌آموزان در هر پایه تحصیلی چه چیزهایی از قرآن می‌آموزند؟

دانش‌آموزان طی نه سال تحصیلی با مطالب و مهارت‌های سواد قرآنی به شرح زیر آشنا می‌شوند:

۱. ترکیب حروف و حرکات و خواندن کلمات ساده قرآنی براساس سوادآموزی فارسی (پایه اول ابتدایی)

۲. آشنایی با نمادهای خاص خط قرآن و قواعد مهم و ضروری روخوانی قرآن کریم (پایه دوم ابتدایی)

۳. توانایی خواندن بخش‌بخش کلمات و عبارات قرآنی با اشاره آموزگار به حروف و حرکات از روی لوحه آموزشی (دوره اول ابتدایی)

۴. توانایی خواندن شمرده و آرام کلمات و عبارات قرآنی کتاب درسی (پایه‌های دوم و سوم ابتدایی)

۵. کسب مهارت روخوانی (شمرده‌خوانی) قرآن کریم (تا پایان سوم ابتدایی)

۶. توانایی خواندن آیات و سوره‌های کتاب درسی شبیه نوار آموزشی یا حداقل به‌صورت معمولی و روان (دوره‌های اول و دوم ابتدایی)

۷. توانایی خواندن قرآن کامل به‌صورت معمولی و روان (دوره دوم ابتدایی)

۸. توانایی قرائت روان آیات قرآن کریم همراه با فهم آیات ساده و پرکاربرد قرآن کریم (پایه‌های هفتم، هشتم و نهم)

۹. آشنایی با تلفظ حروف خاص عربی در حد صحیح‌خوانی نماز (پایه‌های هفتم، هشتم و نهم)

۱۰. آشنایی با قرآن و شناخت برخی از ویژگی‌های کلام الهی

مهم‌ترین و در عین حال ساده‌ترین روش برای تحقق این هدف، توجه به «نقش‌الگویی معلم و خانواده در توسعه فرهنگ انس روزانه دانش‌آموزان با قرآن کریم» است

معلمان سایر پایه‌ها، از انجام وظایف او عاجز باشند. در این زمینه باید به موارد زیر توجه کرد:

۱. مهم‌ترین نگرانی در دوره ابتدایی، به‌ویژه در پایه‌های سوم تا ششم ابتدایی «**ناتوانی برخی از معلمان در رفع اشکالات خواندن قرآن است.**» به همین خاطر شعار درس آموزش قرآن در پایه‌های سوم تا ششم «توجه به موضوع رفع اشکالات خواندن قرآن همه دانش‌آموزان» است.

۲. شرکت فعال معلمان در دوره‌های آموزش ضمن خدمت به نحوی که اولاً این دوره‌ها با کیفیت و کامل اجرا شود و ثانیاً معلمان با روش‌های آموزش قرآن در این پایه به خوبی آشنا شوند.

۳. تسلط کافی ایشان بر روش‌ها و مراحل تدریس هر یک از موضوعات کتاب درسی

۴. مشاهده دقیق و با حوصله فیلم‌های توجیهی - آموزشی

۵. مطالعه مقدمه کتاب درسی دانش‌آموز؛ در ابتدای هر کتاب درسی چندین صفحه درباره روش آموزش قرآن برای معلمان آورده شده است، اما تجربه نشان می‌دهد که متأسفانه اغلب معلمان حتی یک بار این مقدمه را نخوانده‌اند. طرح این بخش از کتاب درسی را در شورای آموزگاران مدرسه پیشنهاد می‌کنیم.

۶. تهیه و مطالعه کتاب‌های مرجع آموزش قرآن دوره ابتدایی مانند کتاب مبانی و روش آموزش قرآن دوره ابتدایی - کد ۶۰۱۱ - و کتاب راهنمای معلم قرآن پایه ششم ابتدایی نیز توصیه و تأکید می‌شود.

۷. انس با قرآن کریم و خواندن روزانه آن و تقویت علاقه به تدریس قرآن کریم به‌عنوان هدف آرمانی درس آموزش قرآن است. تحقق این هدف نیاز به فرهنگ‌سازی دارد و مهم‌ترین و در عین حال ساده‌ترین روش برای تحقق این هدف، توجه به «نقش الگویی معلم و خانواده در توسعه فرهنگ انس روزانه دانش‌آموزان با قرآن کریم» است.

۸. تلاش به موقع برای تهیه و آماده‌سازی امکانات آموزشی مانند لوح فشرده، لوحه آموزش روخوانی و نیز استفاده بجا از آن‌ها در هنگام تدریس.

۹. به روز بودن معلمان از طریق ارتباط با مجلات آموزشی و سایت گروه قرآن و تبادل نظر با مؤلفان و کارشناسان.

روش آموزش کتاب‌های درسی قرآن

روش کلی در آموزش کتاب‌های درسی قرآن تا حدودی در چارچوب مراحل زیر انجام می‌شود:

الف. آموزش خواندن آیات درس و رفع اشکالات روخوانی دانش‌آموزان

در دوره اول ابتدایی، استفاده از لوحه‌های قرآن نقش اصلی را در آموزش روخوانی قرآن دارد. معلم با اشاره ثابت و متحرک به

حرکات و حروف، مهم‌ترین گام را در آموزش روخوانی برمی‌دارد. لوحه آموزش روخوانی (لوح محفوظ) در جای مناسبی نصب می‌شود و سپس آموزش با اشاره معلم و خواندن دانش‌آموزان (ابتدا به‌صورت جمع‌خوانی و سپس فردخوانی) ادامه می‌یابد. روش اشاره ثابت و متحرک در مقدمه کتاب‌های درسی آموزش قرآن، کتاب‌های راهنمای تدریس معلم و فیلم‌های آموزشی به‌صورت کامل توضیح داده شده است.

پس از بخش خوانی لوحه، معلم از دانش‌آموزان می‌خواهد تا کتاب‌های خود را باز کنند تا مراحل زیر در آموزش هر یک از دروس انجام گیرد (از این مرحله به بعد، در کلیه پایه‌ها تقریباً مثل هم عمل می‌شود).

مراحل آموزش خواندن قرآن

۱. **پیش‌خوانی:** آیات درس توسط هر یک از دانش‌آموزان به‌صورت انفرادی خوانده می‌شود. (حدود ۵ دقیقه)

۲. **خواندن در گروه:** معلم از دانش‌آموزان می‌خواهد آیات آن صفحه را در گروه برای یکدیگر بخوانند. هر دانش‌آموز یک سطر یا جمله. (حدود ۵ دقیقه)

۳. **خواندن برای کلاس:** معلم ابتدا از دانش‌آموزان علاقه‌مند و مستعد و سپس از بقیه دانش‌آموزان می‌خواهد که هر کدام یک سطر یا جمله از آیات درس را برای کلاس بخوانند.

نکات مهم در آموزش روخوانی

۱. رعایت ترتیب در انجام هر یک از مراحل فوق ضروری است.

۲. توجه جدی معلم به تقدم آموزش روخوانی بر پخش نوار کمک شایان به کسب مهارت روخوانی می‌کند.

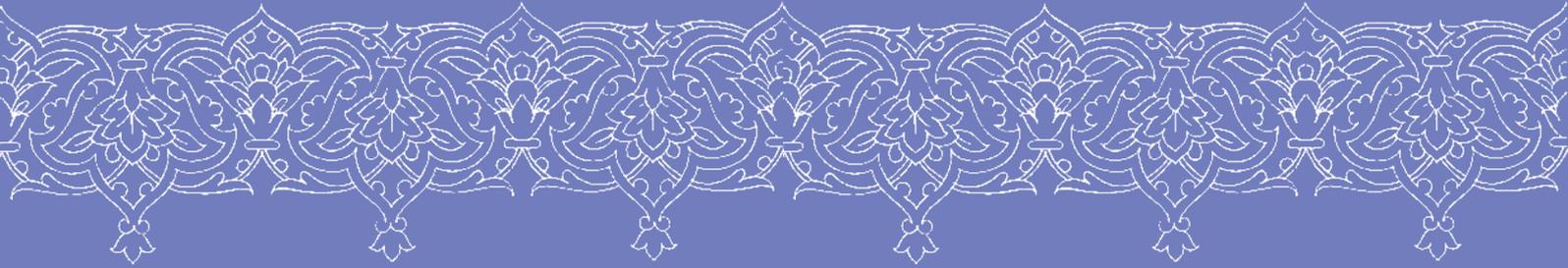
۳. با توجه به اهمیت کسب مهارت خواندن با تأکید بر خوب دیدن و دقت در حروف و حرکات (تجربه دیداری)، معلم در آموزش روخوانی آیات، از خواندن آیات و عبارات و نیز پخش تلاوت آیات در ابتدای آموزش جدا خودداری می‌کند.

۴. تسلط معلم به روش‌های رفع اشکالات روخوانی و روان‌خوانی از اهمیت زیادی برخوردار است.

روش رفع اشکالات روخوانی

پس از مرحله اول آموزش، رفع اشکالات روخوانی دانش‌آموزان توسط معلم، مهم‌ترین فعالیت آموزشی در کلاس‌های سوم تا ششم ابتدایی است؛ برای این منظور توجه به نکات زیر ضروری است.

۱. آن دسته از معلمان که در این زمینه دچار ضعف‌هایی هستند، باید نسبت به کسب مهارت کامل روان‌خوانی آیات کتاب درسی، اقدام لازم را انجام دهند. توصیه ما استماع و تلاوت آیات از طریق نوارها و لوح‌های فشرده است.

کلمات و عبارات را از روی کتاب درسی خود ببینند و همچنین به دستور نوار عمل کنند و همراه آن بخوانند.

۴. صدای دانش‌آموزان نباید از صدای نوار بلندتر باشد.

۵. معلم سعی می‌کند قرائت دانش‌آموزان را که از خواندن دسته‌جمعی شروع می‌شود، به تدریج به خواندن زیبای فردی برساند.

۶. گاهی دانش‌آموزان از تفاوت تلفظ برخی از کلمات و ترکیب‌ها (مانند ادغام‌ها) در نوار با شکل روخوانی آن‌ها سؤال می‌کنند. در پاسخ گفته می‌شود هر دو شکل صحیح است، فقط در نوار زیباتر خوانده شده است.

۷. چنانچه دانش‌آموزی سوره‌ها یا عبارات قرآنی کتاب درسی را از نوار زیبا و به لحن عربی بخواند او را تشویق می‌کند اما سایر دانش‌آموزان را به این گونه خواندن مجبور نمی‌کند.

ج. روش و مراحل آموزش درک معنای ترکیب‌ها یا عبارات ساده قرآنی

در جلسه دوم هر درس، پس از آموزش قرائت، آیاتی از قرآن همراه با معنای آن‌ها آمده است. این بخش از آیات طی مراحل زیر تدریس می‌شود.

۱. معلم از دانش‌آموزان می‌خواهد که هر یک عباراتی از آیات را همراه با ترجمه بخوانند.

۲. پس از خواندن عبارات قرآنی و ترجمه آن‌ها، دانش‌آموزان تمرین اول کار در کلاس را ابتدا به صورت انفرادی و سپس در گروه انجام می‌دهند.

نکته: دانش‌آموزان برای انجام این تمرینات، از سه راه زیر می‌توانند عمل کنند:

۱-۲. با استفاده از آموخته‌های قبلی

۲-۲. جست‌وجوی معنای کلمات از ترجمه آیات قبلی

۳-۲. این گونه تمرین‌ها آن قدر ساده است که معمولاً با انجام دو گام قبلی معنای کلمات مشخص می‌شود. اگر احتمالاً ابهامی باقی باشد می‌توان از فهرست معنای کلمات پایان کتاب استفاده کرد.

۳. معلم، ضمن حضور در بین اعضای هر گروه، بر فعالیت آن‌ها نظارت کرده و راهنمایی‌های لازم را ارائه می‌کند.

۴. دانش‌آموزان با انتخاب معلم هر سطر را می‌خوانند و در صورت نیاز اصلاح لازم به عمل می‌آید.

۵. تمرین دوم نیز مانند تمرین اول انجام می‌شود.

د. روش و مراحل آموزش پیام قرآنی

۱. متن پیام قرآنی و ترجمه آن توسط چند دانش‌آموز خوانده می‌شود.

۲. دانش‌آموزان در گروه خود با استفاده از تصویر یا مطلب ارائه

۲. معلم در هنگام تدریس و رفع اشکالات روخوانی، به دانش‌آموز فرصت بدهد تا به پایان جمله برسد.

۳. معلم پس از تشویق زبانی از دانش‌آموز می‌خواهد عبارت (جمله) را یک بار دیگر با دقت بخواند.

نکته مهم: اشکال روخوانی اغلب دانش‌آموزان در بار دوم برطرف می‌شود. اما اگر اشکال، برطرف نشد معلم یکی از چهار روش زیر را انجام می‌دهد:

روش اول: از دانش‌آموز می‌خواهد کلمه مورد نظر را بخش‌خوانی کند.

روش دوم: شکل غلط کلمه را با شکل درست آن مقایسه می‌کند و از دانش‌آموز می‌پرسد کدام صحیح است.

روش سوم: در صورتی که کماکان مشکل باقی باشد می‌تواند از کلاس پرسش کند.

ضمناً نوشتن کلمه یا ترکیب مورد نظر روی تخته و اشاره به بخش‌های آن و درخواست از دانش‌آموزان برای خواندن آن کلمه یا ترکیب به صورت بخش‌بخش، نیز مفید است.

تذکر مهم: معلم باید از سخت‌گیری و سهل‌انگاری درباره رفع اشکالات روخوانی قرآن بپرهیزد و به یاد داشته باشد شکل و مدت زمان رفع اشکال نباید منجر به خستگی دانش‌آموز مورد نظر یا سایر دانش‌آموزان شود.

***

ب. روش و مراحل آموزش قرائت سوره‌های کتاب درسی

۱. معلم با توضیحات ساده درباره سوره و آیات مورد نظر، دانش‌آموزان را برای شنیدن قرائت آن‌ها آماده می‌کند.

۲. دانش‌آموزان ضمن خط بری از روی کتاب درسی و یا قرآن کامل، بار اول به قرائت عبارت قرآنی گوش می‌کنند و بار دوم همراه با آن بلند می‌خوانند.

۳. از دانش‌آموزان داوطلب می‌خواهد که آیات درس را شبیه نوار یا حداقل به صورت معمولی و روان بخوانند.

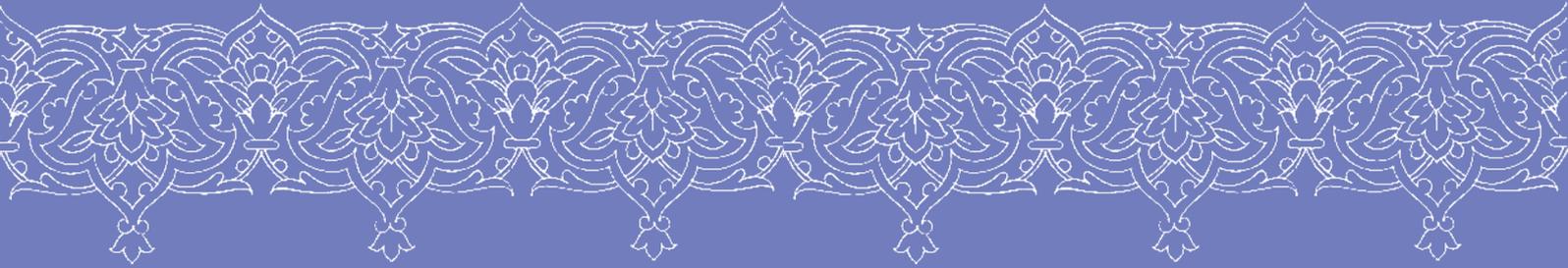
۴. به عنوان تکلیف انس با قرآن در خانه، از دانش‌آموزان می‌خواهد همان آیات و یا ادامه آیات را به کمک لوح فشرده (کتاب گوینا) از روی قرآنی که در خانه دارند بخوانند.

نکات مهم در آموزش قرائت

۱. معلم از سلامت پخش صوت و نوار (یا CD) و آماده بودن محل مورد نظر برای پخش، اطمینان حاصل می‌کند.

۲. تنظیم بلندی صدای ضبط صوت متناسب با کلاس، به نحوی که ضمن شنیدن همه دانش‌آموزان برای سایر کلاس‌ها نیز مزاحمت ایجاد نشود.

۳. هنگام پخش قرائت، معلم دقت می‌کند که همه دانش‌آموزان

شده دربارهٔ پیام قرآنی گفت‌وگو می‌کنند.

۳. گروه‌ها با ارائه مصادیق جدید به بیان نظرات خود دربارهٔ پیام قرآنی می‌پردازند.

نکات مهم در آموزش پیام قرآنی

۱. کسب مهارت تفکر و تقویت آن از ارکان مهم برنامهٔ درسی ملی و نیز از اهداف مهم پیام‌های قرآنی است؛ از این رو باید از ایراد سخنرانی و توضیحات طولانی دربارهٔ پیام قرآنی پرهیز کرده و ضمن توجه به تعامل چندجانبه با کلاس، دانش‌آموزان را در رسیدن به اهداف پیش‌بینی شده، راهنمایی کنیم.
۲. می‌توان علاوه بر استفاده از روش گفت‌وگویی دانش‌آموزان دربارهٔ مفهوم پیام قرآنی از سایر روش‌های متنوع و جذاب مانند نمایش، نوشتن چند جملهٔ کوتاه، نقاشی و... دربارهٔ مفهوم پیام استفاده کرد.

۳. در ذیل برخی از پیام‌ها یک یا دو کلمه از آن پیام که در فارسی رایج و آشنا است، معنا شده است. معلم با پرسش از دانش‌آموزان توجه آن‌ها را به این کلمات و معنای آن‌ها جلب می‌کند.

هـ. روش و مراحل آموزش داستان‌های قرآنی

۱. داستان‌های قرآنی با عنوان «قصهٔ آیه‌ها» در کتاب‌های آموزش قرآن آمده است. این داستان‌ها توسط معلم به یکی از شیوه‌های قصه‌گویی، قصه‌خوانی، تصویرخوانی، استفاده از کارت قصه و... بیان می‌شود.
۲. متن داستان از روی کتاب توسط چند دانش‌آموز خوانده می‌شود.

دو نکته

۱. از بیان مطالب خارج از متن کتاب و نیز غیرمستند پرهیز شود.
۲. از طولانی شدن زمان داستان‌گویی پرهیز شود (حداکثر حدود ۱۵ دقیقه)

و. انس با قرآن در خانه

در انتهای هر درس فعالیت‌هایی برای انجام انس با قرآن در خانه اختصاص دارد. از اهداف مهم این بخش، آگاه نمودن والدین نسبت به فعالیت‌های قرآنی دانش‌آموز در خانه و درخواست از آن‌ها در نظارت بر این فعالیت‌ها و کمک به فرزندان خود است.

دو نکته

۱. به منظور تمرین و تثبیت مهارت‌های مورد نظر هر درس، نسبت به انجام تکالیف انس با قرآن در خانه، تأکید و سفارش

لازم صورت پذیرد.

۲. معلم در ابتدای جلسهٔ بعد از انجام فعالیت انس با قرآن در خانه ارزیابی به عمل آورده و نتیجه را در ارزش‌یابی مستمر دانش‌آموزان لحاظ کند.

ز. روش آموزش و تمرین یادآوری‌ها

در پایان هر چند درس، مجموعه‌ای از تمرین‌ها به‌عنوان «یادآوری» پیش‌بینی شده است. انجام فعالیت‌های یادآوری به منظور تمرین و تثبیت مهارت‌های کسب شده و ایجاد تنوع و جذابیت در سبک‌های یادگیری است.

دو نکته

۱. فعالیت‌های این بخش در یک جلسه و در کلاس و با نظارت معلم انجام می‌شود.

۲. این نوع فعالیت‌ها هرگز به‌عنوان نمونه سؤال برای آزمون پایانی نیست و انجام آن‌ها تنها در ارزش‌یابی مستمر دانش‌آموزان، امتیاز مثبت دارد.

ح. ارزش‌یابی پیشرفت تحصیلی

ارزش‌یابی دانش‌آموزان در درس آموزش قرآن دورهٔ ابتدایی به‌صورت کیفی - توصیفی و در دورهٔ متوسطه به دو صورت کتبی و شفاهی بوده و به دو شیوه انجام می‌گیرد:

۱. ارزش‌یابی مستمر

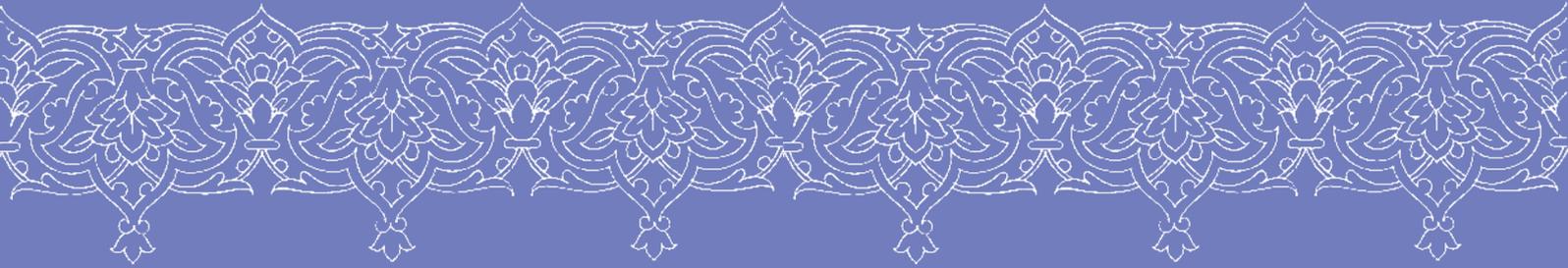
برخی از نکات مهم در ارزش‌یابی مستمر به شرح زیر است:
۱. در این ارزش‌یابی رشد یادگیری هر دانش‌آموز، مورد نظر است. از این رو نمرهٔ مستمر هر دانش‌آموز، معدل نمرات او در طول یک نیم سال نیست؛ بلکه باید میزان رشد و پیشرفت او ملاک نمرهٔ ارزش‌یابی مستمر قرار گیرد.

۲. فعالیت و تلاش فردی و گروهی دانش‌آموزان در کلاس به‌عنوان امتیاز و بخشی از نمرهٔ مستمر ایشان منظور می‌شود.

۳. فعالیت خارج از کلاس دانش‌آموزان بخشی از نمرهٔ ارزش‌یابی مستمر آن‌ها است. تکلیف «انس با قرآن در خانه» بخشی از این فعالیت است که همهٔ دانش‌آموزان موظف به انجام آن هستند. آموزگار باید این تکلیف دانش‌آموزان را بررسی کرده و برای افراد موفق نمره و امتیاز خاصی منظور نماید و با تدبیر لازم کسانی را که تکلیف خود را به خوبی انجام نمی‌دهند به این کار ترغیب کند.

آموزگار دانش‌آموز را به انجام سایر فعالیت‌های خارج از کلاس تشویق می‌کند. بدیهی است استعداد، علاقه، امکانات و شرایط فردی دانش‌آموزان در کم و کیف این فعالیت‌ها باید لحاظ شود. برخی از این فعالیت‌ها عبارت‌اند از:

کسب مهارت تفکر و تقویت آن از ارکان مهم برنامهٔ درسی ملی و نیز از اهداف مهم پیام‌های قرآنی است

۱. تهیه نوار آموزشی قرآن یا سایر نوارهای قرآن و استماع و تکرار آن در خانه؛

۲. انس روزانه با خواندن قرآن در خانه؛

۳. حفظ برخی از سوره‌ها، آیات و پیام‌های قرآنی؛

۴. تلاوت قرآن با صوت خوب و زیبا.

۲. ارزش‌یابی پایانی

براساس آیین‌نامه امتحانات، ارزش‌یابی پایانی در پایان نیم‌سال اول و دوم به عمل می‌آید. آزمون درس قرآن در تمام پایه‌های دوره ابتدایی به صورت شفاهی و در متوسطه به دو صورت شفاهی (بخش قرائت) و کتبی (بخش درک معنا) است.

۲-۱. بخش قرائت

ارزش‌یابی این بخش در دوره‌های ابتدایی و متوسطه به صورت شفاهی است. نمره و امتیاز این بخش براساس ارزش‌یابی از دو موضوع به دست می‌آید:

الف. توانایی خواندن آیات درسی (براساس اهداف مورد انتظار هر پایه تحصیلی)

ب. بیان مصادیق و توضیحات پیام قرآنی: چنان‌چه دانش‌آموزی پس از خواندن متن و ترجمه پیام از روی کتاب نتواند درباره آن توضیح دهد یا هیچ مصداقی را بیان کند و یا توضیح ارائه شده خیلی از مفهوم پیام دور باشد، نمره آن پیام (هر پیام یک نمره) را کسب نمی‌کند و یا به میزان نقص، از نمره آن پیام کسر می‌شود.

۲-۲. بخش درک معنا

ارزش‌یابی این بخش فقط در دوره متوسطه آن هم به صورت کتبی انجام می‌شود.

تبصره: هر دانش‌آموز می‌تواند با توجه به هر یک از موارد زیر و در مجموع حداکثر ۲ نمره تشویقی کسب کند.

۱. قرائت سوره‌های کتاب و یا قرآن کریم شبیه نوار آموزشی

۲. حفظ یک سوره از کتاب (حدود سه صفحه)

۳. حفظ پیام‌های قرآنی کتاب از پیام‌هایی که در هر نیم سال

تدریس شده است.

نکات مهم در ارزش‌یابی پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان

۱. توجه به تلاش هر فرد و مقایسه وضعیت فعلی با قبلی خود او به‌عنوان کلید موفقیت، همواره باید مورد توجه معلم قرار گیرد.

۲. معلم در همه مراحل آموزش، اعم از آموزش و تدریس، تمرین و پرسش، جدیت لازم را داشته و از سهل‌انگاری و

سخت‌گیری پرهیز کند.

۳. توجه به دو اصل تشویق و احساس موفقیت در فرایند

یادگیری و ارزش‌یابی، همواره مهم و ضروری است.

۴. در انجام پرسش‌های کلاسی و نیز ارزش‌یابی مستمر و

پایانی توجه به اصول و رعایت نکاتی ضروری است. جهت آشنایی

بیشتر با این اصول و نکات می‌توانید به کتاب‌های راهنمای معلم

آموزش قرآن پایه‌های مختلف یا کتاب روش آموزش قرآن دوره

ابتدایی ویژه مراکز تربیت‌معلم (کد ۶۰۱۱) مراجعه کنید.

چند انتظار از معلمان!

از اینکه خدای رحمان، توفیق خدمت به ساحت مقدس قرآن کریم را نصیب همه ما فرموده است، او را شاکریم و ما گروه مؤلفین کتاب‌های درسی قرآن هم به سهم خود از تلاش‌های بی‌شائبه و دلسوزانه شما معلمان و اساتید محترم قرآن صمیمانه سپاس‌گزاریم و سلامتی و دوام توفیقات شما را مسئلت می‌نماییم و نیز در پایان بیان چند توصیه را ضروری می‌دانیم. امید است با عمل به این توصیه‌ها، شاهد کارآمدی و اثربخشی بیشتر ساعات آموزش قرآن در مدارس باشیم.

۱. سعی کنید در هر جلسه، آموزش مهارت خواندن دانش‌آموزان مورد تأکید قرار گیرد. خواندن آیات درس را از همه دانش‌آموزان بخواهید؛ به طوری که در هر درس، حداقل دو نوبت به هر دانش‌آموز برای خواندن آیات، رسیده باشد. برای این کار «حداقل نیمی از زمان هر جلسه را به موضوع تمرین خواندن دانش‌آموزان اختصاص دهید.»

به خاطر داشته باشید زمانی معلمان در آموزش قرآن به موفقیت رسیده‌اند که همه دانش‌آموزان کلاس مهارت خواندن قرآن کریم را کسب کرده باشند.

۲. روش‌های رفع اشکالات روخوانی قرآن دانش‌آموزان را با

توجه بیشتری دنبال کنید و در این موضوع از سهل‌انگاری و

سخت‌گیری بپرهیزید.

۳. از ابتدای سال تحصیلی به این هدف فکر کنید که «من

چگونه می‌توانم امسال دانش‌آموزان را به انس روزانه با

قرآن کریم تشویق و ترغیب کنم و عادت دهم؟» برای این

هدف مقدس، برنامه‌ریزی فرهنگی داشته باشید و آن را به‌عنوان

انتظار اصلی شما از دانش‌آموزان در طول سال تحصیلی

به‌طور مستمر و به شکل‌های مختلف دنبال کنید.

۴. این وعده خداوند است: «إِنْ تَنْصُرُوا اللَّهَ يَنْصُرْكُمْ وَ يُثَبِّتْ

أَقْدَامَكُمْ» بدانید قطعاً موفق خواهید شد و ما پیشاپیش موفقیت

شما را تبریک می‌گوییم ■

قرآن در زندگی روزمره

نگاهی به مجموعه «زندگی با قرآن» تألیف ابوالفضل بهرام پور

عنوان: زندگی با قرآن
مؤلف: ابوالفضل بهرام پور
ناشر: آوای قرآن
چاپ اول: ۱۳۹۴، قطع رقعی

علاوه بر این در آن جا که بحث‌های عقلی و نظری انجام می‌شود، در حالی که سؤالات موضوع مورد بحث به خوبی طرح شده و شبهات موجود در سطح جامعه پرورش داده شده‌اند؛ گاهی پاسخی ساده از طریق بیان مثال و تشبیه ارائه می‌شود و خدشه‌ای در قوت علمی کتاب به وجود می‌آید که احتمالاً مخاطب را قانع نخواهد کرد.

در مورد جریان‌ها یا روایاتی که در کتاب نقل می‌شود، گاهی به منبع معتبر ارجاع نشده است، مثلاً در مورد حواشی جریان قضاوت حضرت داوود (ع) ماجرا بدون منبع مطرح گردیده است. گرچه بیان صریح و خودمانی مطالب در کتاب مطلوب است، اما در برخی موارد از کلمات سبک استفاده شده است که از وزانت علمی کتاب و گاهی ادب مطلب می‌کاهد، مثلاً شاگرد به استاد خود در مناظره می‌گوید: «من از استاد تعجب می‌کنم که در بی‌ربط‌گویی هم ید طولایی دارد» (ص ۲۶، ج ۱)؛ در حالی که این گونه سخن گفتن شاگرد با استاد خود بسیار ناپسند است. این نوع سخن گفتن که در کتابی با موضوع و روش تفسیر موضوعی قرآن مطرح شده و با پاسخ یا عکس‌العملی مواجه نشده است، موضوع را ناپسندتر جلوه می‌دهد.

بخش بحث و مناظره استاد با شاگردان، ایده جالبی است؛ اما نحوه داستان پردازی خلاصه، آن را کاملاً ساختگی جلوه می‌دهد و بیشتر شبیه یک سخنرانی است که با سؤال آغاز می‌شود و پاسخ آن سؤال در چند قسمت بیان می‌گردد و گاهی بخش بعدی اشتباه بخش قبل از خود را جبران می‌کند.

به نظر می‌رسد در مجموع، این مجموعه برای مراجعه علاقه‌مندان و دانش‌آموزان در موضوعات مورد نظر خود یا برای تحقیق در میان موضوعات خاص قرآنی، مناسب است، اما مخاطب عمومی باید در برخی موارد فنی به استاد یا کتب لغت و تفاسیر ساده مراجعه کند ■

عنوان مجموعه پنج جلدی «زندگی با قرآن» برداشتی از آیه ۱۰ سوره انبیاء و مجموعه جالب و قابل توجهی است.

بررسی موضوعات متنوع مورد ابتلای افراد گوناگون و بررسی ارتباط آن‌ها با قرآن از طریق تفسیر ساده آیات و توجه به ارتباطشان با زندگی روزمره، این کتاب را قابل استفاده‌تر می‌سازد، به‌ویژه که با توجه به روش کتاب می‌توان به صورت خودآموز و گزینشی نیز از آن استفاده نمود. البته گاهی مطالب به صورت فنی و تخصصی بیان شده، هم از لحاظ نوع بیان و هم از لحاظ لغات استفاده شده در متن، که سطح آن را بالا می‌برد که در این گونه موارد خواننده باید با توجه به سطح علمی خود به صورت انتخابی و گزینشی عمل کند.

داشتن تمرین‌های اجرایی و خودآزمایی در درس‌ها موجب تثبیت آموخته‌ها خواهد شد و این از نقاط قوت کتاب است. به نظر می‌رسد موضوعات موجود در مجلدهای این مجموعه، با ترتیب خاصی انتخاب نشده‌اند، به طوری که کتاب‌ها حالت کسکولی پیدا کرده‌اند؛ در واقع موضوعات اعتقادی، سؤالات کلامی، مسائل اخلاقی، احکام و فلسفه احکام به صورت نامرتب و گویا تصادفی کنار هم قرار گرفته‌اند.

همچنین به لحاظ روش بیان مطلب، مخاطب دچار این سردرگمی است که با خواندن کتاب به چه هدف و نتیجه‌ای دست می‌یابد. هدف اصلی کتاب تفسیر است یا ترجمه؟ تفاوت ترجمه مفهومی با تفسیر یا تدبیر در آیات چیست؟ این کتاب می‌خواهد شبهات را برطرف کند یا مسائل قرآنی را بیان نماید؟

به عبارت دیگر

نقد و بررسی سه اثر قرآنی

ترجمه قرآن یکی از محوری‌ترین کارها در امر تبلیغ دین اسلام به شمار می‌رود. این امر که رسالتی بسیار بزرگ و مهم است می‌تواند دستاوردهای جانبی بسیار زیادی برای پیشبرد هدف فوق داشته باشد. آنچه در اینجا می‌خوانید، نگاهی مجمل به سه اثر قرآنی است که هر یک به نوبه خود به ترجمه و تفسیر قرآن کریم برای کودکان و نوجوان همت گماشته‌اند. روشن است که فرصت پاسخ‌گویی نسبت به نقدهای این نوشته برای نویسندگان محترم یا دیگر صاحب‌نظران و کارشناسان محفوظ است.

موارد راه فکر کردن را برای خواننده مشخص کرده و تفکر آزاد را از او گرفته است. به زبان عامه نوعی نسخه پیچیدن برای نوجوان است، در صورتی که مترجم نباید راه مشخص خود را در ترجمه به خواننده القا کند زیرا باعث می‌شود در دوران‌های مختلف کاربرد آیات کم‌کم تضعیف شده و راهی که مترجم مشخص کرده از حدود خارج شود و خواننده این هدف مترجم را متمرکز در متن عربی بداند و تهمتی به آیات شود. مترجم باید فقط متن عربی را ترجمه کند تا هر کس به توان خود از آن سود برد، ولی اگر شخصی همانند جناب رحماندوست وارد ترجمه قرآن می‌شود باید متن را ساده، روان و پذیرای ذهن نوجوان ایرانی کند نه آنکه با اضافات آن را تزئین کند؛ اگر هم اضافاتی مد نظر اوست باید در قلاب [ ] قرار دهد!

مثلاً آیه ۱۱ سوره بقره: «و اذا قيل لهم لا تفسدوا فی الارض قالوا انما نحن مصلحون.» را ایشان چنین ترجمه کرده است: «و هنگامی که به آن‌ها گفته می‌شود (با کارهایتان) بر روی زمین فساد ایجاد نکنید می‌گویند (ما فاسد نیستیم) ما فقط به فکر اصلاح در جامعه هستیم.»

باید گفت کلماتی را که داخل پرانتز گذاشته‌ایم ایشان فقط پررنگ کرده است در حالی که اگر آن‌ها را داخل پرانتز یا کروشه گذاشته و از متن جدا کرده بود بسیار بهتر و کارآمدتر بود، زیرا خواننده می‌فهمید که این دو متن داخل متن عربی نبوده است. کلمه «با کارهایتان» بسیار برای جوان و نوجوان اشتباه‌برانگیز است زیرا ممکن است کسی کاری انجام ندهد یا شاید نظرش مثبت باشد ولی فساد کند همان‌طور که افراد جامعه خود ممکن است با ناآگاهی به سمتی روند که فساد تولید شود و این را جوان امروزی با وسایل ارتباط جمعی می‌تواند درک کند، یا کلمه «ما فاسد نیستیم» اصلاً ضرورتی ندارد و اشتباهات بسیار زیادی را شامل می‌شود که ممکن است به متن بعدی ضرر بزند زیرا متن خداوند به‌روز است و پر از برکت، ولی متن بشر همیشه اشکال دارد.

هدف از ترجمه، تبیین و روشن ساختن مطالب قرآنی است که این امر برای سنین و اقشار مختلف می‌تواند به وفور ترجمه شود، حال این که ترجمه کار بشر است و متن عربی قرآن کریم کار خداوند و این دوگانگی باعث می‌شود ترجمه‌ها همگی ایرادهایی داشته باشند. هر چند مترجم‌ها همه تلاش می‌کنند که این ایرادها را به کمترین حد برسانند و این امر خود می‌طلبد مترجمان، در هر زمان و هر مکان، خود صاحب نثر و کلام جدید برای نسل و مکان و محل خود باشند. حال اگر برای کودکان بخواهیم قرآن را ترجمه کنیم این امر اگر به وسیله نویسنده کودکان باشد بسیار بهتر است. نویسنده هم خود را در چارچوب قواعد و قانون‌ها قرار می‌دهد که شاید برای رسیدن به معانی دچار مشکل شود ولی قرآن کریم خود راه را برای افراد باز می‌نماید.

ترجمه قرآن کریم (جزء یکم و سی ام) / رحماندوست

برای نقد ترجمه آقای مصطفی رحماندوست باید به گذشته ایشان نگاهی بیندازیم. رحماندوست فارسی را خوب می‌داند و با چند و چون کار با کودکان و نوجوانان نیز آشناست و می‌تواند «دانه‌های یاقوت» موجود در آیات قرآنی را به بهترین وجه به رشته بکشد و نمودار کند. با این وصف، آیا در این راه، مقصود کلام خداوند را توانسته است به‌طور کامل وارد ذهن نوجوان امروزی کند یا نه؟ شکل بسیار زیبای کتاب یکی از چندین مورد نکته‌های مثبت کار ایشان است.

در ترجمه جزء اول قرآن کریم ایشان، اگر مقدمه‌ای بود که خواننده نوع ترجمه و نثر آن را می‌فهمید و کلماتی را که در متن ترجمه کمی پررنگ‌تر شده ولی داخل متن قرآن کریم نیست تشخیص می‌داد بهتر می‌بود، زیرا نویسنده و مترجمان دیگر می‌فهمند که این کلمات داخل متن عربی وجود ندارد. این یک عیب بزرگ برای ترجمه جزء اول ایشان است که در بعضی

مجموعه «کتاب آشنایی با قرآن کریم، شرح و ترجمه قرآن برای نوجوانان» نوشته فرزانه زنبقی ترجمه جدید دیگری که پا به عرصه نشر گذاشته ترجمه خواندنی قرآن است که با نگاه تفسیری و پیام‌رسان ویژه نوجوانان و جوانان به قلم آقای علی ملکی تدوین شده است

داخل آیه داشته باشد. او ترجمه آیات را هم، که از ترجمه‌های چاپ شده است، جدا کرده و در پایان هر قسمت آورده است. چون نویسنده هیچ شاهدهی نیاورده که آیا خودش آیات را ترجمه کرده است یا دیگری، این کار را نمی‌توان یک ترجمه یا تفسیر قرآن نامید زیرا ترجمه انتخاب شده بسیار روان و ساده و زودفهم است؛ شاید با این کار نویسنده خود را از تهاجم منتقدان دور نگه داشته است.

نویسنده مجموعه، مخاطبان نوجوان را به خوبی می‌شناخته و نوع انتخاب ترجمه را بر مبنای فهم و درک نوجوان و جوان انتخاب کرده است، البته بعضی موارد را نادیده گرفته که باید گفت او راهی برای فهم راحت و آرام آن معانی نیافته است تا بتواند تمام موارد را از قرآن و آیات ذکر کند.

در ترجمه قرآن کریم اگر متن عربی همراه ترجمه نباشد نمی‌توان آن را ترجمه قرآن نامید. در مجموعه آشنایی با قرآن کریم نیز متن عربی به هیچ وجه دیده نمی‌شود. باید دانست که در حکومت اسلامی هر متنی که مبتنی بر قرآن کریم باشد باید مزین به متن عربی قرآن شود. دارالقرآن کریم هم اگر ترجمه قرآن فقط به فارسی چاپ شود و متن عربی نداشته باشد آن را ترجمه‌ای کامل نمی‌داند.

در این مجموعه معایب بسیاری دیده می‌شود مثلاً: در سوره حمد، که خود نویسنده به «مادر قرآن» بودن آن کاملاً واقف است، فقط به دو سؤال «نعمت علیهم» چه کسانی هستند؟ و «مغضوب علیهم» و «ضالین» چه کسانی هستند؟ به یک صفحه توضیح اکتفا کرده و هیچ تفسیری در آن دیده نمی‌شود. در ضمن

در آیه ۲۷ سوره بقره، اول آیه کلمه تبهکاران را اضافه کرده که در آیه نیست، در صورتی که آیه از پیمان شکنی صحبت می‌کند و این عمل را بد می‌داند، شاید افراد خوب هم پیمان شکنی کنند و بعد به فساد و تباهی کشیده شوند. فقط تبهکاران که پیمان شکنی نمی‌کنند؛ لذا ترجمه این آیه کلاً معانی غیر از متن را می‌رساند.

در آیه ۳۰ سوره بقره در قسمت آخر می‌نویسد: من چیزهایی (از رازهای این آفرینش) می‌دانم که شما نمی‌دانید، در صورتی که اگر عبارت «رازهای این آفرینش» را نمی‌آوردند مشخص می‌شد که خداوند همه چیز را می‌داند چه راز باشد چه نباشد، چه نهان باشد چه آشکار، چرا ایشان مشخصاً رازها را آورده است؟ در ترجمه جزء اول، این گونه موارد به وفور دیده می‌شود که خود شاید موجب مشکل برای ذهن پویای نوجوان شود. امیدواریم در سال‌های آینده این متن‌ها به روز شود و مترجم محترم جوابگوی سؤالات آنان باشد.

ترجمه جزء ۳۰ آقای رحماندوست هم همین‌گونه است ولی چون متن اضافه پررنگ نشده کاملاً داخل متن قرار گرفته است که البته این دو اثر را ترجمه نمی‌توان نامید بلکه خرده تفسیر است که این نام برای آن کامل‌تر می‌باشد. باید ذکر کنم که چون آقای رحماندوست نویسنده و شاعر بزرگ کودکان و نوجوانان است و آثار ایشان همواره با استقبال روبه‌رو شده چه خوب است کار قرآنی کودکان را با شجاعت ادامه دهند، زیرا جامعه احتیاج به نثر ایشان دارد.

آشنایی با قرآن کریم / فرزانه زنبقی

مجموعه «کتاب آشنایی با قرآن کریم، شرح و ترجمه قرآن برای نوجوانان» نوشته فرزانه زنبقی در این مجموعه نویسنده تلاش کرده است علاوه بر بیان شرح مختصری از شأن نزول آیات، اشاره‌ای به توضیح بعضی موارد

می‌پندارد که بسیار خطرناک است. در اسلام واقعی (تشیع) به هیچ وجهی جنگ کردن معنا ندارد. در قرآن کریم دفاع مدنظر است و جهاد، کوششی برای تبیین خوبی‌هاست که دفاعی از آن کوشش‌ها می‌باشد. در جزء‌های دیگر مطالب بسیاری عادی و معمولی است و هیچ تیزبینی و کوششی برای فهم بهتر قرآن دیده نمی‌شود. مطالب بسیار عادی و ساده پشت سر هم آمده و شاید اگر بخواهیم این جزء‌ها را بخوانیم پس از مدتی خسته‌کننده خواهد شد زیرا به نصیحت‌های افراد مسن برای نوجوان‌ها می‌ماند. شاید اگر نویسنده با تحقیقی بر روی نوجوانان مطالب را با اهمیت بیشتری برای فهم دقیق گلچین می‌کرد بهتر می‌شد.

در سوره نبا آنقدر مطالب تکراری و خسته‌کننده می‌شود که افراد میان‌سال نیز، با بررسی که من کردم، نمی‌توانند سنگینی نصیحت‌مآبانه را درک کنند و زود می‌خواهند از مطالب بگذرند. وقتی یک قاری قرآن با صوت دلنشین آیه‌ای را تلاوت می‌کند هر شخصی چه مسلمان باشد چه غیر مسلمان، از نوای او لذت می‌برد. ای کاش مترجمان و نویسندگان هم بتوانند وقتی روی آیات قرآن کار می‌کنند مطالب را آنقدر زیبا بیان کنند که هر خواننده‌ای را به سوی خود بکشد.

ما باید تمام تلاشمان را برای خوش‌ذهنی جوان و نوجوان بکنیم و نگذاریم کتاب‌های قرآنی ذهن پویای او را از پویایی خارج کند. ای کاش نویسندگان کودکان و نوجوانان همراه با یک قرآن پژوه آگاه مجموعه‌ای را تهیه کنند تا شگفتی‌ها و اعجاز قرآنی با دستخط نویسنده کودک و نوجوان همراه شود و یک کار و اثر زیبا را پدید آورد.

معنی «ضالین» هم بسیار ناقص و کوتاه ذکر شده است که این با پویایی در شیعه و ذهن کوشای نوجوان تناسب ندارد و شاید نتیجه مخرب هم داشته باشد. البته می‌دانیم که تنها سوره‌ای که از زبان بشر است و کل قرآن کریم از زبان خداوند، فقط سوره حمد است و پر از برکت، متأسفانه نویسنده هیچ چیزی از حمد نیاورده و شاید نوجوان فقط (ضالین و مغضوب) را از حمد بفهمد. در پایان هم ترجمه‌ای آورده که ذکر نشده است از کدام مترجم است و بسیار عادی و خارج از تیزهوشی است که عامیانه و ابتدایی یک ترجمه انتخاب و گذارده شده است.

در جزء دوم یا کتاب دوم این مجموعه مطالبی بسیار سطحی و کم‌مفهوم آمده است. سؤال‌ها ابتدایی و بی‌روح نشان داده شده و متن قرآن کریم در یک هاله بی‌معنا قرار گرفته است. گویا نویسنده نه خود مجاب شده و نه از مطالب قرآنی سر درآورده است. مثلاً جهاد را خیلی ابتدایی و دور از معنی اصلی بیان کرده است. می‌دانیم که جهاد در اصل به معنای کوشش در راه خداوند است ولی نویسنده هیچ تلاشی برای تفهیم این معنا نکرده و این‌طور می‌نمایاند که خود هم از این معنا اطلاعی ندارد. در معنی جهاد این‌طور شروع می‌کند (صفحه ۵۶): «یکی از چیزهای که معمولاً مردم آن را دوست ندارند و از آن به خوبی یاد نمی‌کنند جنگ است. زیرا از جنبه ظاهری در جنگ انسان‌ها کشته و اسیر می‌شوند و اموال و دارایی‌ها به غارت می‌رود. در اسلام جهاد به معنی دفاع از آبرو، جان و مال مسلمین، مقدس است و افرادی که در راه خدا کشته شوند، جایگاه ویژه‌ای نزد او دارند» این متن بیشتر جهادهای داعشی را توضیح می‌دهد که هر نوجوان آگاهی آن را بخواند اسلام را دینی داعشی

ترجمه خواندنی قرآن کریم - علی ملکی

ترجمه جدید دیگری که پا به عرصه نشر گذاشته ترجمه خواندنی قرآن است که با نگاه تفسیری و پیام‌رسان ویژه نوجوانان و جوانان به قلم آقای علی ملکی تدوین شده است. ویژگی این کار به گفته نویسنده آن روانی و سادگی است و ترجمه به تناسب موقعیت و پیشگیری از تضادهای ظاهری و آهنگین ساختن و سجع‌آوری و معادل‌یابی فارسی و آسان‌فهم و به‌روز از ویژگی‌های آن می‌باشد.

نویسنده معتقد است: ترجمه خوب ترجمه‌ای است که وقتی آن را می‌خوانی نفهمی ترجمه است. اگر بسوی ترجمه بدهد یعنی در برگردان ساختارها از زبان مبدأ به زبان مقصد خوب عمل نشده است. این جمله کاملاً انسان را به شک می‌اندازد که آیا ترجمه که کار بشر است، کاملاً برابر با متن عربی، که کلام خداوند است، می‌باشد؟ یعنی ایشان همان‌گونه که خداوند سخن گفته کلام را جایگزین کرده‌اند؟ یعنی آیا یک قریشی که قرآن را به زبان عربی می‌خواند همان قدر می‌فهمد که یک فارسی‌زبان وقتی ترجمه ایشان را می‌خواند؟ این به نظر تمام مترجمان گذشته غیرممکن است زیرا اگر تمام دریاها مرکب شوند و تمام درختان قلم، حتی یک آیه را نمی‌توانند همانند قرآن بیاورند به هیچ زبانی. ایشان در جایی دیگر ذکر می‌کند: آنچه مهم است یافتن یا ساختن روساختی مناسب در فارسی است که بتواند زیرساخت عربی آیه را بازنمایی کند. وی خود می‌داند که چقدر در این کار موفق بوده است؟ هیچ مترجمی نمی‌تواند این بازنمایی را انجام دهد زیرا صاحب قرآن (خدا) با بشر به هیچ‌وجه در یک عرض نیستند که بتوان این کار را انجام‌شدنی فرض کرد. خداوند سبحان بر عرش حکومت دارد و در مقابل او انسان ذره‌ای بیش نیست.

تعریف از ترجمه نباید انسان را در توهمات غرق کند. انسان خود می‌داند چگونه کاری انجام داده است. تعریف و تمجید او را به بی‌راهه می‌کشد. در ترجمه ایشان اشکالاتی نمایان است. مثلاً در سوره اسراء آیه ۳۶ آمده: «و لا تقف ما لیس لک به علم»، ایشان ترجمه کرده‌اند: «دنبال آنچه نمی‌دانی راه نیفت»، که این

ترجمه بسیار عامیانه و ناقص است و نوعی نصیحت به زور به جوان است. اگر می‌گفتند آنچه را که بدان علم نداری دنبال نکن حداقل کلمات را معنی کرده بودند و نوع پذیرش را به خواننده می‌سپردند خیلی بهتر بود.

سوره اسراء آیه ۴۸: «انظر کیف ضربوا لک الامثال»، را این‌طور ترجمه کرده‌اند: برای تو چه حرف‌ها که در نمی‌آورند. این ترجمه هیچ ربطی به متن عربی ندارد که معنی اصلی کلمات این‌گونه است: بنگر که چگونه برای تو مثال زده‌اند.

در توضیحی که مؤلف برای ترجمه خود آورده کمی نسبت به مترجمان دیگر کم‌لطفی کرده است، در جاهایی مطالب مترجمان را بسیار کوتاه و ناچیز شمرده و کلام خود را بزرگ.

یا در سوره ذاریات آیه ۹: «يُؤفِّكُ عَنْهُ مَنَافِكُ»، ایشان معنی کرده‌اند: آنکه منحرف شده از نورش محروم است، کلمه نور کجای متن عربی است؟ کلماتی مثل نور، صور فلکی و... در ترجمه ایشان به‌طور اضافی بسیار دیده می‌شود.

یا در جمله: «فَيُضِلُّ مَن يَشَاءُ وَيَهْدِي مَن يَشَاءُ» ایشان معنی کرده‌اند: «خدا هر که را نالایق ببیند به حال خود رها می‌کند و دست هر که را لایق ببیند می‌گیرد» لایق یعنی چه؟ و کجای آیه آمده است؟ نوجوان «لیاقت» مدنظر این نویسنده محترم را چگونه باید بیابد و آن را مساوی متن در ذهن پویای خود بچیند و آیه را بفهمد؟

و یا در سوره مؤمنون آیه ۱۰۸: «أَسْأَلُوا فِيهَا وَلَا تَكَلِّمُوا»، ایشان معنی کرده‌اند: «گورتان را گم کنید»، که این کلمات در جوامع ما یک نوع بد زبانی است و مخصوصاً برای نوجوان به هیچ‌وجه جایز نمی‌باشد. این اصلاً به هیچ‌وجه معنی آیه نیست، البته نویسنده توضیحی داده که قابل قبول نیست.

در سوره کهف آیه ۵ مترجم می‌نویسد: «بزرگ‌تر از دهانشان حرف می‌زنند» که باز این هم نوعی بی‌احترامی است. البته از این موارد در ترجمه به وفور می‌توان دید.

ای کاش نویسندگان ما ترجمه‌ها را آن‌طور که خود تعریف می‌کنند بنویسند تا جوانان را به سوی قرآن رهنمون سازند و شتاب رفتن به راه خداوند را از هر چیزی بیشتر کنند.

امیدواریم بتوانیم کارهای قرآنی را بهتر و زیباتر ارائه دهیم ■

پنجره‌ای نو به موضوعات نو

نگاهی توصیفی به کتاب «تفسیر موضوعی قرآن کریم» (دانش مدیریت در قرآن)

پژوهش به جهت مطالعه عمیق‌تر ذکر گردیده است.

چکیده مباحث کتاب

در بخش «مباحث مقدماتی»، مؤلف محترم ضمن اشاره به ساختار موضوعی مدیریت، به معنای واژگانی تفسیر و اصطلاحی آن، پرداخته است و ضمن بر شمردن نیازمندی به تفسیر و تفسیر مدیریتی، «مدیریت رحمانی» را بهترین الگوی مدیریتی قلمداد کرده است.

وی معتقد است ساختار مدیریتی خداوند متعال در دو «ساختار تکوینی» (عرش و کرسی) و «ساختار تشریحی» (امامت و مسجد) تبلور یافته است.

در محور اول که به وظایف اصلی مدیریت پرداخته شده است، وظیفه سازمان‌دهی در مدیریت خداوند در سازمان ملائکه در سه وجه «سلسله مراتب»، «تقسیم کار» و «تفویض اختیار» تبیین گشته است و در حوزه سازمان انسانی خداوند، به معنای «امامت» و «اتحاد امامت و امارت» و «جایگاه مسجد در سازمان انسانی خداوند» اشاره شده است.

حوزه برنامه‌ریزی «فرهنگ مدیریتی قرآن کریم»، موضوع بعدی است. در نگاه وی برنامه‌ریزی در مدیریت الهی دارای انواع زیر است: یک. برنامه‌ریزی کلی و راهبردی، دو. برنامه‌ریزی سالانه (شب قدر). در این ساحت، برخی نکات قابل تأمل می‌باشد:

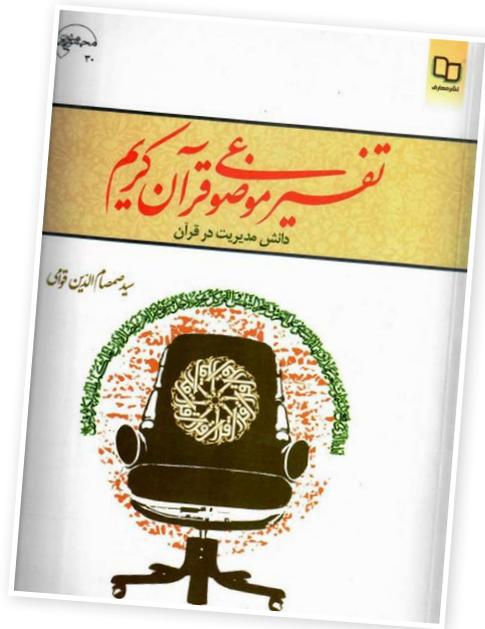
وجود برنامه‌ریزی سالانه در مدیریت الهی، تصویب نهایی برنامه‌ریزی سالانه در شب قدر.

در ادامه، اصول برنامه‌ریزی در مدیریت رحمانی، شش مورد زیر تلقی گشته است:

یک. علمی و متقن بودن، دو. استانداردسازی، سه. سهمیه‌بندی، چهار. ظرفیت‌سنجی، پنج. زمان‌بندی (زمان‌بندی آفرینش موجودات، زمان‌بندی از بین رفتن موجودات) و شش. انعطاف‌پذیری.

در مبحث نظارت و کنترل، به وجوه گستره نظارت و کنترل در مدیریت الهی، شامل: یک. نظارت بر تمامی فعل و انفعالات سازمان (نظارت بر آنچه در زمین فرو می‌رود و آنچه از آن سربرمی‌آورد، نظارت بر هر آنچه از آسمان نازل می‌شود، نظارت بر آنچه به آسمان صعود می‌کند، همراهی با افراد در همه جا، زیر نظر داشتن همه اعمال بندگان) و نظارت بر انجام مأموریت رسولان و نیز شاخصه‌های نظارت و کنترل در مدیریت الهی، شامل یک. هم طراز بودن نظارت با نوع وظایف، دو. جامع بودن نظارت، سه. تعدد سطوح نظارتی، چهار. مستمر بودن نظارت، پنج. ریزبینی و دقت بسیار، شش. ثبات و بایگانی، اشاره شده است. در ادامه، به انواع ناظران در مدیریت الهی، از جمله پیامبران و اوصیا، اعضا و پوست بدن، فرشتگان، زمین و زمان، تأکید شده است.

در موضوع بعدی، به دو عنصر «تفوذ» و «هدایت» پرداخته

نام کتاب: تفسیر موضوعی قرآن
نویسنده: سید صمصام‌الدین قوامی
ناشر: معارف

در روایات دینی، قرآن کریم را به اقیانوس عمیقی تشبیه کرده‌اند که مفسران به‌سان غواصانی در آن غور می‌کنند و به دریچه‌های تازه‌ای از آن دست می‌یابند.

«مدیریت» از مباحث روز در جوامع بشری است؛ زیرا یکی از ابزار توسعه در جهان، توجه جدی به مسئله «مدیریت» چه به لحاظ نظری و چه به لحاظ عملی می‌باشد. خوشبختانه در چند دهه اخیر، برخی از پژوهشگران تلاش کرده‌اند این موضوع مهم را در آینه قرآن کریم بنگرند. اگرچه در کتاب «تفسیر موضوعی قرآن کریم»، نگاه به نقش راه مدیریت خداوند متعال در عالم هستی و زبان وحی است و مدیریت خداوند در آینه تمام‌نمای قرآن در دو ساحت تکوین و تشریح آمده است، اما مرور این یافته‌ها قطعاً در اسلوب مدیریت اسلامی نیز بهره‌های معنوی و کنشی خود را خواهد داشت.

چارچوب مفهومی اثر

کلیت مفهومی این اثر علاوه بر مباحث مقدماتی، در چهار محور شامل وظایف اصلی مدیریت، مدیریت منابع انسانی، مدیریت رفتار سازمانی و مدیریت فرهنگ سازمانی و در قالب شانزده درس دانشگاهی، با اسلوب آموزشی (آکادمیک) تنظیم شده است. در ابتدای هر درس، اهداف درس و در انتها، خلاصه درس ارائه شده است و پس از آن، پرسش‌هایی برای تفکر و پاسخ دادن و

شده است. در ادامه، ضمن تعریف واژه هدایت در لغت و اصطلاح، انواع هدایت شامل هدایت تشریحی، هدایت تکوینی عام، هدایت تکوینی خاص (اولی)، هدایت تکوینی پاداشی (ثانوی) و هدایت سازمانی شرح داده شده است.

در بحث «نفوذ» (محبوبیت) به وسعت و منشأ محبوبیت تأکید شده و در باب عوامل نفوذ رهبر عناصر زیر بر شمرده شده است: الف) ایمان و ب) عمل صالح.

در باب «گزینش»، مصداق‌های قرآنی اختیار (گزینش) توصیف شده است:

یک «اختیار»، دو، اصطفاء، سه، جعل و چهار. اجتناباً.

در ادامه، ضمن تشریح فرایند گزینش، معیارهای گزینش خداوند دربارهٔ پیامبران اولوالعزم و غیر اولوالعزم، پیشوایان معصوم، زنان صالح و مردان صالح، فرشتگان (حاملان عرش)، در چارچوب مفهومی زیر، تبیین گشته است.

یک. معیارهای ایجابی (صبر و یقین، عبادت خالصانه خدا، هم‌زبانی با مردم و پیروان، مردم‌مداری، دلسوزی و بومی بودن، رنج کشیدگی، بردباری و تضرع و انس با خدا، شکرگزاری، وفاداری، داشتن ظرفیت بالا، فرمان‌بری، عدم انحراف و یکتاپرستی، علم، قوت و امانت، تخصص و تعهد، صداقت و یاور، خلق عظیم، بندگی، توانمندی، احسان، ایمان داشتن و تقوا پیشگی، ظلم نکردن یا عدالت)؛

ب. معیارهای سلبی (کفرورزی، نفاق، دروغ‌سازی، گمراه‌کنندگی از راه خدا، افراطی‌گری غفلت و هواپرستی، بسیار سوگند خورنده و پست، گنهکاری و ناسپاسی، تحجر اعتقادی، اسراف‌کاری).

در حوزه «آموزش و نظام پرداخت»، مؤلف در گام نخست به آموزش (توانمندسازی) در فرهنگ قرآن اشاره کرده و انواع توانمندسازی را موارد زیر قلمداد کرده است:

یک. تمکین (توانمندسازی حضرت یوسف (ع)، توانمندسازی ذوالقرنین)

دو. اصطناع (توانمندسازی ویژه)

سه. سایر توانمندسازی‌ها

وی در گام دوم، حقوق و دستمزد (نظام پرداخت) در فرهنگ قرآنی را تبیین کرده است:

یک. اجرا

دو. ارتزاق

در حوزه ارزیابی عملکرد (نظام تبیین شایستگی)، مؤلف ضمن تبیین شایستگی در فرهنگ قرآنی، اصول ارزیابی عملکرد و تعیین شایستگی را بر شمرده است.

در حوزه پاداش و تنبیه جزا و پاداش خوبی‌ها در چارچوب مفهومی زیر تشریح شده است:

یک. پاداش‌های دنیوی

دو. پاداش‌های اخروی

و در جزای بدی‌ها (تنبیه)، مصادق و نمونه‌های آن ذکر گردیده است.

در حوزه «انضباط» ضمن شرح مفهوم انضباط در فرهنگ قرآن، کلمات کلیدی آیات انضباط بررسی شده است.

در حوزه «مبانی رفتار سازمانی»، رفتار، هدف مدیریت و مبانی رفتار سازمانی در فرهنگ قرآن تحلیل شده است.

در حوزه «انگیزش و مدیریت تعارض»، با تعریف انگیزش در فرهنگ قرآنی، اصول ایجاد انگیزش در مدل انگیزشی قرآن، مدیریت تعارض، راه‌های پیشگیری و بهداشت تعارض، راه‌های درمان تعارض و اصول مدیریت تعارض در مدیریت الهی ذکر شده است.

در حوزه «ارتقای سطح رفتار»، به این موارد پرداخته شده است:

– راه‌های ارتقای دائمی سطح رفتار کارکنان؛

– روش‌های معرفی الگوهای رفتاری مطلوب؛

– گروه‌هایی که در ساختار مدیریت الهی، اصلاح رفتار نابهنجار آنان قابل بررسی است؛

– نمونه‌های قرآنی از چگونگی اصلاح رفتار نابهنجار.

در حوزه «فرهنگ سازمانی مطلوب»، نخست معنای فرهنگ سازمانی و مدیریت فرهنگ سازمانی بیان شده و با ذکر تفاوت مدیریت رفتار سازمانی با مدیریت فرهنگ سازمانی، روش دست‌یابی به فرهنگ مطلوب سازمان الهی تبیین شده است. در ادامه، برخی فرهنگ‌های مطلوب سازمان الهی همچون فرهنگ توانمندی و قدرت، فرهنگ ولایت، فرهنگ ایثار و فرهنگ جهاد آمده است.

در پایان نیز مؤلف در حوزه «فرایند حاکمیت فرهنگ مطلوب سازمانی» به موضوعات زیر پرداخته است:

– چالش‌های پیش روی حاکمیت فرهنگ مطلوب

– ابراهیم (ع) بهترین الگوی مدیریت فرهنگ سازمانی

– راهبرد ابراهیم (ع) در مدیریت فرهنگ سازمانی

– مراحل حاکمیت فرهنگ مطلوب سازمانی

– چگونگی حاکمیت فرهنگ مطلوب در مدیریت مدرن امروزی.

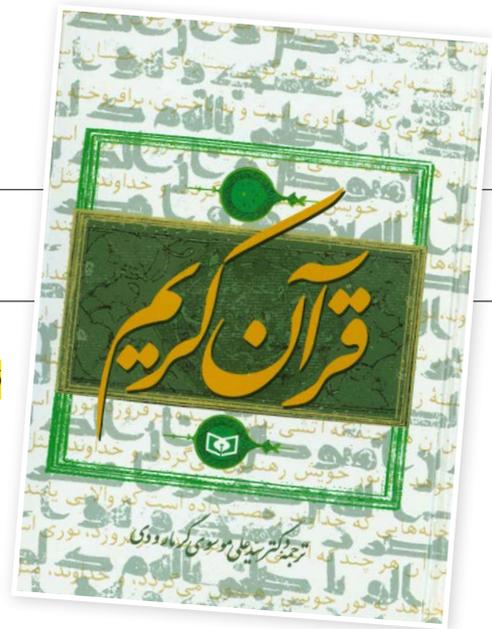
دیدگاه کلی

با نگاه جامع به نقشه مفهومی کلی کتاب، مشخص می‌شود مؤلف تلاش کرده است با استفاده از نظرات مفسران و با الهام از متون روایی دینی، مهندسی نوینی از الگوی مدیریت الهی در عالم تکوین و تشریح ارائه دهد.

زبان اثر، روان و ساده است و به دلیل مفید بودن به ساختار آموزش و دانشگاهی، ناگزیر از چارچوب‌های متعارف کتاب‌های آموزش است. این مسئله، احتمالاً در روش‌های آموزش دانشگاهی مناسب باشد، اما از جذابیت و خلاقیت در نگاه خوانندگان معمولی، می‌کاهد.

قطعاً استفاده از جداول تکمیلی متنی در حاشیه متن اصلی کتاب، به‌عنوان متون تکمیلی به جذابیت صفحات اثر می‌افزود ضمن این‌که کیفیت صفحه‌آرایی و به‌ویژه حروف‌آرایی، جنبه‌های هنری در نوع و اندازه حروف لحاظ نشده است.

امید است مراکز علمی و دانشگاهی به شگردهای خلاق کتاب‌سازی، علاوه بر ملاحظات علمی و محتوایی، نیم‌نگاهی داشته باشند. مطالعه این اثر به علاقه‌مندان مباحث قرآن‌شناسی، الهیات و مدیریت پیشنهاد می‌شود ■

ترجمه قرآن باید مردمی و عامه‌پسند باشد

نگاهی به ترجمه قرآن کریم دکتر سیدعلی موسوی گرمارودی

البته زمانی که ایشان رحم را ترجمه می‌کردند من بحث‌های زیادی را در انتشارات شهید محبی با آقای بهاء‌الدین خرمشاهی داشتم که در آخر ایشان نظریه بنده را قبول کردند و شاید آقای گرمارودی هم همین نظرات را بر روی «بسم‌الله‌الرحمن‌الرحیم» اعمال کرده‌اند.

هر ترجمه‌ای از قرآن، چون کار بشری است ممکن است دارای عیب‌های مشخص و آشکار باشد، زیرا بشر خطا دارد اما کار خداوند بی‌خطاست پس ترجمه ایشان از نثر معیار فارسی نشئت گرفته و واژه‌های فارسی روان در آن به کار رفته است (البته برای شاعران) و از واژه‌های کهن خبری نیست که همین امر سنگینی این ترجمه را کم کرده است.

البته ایشان بسیار نقدپذیرند و در جلسات نقد گفته‌ها را ضبط می‌کنند و بارها می‌شنوند تا همه موارد را لحاظ فرمایند و چون ایشان شاعری بزرگوارند نقدهایشان هم از طرف شاعران و بزرگان ادب است، ای کاش ترجمه ایشان به صورت شعر نو ترجمه می‌شد که در آن صورت مطمئناً انقلابی در ترجمه بود. روان بودن و عامی بودن در ترجمه ایشان دیده نمی‌شود. ترجمه بسیار ثقیل و سنگین است و باید بدانیم یک شاعر هرگز نمی‌تواند ترجمه‌ای بسیار روان و زود فهم داشته باشد. شاعران عادت به قافیه، سجع و... دارند و این کار را دشوار خواهد کرد.

تلاش دیگر آقای گرمارودی یکسان‌سازی جمله‌ها و واژه‌های قرآنی است. ایشان در جایی فرموده‌اند «کلمات را با کامپیوتر یکسان می‌کردم». که این کار بعداً اشکالاتی را ایجاد کرد و این مسئله باعث شد که یکسان‌سازی را در خیلی موارد رعایت نکنند و یا گاهی ناهماهنگی میان ترجمه با متن قرآن هم مشاهده می‌شود. ایشان عبارت «عباداً لنا اولی باس شدید» (اسراء ۵) را «بندگان سخت جنگاور» ترجمه کرده‌اند که این خود مشکلاتی را ایجاد می‌کند و همین‌طور در آیاتی معرفه و نکره بودن واژگانی را در نظر نگرفته‌اند.

ایشان کلمه بشارت را «نوید ده» معنی کرده‌اند که در اصل «خبرده» معنی می‌شود. مثلاً در آیه ۲ سوره توبه: وَ بَشِّرِ الَّذِينَ كَفَرُوا بِعَذَابِ الْبَیْمِ، ترجمه شده است: «کافران را به عذابی دردناک نوید ده». نوید دادن در زبان فارسی به معنای دادن خبر خوب است؛ بهار را نوید می‌دهند و یا نوید را به‌عنوان نام خوب بر روی فرزندان می‌گذارند. اگر قرار بود نوید دادن خاص کافران باشد آیا کسی اسم فرزندش را نوید می‌گذاشت؟

پس ما دو نوع ادبیات داریم: ۱. تخصصی و علمی ۲. عامیانه. شاعری که ادبیات را تخصصی و علمی می‌داند در ترجمه فقط

نام کتاب: قرآن کریم

مترجم: سیدعلی موسوی گرمارودی

ناشر: قدیانی

تعداد صفحات: ۷۴۴

ترجمه قرآن کریم به قلم سید علی موسوی گرمارودی - شاعری که شعرهای بسیاری با مضمون و محتوای اسلامی دارد و جایزه شاعر برگزیده انقلاب اسلامی را از آن خود کرده و توانایی او را در سرودن شعر سپید آیینی در ادبیات معاصر نشان می‌دهد - ترجمه‌ای فصیح و بلیغ است. ویرایش این ترجمه را آقای بهاء‌الدین خرمشاهی انجام داده که خود نیز پیش از این قرآن را ترجمه کرده است.

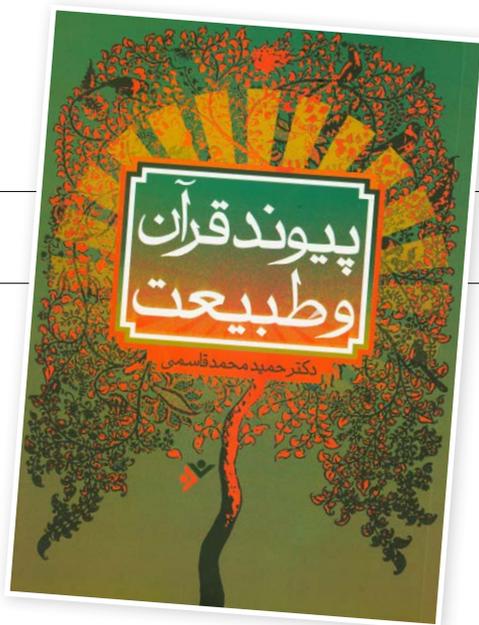
باید متذکر شد که بعضی از اصطلاحات در زبان فارسی کاربردی ضعیف در ترجمه قرآن دارند، مثلاً در فرهنگستان زبان فارسی ممکن است بعضی از اصطلاحات نوعی دیگر باز خورد داشته باشد که در ترجمه قرآن، کلام باقی بماند، همانند: «مالک یوم‌الدین» که در این ترجمه «دارنده روز پاداش و کیفر» معنی شده، که اگر به مترجم بگوییم «دارنده» اصطلاح بسیار کم ارزشی برای معنی «مالک» است، ایشان چون دستی در واژه‌سازی در فرهنگستان زبان فارسی دارند لابد خواهند گفت: همه داشتن‌های ما متعلق به خداوند است؛ و دارنده را برای مالک کامل می‌دانند، ولی یک فقیه این را ناقص می‌شمارد زیرا در این واژه معنی فقهی وجود دارد.

قلم آقای گرمارودی ادبی است ولی درصد افراد ادبی در جامعه ایران زیاد نیست. جامعه دانشمندپرور ایران از همه اقشار به صورت متکثر دارد ولی ترجمه قابل دسترسی می‌تواند هم‌نشین ساعت‌های خلوت خانواده باشد و ادبی بودن و خاص کردن ترجمه آن را به انزوا می‌کشد.

در معنی «بسم‌الله‌الرحمن‌الرحیم» در ترجمه آقای گرمارودی بعد از ترجمه «ندایی برای جهانیان» دومین ترجمه است که آن را به‌درستی ترجمه کرده‌اند زیرا «رحمن و رحیم» هر دو از ریشه «رحم» است و رحم در فارسی بخشش معنی می‌شود که «رحمان» بخشنده و «رحیم» بخشاینده معنی شده که بهترین تا این زمان است.

برای بهتر فهمیدن قرآن کریم است نه موجب تعریف و تمجید و تعریف‌های مطبوعات، کتاب هفته، روزنامه همشهری، روزنامه شرق، گیلان امروز و... این‌ها چه سودی برای فهم قرآن دارد؟ مقاله بلند بالای آقای بهاء‌الدین خرمشاهی نمایانگر این است که تحقیق روی ترجمه‌ها از اصل کار که فهم قرآنی است بالاتر است. کتاب قرآن‌پژوهی ایشان همه موارد را داراست و قرآن کریم، باید متن و ترجمه‌ای برای فهم آن باشد نه تعریف و تمجید از مترجم! باشد که متخصصان ما روزی بتوانند متنی ساده و روان به دور از امیال دنیوی از ترجمه قرآن و بدون هیچ اضافاتی به جامعه عرضه کنند و فهم قرآن در صدر کار باشد تا بدانیم به حقیقت خداوند در قرآن چه گفته و ما باید چه کنیم ■

باید برای هم‌سطح خود ترجمه کند ولی قرآن کریم برای همه کاربرد دارد. و ما نمی‌توانیم برای فروش یا در کتابخانه‌ها قسمتی را ترجمه قرآن با ادبیات تخصصی برای شاعران قرار دهیم و قسمتی را برای مردم عادی، پس ترجمه‌ای خوب است که افراد بیشتری بتوانند از آن استفاده کنند. بسیاری از دانشمندان کشور از ترجمه ایشان تعریف کرده‌اند که این فقط برای آن ۱۰ الی ۲۰ نفر کاربرد دارد. ترجمه قرآن، باید مردمی و عامه‌پسند باشد. عیب دیگری که در کار ایشان مشاهده می‌شود، یک صد و سی صفحه در آخر قرآن مؤخره، تعاریف، تمجیدها و... از خودشان را آورده‌اند به طوری که خواننده برایش مشتبه می‌شود که این ترجمه زیر مجموعه‌ای از تعریف‌های مترجم از خود است! ترجمه

تنوع منابع اعتماد مخاطب را برمی‌انگیزد

نگاهی به کتاب پیوند قرآن و طبیعت

مؤلف: حمید محمد قاسمی
ناشر: دفتر نشر فرهنگ اسلامی
چاپ اول: ۱۳۹۴، ۲۹۶ صفحه

خواهد بود. اما مسئله این است که نقل قول‌های مختلف و فنی از رشته‌های گوناگون تفسیر، فلسفه و... متن کتاب را سنگین می‌کند و آن را برای مخاطب عمومی غیرقابل فهم می‌نماید. بخش نتیجه و راهکارها گرچه بسیار کوتاه هستند، اما بخش‌هایی لازم است که به‌عنوان جمع‌بندی مختصر، مفید خواهند بود.

در یک جمع‌بندی کلی باید گفت، در صورتی که مخاطب عمومی، از روی اعتماد، به موضوعات کتاب نگاهی بیندازد می‌تواند ارتباط وثیق بین طبیعت و قرآن را دریابد. بنابراین معرفی آن به مخاطبان عمومی ممکن و شایسته است. اما برای استفاده از مطالب فنی، این کتاب جنبه مرجع در موضوع خود دارد و علاقه‌مندان با توجه به سطح علمی خود می‌توانند به آن مراجعه کنند و نیز با مراجعه به اساتید و معلمان بخش‌های سنگین کتاب را هم مطالعه کنند ■

شاید از نام کتاب «پیوند قرآن و طبیعت» چنین برداشت شود که کاری سطحی انجام شده یا مانند برخی کتاب‌ها برای تأیید یا بزرگداشت قرآن به هر طریقی از علوم تجربی استفاده می‌کند؛ اما زمانی که به محتوا توجه می‌کنیم، متوجه تحقیق دقیق، محتوای غنی و انسجام کار در پرداختن به پیوندهای میان قرآن و عالم طبیعت می‌شویم که در آن پس از تعریف مفصل موضوع و مفردات بحث، به نکاتی کاربردی در مورد ارتباط بین قرآن و طبیعت می‌پردازد.

از نکات قابل توجه در این کتاب، طرح ارتباط حسی انسان‌ها با طبیعت است که وقتی آن را با قرآن پیوند می‌زنیم، حس تجربه کردن قرآن در تمامی زندگی روزمره دنیایی به خوبی به مخاطب القا می‌شود.

همچنین ارجاعات بسیار به منابع مختلف در این کتاب، از سویی اطمینان به محتوای آن را بالا می‌برد و از سوی دیگر تنوع منابع قرآنی و استفاده از بیانات دانشمندان علوم مختلف موجب جذابیت بیشتر و افزایش امکان استفاده مخاطبان گوناگون

سیری در دفتر معرفت کردگار

نگاهی کوتاه به شعرهای قرآنی کودک و نوجوان

قرآن، کتابی جامع جمیع زیبایی‌های صوری و لفظی است. بوستانی است که در آن انواع گل‌های رنگارنگ با شکل و بویی متنوع مشام سیاحت‌کنندگان این گلستان را نوازش می‌کند، این کتاب، کلام موزون خداوند و دفتر معرفت کردگار است که شاعران اهل ذوق نیز از لذت درک معانی و بیان لطایف آن در شعر خود حظی وافر برده‌اند چنان که در شعرهای آیینی شاعران ذیل ملاحظه می‌نمایید.

که از معروف‌ترین سروده‌ها در موضوع قرآن است.

کتابی پر از شعر و شور است و نور
کتابی که بوی خدا می‌دهد
خدا در تمام ورق‌های آن
حیاتی دوباره به ما می‌دهد...

رودابه حمزه‌ای

... من خوب می‌دانم که قرآن
از هدیه‌های آسمان است
هر حرف زیبایی که دارد
حرف خدای مهربان است...

افسانه شعبان‌نژاد

در پیش چشمانم کتابی‌ست
با یک جهان تصویر زیبا
تصویر باغ و دشت و جنگل
تصویر رود و کوه و دریا...

یک جای آن نقش زمستان
یک جای آن نقش بهار است
این نقش‌ها، نقش جهان است
این دفتر پروردگار است.

علی‌اصغر نصرتی

عمده شعرهای آیینی کودک و نوجوان که در سال‌های پس از انقلاب سروده شده‌اند، از نظر حجم و فراوانی، به ترتیب، در شش محور زیر قابل دسته‌بندی هستند:

۱. ستایش و راز و نیاز با خدا؛
۲. مهدویت و انتظار و امام زمان (عج)؛
۳. امام حسین (ع) و عاشورا؛
۴. مدح امام علی (ع) و شهادت آن حضرت؛
۵. نماز؛

۶. مدح و منقبت امام رضا (ع)

این موارد بیشترین حجم از اشعار آیینی را تشکیل می‌دهند و مابقی از حجم کمتری برخوردارند. در این میان متأسفانه، اشعار قرآنی، آن‌چه به شناساندن و زیبایی‌های قرآن منجر می‌شود، بسیار اندک است؛ و نه تنها اندک بلکه در مقایسه با سروده‌های دیگر آیینی از جهت تازگی، جذابیت و قدرت سخن‌چندان مایه‌ور نیست. ضعف اساسی در این سروده‌ها شاید این باشد که اکثر شاعران، و تقریباً همه آن‌ها، خود قرآن را موضوع اصلی شعر خویش قرار داده‌اند، نه یک مضمون یا موضوع قرآنی را. بنابراین به ناچار دست به توصیف‌های کلی و بسیار کلیشه‌ای زده‌اند. تنها امتیاز پاره‌ای از این سروده‌ها شاید تازگی زبان و نحوه بیان آن‌ها باشد، و گرنه سخنی که دال بر اندیشه و مضمون تازه و یا تصویر و نگاه تازه‌ای از قرآن باشد کمتر در این اشعار دیده می‌شود، لذا اگر کسی بخواهد بهترین آن‌ها را انتخاب کند تعداد آن‌ها به انگشتان یک دست هم نخواهد رسید. بیت‌هایی از شعر شاعران معروف کودک و نوجوان را با هم مرور می‌کنیم

دیروز من یک شعر زیبا
درباره قرآن سرودم
یک در به سوی روشنایی
در پیش چشمانم گشودم

در پشت در، دیدم که باغی ست
باغی که سرشار از بهار است
سی چشمه دارد در دل خود
هر چشمه در یک سبزه زار است...

جعفر ابراهیمی «شاهد»

... شادم از این که دارم
دوستی مثل قرآن
می دهد حرف هایش
بوی پیغمبرمان

محمود پوروهاب

به نظرم بهترین شعری که در مورد قرآن سروده شده شعر
تقریباً بلند «کارنامه خدا» سروده جواد محقق است.

چه قدر این کتاب خواندنی ست
چه قدر قصه های آن به یاد ماندنی ست
همیشه پشت سطرهای این کتاب
کسی نشسته است
کسی که ساده و صبور
مرا ز جاده های زندگی
به پای شوق می دهد عبور

در این شعر، شاعر علاوه بر این که به کلام مقدس و
معجزه آسای قرآن پرداخته، به صاحب کتاب یعنی به خدای
بزرگ صمیمی و عاشقانه نگاه کرده است. در این شعر احساس
عاشقانه شاعر نسبت به خدا باعث شده تا اثر او یعنی قرآن مجید
در چشم مخاطب رنگ و بوی زندگی بگیرد و زیبایی های آن دو
چندان جلوه گر شود. شعر از روانی و سلاست خوبی برخوردار
است. یکی از ویژگی های خوب آن، تعبیر و تمثیل های تازه و به
روز آن است که همدلی و همراهی بیشتر با مخاطب امروز دارد.

کتاب برگزیده تمام جشنواره های زندگی
کتاب بندگی
کتاب روشنی که کارنامه خداست
و مرکز مطالعات آدم است
همیشه وقت خواندن کتاب دوست
خیال می کنم کسی که در برابرم نشسته،
اوست...

شعرهای آیینی در کتاب های درسی بچه ها را باید در
کتاب هایی با عنوان «هدیه های آسمان» جست و جو کرد.

متأسفانه در این کتاب ها از مؤلفان اهل ذوق - کارشناسان زُنده
شعر - استفاده نشده و نویسندگان آن بیش تر به شعرهای نظم
مانند توجه کرده اند. شعرهایی که فاقد جنبه زیبایی شناسی و
هنری هستند. مثلاً در هدیه های آسمان کلاس پنجم مؤلف
بیشتر از سروده های خودش استفاده کرده است. یعنی از هفت
شعر این کتاب ۴ شعر سروده خودش است.

قرآن، کتابی روشنی بخش
قرآن، بهاری جاودان است
دریای بی پایان رحمت
یک دسته گل از آسمان است.

هر شاخه اش یک پند پُر بار
یک هدیه از پروردگار است
روشن تر از خورشید و مهتاب
زیباتر از باغ و بهار است...

سیدمحمد مهاجرانی

می بینید که چه قدر تصاویر معمولی و کلیشه ای ست. لازم
نیست کسی حتماً شاعری فحل باشد و این ها را بگوید. کسی
که اندکی با وزن و قافیه آشنا باشد می تواند همه این ها را سرهم
بندی کند.

یا در کتاب «هدیه های آسمان» کلاس چهارم دبستان. در ذیل
قصه های این شعر از زبان «دعبل خزاعی» شاعر اهل بیت زمان
امام رضا(ع) ساخته شده است که نام سراینده نیامده است.

درس قرآن، درس دین
آه رفت از یادها
کو معلم های آن؟
داد از بیدادها.

پس چه شد آن خانه ها؟
خانه مردان دین؟
صاحبانش زیر خاک
مثل گل ها در زمین...

خوب است که «دعبل خزاعی» زنده نیست. وگرنه حتماً از
این فرد به دادگاه شکایت می کرد که این چه نوع شعری ست
که به ریش بنده بستید! هر آن چه در کتاب های درسی آمده به
قول فیلسوف بزرگ شهاب الدین سهروردی، شیخ اشراق، فاقد
«حکمت ذوقی» است ■

منابع

۱. نسیم و قاصدک: به کوشش محمود پوروهاب نشر بوستان، ۱۳۹۲
۲. باغ قرآنی: به کوشش میترا صادقی، انتشارات درجه، ۱۳۷۴
۳. نان و پروانه: به کوشش حسین حداد، انتشارات محراب و قلم، ۱۳۷۷
۴. هدیه های آسمان چهارم و پنجم دوره ابتدایی، ۱۳۹۵

پاسخ‌های کارشناسی به پرسش‌های ریشه‌ای

نگاهی به کتاب ۸۰۰ پرسش و پاسخ تفسیری و ریشه‌شناسی لغات قرآن کریم

مؤلف: دکتر فائزة عظیم‌زاده اردبیلی
ناشر: دانشگاه امام صادق علیه‌السلام
چاپ اول: ۱۳۹۴، ۹۲۰ صفحه، قطع وزیری

محاسن

۱. پرسش‌ها و پاسخ‌ها و ریشه‌شناسی لغات به ترتیب سُور قرآنی تنظیم شده است که این امر کار را برای مراجعه‌کننده تسهیل می‌نماید.
۲. پاسخ‌ها مطوّل نیست تا موجب ملال مراجعه‌کننده شود.
۳. برخی از پاسخ‌ها در عین حال که کوتاه است، مناسب و کافی نیز به‌نظر می‌آید؛ مانند سؤال ۸۰ ص ۹۴، سؤال ۴۵۶ ص ۴۰۳ و سؤال ۴۶۱ ص ۴۰۶ و...
۴. در برخی از سؤالات، نظرات مختلف مفسرین به شکل جامعی جمع‌آوری و نتیجه‌گیری شده است. به‌عنوان نمونه سؤال ۹۳ ص ۱۰۷ و...
۵. پرسش‌ها و پاسخ‌ها برای دانشجویان علوم اسلامی و طلاب مستند و قابل استفاده می‌باشد.

۶. استفاده از تفاسیری همچون منهج‌الصادقین (ملافتح الله کاشانی) و تفسیر ابوالفتح رازی که جوانان امروزی کمتر آشنایی به آن دارند.
۷. ذکر ریشه‌ی اصلی لغات قرآنی که می‌تواند کمکی برای ترجمه و تحقیق باشد.

معایب

۱. فهرستی براساس نوع سؤالات آورده نشده است. لازمه استفاده از این کتاب آن است که مراجعه‌کننده حتماً باید بداند که سؤال او در چه سوره یا آیه‌ای مطرح شده است تا بتواند به آن رجوع کند و پاسخ خود را دریافت نماید. در ثانی مطرح کردن نوع پرسش‌ها چه بسا زمینه ایجاد انگیزه برای مخاطب جوان را فراهم نماید.

۲. نویسنده محترم در مقدمه کتاب خود ادعا کرده که به سؤالات رایج و مورد نیاز جامعه پرداخته است ولی متأسفانه این امر در موارد متعددی وقوع نیافته است. مثلاً در سوره نساء سؤالات همیشگی جوانان که چرا مردان بر زنان قوام دارند یا چرا خداوند اجازه ضرب زنان را داده است، پاسخ داده نشده است؛ یا در سوره مائده آیه ۳ احکام فقهی مطالب مطرح شده ولی سخنی از بحث ولایت نیامده است و یا برعکس، احکام فقهی صیدکردن در حال احرام، که به نظر می‌رسد مورد نیاز جوانان امروزی نیست، مطرح شده است. ص ۶۶

۳. رویکرد اصلی و کلی کتاب نقلی و فقهی است و این امر برای جوان امروزی که به دنبال برهان و اقناع عقلی است، پاسخگو نمی‌باشد؛ این امر تقریباً در کل کتاب جاری و ساری است؛ مانند سؤالات ۴۵ ص ۶۴، ۵۶ ص ۶۶، ۲۳ ص ۳۹. به عنوان نمونه در همین مورد اخیر (سؤال ۲۳) به این امر اشاره شده است که جهان، جهان اسباب است؛ ولی چگونگی این امر با تولد حضرت عیسی (ع) که بدون پدر متولد شده توضیحی داده نشده است که آیا این امر نقض اصل علت و معلول در جهان خلقت محسوب نمی‌شود؟

۴. برخی سؤالات اصلاً پاسخی داده نشده است بلکه همان ترجمه آیات بیان می‌گردد. به عنوان نمونه در بحث شفاعت سؤال ۹ ص ۲۶.

۵. آوردن اسامی متفاوت در پاسخ سؤال با توجه به آنکه مخاطب جوان است، خسته کننده و ملال آور است مگر آنکه مخاطب فقط جوان علوم اسلامی یا طلاب باشد. مانند کلمات قتاده، سعید بن جبیر، ضحاک، سدی، عکرمه، ابن سیرین و...

۶. برخی پاسخها نمایانگر پیشرو بودن قرآن نیست بلکه با زمان جاهلیت مقایسه و مطرح و بررسی می‌گردد ولی شبهه امروزی را پاسخ نمی‌دهند و حال آنکه قطعاً تمام راهکارهای قرآن برای همیشه راهبردی و پیشرو است. به عنوان نمونه درباره قانون قصاص سؤال ۴۸ ص ۵۸ و یا دیه ...

۷. در برخی از پاسخها به داستانهای قرآنی به صورت جامع و کوتاه اشاره نشده است که مراجعه کننده بتواند اطلاعات کافی را در یک آیه به طور کامل به دست آورد. مثلاً سؤال ۴ ص ۵۱

۸. در برخی از پاسخها از اصطلاحاتی استفاده شده است که برای جوانان غیرمتخصص که آشنا با ادبیات عرب نیستند، قابل استفاده نیست. مثلاً کلمات مقتص به و مقتص له، در سؤال ۴۸ ص ۵۸.

۹. به نظر می‌رسد قسمت ریشه‌شناسی لغات قرآن - با توجه به ترجمه قرآن آقای ابوالفضل بهرام‌پور که در هر صفحه لغات

مورد نیاز ترجمه و در صورت لزوم ریشه آن نیز بیان شده است - جوان را از رجوع به این قسمت کتاب بی‌نیاز می‌کند.

۱۰. نویسنده در مقدمه کتاب خود، مرقوم نموده که از فرهنگ‌های اصیل مفردات قرآنی استفاده کرده است ولی متأسفانه نامی از این فرهنگها هیچ جای کتاب ذکر نشده است تا پژوهنده با منابع مورد ادعا آشنا شود.

۱۱. به نظر می‌رسد نویسنده در انتخاب و ترجمه لغات، یک رویه واحد و مشخص در سوره‌ها را پیش نگرفته است و از طرف دیگر شتاب‌زدگی و اشکالات چاپی نیز، این قسمت کتاب را با اشکالات متفاوتی روبه‌رو کرده است از جمله:

الف. سعی شده است ریشه اصلی لغات بیان شود ولی از معنای اصلی لغات غفلت شده است؛ حتی در برخی از موارد یک کلمه با یک ریشه و یک باب در یک سوره دوگونه معنی شده است. مثلاً کلمه ۴۴۴۸ (لیستنزونک) به معنی «همانا خواستند تا تو را بلغزانند» و در شماره ۴۴۷۴ (ان یستفهم) به معنی «که آنها را برکنند» معنی شده است. این امر باعث می‌شود تا خواننده معنی اصلی کلمه را در نیابد. یا مثلاً شماره ۲۵۷۰ (تاویلهم) ب. متأسفانه در برخی موارد به مفرد و جمع و مثنی بودن لغات در معنا توجه نشده است. مثلاً کلمه ۴۴۹۲ (اوی) که مفرد است و جمع معنی شده است (رفتند) هر چند که چون فاعل جمع است در آیه این کلمه به صورت جمع معنی می‌گردد. ج. ریشه لغات در بعضی از موارد اشتباه است، از جمله کلمه صؤاف، شماره ۵۱۳۳، که ریشه اصلی آن (ص ف ف) است نه (ص و ف). این کلمه جمع مکسر (صافه) به معنای «در حالی که به پا ایستاده‌اید»، می‌باشد (مفردات راغب اصفهانی ماده (س ف ف).

د. در برخی از سوره‌ها تمام کلمات سخت و آسان ترجمه شده و در برخی دیگر فقط برخی از کلمات معنی شده است مانند سوره‌های تغابن و تحریم.

هـ. بعضاً کلماتی از قرآن برای ترجمه انتخاب شده است که بدین شکل اصلاً در قرآن به کار نرفته است مثلاً کلمه ۸۰۳۰ الاسکان (آرمیدن) که در قرآن «اسکنوا» (سکونت دهید) به کار رفته است و یا کلمه ۸۰۳۴ الارضاع (شیردادن) که در قرآن به صورت «فسترضع» (شیر خواهد داد) به کار رفته است.

و. اشکالات چاپی؛ مثلاً شماره ۸۲۰۷ کالعهن (چون پشم) «چشم» معنی شده است و یا شماره ۸۱۹۵ تا ۸۱۹۸ کلماتی از سوره حاقه آورده شده ولی نه ریشه آن ذکر شده و نه معنای آن بیان گردیده است؛ یا در ص ۲۸۵۳، بار نام سور منافقون و طلاق به کار رفته است و یا صؤاف، صفازدگان ترجمه شده است و...

تصویر خدا در آیینه‌های وحی

نگاهی به مجموعه کتاب‌های داستان پیامبران

نام کتاب: مجموعه داستان پیامبران

ناشر: نغمه نواندیش

نوشته: مهدی کلاهدوز، علی ترقی‌جاه و محمدصادق مؤمنی

انتشارات: نغمه نواندیش

قطع کتاب: رحلی

یکی از راه‌های القای آموزه‌های دینی به کودکان و نوجوانان، آشنا کردن آنان با زندگی بزرگان دین است؛ یعنی شخصیت‌هایی که هر یک می‌توانند الگویی برای زندگی در هر زمینه‌ای باشند، و این کار چه بهتر که از طریق بیان داستان زندگی بزرگان دین صورت گیرد؛ چه در طول تاریخ، بیان داستان همواره الهام‌بخش انسان در مسیر زندگی بوده است.

آموزه‌های زندگی پیامبران ره‌توشه‌ای است هم برای کسب معرفت دینی و هم طی کردن درست مسیر زندگی، به‌ویژه که زندگی آنان همواره از جذابیت و گیرایی لازم برخوردار بوده، چه از

دوران کهن که سینه به سینه نقل می‌شده چه زمان حاضر که حتی سینماگران دنیا به این مهم پرداخته‌اند. یکی از اهداف بیان داستان‌های پیامبران و داشتن بشر به تفکر است؛ تفکری که سرمنشأ آن الهی و معرفتی است که انسان را در مسیر زندگی پیروز و موفق می‌کند.

بعد از پیروزی انقلاب اسلامی، کتاب‌های فراوانی با موضوع زندگانی پیامبران به چاپ رسیده است که از آن میان، به جز معدودی، عموماً کتاب‌هایی رونویسی شده از کتاب‌های دیگر بوده‌اند و ماجراها را به صورت خطی و ساده بیان کرده‌اند. حتی در برخی از آن‌ها تحریف‌ها و اشکالاتی دیده می‌شود که حاکی از عدم اطلاع کافی و دقیق نویسنده از سیره انبیا بوده است. برخی هم با افزودن شاخ و برگ‌های اضافی، ماجرا را به گونه دیگری بیان و در واقع آن را تحریف کرده‌اند؛ در حالی که قصه‌های پیامبران دارای ظرافت‌ها و نکاتی است که هرگونه نوشتن درباره آن‌ها نیازمند پشتوانه فکری و مطالعاتی عمیق است.

اثر حاضر که با عنوان «مجموعه کتاب‌های داستان زندگی پیامبران» به چاپ رسیده است، نسبت به کتاب‌های هم‌نوع خود، ویژگی‌های ممتازی دارد. یکی از این ویژگی‌ها دارا بودن برنامه‌ریزی خوب و مناسب برای تألیف است. دقت در بیان مطالب و وقایع نیز این مجموعه را از آسیب تحریف و همچنین سطحی بودن کتاب دور کرده است.

این مجموعه از نظر گرافیکی، قطع و رنگ‌آمیزی، چشم‌نواز و زیباست؛ انتخاب نوع کاغذ نیز بر جذابیت‌های آن افزوده است. به طوری که باعث ترغیب مخاطب به ورق زدن و مطالعه کتاب می‌شود. تصاویر هم تا حدودی مناسب و گیراست، اما نکته حائز اهمیت این است که، با توجه به مذهبی بودن این مجموعه کتاب، ترسیم تصاویر پیامبران که با چهره آن‌ها کشیده شده کاربرد زیادی برای مخاطب ندارد. می‌دانیم که بعد از انقلاب کتاب‌های بسیاری از این دست کار شده بود ولی تصاویر معصومین (ع) و پیامبران (ص) همیشه طوری بوده که صورتشان در پوششی از نور مخفی بوده است. این نحوه تصویرگری می‌تواند حسن تلقی شود زیرا برای خواننده کتاب این سؤال را پیش می‌آورد که واقعاً تصاویر این بزرگواران چگونه بوده است و چرا باید نورانی باشد. در این مجموعه هم می‌شد برای این کار از فضا سازی‌های مختلف و غیرمستقیم استفاده کرد، یا از زاویه دید دیگری کار کرد که داستان را بهتر پیش ببرد.

نکته دیگر، کوتاه‌نویسی و رعایت ایجاز در بیان است. برای خواننده کم‌حوصله امروز رعایت ایجاز مهم است؛ لذا این‌که تلاش شده تا هر مطلب در یکی دو صفحه به اتمام برسد قابل تقدیر است. البته در برخی موارد چون مطلب در دو صفحه ناقص می‌ماند ادامه مطلب به صفحه سوم نیز کشیده شده است، مثل نبرد حضرت داوود با جالوت در صفحه ۱۴.

در مقدمه مجموعه می‌خوانیم: «... بیانی شیوا و راحت‌فهم برگزیده‌ایم تا کودکان دبستانی بتوانند مفاهیم قرآنی را به

راحتی بخوانند و درک کنند».

به نظر می‌رسد نثر و شیوه نگارش این کتاب بیشتر مناسب نوجوانان باشد تا کودکان؛ زیرا برخی عبارات و واژه‌های به کار گرفته شده چندان مناسب کودک نیست بلکه برای نوجوان و سنین بالاتر مناسب‌تر است. در ادامه، نمونه‌هایی از عبارات و جملات به کار گرفته شده را می‌آوریم.

۱. واژه‌ها و عبارات نامناسب برای کودک

- قوم بنی اسرائیل مشکلات و مسائل دینی خود را با این پیامبر مطرح می‌کردند، حضرت داود، صفحه ۶.
  - راه زیادی را طی نمود، صفحه ۸.
  - مصلحت مردم، صفحه ۸.
  - عطا کند، صفحه ۸.
  - بیازماید، صفحه ۱۰.
- به این نتیجه رسیدند که وجود شخص صالح (ع) مانع ستمگری آنان است... حضرت صالح، صفحه ۳۱

۲. جملات طولانی

- نثر کودکانه باید در یک یا دو جمله تمام شود. حتی یکی از اصول شیوانگاری، ایجاز در بیان جملات است. استفاده زیاد از «و» مخاطب را سردرگم می‌کند. او می‌خواهد در یک جمله به منظور و مقصد برسد. طولانی بودن جمله ممکن است به این هدف لطمه بزند. در این مجموعه کتاب متأسفانه از این شیوه طولانی نگارش زیاد دیده می‌شود. بسیاری جملات با «و» به هم پیوند داده شده‌اند که می‌توانست این‌طور نباشد:
- پیامبر پس از شنیدن مشکلات مردم و... معین کردند. حضرت داود، صفحه ۶
  - آن‌گاه همگی ... تقاضا کردند. حضرت داود، صفحه ۱۰.
  - حضرت صالح، پاراگراف اول، صفحه ۷.
  - حضرت صالح، پاراگراف دوم، صفحه ۱۵.

۳. اشکالات تایپی

تایپ صحیح و دقیق از نکاتی است که می‌تواند برای کتاب امتیاز خوبی باشد. همان‌طور که کودکان در این سن، نیازمند آموختن معارف دینی و داستان‌های مذهبی هستند. نیازمند آموختن واژگان و عبارات جدید هم هستند. آشنا نمودن کودکان با شکل درست کلمات یکی از مسئولیت‌های مهم هر نویسنده کودک است. لذا بهتر است در این زمینه دقت شود. در این خصوص البته به این مجموعه اشکال زیادی وارد نیست، مگر یکی دو مورد جزئی؛ از جمله:

- سپاهیان، سپاهیان، صفحه ۱۰

نکات ویرایشی

امروزه ویرایش کتاب یکی از اصول و ارکان نشر است و باید

رعایت شود. هر چند مجموعه حاضر از نظر علمی قوی عمل کرده است، ولی متأسفانه از نظر ویرایشی و توجه به متن و مخاطب زیاد توجهی نشان نداده است. با مطالعه این مجموعه موارد زیادی از این دست می‌توان دید که نیازمند ویرایش و اصلاح است. مواردی را جهت اطلاع تقدیم می‌کنم:

۱. عدم استفاده از گیومه در نقل قول

معمولاً هر نقل قول باید در گیومه گذاشته شود، به خصوص وقتی که جلوی آن جمله دیگری باشد. در بعضی از کتاب‌های این مجموعه از این قاعده پیروی شده (مثل کتاب حضرت موسی) ولی در برخی استفاده نشده است.
 - بنی اسرائیل ابتدا او را نپذیرفتند و گفتند: «این جوان ... نمی‌تواند فرمانده باشد.» اما ... حضرت داود، صفحه ۸
 - به طالوت گفتند: ما توان ... حضرت داود، صفحه ۱۰
 - حضرت عیسی، صفحه ۱۲، پاراگراف ۳.

۲. ی مختوم به ه

در کتاب‌های دوره ابتدایی کودکان با یای میانجی که به جای همزه (ء) پس از (ه) قرار می‌گیرد آشنا می‌شوند. اما در این مجموعه، کار یکدست نیست؛ بلکه در بعضی موارد همزه به کار رفته و در بعضی موارد یای میانجی:
 - همزه: **آذوقه** آن‌ها، ۶، حضرت داود. **آماده** بنی اسرائیل، ۱۰
 - یای میانجی: **فرمانده‌ی** سپاه، **وسيله‌ی** آن. حضرت داود، ۶
 - **قصه‌ی** ... حضرت صالح، صفحه ۷

۳. داستانی و غیرداستانی

در حالی که در عنوان این کتاب کلمه «داستان» قرار گرفته است، اما در برخی موارد مطالب به صورت خبر و مقاله آمده و در برخی موارد به صورت داستانی بیان شده که کتاب را از یکدستی انداخته است. نمونه آن کتاب حضرت عیسی است که به صورت داستانی شروع شده و تفاوت محسوسی با کتاب‌های دیگر دارد.

۴. (ع) یا علیه‌السلام؟

در بعضی موارد بعد از نام پیامبران علیه‌السلام، به صورت نشانه، یعنی (ع) آمده و در مواردی به صورت صریح، یعنی علیه‌السلام، حضرت ابراهیم، صفحه ۱۵.

۵. یکدست نبودن زمان افعال

زمان در برخی موارد هم دچار دست‌انداز است. از حال به گذشته رفته است و برعکس:

- وارد بت‌خانه شد. مجسمه‌های کوچک و بزرگ را دید...
 حضرت ابراهیم، صفحه ۲۵، سطر ۲.
 - ابراهیم(ع) با عصبانیت نگاهی به بت‌ها می‌اندازد... حضرت ابراهیم، ص ۲۵، سطر ۳.
 - حضرت صالح، صفحه ۳۴.

۶. عناوین غیر جذاب

عناوین مطالب طولانی و خشک است. می‌شد با انتخاب عناوین بهتر به جذابیت کتاب افزود.
 نمونه:
 - عنوان: «حضرت ابراهیم علیه‌السلام زنده در آتش» در حالی که می‌شد عنوان «زنده در آتش» را انتخاب کرد که هم کوتاه‌تر است و هم جذاب‌تر.

۷. تکرار بی دلیل تکیه کلام!

در کتاب حضرت موسی در دو صفحه تکرار «به هر حال» به ذوق مخاطب می‌زند و اگر حذف می‌شد ضربه‌ای به کتاب وارد نمی‌کرد.

سخن پایانی

در پایان بار دیگر از زحمات دست‌اندرکاران این مجموعه تشکر می‌کنم. مجموعه قابل استفاده و کاربردی است، البته برای مخاطب عام. دقت نظر خوبی در تحقیق انجام شده. نکات یاد شده را می‌توان در ویرایش بعدی اعمال کرد. اگر قرار است برای مخاطب کودک نوشته شود، این نوع نثر با تمام عملی بودن و دقیق بودنش زیاد مناسب کودک نیست؛ برای مخاطب عام قابل استفاده و کاربردی است.

نکته پایانی این که مقوله «تحقیق» از مقوله «نگارش داستانی» جداست. ممکن است کسی محقق خوبی در زمینه تخصصی باشد، اما در بیان مطلب خود به مخاطب مخصوصاً کودک و نوجوان، موفق عمل نکند. از طرفی نویسندگان خوبی هستند که به خوبی می‌توانند با مخاطب کودک و نوجوان ارتباط برقرار کنند، ولی در زمینه تحقیق و پژوهش، دقت نظر نداشته باشند. به خصوص در زمینه معارف اهل بیت و پیامبران. برای تولید چنین کتاب‌هایی راه کار مناسب این است که مطالب پژوهشی دقیق که از سوی پژوهشگران این عرصه تولید شده است، در اختیار نویسندگان کودک و نوجوان قرار گیرد. ترکیب این دو می‌تواند به نتیجه خوبی منتج شود. از طرفی ویرایش دقیق هم باعث دقیق شدن کتاب و رفع اشکالات پیش آمده می‌شود ■

جای خالی نکات کاربردی در زندگی روزانه

نگاهی به کتاب هر روز با قرآن و عترت

نام کتاب: هر روز با قرآن و عترت
مؤلف: سیدمهدی هاشمی
ناشر: آیه نور
سال چاپ: ۱۳۹۴
قطع: پالتویی
مجموع صفحات: ۴۰۸ صفحه

صادق (علیه السلام) نقل شده که فرمودند: سزاوار است که انسان مؤمن نمیرد، مگر آن که قرآن را فرا گرفته باشد یا در حال فراگیری آن باشد (کافی / ۴۴۴/۲) و نیز از ایشان نقل شده که فرمودند: مراتب بهشت به تعداد آیات قرآن است. به قاری قرآن می‌گویند: بخوان و بالا برو. (میزان الحکمه / ۷۴/۸).

نقاط مثبت و قوت

۱. کتاب به صورت موضوعی به بررسی مباحث پرداخته است.
۲. مستقیماً از آیات قرآن استفاده کرده است.
۳. کتاب کم حجم و روان است.

نقاط ضعف

۱. در این کتاب و کتاب‌هایی از این دست ما با مباحثی صرفاً انتزاعی روبه‌رو هستیم. مباحثی که کاربرد عملیاتی در زندگی روزمره نوجوانان ندارد.
- ما نمی‌خواهیم معادباوری را صرفاً با تکیه بر آیات اثبات نماییم بلکه جایی معادباوری در اولویت قرار دارد.
۲. به نظر بیشتر باید به مباحثی پرداخته شود که بتواند سبک صحیح زندگی را به دانش‌آموزان بیاموزد و آن‌ها را برای رویارویی با مشکلات، تلاش برای ساختن آینده‌ای بهتر در حین پذیرش کم‌وکاستی‌های جهان ماده آماده سازد؛ می‌توانیم از مباحث کمتری استفاده کنیم.
۳. این حجم سنگین از آیات نیاز به تأمل و تعمقی بیشتر دارد.

ما که نمی‌خواهیم فرزندان ما صرفاً چیزی را حفظ کنند و بعد از چند سال فراموش کنند و متوجه ارتباط آن با مسائل زندگی‌شان نشوند ■

کتاب هر روز با قرآن و عترت گزیده‌ای از سه جلد کتاب «درس‌نامه حفظ موضوعی قرآن» است که در آن به صورت منسجم و هدفمند با استفاده از آیات قرآن کریم و احادیثی از پیامبر (صلی الله علیه و آله) و معصومین (علیهم السلام)، مباحث اعتقادی و اخلاقی و احکام و مهم‌ترین شاخصه‌های زندگی اسلامی را ارائه نموده است.

قرآن و حدیث دو منبع گران‌سنگ شناخت دین به‌شمار می‌آیند. می‌دانیم که بر مبنای حدیث مشهور و متواتر ثقلین، این دو قرین یکدیگر بوده و با هم پیوندی ناگسستنی دارند، بنابراین بدیهی است که ترویج معارف تابناک دینی جز با تعلیم آموزه‌های وحیانی قرآن و شناخت معارف عمیق اهل بیت حاصل نمی‌شود.

رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: من در میان شما دو چیز سنگین و گران‌بها به یادگار می‌گذارم، کتاب خدا و اهل بیت خودم. این دو از هم جدا نمی‌شوند تا مرا نزد حوض کوثر ملاقات کنند.

در روایاتی از پیامبر اسلام (ص) نقل شده که فرمود: قرآن ضیافت الهی (سفره مهمانی خدا) است هر چه می‌توانید از آن بردارید (میزان الحکمه / ۷۴/۸) و در روایتی از امام

تندیس‌های جشنواره چهاردهم به کدام کتاب می‌رسد؟

گزارشی از کتاب‌های نامزد شده در گروه‌های شش‌گانه داوری جشنواره

قرآن کریم بر محور سوره‌ها، تألیف محمد نظری، حسین صبحی، رضا نوریان، از انتشارات دارالعلم
گروه آموزشی پدیده کتاب کار آموزش قرآن پایه نهم، تألیف
علی‌رضا لک‌زایی، از انتشارات بخشایش
گنجینه نور ۱: حفظ ۳۱۳ پیام قرآنی در هفت سطح
به تفکیک پایه‌های درسی دوره ابتدایی و آموزگاران محترم و
اولیای گرامی، تألیف رضا نباتی، از انتشارات ندای آسمانی
هر روز با قرآن و عترت، تألیف سیدمهدی هاشمی، از
انتشارات آیه نور

گروه داوری ادبیات داستانی و قرآن

گروه ادبیات داستانی و قرآن، شامل کتاب‌های ادبی بود که
با محوریت قرآن و موضوعات مطرح شده در آن نوشته شده
بودند. برای نمونه قصه‌هایی که درباره پیامبران و از جمله رسول

چهاردهمین جشنواره کتاب‌های آموزش و تربیتی رشد،
همانند جشنواره دوازدهم، به کتاب‌های قرآنی اختصاص
داده شده است. در این جشنواره، از حدود ۶۰۰ عنوان
کتاب ارزیابی شده چاپ اول سال‌های ۹۳ و ۹۴، تعداد ۳۱۳
عنوان مناسب تشخیص داده شد و به جشنواره راه یافت.
کتاب‌های مذکور در شش گروه به داوری گذاشته شد که سه
گروه آن متولی بررسی آثار دانش‌آموزی و سه گروه متولی
آثار بزرگ‌سال بودند.

گزارشی که می‌خوانید به معرفی کتاب‌های نامزد شده در
گروه‌های شش‌گانه این جشنواره می‌پردازد. کتاب‌های برگزیده
و تقدیری جشنواره، در مراسم پایانی، از بین همین کتاب‌ها
معرفی خواهند شد.

گفتنی است بنابر اعلام دبیرخانه جشنواره، در مراسم پایانی
به پدیدآورندگان تمام آثار نامزد شده، که نامشان در این مقاله
آمده است، لوح افتخار تقدیم خواهد شد.

گروه‌های دانش‌آموزی

با آن که سهم حوزه دانش‌آموزی از کتاب‌های قرآنی، در این
جشنواره، فقط یک سوم بزرگ‌سالان بود (۱۰۵ عنوان کتاب از
مجموع ۳۱۳ عنوان کتاب)، نیمی از گروه‌های داوری جشنواره
به کودکان و نوجوانان اختصاص داده شد.

آشکار است که این سیاست، کفه ترازوی جشنواره را به نفع
کتاب‌های دانش‌آموزی سنگین کرده است. به نظر می‌رسد با
توجه به تعداد اندک کتاب‌های قرآنی این گروه سنی، افزایش
محصولات قرآنی ویژه کودکان و نوجوانان، هدفی معقول و
پسندیده باشد.

گروه داوری آموزش قرآن

گروه داوری، آموزش قرآن یکی از گروه‌هایی بود که امسال
کتاب زیادی برای بررسی نداشت. کتاب‌های راه یافته به این
گروه از ۱۶ عنوان تجاوز نکرد که گروه، در نهایت پنج عنوان
از آن‌ها را نامزد رقابت برای کسب عنوان برگزیده کرد. بدین
ترتیب این پنج کتاب راهی مرحله نهایی رقابت‌ها شدند:

مجموعه شش جلدی فرهنگ تصویری قرآن، تألیف ناصر
نادری، از انتشارات پیدایش
مجموعه سه جلدی [آموزش ترجمه و مفاهیم قرآن کریم؛
سطح متوسطه] فهم زبان قرآن: درسنامه ترجمه و مفاهیم

اکرم نوشته شده بود در این گروه قرار گرفت. این که میزان ارتباط آن‌ها با قرآن و میزان وفاداری آن‌ها به این کتاب مقدس چه اندازه است، نکته‌ای بود که تشخیص آن به داوران محترم سپرده شده بود.

تعداد کتاب‌های این گروه بالغ بر ۶۶ عنوان بود، که البته اغلب آن‌ها جزئی از یک مجموعه به شمار می‌رفتند. در این گروه، پس از بحث و بررسی فراوان، سرانجام این کتاب‌ها برای ادامه رقابت نامزد شدند:

چهار عنوان از **مجموعه قصه‌هایی از حضرت محمد(ص)**، با عناوین: با پدر بزرگ، پیامبری، دعوت خویشان و دعوت همگان به اسلام نوشته محمد رضا سرشار، از انتشارات قدیانی دو عنوان از **مجموعه قصه‌های پیامبر و فرزندان** (مجموعه اول و پنجم) نوشته نقی سلیمانی از مؤسسه انتشارات امیرکبیر

آن‌ها خانه‌هایشان را خراب کردند، نوشته سعید روح‌افزا، از دفتر نشر فرهنگ اسلامی و **پیوند ماه و خورشید** از همین نویسنده و ناشر

پیداست سعید روح‌افزا و ناشرش هر کدام با دو عنوان کتاب، برای راه‌یابی به فهرست برگزیدگان، دو برابر نویسندگان و ناشران دیگر بخت دارند.

گروه داوری مفاهیم و موضوعات قرآنی

در دیگر گروه داوری دانش آموزی، یعنی گروه مفاهیم و موضوعات قرآنی، از بین ۲۳ عنوان کتاب، شش عنوان کتاب روانه دور بعدی رقابت‌ها شدند. این شش نامزد چنین معرفی شد:

خاطرات من و سوره حمد، تألیف سمیه افشار، از انتشارات قرآن و اهل بیت نبوت(ع)

مجموعه چهار جلدی **بوی گل محمدی** (راه او، به سوی او، بهشت او و مهربانی او) تألیف سعید روح‌افزا، از کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان

دروازه‌های ابدیت؛ مرگ، برزخ، قیامت، بهشت و جهنم، تألیف ناصر نادری، از انتشارات کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان

زنگ طاها و زنگ یاسمین هر دو نوشته ابوالفضل هدایتی فخر داوود، از مؤسسه بوستان کتاب قم

فرصتی برای انتخاب (نگاهی به موضوع جبر و اختیار) تألیف محمود حکیمی، از انتشارات کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان

مواظب جریمه خدا باش، نوشته غلامرضا حیدری‌ابه‌ری از انتشارات قدیانی

از شش نامزد گروه، سه عنوان متعلق به کانون پرورش فکری است و با این وضعیت بخت کتاب‌های کانون برای صعود از سه ناشر دیگر بیشتر است.

همچنین در بین نویسندگان آثار نامزد شده، دومین بار است که به اسم ناصر نادری و سعید روح‌افزا برمی‌خوریم.

گروه‌های داوری بزرگسال

چنان که گفته شد، سه گروه از گروه‌های داوری نیز ارزیابی کتاب‌های حوزه بزرگسال یعنی معلمان، اولیا و کارشناسان آموزش و پرورش را بر عهده داشتند.

گروه داوری آموزش قرآن

در این گروه داوری دانش آموزی، دقیقاً برابر با گروه همانم خودش در دسته کتاب‌های بزرگسالان، ۱۶ عنوان کتاب شرکت داشت که در پایان شش عنوان، راهی رقابت‌های دور آخر شدند. این شش کتاب که تا این مرحله، با موفقیت از خان ارزیابی‌ها گذشته‌اند، از این قرارند:

تربیت مدیر و مربی قرآنی؛ روش تدریس روان‌خوانی، تجوید الصلوة و تجوید فنی، تألیف احمد قاری، از مؤسسه بوستان کتاب

دانش‌نامه حفظ قرآن کریم: پیشرفته‌ترین روش‌های حفظ قرآن مجید، تألیف عزیز فتحی، از انتشارات آراس

مجموعه سه جلدی درس‌نامه ترجمه و تفسیر قرآن کریم؛

فهم زبان قرآن (جلد اول) تألیف: سیف‌الدین رحیم‌پور، حسین صدیقی، علیرضا محمدی‌فرد، حمید محمدی، از انتشارات دارالعلم

درسنامه حفظ ترتیبی قرآن کریم، تألیف سیدابوالفضل حکیمی و زهراسادات مؤذن، از انتشارات جامعه القرآن الکریم
ذکر مبارک: مصحف آموزشی تفسیر و مفاهیم قرآن کریم (ج ۱) - سوره‌های حمد تا نساء و ج ۲، مائده تا توبه)، تحقیق و پژوهش سیدمهدی هاشمی و حسین صدیقی، از انتشارات آیه نور

واژه‌شناسی قرآن مجید، تألیف غلامعلی همایی از انتشارات مرکز بین‌المللی ترجمه و نشر المصطفی (ص) یکی از جالب‌ترین رقابت‌ها را می‌توان در این گروه دید. از شش نامزد گروه، فقط یک کتاب تولید ناشران تهرانی است. بنابراین به‌طور قطع می‌توان از همین حالا حداقل یکی از جوایز را سهم ناشران شهرستانی دانست.

گروه داوری معارف، مفاهیم و علوم قرآنی

گروه داوران معارف و مفاهیم و علوم قرآنی، با بررسی ۱۴۰ کتاب، عنوان پرکارترین گروه داوری این جشنواره را به خود اختصاص دادند. انصافاً آن‌ها دقت و حساسیت همه کتاب‌ها را مطالعه کردند.

مقرر شد، این گروه به دلیل شرایط ویژه‌اش، بتواند دو برابر گروه‌های دیگر نامزد و به همین ترتیب کتاب برگزیده و برتر اعلام کند. به عبارت دیگر سهم این گروه از جوایز چهار جایزه خواهد بود؛ دو جایزه نخست برای کتاب‌های برگزیده و دو جایزه برای کتاب‌های تقدیری.

از نکات جالب توجه این گروه، می‌توان به حضور مجموعه چهل جلدی نماز بهترین سبک مدیریت کار و زندگی، در آن اشاره کرد که مؤلف آن کوشیده است بر اساس آیات قرآن کریم، نماز را از ابعاد مختلف مورد بررسی قرار دهد و از قضا این مجموعه توانسته در بین ۱۲ نامزد گروه جایی برای خود باز کند. در هر حال نامزدهای دوازده‌گانه گروه از این قرارند:

بررسی تطبیقی قرآن و کتاب مقدس، تألیف عباس نیکزاد، از دفتر نشر معارف

بررسی ریشه‌های قرآنی و حدیثی در اعتقاد به توسل، تألیف طاهر القادری، ترجمه محمد سید عبدالحسین رئیس‌سادات از بنیاد پژوهش‌های اسلامی آستان قدس رضوی
پرورش تفکر مشاهده‌ای: نقش مشاهده در تفکر، تألیف احمدرضا اخوت و شهربانو کندی، از انتشارات قرآن و اهل بیت نبوت (ع)

پیوند قرآن و طبیعت، تألیف حمید محمدقاسمی، از دفتر نشر فرهنگ اسلامی

سوره‌شناسی (روش تحقیق ساختاری در قرآن کریم)، تألیف محمدعلی لسانی فشارکی و حسین مرادی زنجانی، از انتشارات نصایح

سیره پیامبر (ص) در برابر مخالفان از زبان قرآن (برنامه‌ها، کنش‌ها و واکنش‌ها)، تألیف علی محمد یزدی، از

انتشارات پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی
فرهنگ‌نامه علوم قرآنی، تألیف جمعی از محققان از انتشارات پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی

قافله سالار؛ امام زمان (عج) از منظر قرآن، تألیف محمود ابادری، از انتشارات بنیاد فرهنگی مهدی موعود (عج)
کرائم قرآن در فضائل اهل بیت علیهم‌السلام، تألیف محمد محمدی ری‌شهری، از انتشارات مؤسسه فرهنگی دارالحدیث

گزیده شناخت‌نامه قرآن بر پایه قرآن و حدیث، تألیف محمد محمدی ری‌شهری، از انتشارات مؤسسه فرهنگی دارالحدیث

معاد سرنوشت جاودانه انسان، تألیف حسین مظاهری، از انتشارات مؤسسه فرهنگی مطالعاتی الزهرا (س)

نماز بهترین سبک مدیریت کار و زندگی، تألیف علی نورمحمدی، از انتشارات نورسا

گفتنی است دوازده کتاب این مجموعه، توسط ده ناشر تولید شده است که ۷۰ درصد آن‌ها شهرستانی و متعلق به شهرهای قم، مشهد و اصفهان هستند. جالب توجه این است که دو ناشر، یعنی مؤسسه فرهنگی دارالحدیث و پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی در این فهرست صاحب دو عنوان کتاب‌اند، که هر دو متعلق به قم هستند. در بین مؤلفان نیز آقای محمد محمدی ری‌شهری دو نامزد مجموعه را به نام خود ثبت کرده است. به این ترتیب بخت او برای آن که یکی از چهار جایزه این گروه را به قم ببرد، بیش از سایر مؤلفان است.

گروه داوری تفسیر و ترجمه

در این گروه ۵۲ عنوان کتاب مورد داوری قرار گرفت، که در پایان این شش عنوان به فهرست نامزدهای گروه داوری ترجمه و تفسیر دومین جشنواره ویژه کتاب‌های قرآنی راه یافت.

تفسیر قرآن برای همه (جلد اول)، تألیف سیدعلی کمالی دزفولی، از دفتر نشر معارف

تفسیر موضوعی قرآن کریم؛ آموزه‌هایی از فضائل و حقوق اهل بیت (ع) در قرآن، تألیف فتح الله نجارزادگان، از انتشارات پژوهشگاه حوزه و دانشگاه/ مرکز نشر هاجر

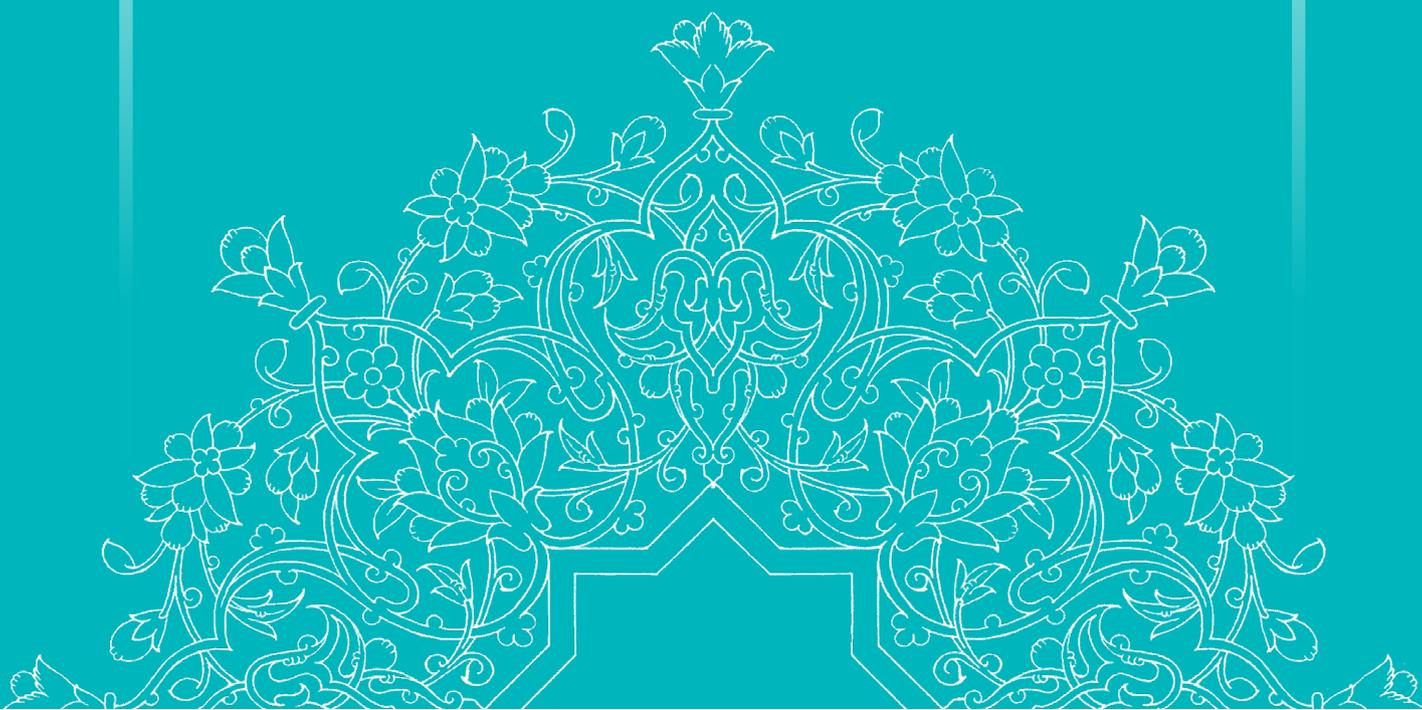
روش‌های تربیت اخلاقی در المیزان، تألیف سید احمد فقیهی، از انتشارات مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی (ره)
زندگی با قرآن، تألیف ابوالفضل بهرام‌پور، از انتشارات آوای قرآن

فرهنگ سراج؛ عبارات و ترکیبات قرآنی بر اساس ترتیب آیات، تألیف محمد بن عبدالعزیز الخضیری، ترجمه فایق احمدی، از انتشارات آراس

نظریه روح معنا در تفسیر قرآن، تألیف حامد شیواپور، از انتشارات دانشگاه مفید

از نکات بسیار جالب گروه این است، که صد درصد ناشران این فهرست شهرستانی و متعلق به قم و سنجند هستند. البته سهم سنجند با یک عنوان کتاب نامزد، یک ششم است و به این ترتیب قم قطعاً یکی از جوایز را خواهد داشت ■

کارنامه علمی - اجرایی
داوران و بیانیه‌های
گروه‌های داور
جشنواره چهاردهم

گروه داوری آموزش قرآن

بزرگسال

معصومه شجاعی

احمد شاه‌علی فردویی (۱۳۴۰)

متولد قم است. وی در سال ۱۳۹۳ موفق به اخذ مدرک دکترای علوم قرآن و حدیث از دانشگاه آزاد اسلامی تهران مرکزی گردید. به مدت ۵ سال کارشناس اداره کل قرآن، عترت و نماز بوده و تاکنون موفق به تولید مقاله علمی - پژوهشی «منجی در مکاشفات یوحنا و مقایسه آن با قرآن کریم و روایات شیعه» و مقاله «سنت‌های تاریخ در نهج‌البلاغه» و نیز تألیف کتب «نور باران» (حفظ موضوعی قرآن کریم) و ویژه دانش‌آموزان دوره اول و دوم ابتدایی و اول و دوم متوسطه شده است.

محمود امینی پویا (۱۳۴۴)

متولد تهران و دارای مدرک کارشناسی زبان و ادبیات عرب از دانشگاه علامه، و کارشناس علوم قرآن و حدیث است. وی از سال ۱۳۶۶ در حوزه‌های مختلف آموزش و پرورش خدمت کرده است. از جمله سوابق علمی - پژوهشی امینی پویا می‌توان همکاری با انتشارات مبتکران در زمینه تولید کتاب‌های آموزش درس عربی و ۳۰ سال فعالیت در امور قرآنی، به ویژه در زمینه قرائت قرآن را نام برد. علاوه بر این، راه‌اندازی دارالقرآن بنیاد شهید در سالیان قبل از مهم‌ترین سوابق اجرایی ایشان است.

سیدمهدی سیف (۱۳۳۸)

کارشناس علم قرائت، رسم‌الخط و روش تدریس قرآن، کارشناس گروه قرآن دفتر برنامه‌ریزی و تألیف کتب درسی و مدرس دانشگاه‌های امام صادق (ع) و علوم قرآنی و دوره‌های ضمن خدمت وزارت آموزش و پرورش است. او در تألیف تمامی کتاب‌های آموزش قرآن وزارت آموزش و پرورش، اعم از کتاب دانش‌آموز، راهنمای معلم، مبانی و روش تدریس، از اول دبستان تا آخر دبیرستان از سال ۱۳۶۹ تاکنون مشارکت داشته و علاوه بر این کتاب‌های کمک‌آموزشی متعددی را در زمینه آموزش قرآن به چاپ سپرده است.

بیانیه گروه دآوری آموزش قرآن (بخش بزرگسال)

آموزش قرآن کریم موضوعی است که نیازمند نگاه و توجه فراگیر و همه‌جانبه به آن است. اهداف آموزش عمومی قرآن کریم شامل قرائت، ترجمه، مفاهیم، حفظ آیات، آشنا شدن با علوم و معارف قرآن و اهل بیت(ع) و انس با این کتاب شریف از جمله مواردی است که می‌بایست در این فرایند در نظر گرفته شود. رویکرد متعادل به مباحث متنوع آموزش قرآن، زمینه‌ساز توسعه و ترویج فرهنگ قرآن کریم در جامعه می‌باشد؛ به همین منظور شناخت وضعیت موجود و میزان آشنایی مخاطبان با این اهداف، ضرورتی است که بایستی در تدوین برنامه‌ها و فعالیت‌های مرتبط مورد توجه قرار گیرد، کتاب‌های راه یافته به جشنواره قرآنی رشد شامل ۱۶ عنوان، در حیطه این منطق بررسی گردید.

در بعضی از کتاب‌ها بررسی‌های تطبیقی مناسب در حوزه آموزش قرآن صورت گرفته و بعضاً به آسیب‌های موجود توجه شده و راه‌حل متناسب با آن نیز ارائه گردیده است. در مقابل به مباحث آموزش عمومی و مخاطبان عام کمتر پرداخته و جهت‌گیری بحث‌ها تخصصی شده است. بیشتر مطالب تکرار متون سال‌های گذشته بوده و نوآوری در آن‌ها کمتر دیده می‌شود. تنها به تغییر اسامی و ظاهر کار توجه شده است. به مباحث انگیزشی و ذائقه‌یادگیری مخاطبان کمتر توجه شده و به همه موضوعات آموزش عمومی پرداخته نشده است.

بنابراین مناسب است به منظور تسریع در تحقق اهداف جشنواره با ایجاد سازوکارهای لازم، تعامل دوسویه بین مدیریت جشنواره و نویسندگان کتب قرآنی به‌طور مستمر وجود داشته باشد. در صورت امکان، ظرفیت‌ها و امکانات آموزشی - مهارتی در زمینه ارتقای سطح کیفی محتوای کتاب‌های آموزشی فراهم شود.

در تدوین محتوای کتاب‌ها، به توصیه‌های راهبردی مقام معظم رهبری در خصوص اولویت‌های آموزش عمومی قرآن توجه شود.

سیاست‌ها و قوانین شورای توسعه فرهنگ قرآنی و کمیسیون توسعه آموزش عمومی قرآن کریم در ارتباط با اهداف آموزش عمومی قرآن و تدوین محتوای کتاب‌ها مورد نظر قرار گیرد.

گروه آموزش قرآن

دانش آموزی

سیدمهدی سیف (۱۳۳۸)

کارشناس علم قرائت، رسم الخط و روش تدریس قرآن، کارشناس گروه قرآن دفتر برنامه‌ریزی و تألیف کتب درسی و مدرس دانشگاه‌های امام صادق (ع) و علوم قرآنی و دوره‌های ضمن خدمت وزارت آموزش و پرورش است. سیدمهدی سیف از سال ۱۳۶۹ تاکنون در تألیف تمامی کتاب‌های درسی قرآن در وزارت آموزش و پرورش، اعم از کتاب دانش‌آموز، راهنمای معلم، مبنای و روش تدریس از اول دبستان تا آخر دبیرستان مشارکت داشته و علاوه بر این کتاب‌های کمک‌آموزشی متعددی را در زمینه آموزش قرآن به چاپ سپرده است.

علی اصغر امینی پویا (۱۳۳۵)

متولد تهران و دارای تحصیلات حوزوی دوره سطح ۳ حوزه علمیه قم در فقه و اصول است. وی در پست‌های مختلف از جمله معاونت پرورشی منطقه ۲ تهران، معاونت اداره کل فرهنگی و هنری، مشاور معاون وزیر و دبیر ستاد اعتلا و تعمیق تربیت اسلامی، به آموزش و پرورش خدمت کرده و مدرس تربیت معلم قرآن در استان‌ها، داور مسابقات قرآن، مؤلف کتاب پژوهشی «اسماء جامد و مشتق در قرآن کریم» و نویسنده بیش از ۵۰ تألیف در مبنای تعلیم و تزکیه در آموزه‌های دینی و وحیانی بوده و مسئولیت مسابقات قرآن و نهج‌البلاغه کشوری، جشنواره شورای دانش‌آموزی کشوری و مسئولیت مسابقات بین‌المللی قرآن دانش‌آموزی را نیز در سوابق اجرایی خود دارد.

علی فرخی (۱۳۴۳)

متولد تهران است. او در سال ۹۵ موفق به اخذ مدرک دکترای حقوق از دانشگاه تهران شد. وی مسئولیت‌های مختلفی را در حوزه‌های آموزش و پرورش به عهده داشته است؛ از جمله، مسئول واحد قرآن منطقه ۲ تهران، مؤسس و مدیرعامل مؤسسه آموزشی فرهنگی آیین مهر و مسئول مقطع و مشاور اجرایی امور تربیتی منطقه ۲ آموزش و پرورش تهران بوده است. وی سوابق علمی - پژوهشی بسیاری دارد که به‌عنوان نمونه می‌توان چاپ چندین مقاله در خصوص حقوق اسلامی، حقوق خصوصی، تهیه جزوه اطلاعات قرآنی دبیرستان البرز، تهیه درس قرآن مؤسسه آیین مهر، و ارائه پایان‌نامه با موضوع «حقوق خصوصی در قرآن» را نام برد.

بیانیه گروه داوری آموزش قرآن (بخش دانش‌آموزی)

۱. هیئت داوران از همه مؤلفان گران‌قدری که در زمینه آموزش عمومی قرآن و ارتقای سواد قرآنی، آثار خود را در اختیار جشنواره قرار داده‌اند، کمال تقدیر و تشکر را به عمل می‌آورد، و برای همه آنان آرزوی توفیق روزافزون را دارد.
۲. همه تألیفات، شایسته قدردانی هستند و باید استفاده مطلوب از این تولیدات بشود، ولی به دلیل محدودیت در انتخاب و معرفی آثار، فقط به ذکر پنج کتاب یا مجموعه، به‌عنوان نامزد براساس امتیاز آن‌ها، بسنده شده است.
۳. پیشنهاد می‌شود برای ارتقای تألیفات و تولیدات آموزشی مرتبط با آموزش عمومی قرآن و سواد قرآنی، اهداف آموزش عمومی قرآن و شاخص‌های آن، متناسب با تألیفات کمک‌آموزشی تهیه و تدوین و در اختیار عموم معلمان به‌ویژه مؤلفان قرار گیرد و بر رویکرد این آثار تأکید شود.
۴. برخی مؤلفان از برنامه آموزش عمومی قرآن در آموزش و پرورش بی‌خبرند و از کتاب درسی، کتاب راهنمای معلم، لوحه‌های آموزشی و لوح‌های فشرده صوتی و تصویری همراه کتاب درسی اطلاعی ندارند. شایسته است با مساعی دفتر انتشارات و تکنولوژی آموزشی، این اطلاع‌رسانی به نحو شایسته از طریق نشریه‌ها یا نشست‌هایی با مؤلفان انجام پذیرد.
۵. گرچه تألیفات در زمینه‌های کمک‌آموزشی برای عموم مخاطبان می‌باشد، ولی برای دانش‌آموزان تیزهوش و فعال‌تر از متوسط کلاس، یا برعکس دیرآموز و کندتر از متوسط کلاس، نیازمند تألیفات ویژه‌ای است که شایسته است این زمینه معرفی و مؤلفان تشویق به آن شوند.
۶. در پایان، هیئت داوران از همه دست‌اندرکاران برگزارکنندگان جشنواره کتاب‌های کمک‌آموزشی مرتبط با قرآن کریم، همچنین شرکت‌کنندگان، ناشران و همه فعالان در عرصه ترویج، توسعه فرهنگ قرآنی تقدیر و تشکر می‌کند.

گروه ادبیات داستانی و قرآن

دانش‌آموزی

مجید ملامحمدی (۱۳۴۷)

متولد قم است. وی کارشناس ادبیات فارسی، کارشناس ارشد هنری (۲/۱) و دانش‌آموخته دوره خارج فقه حوزه علمیه است. سابقه طولانی همکاری با مجلات رشد را دارد و تاکنون یک شعر از او در کتاب فارسی «بخوانیم و بنویسیم» سال سوم ابتدایی به چاپ رسیده است. از سال ۷۱ تا ۹۰ عضو هیئت مدیره مجلات سلام بچه‌ها و ملیکا و از آن زمان تاکنون سردبیر ماهنامه پوپک می‌باشد و بیش از ۱۵۰ اثر در زمینه شعر و داستان و تحقیق دینی و ادبی کودکان و نوجوانان تألیف کرده است.

حسین سیدی ساروی (۱۳۴۳)

متولد ساری و دارای تحصیلات حوزوی سطح ۳ است. از ایشان بیش از پنج کتاب توسط انتشارات مدرسه به چاپ رسیده و تاکنون موفق به کسب بیش از ۱۵ جایزه در جشنواره‌های مختلف گردیده است. وی طی سال‌های ۸۱-۸۰ عضو کمیسیون تعلیمات دینی بوده و سردبیری هیئت تحریریه و مسئولیت ترجمه مجله‌های سلام بچه‌ها و پوپک را به مدت هفت سال و سردبیری مجله شمیم یاس را به مدت سه سال و نیم نیز برعهده داشته است.

سیدمحمد مهاجرانی (۱۳۴۸)

متولد اراک، دارای تحصیلات خارج حوزه علمیه، فارغ‌التحصیل کارشناسی فلسفه و مبلغ مذهبی است. ۲۵ سال است در حوزه علمیه قم تحصیل می‌کند و تاکنون به نوشتن بیش از ۱۰۰ اثر در حوزه ادبیات کودکان اهتمام ورزیده است. از آثار مهم وی می‌توان به مجموعه ۱۴ جلدی پیامبر عزیز ما، مجموعه ۱۵ جلدی بهترین مادران و کتاب گل‌های باغ آسمان (ویژه احکام کودکان)، اشاره کرد.

بیانیه گروه داوری ادبیات داستانی (بخش دانش‌آموزی)

آثار بررسی شده، متأسفانه از جهت کیفیت و کمیت در حد نازلی بود و رویکردی قابل قبول در آن‌ها مشاهده نشد. بنابراین به‌جاست متولیان فرهنگی و مراکز مربوط به آثار قرآنی به این امر توجه و اهتمام لازم را داشته باشند. لازم می‌دانیم مواردی را در این خصوص متذکر شویم.

۱. در کتاب‌های بررسی شده عدم استفاده از منابع دست اول و یا حداکثر دست دوم تاریخی مشهود است.
۲. در بیشتر آثار به جایگاه والای انبیا و معصومین (ع) توجه کافی نشده است.
۳. استفاده از تخیل لجام گسیخته در مورد ماجرای زندگی و سیره معصومان (ع) موجب خدشه‌دار شدن مخاطب از فهم حقایق می‌شود.
۴. در کتاب‌ها بیش از اندازه از پیشگویی کاهنان در مورد حقانیت پیامبر (ص) و ماجرای مربوط به ایشان و اهل بیت‌شان استفاده شده است.
۵. جذاب نبودن نوشته‌ها و نثرها باعث گریزان شدن مخاطبان از این آثار می‌شود.
۶. ادغام چند ماجرای نامربوط تاریخی در یک حکایت و عدم اشاره نویسنده‌ها به این امر از شگردهای بعضی از نویسندگان برای جلب خواننده است.
۷. اکثر کتاب‌های داده شده، داستان‌شان قرآنی نبود (تاریخی و دینی بود)
۸. در بسیاری از کتاب‌های بررسی شده از منابع مورد استفاده ذکر می‌شود که به میان نیامده است.

گروه تفسیر و ترجمه قرآن

بزرگسال

محمود کریمی (۱۳۵۰)

متولد تهران و دارای مدرک فوق لیسانس علوم قرآنی و سطح ۱ حوزه است. وی حافظ کل قرآن مجید و داور مسابقات متعدد قرآنی از جمله سومین جشنواره سراسری وبلاگ‌نویسی و اولین جشنواره کتاب‌های آموزشی و تربیتی رشد (ویژه کتاب‌های قرآنی) می‌باشد. وی در حال حاضر معاون آموزش و پرورش «مؤسسه مهد قرآن کریم» می‌باشد و تاکنون پنج عنوان کتاب در موضوعات قرآنی به رشته تحریر درآورده است.

علی باقری فر (۱۳۳۶)

متولد تهران است. وی به مدت ۹ سال دوره علوم حوزوی (فقه و اصول و تفسیر) را گذرانیده و در ضمن رشته علوم سیاسی دانشگاه شهید بهشتی و علوم مدیریت (متفرقه) به تحصیل پرداخته است. از سوابق خدمت ایشان در آموزش و پرورش می‌توان به دبیری دبیرستان‌های مسجد سلیمان و مدرس دوره‌های ضمن خدمت معلمان اشاره کرد. وی دارای سوابق علمی - پژوهشی متعددی است که از جمله آن‌ها می‌توان به تدریس در دانشگاه آزاد بیروت و مدیریت مؤسسه فرهنگی دین پژوهی بشار اشاره کرد. تصدی سازمان تبلیغات اسلامی و حوزه علمی مسجد سلیمان از دیگر سوابق اجرایی ایشان است.

علی اکبر شایسته‌نژاد (۱۳۳۶)

متولد سمنان است. وی در سال ۱۳۸۵ موفق به کسب مدرک دکترای علوم قرآن و حدیث از دانشگاه تربیت مدرس گردید. از سوابق خدمت او در آموزش و پرورش می‌توان به معاونت پرورشی منطقه ۱۵، مدرس مرکز تربیت معلم و استادی دانشگاه تربیت دبیر شهید رجایی اشاره کرد. ایشان تألیف ۱۲ جلد کتاب دانشگاهی، انجام ۸ پروژه پژوهشی، نگارش ۲۰ مقاله علمی - پژوهشی، تولید ده‌ها مقاله ترویجی - تخصصی و حضور در ده‌ها همایش را در کارنامه خود دارد. از مهم‌ترین سوابق اجرایی او می‌توان به مدیریت دانشجویی و مدیریت فنی دانشکده اشاره کرد.

بیانیه گروه داوری تفسیر و ترجمه قرآن (بخش بزرگسال)

قرآن کریم آخرین و کامل‌ترین نسخه هدایت‌بخش بشریت است که از دیرباز در بین همه مسلمانان از جایگاه ویژه‌ای برخوردار بوده و همه کوشیده‌اند آن را به زبان خود ترجمه و تفسیر کنند. حوزه زبان فارسی هر از گاهی، شاهد ظهور و بروز مترجمانی والامقام و مفسرانی گرانقدر بوده که با همت بلند خود کوشیده‌اند تا آیات کلام الهی را برای مخاطبان مشتاق ترجمه کنند و یا به آن شرح و بسط بیشتری دهند.

یکی از برکات «جشنواره کتاب‌های قرآنی رشد» معطوف شدن توجه نویسندگان و ناشران به آثاری با رویکرد ترجمه و تفسیر قرآن کریم است و بحمدالله شاهد رشد و شکوفایی این آثار ارزشمند در بین ناشران و مخاطبان آن هستیم و امید به رشد فزاینده آن نیز داریم. در جشنواره امسال از مجموع کتاب‌های رسیده، ۵۲ عنوان به مرحله نهایی داوری راه پیدا کرد. بدیهی است که انتخاب اثر برگزیده، از بین همین کتاب‌ها صورت گرفته، هر چند ممکن است آثار ارزشمند دیگری نیز وجود داشته که به دلایلی به جشنواره واصل نشده است.

نقاط قوت کتاب‌های بررسی شده عبارت است از: استفاده از تفاسیر معتبری همچون تفسیر المیزان و تفسیر نمونه، موضوع محور بودن برخی کتاب‌ها، تلاش مؤلفان برای روان، و بالاخره به‌روز نوشتن متن و گسترش دایره مخاطبان.

همچنین موارد زیر به عنوان برخی از نقاط ضعف در مجموع کتاب‌های بررسی شده بیان می‌شود: فقدان نثری روان و گویا در برخی از کتاب‌ها، پرداختن به موضوعات غیرکاربردی، عدم توجه به مخاطبان خاص در آموزش و پرورش، ضعف نوآوری در انتخاب موضوع و پردازش محتوا در برخی از آثار.

پیشنهادها

۱. استخراج تفسیرهای کاربردی و موضوعی از بین منابع موجود؛
۲. توجه بیشتر به روان و گویا بودن متن آثار؛
۳. توجه به ظاهر و گرافیک کتاب و تولید آثار فاخر قرآنی؛
۴. خلأ وجود ترجمه‌ای روان و ساده و امروزی از قرآن کریم برای دانش‌آموزان؛
۵. توجه به مسائل روزآمد و مورد نیاز دانش‌آموزان و پرداختن به تفسیر موضوعی آن‌ها.

گروه معارف و مفاهیم قرآنی

دانش‌آموزی

محمود پوروهاب (۱۳۴۰)

متولد چالوس، دارای مدرک فوق‌لیسانس ادبیات داستانی است. از جمله سوابق پژوهشی ایشان می‌توان به تولید ۱۳۰ عنوان کتاب در حوزه شعر، داستان و رمان‌های مذهبی - پژوهشی در زمینه مفاهیم قرآن اشاره کرد. مجموعه کتاب‌های صدای زلال بلال، خوبی‌هایت را تقسیم کن، مرام خوبان، غروب آفتاب رُبده، زندگی مسعود سعدسلیمان و بهار زندگی ملک‌الشعراى بهار از جمله آثار اوست. وی دبیری ۱۳ دوره جشنواره کتاب سال «سلام» و داوری جشنواره‌های مختلف کشوری را در کارنامه سوابق اجرایی دارد. پوروهاب هم‌اکنون رئیس اداره نشریات کودک و نوجوان دفتر تبلیغات اسلامی قم می‌باشد.

علی باباجانی (۱۳۵۲)

متولد اراک است. در سال ۹۰ موفق به اخذ دانشنامه فوق‌لیسانس از دانشگاه کاشان شد. قصه‌ای از او با نام «خود را دست کم نگیریم»، در کتاب «بخوانیم» سوم ابتدایی به چاپ رسیده و علاوه بر این مقالات متعدد ادبی و دینی در مطبوعات کشور دارد. همکاری با مرکز پژوهش‌های اسلامی صداوسیما، مؤسسه دارالحدیث قم و مؤسسه یاسین، مدیریت داخلی و اجرایی مجلات پوپک و سنجاقک و ویراستاری کتاب‌های علمی و مذهبی و سردبیری مجلات سنجاقک و میثاق با کوثر از سوابق اجرایی اوست. از آثار او می‌توان به مجموعه ده جلدی «حیوانات در قرآن»، «ماه دوتکه» و «خدایا دوستت دارم» اشاره کرد.

عبدالله حسن‌زاده (۱۳۳۶)

متولد آمل است. وی در حوزه علمیه به تحصیل مشغول است و تاکنون موفق به گذراندن دروس سطوح عالی حوزه ۱ شده است. از جمله سوابق اجرایی ایشان، معاونت فرهنگی هنری دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم و نیز مدیریت مسئول و سردبیری مجلات سلام بچه‌ها، پوپک، سنجاقک و سردبیری حدیث زندگی، فریاد، دوست خردسالان، دوست کودکان، دوست نوجوانان را می‌توان برشمرد.

بیانیه گروه داوری معارف و مفاهیم قرآنی (بخش دانش‌آموزی)

گروه داوری کتاب‌های قرآنی در بخش معارف و مفاهیم قرآنی دانش‌آموزی با بررسی کتاب‌های مرتبط با این موضوع بیانیه خود را به شرح زیر اعلام می‌دارد. در مرحله اول داوری از میان ۲۳ عنوان کتاب، در مجموع ۱۰ عنوان به مرحله دوم راه پیدا کرد که در مرحله نهایی از بین آن‌ها، دو اثر برگزیده و تقدیری شناخته شد.

کتاب‌ها از جهت محتوایی و فرم و صفحه‌آرایی تقریباً قابل قبول بود، ولی از جهت کمی راضی کننده نبود و انتظار می‌رود در جهت گسترش فرهنگ و مفاهیم قرآنی به تدوین و تهیه چنین کتاب‌هایی بیشتر اهتمام شود. ضعف عمده کتاب‌ها بیشتر در پرداخت و عدم تناسب زبان با مخاطب مشهود است. انتخاب موضوعات و تنوع آن، از نقاط قوت کتاب‌هاست. دقت در پژوهش هم می‌تواند از نقاط قوت کتاب‌ها باشد. در اکثر آثار بررسی شده، زبان نوشتار سنگین و از درک مخاطب کودک و نوجوان فراتر بوده و یا لاقط یکدستی در متن دیده نمی‌شود.

در آثاری که مطلب قابلیت داستان شدن داشته، نقل به خوبی پیش رفته، ولی در ارائه مفاهیم قرآنی به صورت مقاله و یادداشت، مطلب دچار دست‌انداز شده و گاهی متن سنگین و ثقیل می‌شود.

با این حال اشاره به یک موضوع قرآنی از زوایای گوناگون از نقاط قوت کتاب‌ها به حساب می‌آید. طوری که با سلیقه مخاطب همراه بوده و قابل فهم قرآن دوستان است.

با توجه به این که کار برای قرآن دارای حساسیت زیادی است، انتظار می‌رود که ناشران در انتخاب نویسندگان، پژوهشگر و حتی امور فنی کتاب از نظر گرافیک، کاغذ، صفحه‌آرایی، جلد و... دقت بیشتری به خرج دهند تا بتوانند مخاطب را با هر سلیقه و ذوقی جذب کنند.

گروه مفاهیم، موضوعات و علوم قرآنی

بزرگسال

سیدجواد بهشتی (۱۳۳۳)

متولد کاشان و دارای تحصیلات حوزوی خارج فقه است. از جمله سوابق اجرایی ایشان، قائم مقام ستاد اقامه نماز کشور و مدیرکل دفتر قرآن و عترت وزارت آموزش و پرورش را می توان نام برد. در حال حاضر نیز مشاور وزیر آموزش و پرورش در امور قرآن و عترت و نماز است. سیدجواد بهشتی تاکنون در بیش از یک هزار برنامه در صداوسیما به عنوان کارشناس حضور یافته و بیش از ۳۰ عنوان کتاب به رشته تحریر درآورده است.

رضا سلامت پناه (۱۳۵۶)

متولد آمل و کارشناس ارشد علوم قرآن و حدیث از دانشکده اصول الدین است. وی دوره سطوح خارج فلسفه و حکمت را در حوزه علمیه قم گذرانیده و از محضر استادان بنام بهره جسته است. تدریس در دانشکده علوم قرآنی آمل و حوزه علمیه قم، تدوین مقاله ها و آثار پژوهشی متعدد، عضویت در کمیته علمی امور قرآنی وزارت علوم، عضویت در شورای راهبری تدوین سند راهبردی پژوهش و آموزش عالی قرآنی، دبیری نخستین جشنواره بین المللی پژوهش های قرآنی دانشجویان جهان اسلام، و مدیرکل دفتر پژوهش و برنامه ریزی مرکز هماهنگی، توسعه و ترویج فعالیت های قرآنی کشور از فعالیت ها و سمت های قابل ذکر اوست.

سیدمحمد حسین میرباقری (۱۳۳۲)

متولد قم است. وی کارشناس ارشد قرآن و حدیث و مدیر سابق دارالقرآن بنیاد شهید انقلاب اسلامی و از همکاران واحد قرآن دفتر برنامه ریزی و تألیف کتب درسی است. ایشان مدرس علوم و معارف اسلامی دانشگاه تربیت دبیر شهید رجایی و یکی از مؤلفان کتاب درسی قرآن دوره اول متوسطه است که در تألیف چند جلد کتاب آموزش مفاهیم قرآن همکاری داشته است. وی مدیرمسئول مؤسسه های فرهنگی قرآنی مشتاق حکمت است و با مؤسسه نورالمجتبی (ع) همکاری علمی دارد.

بیانیه گروه داوری مفاهیم، موضوعات و علوم قرآنی

(بخش بزرگسال)

«یرفع الله الذین امنوا منکم والذین اتوا العلم درجات» (المجادله/۱۱)

بلند گرداند خدای عزوجل، آن‌ها را که از شما مؤمنانند و عالمانند به درجه در جنت (تفسیر نسفی)
ستایش ازلی، خداوند سرمدی را سزاست و درود جاودان و بی‌کران بر پیامبران الهی، خاصه حضرت (رحمه للعالمین صلی الله علیه و آله و سلم) و اهل بیت عصمت و طهارت (علیهم السلام) که برترین اعلام هدایت و بالاترین مظاهر ثنای معبود محمودند. جشنواره کهن سال رشد، که آینه‌گردان ظرایف و ظرفیت‌های تعلیمی و تربیتی نهاد ملی آموزش و پرورش است، در این دوره نیز بار دیگر در بخش آثار قرآنی به محضر معارف قرآن کریم عز حضور یافت. این، مجالی مغتنم و فرصتی برای صاحب‌نظران و مجربان تعلیم و تربیت است که در نحوه اخذ و انطباق و سنجش نظام تعلیمی کشور بر مبنای قرآن کریم اندیشه نمایند و کاستی‌ها و تهافت‌های این نظام را بر بنیاد اصیل‌ترین متن هدایت و تربیت بشر بازنگری و بازآرایی نمایند. افزایش توأمان کمیت و کیفیت آثار واصله قرآنی در این بخش از جشنواره نشانگر اقبال نخبگان جامعه به پژوهش و تألیفات قرآنی و نیز گویای پذیرش مرجعیت این بخش از جشنواره در معرفی و انتخاب آثار خوب قرآنی به جامعه مخاطبان نظام تعلیم و تربیت کشور است. هیأت داوران این بخش از جشنواره مراحل و نتیجه بررسی خود را به شرح زیر اعلام می‌نماید:

الف. توصیف اجمالی قوت و ضعف آثار واصله

تنوع موضوعات و نیز محوریت قرآن در نگارش آثار، چشمگیر و چشم‌نواز بوده و پرداختن به موضوعات نوپدید و گفتمان حاکم بر مجموعه کتب، برآیند افزایش سطح مطالبات قرآنی در عموم و نخبگان جامعه است که در این آثار منعکس گردید و بیانگر تلاش صادقانه اصحاب قلم و فرهنگ در بازیابی جایگاه و شأنیت قرآن در سپهر اندیشه و واقعیات ملموس زندگی است. با این وصف کاستی‌هایی نیز به شرح موارد زیر چشمگیر بوده:

ضعف در فارسی‌نویسی درست و استوار، افراط در جامع‌نگاری و رویکرد دایره‌المعارف‌نگاری موضوعی که موجب پربرگی آثار و ملال خواننده و مهجوریت اثر می‌شود، فقدان روش‌شناسی در آثار میان‌رشته‌ای قرآنی و عدم ارائه کاربست اجرایی و مدل زیستی، کاربردی نبودن آثار در حوزه تربیت قرآنی و اختلاط ساحت‌های مختلف علمی با یکدیگر، ضعف در ابلاغ هنرمندانه مطالب و موضوعات و عدم بهره‌مندی از جداول، تصاویر و نمودارها و نیز ضعف در کتاب‌آرایی و کتاب‌پردازی، کم‌توجهی به نیازهای نظام اسلامی و نظام‌سازی قرآنی و مشخص نکردن حوزه مخاطبان آثار؛ که ان‌شاءالله با تذکار مشفقانه و به مدد قرآن امید بهبود و ترمیم این نواقص در دوره‌های آتی است.

ب. فرایند و نحوه داوری آثار

آثار واصله در سه مرحله بررسی و داوری شد. در مرحله نخست طی جلسات مشترک داوران از میان ۱۴۰ عنوان کتاب رسیده تعداد ۳۲ اثر که مطابق آیین‌نامه‌ها واجد صلاحیت افزون‌تری نسبت به سایر آثار بودند گزینش شدند و در مرحله دوم هر کدام از آثار مستقلاً و در سه نوبت بررسی و توسط هر کدام از داوران اخذ نمره نمود. در مرحله آخر بنا بر میانگین مجموع نمرات مأخوذه، آثار به ۱۲ عنوان تقلیل یافت و در جلسه‌ای مشترک و از خلال بررسی‌ها و بیان ویژگی‌ها و تمایزات آثار، النهایه از میان آن‌ها ۵ عنوان کتاب برگزیده و قابل تقدیر معرفی شدند.

تأکید می‌شود که آثار واصله به این بخش لزوماً به معنای احصای تمام آثار در سطح کشور نیست و دیگر آنکه بسیاری از آثار واصله علی‌رغم جامعیت و اتقان علمی و اشتها مؤلفان صرفاً به واسطه عدم تناسب با رویکردهای عمومی و سطح‌بندی مخاطبان جشنواره حائز رتبه نشدند.

نشست های انجمن ناشران کودک و نوجوان استان قم

نشست صمیمانه کارشناسان سازمان پژوهش و برنامه ریزی

گزارش

بهرورزی

ضرورت بهره‌گیری از شیوه‌های نو و خلاق در کتاب‌های آموزشی دینی

گزارشی از حضور کارشناسان و ارزیابان کتاب‌های دینی دفتر انتشارات و تکنولوژی آموزشی
در جمع ناشران و نویسندگان کودک و نوجوان قم

آموزشی و تربیتی به دفتر انتشارات و تکنولوژی آموزشی و سازمان پژوهش ارسال می‌شود که توسط ۲۰۰ کارشناس مختلف ارزیابی می‌گردد.

سهم بالای ناشران قمی در تولید کتاب‌های دینی

وی خاطر نشان کرد از ۷۵۰ ناشری که با سازمان تعامل دارند، ۸۵ ناشر در شهر مقدس قم فعال‌اند که سهم آن‌ها در تولید کتاب‌های دینی و قرآنی قابل توجه است. برای نمونه ۵۴ درصد از کتاب‌های مناسبی که به دومین جشنواره قرآنی راه یافته‌اند، متعلق به ناشران شهرستانی است که شهر قم به تنهایی ۳۵٪ این کتاب‌ها را به خود اختصاص داده است.

کیا با اشاره به این‌که برای تحلیل و بررسی نقاط ضعف و قوت کتاب‌های دینی کودک و نوجوان، ابتدا باید به وضعیت موجود آگاه شد، کوشید تا بر اساس نتایج به دست آمده از بررسی کتاب‌های دینی دریافت شده توسط دبیرخانه، مشکلات این کتاب‌ها را تبیین کند.

روز ۱۷ بهمن سال ۱۳۹۵، جمعی از کارشناسان و ارزیابان کتاب‌های دینی دفتر انتشارات و تکنولوژی آموزشی به دعوت رئیس انجمن ناشران کودک و نوجوان قم، به این شهر سفر کردند تا با ناشران و نویسندگان این شهر مقدس دیدار و درباره کتاب‌های دینی گفت‌وگو کنند.

در این دیدار، مسائل و مشکلات تولید کتاب‌های دینی در حوزه کودکان و نوجوانان، مورد بحث و بررسی قرار گرفت. در این مجال، و به دلیل ارتباط تنگاتنگی که بین موضوع این نشست و دومین جشنواره کتاب‌های قرآنی رشد وجود دارد، گزارشی از این نشست تقدیم خوانندگان جوانه شده است.

فریبا کیا معاون سامان‌دهی منابع آموزشی و تربیتی؛ لزوم استفاده از شیوه‌های نو و توجه به نیازهای مخاطب

در ابتدای این نشست، خانم کیا معاون سامان‌دهی منابع آموزشی و تربیتی با اشاره به همکاری بیش از ۷۵۰ ناشر از سراسر کشور با سازمان پژوهش، گفت: هر سال بیش از ۵۰۰۰ عنوان کتاب

جدول یک/ نتایج کسب شده برای سنجه‌های اختصاصی در کتاب‌های دینی «دانش‌افزایی دانش‌آموزان» از مجموع ۲۷۹ کتاب

ردیف	سنجه‌های اختصاصی	میانگین امتیاز اخذ شده	امتیاز اکتسابی (درصد)	امتیاز کامل (۱۲۰)
۱	گسترش دانش دانش‌آموزان در حوزه مفاهیم دینی	۱۱,۷	۵۹٪	۲۰
۲	کمک به تقویت اهداف برنامه درسی	۷,۹	۵۳٪	۱۵
۳	پاسخ به پرسش‌های مذهبی دانش‌آموزان	۱۰,۱	۵۱٪	۲۰
۴	علاقه‌مندسازی دانش‌آموز به مفاهیم دینی و انس با آن	۸,۹	۵۹٪	۱۵
۵	ایجاد فرصت اندیشیدن در حوزه مفاهیم دینی	۷,۱	۴۷٪	۱۵
۶	استفاده از روش‌های نو و تکنیک‌های گوناگون در بیان موضوعات دینی	۷	۴۷٪	۱۵
۷	توجه به نیازهای فرد و جامعه در حوزه دین (مسائل اجتماعی، اخلاقی، شبهات و...)	۱۰,۴	۵۲٪	۲۰

موضوعات دینی» است این سنجه در بین کتاب‌های مناسب هم امتیاز پایینی می‌گیرد. به عبارتی دیگر حتی کتاب‌هایی که تأیید می‌شوند از فقر بهره‌گیری از تکنیک‌های نو رنج می‌برند و این نشانگر آن است که مؤلفان هنوز نتوانسته‌اند از روش‌های نو و جدید که می‌تواند برای مخاطب بسیار جذاب باشد بهره بگیرند.

به خواننده فرصت تفکر بدهیم

وی ایجاد فرصت اندیشیدن در حوزه مفاهیم دینی را یکی دیگر از متغیرهایی خواند که در کتاب‌های مذهبی، نسبت به سایر محورها کمتر مورد توجه مؤلفین بوده است و این سنجه هم در کتاب‌های تأیید شده و هم در کتاب‌های نامناسب نسبت به سایر متغیرها نمره کمتری کسب کرده و ضعف بیشتری را نشان می‌دهد.

عدم پاسخ‌گویی به پرسش‌های مخاطب

کیا با اشاره به این که یکی از کارکردهای اصلی کتاب‌های دینی و مذهبی، پاسخ به پرسش‌های مذهبی دانش‌آموزان است تأکید کرد: به نظر کارشناسان و ارزیابان، این سنجه نیز نتوانسته است نمره شایسته‌ای را به دست آورد. می‌توان ملاحظه کرد که این دیدگاه در نمره‌ای که به سنجه ۷ داده شده است، نیز مورد تأیید قرار گرفته است. این سنجه میزان توجه به نیازهای فرد و جامعه را در حوزه دین اندازه می‌گیرد.

کتاب‌های دینی ظاهر مطلوب ندارند

معاون سامان‌دهی در پایان این بخش با اشاره به این که

کتاب‌های دینی کمتر تأیید می‌شوند

معاون سامان‌دهی منابع آموزشی و تربیتی نتیجه حاصل از بررسی ۲۷۹ عنوان کتاب دانش‌افزایی دینی برای دانش‌آموزان را برای حاضران تشریح کرد.

وی گفت: نخستین نکته این است که از این تعداد ۱۴۷ عنوان کتاب مورد تأیید قرار گرفته‌اند که معادل ۵۳ درصد کتاب‌های ارزیابی شده است. این رقم در مقایسه با میانگین کتاب‌های تأیید شده در دبیرخانه سامان‌دهی که حدود ۶۰ درصد است، به شکلی قابل توجه پایین‌تر است. باید به خاطر داشت که رقم ۶۰ درصد میانگین مجموع کتاب‌های دانش‌افزایی، کمک‌درسی و کتاب‌های کار - تمرین است و معمولاً رقم کتاب‌های تأیید شده در گروه اول خیلی بالاتر از دو گروه دیگر است.

موضوع دوم این است که در این بررسی فقط سنجه‌های اختصاصی مورد بررسی قرار گرفته‌اند. به‌طور معمول از مجموع ۲۰۰ امتیازی که یک کتاب می‌تواند کسب کند، ۱۲۰ امتیاز به سنجه‌های اختصاصی و ۸۰ امتیاز به سنجه‌های عمومی تعلق می‌گیرد. همچنین یک کتاب باید بتواند حداقل ۶۰ درصد مجموع امتیازها را کسب کند تا مناسب شناخته شود (مشروط بر آن که از بخش تخصصی نیز حداقل ۶۰ درصد امتیازها را به دست آورد).

مهم‌ترین مشکل عدم بهره‌گیری از روش‌های نو

کیا سپس با برشمردن سنجه‌های اختصاصی بر گه‌های ارزیابی کتاب‌های دینی گفت: مطابق جدول نتایج، در بین سنجه‌های هفت‌گانه اختصاصی، کم‌ترین امتیاز حتی در مورد ردیف ۶ یعنی «استفاده از روش‌های نو و تکنیک‌های گوناگون در بیان

جدول دو/ نتایج کسب شده برای سنجه‌های اختصاصی در کتاب‌های دینی کمک‌درسی دانش‌آموزان از مجموع ۵۴ کتاب

ردیف	سنجه‌های اختصاصی	میانگین امتیاز کسب شده	امتیاز اکتسایبی (درصد)	امتیاز کامل (۱۲۰)
۱	تقویت فرایند یادگیری از طریق فعالیت‌های مناسب	۵,۶	٪۳۷	۱۵
۲	توجه به مفاهیم و نکات مهم درسی در طراحی پرسش‌ها و فعالیت‌ها	۴,۶	٪۳۱	۱۵
۳	تنوع بخشی به تمرین‌ها و فعالیت‌ها	۶	٪۴۰	۱۵
۴	توجه به تفاوت‌های فردی	۵,۵	٪۳۷	۱۵
۵	سازمان‌دهی تمرین‌ها از ساده به مشکل	۴,۴	٪۲۹	۱۵
۶	دنبال کردن فرایند یادگیری از طریق فرایندهای خلاق و جذاب	۴,۳	٪۲۹	۱۵
۷	دور بودن از روش حل المسائلی	۷,۲	٪۴۸	۱۵
۸	طراحی فعالیت‌ها به گونه‌ای که دانش‌آموزان را در درک بهتر مفاهیم، حقایق و اصول مطرح در برنامه کمک می‌کند	۵,۹	٪۳۹	۱۵

است. این تعداد بسیار کم نیز با کسب حداقل امتیاز لازم و به عنوان کتاب درجه سه پذیرفته شده‌اند که جای نگرانی دارد.

وی سپس توضیح کوتاهی درباره نتایج به دست آمده در این گروه بیان کرد: جدول نتایج کتاب‌های کمک‌درسی نشان می‌دهد که ناشران به دنبال کردن فرایند یادگیری از طریق فرایندهای خلاق و جذاب بی‌توجه‌اند؛ به مفاهیم و نکات مهم درس‌ها در طراحی پرسش‌ها و فعالیت‌ها عنایت کافی ندارند؛ تمرین‌های ارائه شده را به شکل مناسب دسته‌بندی نمی‌کنند و در شیوه‌های ارائه مطلب تفاوت‌های فردی را نادیده می‌گیرند و فعالیت‌های مناسبی را برای خوانندگان خود طراحی نمی‌کنند.

وی در پایان تأکید کرد: این نتایج همه به ما می‌گوید که نویسندگان و مؤلفین کتاب‌های کمک‌درسی باید شناخت بیشتری و بهتری نسبت به برنامه درسی کسب کنند. البته در همین راستا نشست‌ها و کارگاه‌هایی برای تبیین اهداف برنامه‌های درسی با حضور ناشران و مؤلفان برگزار شده است.

کتاب‌های دینی مناسب در مجموع ۷۰ درصد امتیاز بخش اختصاصی و ۵۳ درصد امتیاز بخش عمومی را به دست آورده‌اند، گفت: در کتاب‌هایی که ارزیابی می‌شوند، معمولاً امتیاز به دست آمده در بخش عمومی که - اغلب ناظر به ویژگی‌های ظاهری کتاب‌هاست - بیش از امتیاز بخش اختصاصی است؛ اما میانگین امتیاز عمومی کتاب‌های مناسب دینی، از بخش اختصاصی کمتر است. و این حاکی از آن است که ویژگی‌های ظاهری کتاب‌های دینی مانند تصویر، فونت، صفحه‌آرایی و نیز سامان‌دهی محتوا، فهرست، نمایه و مانند این به اندازه محتوای این کتاب‌ها نتوانسته است نظر ارزیابان را جلب کند.

وضعیت کتاب‌های کمک‌درسی دینی

کیا در بخش دیگری از سخنان خود، وضعیت کتاب‌های کمک‌درسی دینی را مورد بررسی قرار داد و گفت: کتاب‌های کمک‌درسی دینی در مقایسه با کتاب‌های دانش‌افزایی ضعیف‌تر ارزیابی شده‌اند. به طوری که از ۵۴ کتاب ارزیابی شده فقط ۱۱ کتاب یعنی ۲۰ درصد مناسب شناخته شده

پرویز آزادی استاد دانشگاه و ارزیاب کتاب‌های دینی: مشکلات کتاب‌های آموزشی و تربیتی دینی و راه‌های رفع آنها

در ادامه نشست دکتر پرویز آزادی عضو هیئت علمی دانشگاه آزاد اسلامی و یکی از مؤلفان کتاب‌های درسی دینی سخن گفت. وی با اشاره به وضعیت کتاب‌های دینی موجود در جامعه، نویسندگان کتاب‌های دینی را به چهار گروه تقسیم کرد و گفت: نخستین گروه از نویسندگان کتاب‌ها، قشر حوزوی و دانشگاهی است که دغدغه فقه دارد و از جنبه فقهی-احکامی وارد موضوع می‌شود. قشر دوم این گروه، قشر دانشگاهی است که نگاه دینی-اخلاقی دارد. این قشر دغدغه دین به معنای اعم آن را دارد و مانند قشر اول دغدغه فقه و احکام ندارد. گروه دوم، گروه روشنفکرهایی مانند بهائیان نیز خود را به آن‌ها شبیه می‌کنند و می‌توان کتاب‌های بسیاری را از آن‌ها در بازار مشاهده کرد و از این جهت که اصول و قواعد کار را رعایت می‌کنند، بسیار موفق‌اند و با تفکر از پیش تعیین شده، می‌دانند که محصول را چگونه ارائه دهند که مخاطب با یک نگاه آن را کشف کند. گروه بعدی طیف مترجمان است؛ افرادی که مباحث مطرح در ادیان دیگر به ویژه مسیحیت را که فعال‌ترین دین در دنیاست، ترجمه می‌کنند. گروه چهارم نیز اقشاری هستند که تحت عنوان عرفان‌های نوظهور، عرفان‌های مادی، عرفان‌های کاذب یا هر عنوانی که بتوان بر آن‌ها گذاشت، فعالیت می‌کنند و آثاری تولید می‌کنند که جنبه آسمانی و الهی ندارد و چه بسا بازار را به قبضه خود درآورده‌اند. وی افزود: کافی است نگاهی اجمالی به کتاب‌های موجود در انتشاراتی‌ها و فروشگاه‌ها بکنیم و متوجه این قضیه بشویم که اگر ما به عنوان مؤلفان کتب دینی و مذهبی تلاش جدی نکنیم و اصول و قواعد کار را رعایت نکنیم، گوی رقابت توسط اقشار دیگر ربوده می‌شود.

عمده‌ترین ضعف‌ها در کتاب‌های دینی

آزادی سپس به ضعف‌های رایج و عمده کتاب‌های دینی پرداخت و تکرار ملال آور موضوعات را یکی از نقاط ضعف مهم تألیف کتاب‌های دینی شمرد. وی گفت: گاهی یک موضوع از سوی نویسندگان مختلف به کرات تکرار می‌شود؛ برای مثال ده‌ها نویسنده داستان پیامبران را تکرار می‌کنند؛ بدون آن‌که ایده‌پردازی خاصی صورت گرفته باشد، یا از زاویه جدیدی به موضوع نگاه شود که با کودک و نوجوان ارتباط بهتری برقرار کند. تکرار، یک آسیب جدی است که در بسیاری از آثار هم دیده می‌شود و دلیل آن هم فقدان ایده و ایده‌پرداز خلاق در عرصه تألیف است. آزادی با تأکید بر این نکته که با وجود ایده، می‌توان

موضوعات تکراری را به شکل‌های گوناگون و برای گروه‌های سنی مختلف مورد توجه قرار داد، گفت: مثلاً با ایده‌پردازی موضوع دروغ‌گویی و پرهیز از آن را می‌توان از زوایای گوناگون، به روش‌های متفاوت و به زبان‌های مختلف برای کودک هشت ساله و ده ساله و چهارده ساله بیان کرد.

وی متن دشوار و سنگین را از دیگر ضعف‌های قابل مشاهده در تألیف برشمرد و افزود: استفاده از قلم علمایی و الفاظ و جملات سنگین بیشتر از جانب قشر حوزوی احساس می‌شود و پیام آن‌ها برای کودک و نوجوان قابل درک و فهم نیست. طبعاً باید کوشید مفاهیم و معانی را با زبانی ساده به کودک و نوجوان انتقال داد.

این مدرس دانشگاه، عدم آشنایی با زبان‌های خارجی و بی‌اطلاعی از تجربه‌های صورت گرفته در جهان را دیگر از ضعف‌های مؤلفان دانست و گفت: منظور من این نیست که مؤلفان وارد عرصه ترجمه بشوند. آن‌ها کافی است کتاب‌های دینی را به زبان اصلی بخوانند و اجمالاً درک کنند. ما در تولید کتاب‌های دینی به زبان عربی تجربه‌های موفق‌تری در کشورهایمانند مصر و مراکش می‌بینیم. در زبان‌های دیگر کشورهایمانند فنلاند نیز پیشرو و موفق‌اند. مطالعه این گونه کتاب‌ها و آشنایی با شیوه بیان آن‌ها، می‌تواند کمک شایانی به مؤلفان در شیوه‌های ارائه آموزه‌های الهی کند. تجربه‌ای که از مطالعه این کتاب‌ها به زبان اصلی به دست می‌آید، از طریق ترجمه به دست نمی‌آید.

مؤلف کتاب‌های درسی دینی، بهره‌گیری از منابع و مأخذ نامعتبر را یکی دیگر از مشکلات مهم کتاب‌های دینی برشمرد و گفت: مؤلفان کتاب‌های دینی گاه از منابعی استفاده می‌کنند که مبتنی بر اسرائیلیات و نقل‌های جعلی است و شبهه فراوانی در صحت آن‌ها وجود دارد. البته در مواردی هم کتاب با مراجعه به قرآن و روایات معتبر نوشته شده است، ولی برداشت شخصی و غیردقیق مؤلف و بی‌توجهی به تفاسیر معتبر موجب شده است محتوا با آیات یا روایات دیگر تعارض پیدا کند.

آزادی در بخش دوم سخنان خود به برشمردن راهکارهایی پرداخت که می‌تواند مشکلات را کاهش دهد. وی شناسایی مؤلفان فعال در عرصه کودک و نوجوان یا مستعد و آشنا با زبان و ادبیات این گروه را، به خصوص در قشر حوزوی، یکی از راه‌های مؤثر دانست و برگزاری نشست‌های مؤلفان کتاب‌های دینی با هدف نقد و بررسی کتاب‌ها را در کمک به این هدف مؤثر خواند.

او همچنین برگزاری نشست‌هایی با هدف موضوع‌شناسی، آسیب‌شناسی و شناسایی نیاز مخاطب را ضرورت جامعه مؤلفان برشمرد. آشنایی مؤلفان و ناشران با راهنمای برنامه درسی و راهنمای تولید کتاب‌های آموزشی از دیگر راه‌کارهایی بود که پرویز آزادی برای رفع مشکلات کتاب‌های دینی کودکان و نوجوانان پیشنهاد کرد.

محبت‌الله همتی، مشاور مدیرکل دفتر انتشارات و تکنولوژی آموزشی: ارتباط رودررو با مخاطب، فرصتی برای کشف نیازهای او

همتی دیگر سخنران این مراسم موضوع نشر کتاب‌های دینی را محور بحث خود قرار داد. به باور او ناشران کتاب‌های دینی ابتدا باید به این پرسش بنیادی پاسخ دهند که چرا باید برای کودکان و نوجوانان کتاب دینی منتشر شود و آن‌ها چرا این کار را می‌کنند؟! تأمل و تفکر کافی درباره این پرسش و دادن پاسخ دقیق به آن از سوی ناشر (مؤلف و مترجم و...) خط سیر تولید کتب دینی را مشخص می‌کند.

وی با تأکید دوباره بر آشنایی تمامی دست‌اندرکاران حوزه تولید، چاپ و نشر کتاب‌های دینی کودک و نوجوان با نمونه‌های موفق جهانی، گفت: ناشران و مؤلفان به‌خصوص در حوزه سازمان‌دهی محتوا و روش‌ها و تکنیک‌های به کار گرفته شده برای انتقال مفاهیم، از زوایای مختلف بررسی کنند؛ کاری که در حوزه صنعت رایج است.

وی افزود: بخشی از این مطالعه جهانی، سفر و حضور در نمایشگاه‌های مختلف کتاب و محصولات فرهنگی در سراسر جهان و استفاده از تجربه‌های ناشران و مؤلفان سایر کشورها و روش‌های آنان در تألیف، ترجمه، ترسیم و بیان مفاهیم به جامعه مخاطب است. این نمایشگاه‌ها دید جدیدی را برای ناشران ایجاد می‌کند.

ارتباط با مخاطب برای شناخت نیازها

مشاور مدیرکل دفتر انتشارات شناسایی نیازمندی‌های مخاطبان را موضوع دیگری دانست که ناشران باید به آن توجه کنند. وی گفت: آنچه که در راهنمای برنامه درسی یا کتاب‌های درسی آمده است بخشی از نیازمندی‌های جامعه مخاطب را از نگاه کارشناسان ذریبط نشان می‌دهد؛ اما ارتباط مستمر و مؤثر و رودررو با مخاطبان فرصت مغتنمی است که نیازمندی‌های فراموش شده را عیان می‌کند و دیدگاه جدیدی را ارائه می‌دهد و فضای مناسبی را برای کشف نیازمندی‌های دانش‌آموزان در زمینه تألیف، تصویر، داستان و ... ایجاد می‌کند.

نقد جدی و مستمر کتاب‌های تولید شده، راه‌کار دیگری بود که همتی آن را برای افزایش کیفیت کتاب‌های دینی لازم دانست. وی حمایت‌های مستقیم و غیر مستقیم از کتاب‌های دینی در طول ۳۰ ساله پس از انقلاب را یکی از آسیب‌های حوزه تألیف کتاب‌های دینی خواند و گفت: این حمایت‌ها موجب تولید کتاب‌های دینی عمدتاً نازل در بازار شده است. شاید اگر یک ستاد نقد وجود داشت، ناشر با وسواس فکری بیشتری به تولید اثر می‌پرداخت، وجود چنین ستادی باعث دقت در فرایند تولید کتاب، دقت در نگارش، و در نتیجه افزایش کیفیت کتاب می‌شود که این کار استقبال جامعه مخاطب را به دنبال خود می‌آورد.

همتی در آخرین توصیه خود به ناشران گفت: با بررسی کارنامه ناشران و مؤلفان موفق در حوزه نشر کودک و نوجوان، متوجه می‌شویم که در فرایند تولید کتاب‌های آن‌ها متخصصانی به عنوان مدیر هنری و ناظر محتوایی حضور دارند و کیفیت هنری کتاب و محتوا را بررسی می‌کنند.

ناصر نادری، نویسنده و ناظر محتوایی مجلات رشد: لازمه تولید کتاب خوب: نگاه علمی، رفتار حرفه‌ای و فضای اخلاقی

ناصر نادری آخرین و چهارمین سخنران نشست، ایده‌پردازی در حوزه نشر آثار دینی را بحثی قابل تأمل و پیچیده خواند و با توجه به بعد صنعتی نشر، گفت: در دنیای صنعت کیفیت محصول یک اتفاق نیست و در یک فرایند اتفاق می‌افتد. صنعت نشر هم از این قانون پیروی می‌کند و محصول یک فرایند است. ایده‌پردازی در صنعت نشر نیز به یک فرایند بستر نیاز دارد.

نادری بحث خود را به دو حوزه کتاب‌های مرجع و کلیات و غیر مرجع تقسیم کرد و افزود: واقعیت این است که کتاب‌های مرجع و اطلس بزرگ‌سال، در شهر قم به‌خوبی تولید می‌شود؛ ولی در حوزه کودک و نوجوان تعداد کتاب‌های مرجع انگشت‌شمار و با کمبود مواجه است. مدیریت این بخش نیاز به سرمایه‌گذاری دارد و ماهیت آن کاری گروهی را می‌طلبد که در ایران ضعیف است. البته کتاب‌های مرجع تولید شده در حوزه بزرگ‌سال با وجود آن‌که از حیث محتوی غنی‌اند، ولی از لحاظ گرافیک، زبان، کتاب‌سازی، صفحه‌آرایی، چاپ و تصویر هنوز قدیمی‌اند و گویی در دهه ۶۰ باقی‌مانده‌اند که نیاز به بازنگری دارند.

نادری در تولید کتاب‌های دینی غیر مرجع بزرگ‌سال هم به لحاظ محتوی قم را در ایران پیش‌تاز خواند و ابراز امیدواری کرد که این شهر بتواند با استفاده از عنصر خلاقیت و هنر در کتاب‌های دینی، جایگاه برتر را در این حوزه و حوزه کتاب‌های دینی کودک و نوجوان داشته باشد.

وی تأکید کرد: در حوزه کتاب‌های دینی، چه داستانی و چه غیر داستانی، کمبود خلاقیت به صورت جدی احساس می‌شود. برای مثال وقتی نویسنده‌ای واقعه کربلا را از نگاه شخصیت‌های منفی این واقعه روایت می‌کند، ما با یک اثر جدید و خلاق روبه‌رو می‌شویم.

وی با اشاره به ضعف‌های کتاب‌های دینی از لحاظ گرافیک، ویرایش و حتی چاپ، گفت: کتاب یک رسانه است. کتاب‌هایی که قرار است تدوین شود باید با توجه به شرایط زمان و جامعه و از منظر مخاطب و روان‌شناسی آن‌ها بررسی شود و برای رسیدن به ایده خوب و مناسب، از وجود اشخاص معتبر و موفق و صاحب نظر در پدیده نشر مشاوره گرفته شود.

سایت یا راه‌های ارتباطی دیگر به گروه تألیف انتقال ندهد. خیلی کوتاه یادآوری می‌کنم که یک کتاب درسی، معمولاً بر اساس راهنمای برنامه‌ی درسی تدوین می‌شود. این راهنما مشخص می‌کند که در یک پایه، چه موضوعی، تا به چه حد و به چه نحوی نوشته شود. وقتی مؤلفان انتخاب شدند، کتاب را درس به درس، بر اساس اصول و معیارهای گوناگونی که باید رعایت شود، تألیف می‌کنند و پس از تأیید شورای برنامه‌ریزی، به استان‌های مختلف ارسال می‌شود تا در هر استان به صورت آزمایشی در ۱۰ مدرسه تدریس شود. کتاب بر اساس بازخوردی که معلمان مدارس نشان می‌دهند، بازنویسی

نادری نیز بازدید از نمایشگاه‌های کتاب خارج از کشور را برای ناشران تجربه‌ای خوب دانست که می‌توان از آن‌ها برای آشنایی با انواع قالب‌های نوشتاری و اصول کتاب‌سازی بهره گرفت. او با انتقاد از کمبود کتاب‌هایی با محور سبک زندگی و مهارت‌های زندگی بر مبنای دین، گفت: قریب به اتفاق کتاب‌هایی که در این زمینه وجود دارد، ترجمه شده و غیربومی‌اند و اگر در زبان ضعف نداشته باشند، از لحاظ انگاره‌ها الگوهای ذهنی با الگوهای دینی ما منافات دارند. این نویسنده کتاب‌های دینی، تأکید کرد: هر اتفاق باکیفیتی در فرهنگ، به سه عنصر نیاز دارد: نگاه علمی، رفتار حرفه‌ای و فضای اخلاقی. اگر در شهر فضای اخلاقی وجود داشته باشد، ولی رفتار حرفه‌ای صورت نگیرد یا نگاه علمی نباشد کیفیت چهره نمی‌نماید.

وی افزود: مدیریت حرفه‌ای نشر، سازوکارهای حرفه‌ای، مطالعه منابع دانشگاهی و استفاده از افراد مطلع در کیفیت تألیف، نتیجه مستقیم دارد. داشتن یک اتاق فکر با زاویه دیدهای مختلف و کارشناسان گوناگون، می‌تواند کمک شایانی به نشر و تألیف کند. یک نشر حرفه‌ای باید شورای برنامه‌ریزی بر مبنای یک فکر اولیه داشته باشد.

نادری در بخشی دیگر از سخنان خود با اشاره به این‌که ناشران نباید نگران سرمایه‌گذاری خود در تولید کتاب خوب باشند، گفت: کار با کیفیت مشتری خود را دارد. مثلاً می‌بینید که امروز بازار نشر به دنبال کارهای مجموعه‌ای است و این نشان می‌دهد که خانواده‌ها حاضرند حتی یک مجموعه گران قیمت را بخرند به شرطی که آن را با کیفیت ببینند.

امروزه کتاب‌هایی برای کودکان تولید می‌شود که خوردنی است. یا مثلاً انواع انجیل‌ها برای کودکان تدوین و تولید شده است. ما در ایران، قرآن برای کودکان یا حتی یک فرهنگ تصویری مناسب از اسلام نداریم.

وی همچنین احترام به نویسندگان و پدیدآورندگان و هم‌فکری با آنان را در بروز ایده‌های خلاقانه مؤثر دانست و با این جمله به سخنان خود پایان داد که عمده اتفاقات قوی در فرایند اتفاق می‌افتد. فکر و بازنگری این مسیر تاثیر به‌سزایی در رفع مشکلات دارد.

پرسش‌ها و پاسخ‌ها

در انتهای این نشست سؤالاتی پرسیده شد که کارشناسان به آن‌ها پاسخ گفتند.

← **یک معلم:** در میان کتاب‌های درسی، کتاب هدیه‌های آسمانی از لحاظ محتوا جز ضعیف‌ترین کتاب‌هایی است که برای بچه‌ها تألیف شده است. می‌شود در این زمینه توضیح بفرمایید.

آزادی: این نشست جای مناسبی برای طرح این ایراد نیست؛ زیرا موضوع ما کتاب درسی نیست. اما پرسش و گلایه من از شما این است که اگر ایرادی وجود دارد، چرا آن را از طریق

می‌شود. البته پس از طی این مراحل، باز هم راه بسته نیست و اگر در اجرای سراسری کتاب مشکلی پیش آید، باز هم بازنگری می‌شود. در هر حال، اگر به صورت مصدافی و موردی، نمونه‌ای هست بفرمایید تا بررسی شود.

یک معلم دیگر: من می‌توانم به عنوان مصداق، به داستان حضرت موسی اشاره کنم که قصه ایشان، در کتاب‌های دینی پایه‌های سوم، چهارم و پنجم آمده است. اما هر بار بخشی از قصه زندگی ایشان آمده و قصه‌ها از توالی و انسجام کافی برخوردار نیستند. این نحوه تألیف، مانع از تمرکز دانش‌آموزان می‌شود. آیا بهتر نیست مثلاً ما قصه حضرت موسی را تمام کنیم و بعد به سراغ پیامبران دیگر یا ائمه معصومین علیهم‌السلام برویم؟ همین‌طور شایسته بود توضیح برخی کلمات سخت، در پایان کتاب می‌آمد. گاهی حتی معلمان هم متوجه بعضی کلمات و واژگان سخت متن نمی‌شوند؛ چه برسد به دانش‌آموزان.

کتاب‌های درسی دینی، تاریخ انبیا نیستند

آزادی: لطفاً توجه داشته باشید که کتاب درسی دینی، کتاب

تاریخ انبیا نیست و هدفش گفتن تاریخ زندگی پیامبران نیست. قرار است مفاهیمی به دانش آموز، آموزش داده شود. مؤلف هنگام تألیف به این نتیجه می‌رسد که فلان بخش از داستان حضرت موسی علیه‌السلام برای بیان این موضوع مناسب است. اگر قصه آن حضرت تکرار شده، از این روست. در عین حال، ما در دفتر تألیف خدمت شما هستیم. می‌توانید به صورت مکتوب بفرستید یا حضوری تشریف بیاورید. ما می‌کوشیم در چهارچوب برنامه عمل کنیم و البته ممکن است اشکالاتی داشته باشیم و نقدپذیریم.

همتی: اجازه بدهید من از این بحث استفاده کنم و نکته‌ای را بگویم. وقتی که مؤلف کتاب درسی، کتابی را می‌نویسد، یک پیش فرض دارد و آن این است که بین او به عنوان مؤلف و بین مخاطب به عنوان دانش آموز واسطه‌ای به نام معلم وجود دارد. اگر کتاب درسی کاستی داشته باشد، می‌توان آن را به واسطه معلم برطرف کرد. معلم برای اینکه آن کاستی‌ها را برطرف کند به ابزار نیاز دارد و آن ابزار کتاب است. اکنون می‌توان دریافت که چرا برای سازمان پژوهش، که برنامه درسی تولید می‌کند، کتاب غیردرسی مهم است. در مدرسه مطلوب جایی هست برای یادگیری که به آن مرکز یادگیری می‌گوییم و آن کتابخانه مدرسه و کتابخانه کلاسی است. دانش آموز درسی را می‌خواند و سؤالی برایش پیش می‌آید. شما می‌توانید کتابی را از کتابخانه کلاس بردارید و در اختیار دانش آموز بگذارید. کسی که برای کودکان کتاب تولید می‌کند، باید این نیازها را بشناسد. هدفی که کیا و همکارانشان دنبال می‌کنند این است که منابعی را شناسایی کنند که متناسب با برنامه درسی باشد و به دانش آموزان و معلمان معرفی کنند. بنابراین یکی از زمینه‌هایی که می‌تواند به ناشران ایده تولید کتاب بدهد، نوع سؤالاتی است که شما به عنوان معلم در کلاس درس از طرف دانش آموزان و یا حتی اولیا با آن مواجه هستید

ضعف تکنیک و نوآوری در کتاب‌های دینی یعنی چه؟

یک ناشر: در صحبت‌ها اشاره شد که یکی از مشکلات کتاب‌های دینی، ضعف تکنیک است. لطفاً مثالی بزنید که منظور از ضعف تکنیک در این کتاب‌ها چیست؟

رضایی: سنجه‌ای که مطرح شد، «استفاده از روش‌های نو و تکنیک‌های گوناگون در بیان موضوعات دینی» بود. به زبان خیلی ساده یعنی، نویسندگان کتاب‌های دینی در بیان مطالب خود از شیوه‌های نوین یا از شیوه‌های متنوع و متفاوت بهره نمی‌گیرند. این سنجه، حتی در کتاب‌هایی که نهایتاً مورد تأیید قرار گرفته‌اند، به‌طور میانگین امتیاز پایینی کسب کرده‌اند. برای مثال داستان پیامبران را در نظر بگیرید. اگر به بازار نگاه کنید، تعداد بسیار زیادی از کتاب‌ها را می‌بینیم که هر سال منتشر می‌شوند؛ اما اغلب آن‌ها شبیه به هم هستند. اغلب این قصه‌ها یک روایت خطی و بدون فراز و فرود داستانی دارند و معمولاً از ابتدای زندگی آغاز می‌شوند و تا به انتها می‌روند. من خودم هم برای مخاطب کودک داستان پیامبران نوشته‌ام و می‌دانم دامنه خیال در آن‌جا بسیار محدود است و نویسنده می‌ترسد میادا در دام تحریف بیفتد؛ اما همیشه راه نوآوری بسته نیست. با این وصف خیلی کم پیش می‌آید در یک کتاب، برشی از زندگی یک پیامبر آورده شود؛ یا مثلاً داستان از انتها آغاز شود و به گذشته برگردد و یا حتی عناصری به قصه افزوده شود که کارکرد قصه را متفاوت بنماید. در نتیجه، گویی آثار، رونوشتی از هم هستند. اگر قرار است نویسنده ب قصه‌ای بنویسد که هیچ فرقی با قصه‌های نویسنده الف نداشته باشد، چه نیازی است که ناشر ب روی این قصه سرمایه‌گذاری مجددی بکند؟

استانداردهای سازمان کجاست؟

یک ناشر: در مورد امتیاز عمومی و اختصاصی کتاب‌ها صحبت کردید ولی از پارامترهای عمومی، صحبت نکردید. کجا می‌توان استانداردهای مدنظر سازمان پژوهش را به دست آورد؟

کیا: در رابطه با ویژگی‌های عمومی و اختصاصی ما سندهایی به نام سندهای راهنمای تولید کتاب‌های آموزشی تهیه و منتشر کرده‌ایم و اکنون هم در حال بازنگری آن‌ها هستیم که در سایت سامان کتاب هم قرار داد. در سندهای مذکور، این ویژگی‌ها را با سهم و وزنی که هر کدامشان در یک کتاب آموزشی دارند، مشخص کرده‌ایم.

درباره ویژگی‌های اختصاصی در بین صحبت‌ها اشاره‌ای شد؛ اما منظور از ویژگی‌های عمومی بعد فیزیکی، ساختار ظاهری کتاب، کیفیت تصاویر، شیوه‌های سازمان‌دهی و شیوه‌های ارائه محتواست که هر کدام تعدادی سنجه دارد.

راهاندازی مرکز پخش مدرسه برای رساندن کتاب‌های مناسب به مخاطبان یکی دیگر از این فعالیت‌هاست. همچنین هر ساله معاونت پرورشی پنجاه هزار نمایشگاه در پنجاه هزار مدرسه برگزار می‌کند که کتاب‌های مناسب، در صورت مراجعه به این مؤسسه، بدون بررسی مجدد روی میز خرید نمایندگان استان‌ها قرار می‌گیرند. این نکته را هم بگویم که معاونت فرهنگی ارشاد و معاونت پرورشی سال گذشته مشترکاً بیش از یک میلیارد تومان کتاب برای تجهیز کتابخانه‌های کلاسی ۱۶ استان مرزی کشور (شامل ۶۵۰۰ کلاس ابتدایی) خریداری کردند که از فهرست کتاب‌های مناسب بود. البته انتظار می‌رود صدا و سیما با معرفی این کتاب‌ها و ناشران محترم قدم مؤثری در فرهنگ‌سازی و بهره‌گیری مخاطبان از کتاب‌های مناسب داشته باشد.

در بخش‌های دیگری از این نشست موضوعات دیگری مانند کلاس‌های بازی‌محور در مدرسه، محدود بودن افق نگاه ما به گذشته و بی‌توجهی نسبت به آینده، عدم توجه به خلاقیت در کتاب‌های دینی، توجه به دانش دینی و بی‌توجهی به دانش منجر به رفتارهای دینی در این کتاب‌ها مطرح شد که گفت‌وگو درباره آن‌ها به نشست‌های دیگر موکول شد.

سبحانی‌نسب رئیس هیئت مدیره انجمن فرهنگی ناشران قم: این نشست ضرورت تعامل را آشکار کرد

سبحانی‌نسب رئیس هیئت مدیره انجمن فرهنگی ناشران قم در جمع‌بندی نشست با تشکر از میهمانان و حاضران در جلسه، حضور تعداد قابل توجهی از کارشناسان سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی را در این نشست، حادثه‌ای ویژه و نشانه اهمیت این سازمان نسبت به کتاب‌های دینی خواند.

وی با اشاره به نکات گوناگونی که در جلسه مورد بحث قرار گرفت، تأکید کرد ما مطمئن شدیم که ضرورت برگزاری این جلسه را درست تشخیص داده بودیم و فهمیدیم که ارتباط ما و سازمان پژوهش باید بیشتر شود و خیلی از ناگفته‌ها بیان و مسائل روشن شود.

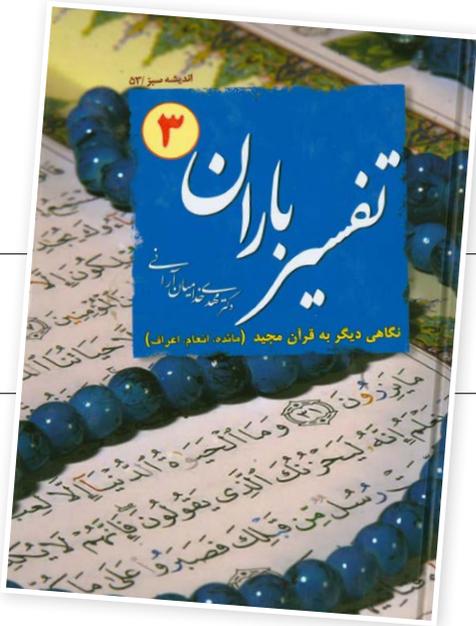
همچنین ما گروهی را تشکیل می‌دهیم تا همکاران بتوانند پرسش‌های خودشان را از طریق آن مطرح کنند و پاسخ بگیرند. البته می‌توانیم سؤالات همکاران را گردآوری کنیم و خدمت دوستان بفرستیم و همراه با پاسخ‌ها در اختیار اعضا بگذاریم. به هر حال راه بسته نیست.

امیدواریم خروجی این نشست‌ها افزایش کیفیت کتاب‌های دینی باشد. دوستان گفتند در دومین جشنواره قرآنی کل کتاب‌هایی که در دو سال به جشنواره راه یافته، ۳۱۳ عنوان است که تعداد کمی از آن (یک چهارم) متعلق به کودکان و نوجوانان است. این خوش‌حال‌کننده است که یک سوم این کتاب‌ها متعلق به قم است، اما تعداد کتاب‌ها بسیار کم است. امیدوارم کتاب‌های قرآنی و دینی چه از لحاظ کمی و چه از حیث کیفی رشد کنند ■

موسوی: حالا که بحث به این جا رسید، من هم مایلم توجه ناشران و نویسندگان محترم را به موضوعی جلب کنم که در این جلسه راجع به آن صحبتی نشد و آن این است که نویسندگان دینی، گاهی موضوعاتی را مطرح می‌کنند که به نظر می‌رسد مناسب سن مخاطب نیست. بزرگان ما بارها تأکید کرده‌اند که اگر در جمعی بودیم، شبهه‌ای را طرح نکنیم که نتوانیم در همان جمع آن را برطرف کنیم. در برخی کتاب‌های دینی، شبهه‌ای برای بچه‌ها مطرح می‌شود که یا جوابی به آن‌ها داده نمی‌شود، یا جواب داده شده کافی و مناسب و صحیح نیست. به نظرم مهم است به این بیندیشیم که هر مسئله را از چه سنی برای کودک طرح کنیم. طرح موضوعات دینی نابهنگام برای بچه‌ها، نه تنها به حل شبهات منجر نمی‌شود که ممکن است به شبهاتی در ذهن مخاطب دامن بزند که پیش از این اساساً دغدغه مخاطب نبوده است.

یک نویسنده: از کتاب‌هایی که مناسب شناخته می‌شوند، چه بهره‌هایی گرفته می‌شود و آیا غیر از معرفی کتاب، مؤلف یا ناشر کتاب هم تشویق می‌شود؟ به‌طور کلی کتاب‌های مناسب از چه امکاناتی برخوردار می‌شوند؟

کیا: در خصوص حمایت از کتاب‌های مناسب، برنامه‌هایی که سازمان پژوهش انجام می‌دهد، معرفی در کتاب‌نامه رشد و وبگاه سامان کتاب است. معرفی منابع منتخب در فهرستگان منابع آموزشی و تربیتی رشد که به تمام مدارس کشور - حتی مدارس با ۶ دانش‌آموز - ارسال می‌شود، شرکت در جشنواره رشد و انتشار منابع برگزیده در پایان کتاب‌های درسی، حمایت‌های دیگری هستند که ما به عمل می‌آوریم.

تفسیر باران در یک نگاه

نام کتاب: مجموعه ۱۴ جلدی تفسیر باران

ناشر: وثوق

مؤلف: مهدی خدامیان آرانی

چاپ اول: ۱۳۹۳، ۳۵۲ صفحه، رقعی

در کتاب **تفسیر باران**، دکتر مهدی خدامیان آرانی، با استفاده از تفاسیر مختلف مفسرین بزرگ و احادیث نقل شده از محدثان معروف، به صورت خیلی کوتاه و مختصر و در عین حال جامع، به تفسیر آیات قرآن کریم پرداخته است. در یکی از این مجلدات این تفسیر (ج ۱۳) که به تفسیر سوره‌های جمعه تا مرسلات پرداخته است محاسن و معایبی دیده می‌شود که به شرح زیر ذکر می‌شود:

الف - محاسن

۱. در این مجلد برخی مفاهیم قرآن کریم به خوبی شرح داده شده که در فهم بهتر تفسیر آیات مربوطه بسیار مفید است؛ صفحه ۱۰۷ (شهاب‌ها چگونه مانع رخنه شیاطین به آسمان می‌شوند) و صفحه ۸۹ (توبه واقعی چیست؟) و صفحه ۱۴۲ (روزی که ساق پابرهنه می‌شود) و صفحه ۱۶۳ (معنای عرش خدا) نمونه‌هایی از موضوعاتی هستند که به خوبی مطرح شده‌اند.

۲. در تفسیر بعضی آیات به خوبی مسئله ولایت اشاره و حقانیت و ضرورت آن مطرح شده است. مثلاً در صفحه ۱۴۲ در تفسیر آیه ۴۲ سوره قلم.

۳. کتاب با توجه به روحیه و حوصله جوانان مختصر و کوتاه و جامع نگاشته شده است.

ب - معایب

۱. اگر قبل از تفسیر هر آیه معنی آن نوشته می‌شد در تمرکز و تسلط خواننده بر مطلب می‌افزود.

۲. در صورتی که در ضمن تفسیر، خواننده مخاطب قرار می‌گرفت، مطلب زودتر در ذهن جا می‌افتاد در کتاب خداوند مخاطب قرار گرفته، گویی سخن خداوند برای خودش شرح داده شده است.

۳. در صفحه ۱۶۸ در مورد مذمت شاعران و دور شاعر بودن ساحت پیامبر اکرم از این نسبت، می‌گوید: «شعر شاعران، منطبق ندارد و از احساس آن‌ها پیروی می‌کند»، در حالی که این مطلب کلیت ندارد و در مورد همه شاعران صدق نمی‌کند.

۵. در صفحه ۲۶۳، «حرف» و «کلمه» با هم مقایسه شده که این مقایسه صحیح نیست.

۶. در تفسیر چهار آیه اول سوره منافقون اگر صفات منافقان واضح‌تر شرح داده می‌شد، مطلب بهتر در ذهن جا می‌افتاد ■

فهرستگان

فهرست توصیفی منابع آموزشی و تربیتی منتخب

آیا می‌دانید که؟

در سال تحصیلی ۹۶-۹۵
به ازای هر روز آموزشی
۲۴ عنوان کتاب آموزشی و تربیتی مناسب و استاندارد
برای بهره‌گیری دانش‌آموزان و معلمان
معرفی شده‌است.

چهاردهمین جشنواره ویژه کتاب‌های قرآنی از چشم دورین

